

‘નવરંગ’ ની ૧૨ મા સારાની ભેટ.

# આણગમતી કે મનગમતી?

અરદેશર ખ. દેશાઈ.

---

કાતરકે હોઝીઅરી વર્કસ.

હોઝીઅરી માલ માટે જાણીતું મથક.

પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ.

# ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ ]

અનુક્રમાંક ૧૩૮૨૮ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ અણગમતી કે અનગમતી

વિષય ૬૪૪૪:૩

જલદી કાલેજમાં ભેગવા માટે  
 મેળવાર અંગ્રેજ અને બીજાં જરૂર-  
 મેળું હિસાબ વગેરેનું જ્ઞાન  
 જલદીથી નોકરી વધારામાં પડવા માટે  
 સને ૧૯૧૦ માં સ્થપાયલા

# ગોળવાલા ક્લોસરુ

નામ આજે ધરતી પર પડે છે.  
 તમારા બહરાઓને દાખલ કરાવવા મલકે—  
 એ રસ્તે રહેત મલકે ગોળવાલા,  
 મેલેક અને મીનસીપલ,  
 કેંડો—મુંબાઈમાં સામે કોલેજ, મુંબઈ.

માનવંત બાનુઓ અને ગ્રહસ્થો,

તમારા કીમતી પોષાકો જેવા કે કસબી જીંકની સાડીઓ, બ્રાઉઝો, કેશમીરના શુટશો ડ્રાઇ કલીનીંગ કરવા અને રંગવા ખાસ અનુભવીને રોક્યો છે. ખમીસ અને કોલર ગ્લેઝ કરવા એ અમારી સ્પેશીઆલીટી છે. તમારી તકલીફ દુર કરવા અમોએ અમારી

## ડાયમંડ જુબીલી વોશીંગ કંપનીની

એક બ્રાંચ:-વર્સીઆમલ બીલડીંગ સામે ગ્રાંન્ટ રોડ ઉપર ખોલી છે તેની નોંધ લેશોજી.

અમારી બીજી બ્રાન્ચો નીચલે કેકાણે છે.

ડાકોરવાડ, માંડવી, શેખમેમન સ્ટ્રીટ, બેલાડ  
એસ્ટેટ અને સુરત.

ડાયમંડ જુબીલી વોશીંગ કંપની,

હમમ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબઈ.



‘નવરંગ’ ની ૧૦ મી ભેટ.

# આણગમતી કે મનગમતી?

પારસી સંસારની એક વારતા.

(અંગ્રેજી ઉપરથી)

બનાવનાર:—અરદેશર ખરશેદજી દેશાધ.

આવૃત્તિ પહેલી.

ઈ. સ. ૧૯૨૭.

[આ ચોપડી ફરામજી બેરામજી મોદીએ, મોદી પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ,  
૨૩૭, બજારગેટ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબઈ મધ્યે છાપી છે અને મીં અરદેશર  
ખરશેદજી દેશાધએ “નવરંગ” ઑફીસ, કાવસજી પટેલ સ્ટ્રીટ,  
પોસ્ટ બોક્ષ નં. ૮૮૬ માંથી પ્રકટ કરી છે.]

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય  
અમદાવાદ ૧૩૮૨૯  
ગુજરાતી કોપીરાઈટ-સંગ્રહ દીબાચો.

નવરંગના બારમા સાલની દશમી ભેટ તરીકે અમારી કલમથી લખાયતું એક ખાસ વાર્તાનું પુસ્તક ભેટ આપવાનો અમારો વિચાર મુતલબ નહિ હતો. એ નવી ભેટ માટે તો અમોએ એક ઘણા જાણીતા અને લોકપ્રીય લેખક બહેનને એક ખાસ વાર્તા લખવાનું આમંત્રણ વટીક કર્યું હતું અને તે તે ભલાં બહેને કબુલ્યું સુદ્ધાં હતું. મગર પછીથી તે બહેને અનેક અનીવાર્ય અડચણોને સમજે આ વર્ષે તો તેમ કરી શકતાં નથી એમ અમને ઘણી દીલગીરી સાથે લખી જણાવ્યું અને એજ વેળા એક નવા ધુળરાથી અમો ગરીબના હાડ ધુળવવામાં આવ્યાં. અમો હયાં ત્યાં અને સઘળે જુદા જુદા તખલ્લુસો હેઠલે ઢગલે ઢગલે લખ્યે અને અમારેજ હસતકનાં માસિકમાં અમારાંજ લખાણોના વાખા હોય એ ઘણું ન ઇચ્છવાળેગ હતું તેમજ એ અમારા અંગત લાભની ખી વિરુદ્ધ હતું એવી મતલબની ફરીયાદનો પોકાર નવરંગના ઘણા મહેરબાન ગ્રાહકોએ જોરથી ઉઠાવ્યો અને તેતું વાસ્તવીકપણું તામડનોખ સ્વીકારી લખને અમોએ નવરંગની નવી ભેટ અમારીજ કલમની રાખવાનો ઠરાવ કર્યો. અને તે અનુસાર આ ‘ અણુગમતી કે મનગમતીની ? ’ વાર્તા આજે તમારી ખીદમતમાં રજુ થાય છે. એ અમારા વાંચનારાં મહેરબાનોને તમામ મનગમતીજ નીવડશે એ વિષે તો અમને એક પણ સુમેહ નથી. એ એક મગની સારી, વાંચવા ગમે એવી, મનરંજન કરનારી,

પારસી સંસારની કથા છે; અને તે નવરંગના બોહળા વાંચકવર્ગમાં ઉલટબર જરૂર વંચાશે એવી અમને ઉમીદ છે.

આ અમારાં નવાં પુસ્તકને એક એવા ભલા ભાઈને અર્પણ કરવાનું અમને સુખ્યું છે, કે જે અમારી પસંદગી તો પામ્યા છે પણ તમામ વાંચનારા વર્ગની પણ પસંદગી પામશે એવી અમને વકરી છે. ભાઈ રસી જમરોદજી ભેસાન્યા અમારા એક ઘણું ભડું ઇચ્છનારા, દીલોગ્ગન, લાયકીવાળા મિત્ર છે. વળી એઓ ભાઈ સંગીતના એક સારા અભ્યાસી અને ઘણાં અચ્છા ગાનારા છે. લાયક સંસ્થાઓને તેમજ ગરજવંત વ્યક્તીઓને મદદ કરવાનો પુણ્યરૂપી પરમાર્થ એ બીરાદરે અનેક વેળા અનેક ફતેહમંદ કોનસર્ટો કરીને બતાવી આપ્યો છે; અને આજ સુધીમાં હજારો રૂપીયાની મદદ એ ભાઈની કારસાજથી અનેક ખાતાંઓ અને મનુષ્યો મેળવી ચુક્યાં છે. સ્વાર્થ વીનાનો એ પરમાર્થ છે અને તે કેવળ વખાણુને કાબીલ છે. એવા એક અમારા ભલા, લાયકીવાળા, દીલસોજ અને સદ્ગુણી મિત્રને આ “અણુગમતી કે મનગમતી?”ની ચોપડી ઘણાં જ્ઞાલ સાથે અર્પણ કરતાં અમને નેહા-યત ખુશી ઉપજે છે. ઘણું જીવો એ અમારા દીલસોજ રશીક અને એવાં રડાં આશીષભર્યાં અનેક કામો બી એ ભાઈ ઘણાં કરો !

આ ચોપડીમાં જાહેર ખર્ચર રૂપ મદદોથી મને સહાય થનારા મેહેરબાન ધંધાદારીઓનો પણ આભાર હું આ તકે સ્વીકારું છું.

અરુદેશર ખરશેદજી દશાઈ.

\* મુબંબ તા. ૬-૧૨-૨૭.



માહરાં

“ નવરંગ ”ના

એક સાચા વખાણુનારા,

માહરાં નાકેશ લખાણોના મોટા હીમાયતી,

જાણીતા અને લોકમાનીતા ગાયણુકાર,

એક ખરા લાગણીવાળા ને વફાદાર મિત્ર,

**ભાઈ રૂસી જમશેદજી ભેસાનીયાને**

“ અણુગમતી કે મનગમતી ”ની આ વાર્તાનું

પુસ્તક મુજ પ્રત્યેના ચાહ, માન અને

લાગણી તથા એ બલા ભાઈની અનેક

કોન્સર્ટ રૂપી રૂઠી સખાવતોના

સદ્ગુણની પીછાણુમાં

માન અને મહોબત સાથ

અર્પણુ

કરું છું.

કર્તા,

તા. ૬-૧૨-૨૭.



મી૦ રૂસી જમશેદજી ભેસાંન્યા.

# આણગમતી કે મનગમતી?



પારસી સંસારની એક વારતા.



પ્રકરણ ૧.

સાપુરજી હોરમસજી કાટગરા, બી. એ., પોતાના મિત્રમંડળમાં અને ઓળખીતા પાળખીતાઓમાં સપત્રના નાના લાડકાં નામથી ઓળખાતો હતો. સપત્ર કાટગરા એક ઘણો અપ-ટુ-ડેટ જવાન હતો અને હમણા આપણે તેનો પ્રથમ ભેટો કર્યો છીએ ત્યારે તે જવાન ઘણી તજ્જુમલથી પોતાના લેટેસ્ટ કટના કપડાંમાં સજ્જ થઈને પોતાના માથાના કરચલીદાર ખાલોને સંભાળી સરખા કરતો હતો.

તેણે આરસીમાં મલકાને ચહેરે પોતાનો આકાર ખારીકાઈથી નીરખ્યો, અને પછી એક ખુશાલ બેશીકરં હસવું હત્યો. આજે સપત્રની દુનીઆ સુખી હતી અને તે પોતાથી ઘણો રાજી હતો. તે જવાન હતો, સોહામણો હતો અને વળી આજે રેસમાં બે ઘોડાઓ

તેને વીનમાં લાગેલા હોવાથી તે વધતો ખુશાલ હતો. સપલ આજ ત્રણ મહીના થયાજ એક ખુબસુરત ઓરતના પ્યારમાં જનોજીગરથી અસીર થયો હતો અને તેણી સાથ અદરાષ ખી ચુકા હતો.

ત્રણ મહીનાના લાંબા ગાલા સુધી એમ પ્યાર કર્યા કરવાનું સપલ કાટગરા જેવા હુલવડયા જવાન માટે ખહુ વસમું હતું. તે જો ચાહતે તો ત્રણજ દિવસમાં બધેક ખેલ ખતમ કરી નાંખતે, પણ આ તે પેલા નામાર્કીત લેખકો અને નાટકકારો લખે છે તેમ મહો-જ્જતની બલીહારીનો મહીમા હતો એટલે તેને સપાટે જુવાન સપલ કાટગરા સાબુત ચઢી ગયો.

તેણે ફરીથી આયનામાં પોતાના દેખાવના મુખડાનું દર્શન કર્યું. એક પ્રશ વતી માથાનાં બાલોને એક વધુ વખત સમા કર્યા; અને ખહુ સંભાળથી એક કરચલી વાળી બાલની લટ કે જે હંમેશાં ઉપસેલી ને ઉપસેલી રહેતી હતી તેને દબાવી દીધી. આ ઉપસેલી રહેતી બાલની લટ તેને એક ન્યુસન્સ સમાન હતી. તેની ખનખોડ તે કર્યાજ કરતો અને માનતો કે તેથી તેનો ચેહેરો સહજ ફેરવાઇ જતો હતો અને તે એક કવિ કે એક્ટર જેવો, તેથી, લાગતો હતો.

તેને કાંઈ કવિ કે એક્ટરો સામે અણુગમે ખીલકુલ નહતો, તેથી ઉલટુંજ તે સ્ટેજનો ખહુ શોખીલો હતો અને જ્યારથી તેણે મહાભોખતારના ચહેરાની મહાખુબ મુમતાઝને જોધ હતી ત્યારથી તો તે જાણે સ્ટેજધેલો બન્યો હતો. તે રોજ એ મુમતાઝને જોવા ધકેલા ખાતો. તે જ્યાં ખી જતી ત્યાં જતો.

મુમતાઝ એક ખહુ ખુબસુરત દેખાવની હૈદરાબાદી નાઝનીન હતી. સપલની નજરે તેણી તમામ સંપૂર્ણ હતી અને વળી તેણી

એક ગાનાર તરીકે જે નામના અને વાખવાખી સારાં હિન્દુસ્તાનમાં ધરાવતી હતી, તેથી, તેનું જીવન ખુશાલીથી ઉજળતું હતું.

તેણે પોતાની લાગણીઓ એ મુમતાઝ આગળ જાહેર પણ કરી દીધી હતી કે જેના જવાબમાં તે મનમોહક ચાતુરી માત્ર હતી હતી. અને તેને પાગલ પોર્ચની ઉપમાંથી નવાજ્યો હતો; પણ સપ્ત કાટગરા એમ માનતો હતો કે તેમ છતાં જી તે મહાશુભ તેના ઉપર ખુશી અને કુરમાન હતી.

આજે જી, ગેમટી થીએટરમાં, મુમતાઝ એક નાટકમાં પાત્ર ભજવવાની હતી. અને ત્યાં જવાનીજ તૈયારી આપણો આ નાયક જવાન હાલમાં કરી રહ્યો હતો. તે પોતાના કાલામા ઉપરના ફ્લેટમાંથી બહાર પડ્યો અને એક ટેક્સી બોલાવી તેમાં સવાર થઈ ગેમટી થીએટર ઉપર આવ્યો.

તે જવાન હતો અને પ્યારધેસો બન્યો હતો; એટલે બધો તો પ્યારધેસો કે વિચાર શક્તી વાપડીને યા નજર દોડાવીને આ બહારના અળકતા દેખાવ પાછળનો ભરમ જાણવા યા જોવા જોટલી બુધ્ધી યા શુધ્ધી તેને નહીં હતી. તે બહારનાજ દેખાવ ઉપર મોહી પડેલો હતો. તે બહારનો ભમકામર્યો દેખાવ પાછળની કેટલીક અપૂર્ણતાઓને ઢાંકતા ફરતા હતા, તેથી, તે તમામ એક નિર્દોષ અન્યામાં માફક બેખબર હતો.

તે આજે એટલો તો ગેલમાં અને સુખમાં હતો કે તેણે ટેક્સી ધામધરને બાડાં કરતાં દબલ બાડું આપીને તેને ખુશ કરી મેલ્યો.



તે સીધો સ્ટેજ ડોર ઉપર ગયો જ્યાં ઉમેશા એક પોસ્ટરે તેને નમીને સન્નામ ભરી. ત્યાં બધાંઓજ તેને ઓળખતાં હતાં. તેની નહીં તો તેના છુટા હાથની ટીપોની તે સર્વને દરકાર હતી, એટલે સર્વ તેને ખુશી અને માનથી આવકાર દેતાં હતાં.

સપ્ત સ્ટેજ ઉપર ગયો, અંદે મુમતાઝના પ્રાઇવેટ રૂમનું બારણું ધીમા ટકોરાથી અફાળ્યું.

“અંદર આવો,” અંદરથી અવાજ આવ્યો.

સપ્ત દાખલ થયો. એક બોલ પણ બોલ્યા વગર તે અંદર જઈ ઉભો.

તે રૂમ નાનો હતો, પણ જાતજાતની સામગ્રીઓથી ભરી નાખેલો હતો. ટેબલો અને ખુરશીઓ ત્યાં જોઈએ તે કરતાં વિશેષ હતી અને તે બધીઓ ઉપર કંઈ ને કંઈ કપડાંના ઢગ વેરીબેર પડેલા હતા. ત્યાં ઇલેક્ટ્રીક લાઇટનો બલુકદાર પ્રકાશ ફેલાઈ રહેલો હતો અને ટ્રેસીંગ ટેબલ ઉપર મેકઅપનાં બોક્ષીસો અને ટોયલેટનો તરેહવાર સામાન ઉતારો પડેલો હતો, કે જે ટેબલ આગળ ઉભી રહીને એક ખુબસુરત ઓરત કંઈ કાગળ વાંચતી હતી.

પહેલી નજરે તેણી ઘણી ખુબસુરત દીસતી હતી. ઘટમદાર દેખાવની, મધ્યમ ઉંચાઈની, અહુજ સુંદર બાલોનો એક મોટો બાથરો ધરાવતી તે છોકરી હતી. આ મોહક બાલો ઉપર તો આપણો સપ્ત કાટગરા દીવાનો ચળ્યો હતો. તે એમ માનતો હતો કે લાખમાં એક ઓરતના બાલ પણ એવા ને એટલા સુંદર ન હશે.

તેની નજરની અસર તે ચોરસ ઉપર થયેલી લાગી કેમકે તે ઝડપથી તેના તરફ ફરી. અને તેથી બી વધુ ઝડપથી પોતાના હાથમાનું કાગળ તેણીએ પોતાની સાડીની ઓથમાં સંતાડી દીધું.

“તમે ! તમે કાંય આયા ?” તેણીએ ધીમેથી પુછ્યું, “તમને માહફે કાગળ મળ્યુંની !”

સપલ તેણીની આગળ ગયો. આ ન ધારેલા ઠંડા આવકારથી તેના ચહેરા ઉપરનું હાસ્ય હીડી ગયું. તેની આમદ હાલ તેણીને ખુશ કરનારી ન હતી એ ખ્યાલ માત્રથી તે અદેખો બન્યો.

“નહીં, મને કશું કાગળ મળ્યું નથી,” તેણે ઉતાવળે કહ્યું, “તેં શું લખ્યુંછ ? કંઈ થયુંછ શું ?”

મુમતાઝ શીકકું હસી. “નહીં—થયું તો કંઈ નથી. પણ હમણા હું તમને કંઈ કહી શકતી નથી.” તેણીએ પોતાની ચશ્મો તેના ચહેરા ઉપર જરા ગુસ્સાથી ફેરવી, “હું હમણા બહુ ઉતાવળમાં છું. પહેલો એક્ટ પુરો થયા પછી આવજો. આવશોની ? હમણા તો જવ. પડદો ઉઘાડતાંની સાથજ મને બહાર નીકળવાનું છે,” તેણીએ શેકહેન્ડ માટે પોતાનો ખુબસુરત હાથ લંબાવ્યો; “પાગલ પોર્યા, એમ ખોટો ગુસ્સો ના કર.”

સપને તે મહાખુબના સુંદર કરોને જાણથી પોતાના હાથોમાં ઝાલીને તે મધુરીને પોતા નજદીક ખેંચી, “તું મને કીસ આપે નહીં ત્યાં સુધી હું અહીંથી જવાતો નથી,” તેના છોકરવાન સાદમાં “સત્તાનો છાપ છવાયેલો હતો. મુમતાઝે એક નિશ્વાસ નાંખ્યો. એક

પળ તેણીનાં દેખાવલા મુખડા ઉપર દીલગીરી છવાઈ રહી, પણ ખીજીજ પળે તેણી હસી પડી.

“હીક, રાખજી. એક માટે માહરી રખ છે. પણ માહરો પાવડર સંભાળજો.”

સપલે તે સુંદરીના હોઠો ચુમ્યા.

“મેં મોકલેલા ગુલામો તુંને મળ્યા કે, ડારલીંગ?”

“હા. બધી મહેરબાની થઈ. બહુ મગ્ગહના છે.”

તેણીએ તે રમમાં તે કુલો પડેલાં હતાં તે તરફ નજર કરીને કહ્યું. એક ટેબલ ઉપર કુલોનો એક નાનો જેવો ડુંગરજ ખડકાખને પડેલો હતો. સપલ કાટગરાએ, મુમતાએ જોયું હતું તે તરફ, નજર કરી. તે ટેબલ ઉપર બહુજ સુંદર ગુલામોનો એક મોટો તુરો સર્વથી વધુ ધ્યાન ખેંચે એવો દીલચરખ હતો. તે ઉપર એક કાર્ડ પીન કરેલો હતો. સપલે નજદીક જઈને તે ઉપરનું નામ વાંચ્યું અને તેના ચહેરા ઉપર ગુસ્સાની લાલી ધમધમી આવી.

“સરદાર અંબદુલ રજાક! હું એ માણસને ધીકકારુંછ. મુમતાઝ, એની મકદુર થું કે એ તાહરી ઉપર હવે કુલો મોકલે કે જ્યારે એ જાણેછ કે તું માહરી સાથ અદરાઈ ચુકેલી છે.”

તેણે તેણી બધી જોયું. તે નીચી નજરે પોતાના દ્રેસીંગ ટેબલ ઉપર નજર રાખીને ઉભી રહી. એક પળ ત્યાં શાંતી ફેલાઈ રહી. પછી સપલ પોતેજ તે જહાલીની નજદીક ગયો અને તેણીને પ્રેમથી પોતાની બાથમાં લઈને કહ્યું, “હું જાણુંછ કે હું બધો અદેખો છું.

મગર આવા આવાઓ તાહરી ઉપર બેટ સોગાદો મોકલેછ તે માહસથી સંખાતું નથી.”

“તમે મને વચન આપેલું છે કે તમે તેની દરકાર નહી કરશો.” મુમતાઝે યાદ આપી.

“હું તે જાણુંછ, પણ તો બી—કનફાઉન્ડ ઇટ !”

આ વખતે તે રમના બારંભા ઉપર કાઠએ ધીમા ટકોરા માર્યા અને મધુરી મુમતાઝ અતી ઘણી ઝડપથી સપલ પાસથી હઠી ગઇ.

“હું પહેલાં ત્રોપે પાછો આવશ,” સપલે અંકે કરાવ્યું.

“હા.” મુમતાઝે તેના ભણી જોયા વગરજ જવાબ ક્યો.

સપલ સ્ટેજ ઉપરથી બહાર આવ્યો અને પોતાના બોક્ષમાં જઇ બેઠો. તે નારાજ થયેલો હતો. મુમતાઝની હંડી રીતભાતે તેના દીલને આજેઈ ક્યું હતું. આજે તે મધુરી હંમેશ મુજબ તેને જોઇને ખુશી થઇ નહી હતી—ખરેખર તો તેને મળવાનીજ ઉમીદમાં નહી હતી. એનું કારણ શું હતું? શું તેણે તે દીલરજાને કાઠ રીતે છેડી મુકી હતી? તે મહાબુએ તેની ઉપર શું લખ્યું હતું? તે ધણો અજબ થયો.

પોતાની બેઠકમાં ગોઠવાયા પછી તેણે હાઉસમાં આતુરતાથી નજર કરી. તે તમામ ચીકાર હતું અને તે જોઇ તે ખુશીજ થયો. તેની બહાલી ખાલી હાઉસ આગળ પોતાનો પાત્ર ભજવે એ તેને પ્રસંદ નહી હતું. તે દીલરજાની સુંદરતાને આખું જગત વખાણે અને તેની અદેખાઇ કરે એવો અભખરો તે પ્યારધેલા જવાનને હતો.

તેણે જોયું કે ઓરચેઆની ખીજ હારમાં બેઠેલાં કાંઈ પારસી બાપ તેને ખાસ સાહેબજી કરતાં હતાં અને તેવણની બાબુમાં બેઠેલી એક ખુબસુરત જુવાન પારસણ પણ તેના બણી ટગર ટગર જોઈ રહી હતી. સપલે તેઓ બણી જોઈને સલામના જવાબમાં પોતાનું પાનછેરયું હલાવ્યું. તેઓ કાણુ હતાં તે તે અટકળી શક્યો નહીં.

સલામ થઈ જવા બાદ પણ તેઓ બન્ને તેની તરફ જોઈ રહ્યાં હતાં અને વળી હસતાં હતાં. પેલી જુવાન છોકરીના મનમાં હક મુખડા ઉપર તો કંઈ આતુર આશાનો છાપ પણ સપલ પ્રગટ જોઈ શક્યો.

સપલ ગુંથવાયો અને શરમીન્દો થયો. તેઓ તેને ઓળખતાં હતાં એટલે તેણે બી તેઓને પીછાણવાંજ જોઈએ; પરંતુ તેઓ કાણુ હતાં તેનો ઝાંખો ખ્યાલ વટીક તેને થયો નહીં. તે એટલા બધા તો માણસોના સમાગમમાં પોતાની બેસીકરી જીંદગીને સખમે આવતો હતો કે બધાંનેજ તે પીછાણે અને યાદ રાખે એ બનવું મુશ્કેલી હવું.

સપલે ફરી ફરીથી પોતાની ચશ્મો તેઓ બણી ફેરવ્યાજ કરી. તે ઉમરે પુગેલી બાઈનો ચહેરો તેને ઘણો ધ્યાન આવતો હતો. તેણે તે પુષ્કળ વેળા જોયો હતો એમ સપલને ખ્યાલ આવતો હતો પણ કેમ અને ક્યાં?—

પણ તેવામાં નાટક શરૂ થયો અને પહેલે પડદે તેની માનીતી મુમતાઝ સ્ટેજ ઉપર આવી પુગી કે તે તેઓ વીધે તમામ જાન, જુલો બની ગયો.

સપલ કાટગરાએ આ ખેલ કંઈ પચાસેક વખત જોયો હતો. તેની ઝાંખાની લગભગ તેને મોંઢે રમી રહી હતી, છતાં ખી અતી આતુરતાથીજ તેણે પોતાની જાણી દીલખરને માત્ર જળવતી નીકાળી.

પહેલો દ્રોષ પડવે તે ઝડપથી પોતાની ખુરશીમાંથી ઉઠી ઉઠ્યો. તે મુમતાઝને મળવા સ્ટેજ ઉપર જવા પોતાના બોક્ષમાંથી બહાર નીકળ્યો કે કોણએ. આવીને તેના હાથમાં એક નાની કાપલી મુકી.

“સ્ટોલ્સમાં બેઠેલાં એક બાઈએ તમને આપવા આપેલી છે, સાહેબ.” ત્યાંના ડોરકીપરે તે કાપલી તેને આપતાં કહ્યું.

સપલે તે નાની કાપલી જોલીને વાંચી.

“તમે અમને મળવા અને વાત કરવા નહી આવશો? શું અમને લુધી ગયા?—અમને અને મોદી મીનારમાં મુખરેલા આગળા દીવસોને?”

સપલ કાટગરાના મુખડા ઉપર ખુશાલી ફેલાઈ રહી. તેણે તેઓને અત્યાર તુલીક ન ઓળખવામાં ખરેખર બેવકુફાઈ કરી હતી. તેઓને તે વીસરીજ કેમ જઈ શક્યો હતો? અલખત, પેલી છોકરી પુતળાંજ હતી, કે જેની માતાને ધરે તો તેણે પોતાની બચગી તમામ સુખ તે આનંદમાં વીટાડી હતી.

વરસો થયાં તેઓ મળ્યાં નહી હતાં. મગર તેથી શું થયું? તેઓ તેને કેવો નીમકહરામ ખુટ માની લેશે. આ જુના મિત્રોને મળવાની ધગશમાં તે તે પહે મુમતાઝને વટીક વીસરી ગયો. તે સીધો સ્ટોલ્સમાં ધસ્યો.

“મેં તમને તાળડોળ પીછાણ્યા.” જાઈ મોઢીએ સપલે પોતાની પાસેની ખાલી ખુરશીમાં બેસાડતાં હેતથી કહ્યું. “પુટળાંએ ખી તમને તરત પીછાણ્યા પણ તમને અમે કાણુ હતાં તેનો ખ્યાલ થયલો અમને લાગ્યો નહી. જો કે તમે અમને હસી હસીને ડોકું તો કર્યું.”

“હું શરમીન્દો છું, ખરેખરજ ધણો શરમીન્દો.” સપલે ઓશકથી લાલ થતાં કબુલ્યું, “પણ હું તમને જોઈને નેહાયત ખુશી છું. અને પુતળાંને જોઈને ખી—એ પુટળાંજ છે કેની?” તેણે કંઈ શકથી પુરૂં કર્યું.

તે છોકરી એ સમજી હસી પડી. “હા, અને મેં તો તમને જોતાં સાથજ ઓળખીઆ.”

સપલે પુટળાં લણી ટગરટગર જોયાજ કર્યું. તે કેટલી ફેરવાઈ ગઈ હતી? થોડાં વર્ષની વાત ઉપર તેની સાથ જાળપણની નાદાન રમતો રમતી તે રમતીઆજ છોકરી આજે તો એક પુખ્ત ઉમરની ઓરતમાં ફેરવાઈ ગઈ હતી. અને વળી તેણી કેટલી હદ સુધીની સુંદર દીસતી હતી? પુટળાં આટલી ખુબસુરત ઉછળી ઉધરી હશે એ જાણે તે માનીજ શક્યો નહી. તે મધુરી તેનાં નામ મુજબજ એક સુંદર મારખલના પુટળાં જેવી લાગતી હતી.

“ખાઈ જોવ! આટલો વરસે હું તમને જોઈને ખચ્ચીતજ ધણો ખુશી છું.” સપલે કાટગરાએ જરા વાર રહીને પાછું કહ્યું.

તેણે તે મા ઢીકરાં લણી નજર ફેરવી. પોતાની જુવાનીમાં તો તે પુટળાંનો એક વખાણુનાર હતો, બલકે તેઓ વચ્ચે ખારનાં

મેલાંચેડાં તે બાળપણના મીઠા જમાનામાં ધણાં ચાલ્યાં હતાં. મીસીસ મોદી માટે પણ તેને ધણું માન હતું. તે ભલાં બાળકો તેની ધણી ખાતરદારી તે નીશાળ છોડી કાલેજમાં જવા મુંબઈ આવ્યો ત્યાં સુધી નવસારી ખાતે કરી હતી.

“હમણાં તું થું કરેછ, સપલ?” મીસીસ મોદીએ સવાલ કર્યો, “હું તને હજી બી સપલ કરીને બોલાઈ કેની!”

“ઓ જરૂરજ, જાઈજ માંય,” સપલે જવાબમાં તુરત જણાવ્યું, “ખરેખર તો હું હમણાં કંઈજ કરતો નથી. હું કાલાખા ખાતે સુલતાન મેનશનમાં ડમસો રાખીને રહેલો છું અને મહાન મહેરનોશજી દર મહીને પગાર મોકલી આપેછ તે ઉપર તાગડધીન્નાં કરુંજ. માહરા ભાઈ મહેરનોશજી માટે તો તમને ખબર છેની?”

“હા, ને તેવણુ થું હજી બહારગામજ છે કે?” જાઈજએ પ્રશ્ન કર્યો.

“હા. તેવણુ મુંબઈ આવવાનાજ નથી. અને નહીજ આવે એમ હું બી ઇચ્છુંજ,” સપલે ઝડપથી કહ્યું. તે વડા ભાઈ માટે કોઈ પણ વેળા ખ્યાલ કરતાં સપલનું દીવ્ર અંતરથી ડરતું હતું. તેનો ધાક તેની ઉપર બીશીઆર હતો. અને હંમેશાં વીચાર કરતાં કરકરી જતો હતો કે જો મહેરનોશજી જણવા પામે કે તે મુમતાઝ જેવી એક જુદીન ઓરતને તેવણુની ભાભી બનાવવા માંગતો હતો તો—તે વધુ ખ્યાલ કરી શકતો નહી.

મહાન મહેરનોશજી—સપલ પોતાના વડા ભાઈને ઉપલાં ટકોર-બર્યાં નામે બોલાવતો હતો—ને નાટક અને નાટક તખ્તા સામે મોટો અણુમમો હતો.



“હજી મેહેરનોશજી તો કુંવારાજી છેની?” જાઈજીએ કહ્યું,  
“પણુતા નહી કે?”

સપલ હસ્યો, “પરણે? શુડ લોડ! એવણુ હવે પણ્યા,”  
તે એટલું બોલી પુટળાં બણી ર્યો “અને તમને, પુટળાં, તમને  
તમારો પરફેકટ મેન મળ્યો કે?”

આ તેની એક બહુ જૂની રમુજ હતી. જાળપણમાં તેઓ જ્યારે  
રમતાં હતાં ત્યારે તેઓ વચ્ચે થતી કાલીચેલી વાતો વેળાએ પુટળાં  
મોટે ભાગે હસીને કહેતી કે તેણી કોઈ પરફેકટ મેન સીવાયે કદી  
કોઈને પરણશેજ નહી.

પુટળાં જરા ચેહેરામાં લાલ થઈ આવી અને ડોકુ ધુણાવી  
ના પાડી.

“અને તમે? તમે પણ્યા કે?”

“નહી,” સપલે તુરત કહ્યું. શું તે મુમતાઝ માટે તેઓને કહે?  
મુમતાઝનો ખ્યાલ થતાં તેણીને તેણે આપેલું વચન યાદ આવ્યું.  
તે અડપથી પોતાની બેઠકમાંથી ઉઠી ઉભો થયો. “હું તદ્દન ભુલી ગયો.  
મને એક જણને મળવાનું છે. મને માફ કરજો. જો જનશે તો હું  
પાછો આવશ.”

તે નમીને તેઓને છોડી ગયો. પુટળાં તેનાં જતા આકારને  
આતુર નયનોએ જોઈ રહી.

“મમાં, એ કેટલો ખુશસુરત થયોછ?” તે મધુરી બોલી, “ને  
તો ખી એનામાં ફેરફાર થયલો લાગતો નથી.”

“હા, દીકરી, એ બધી વાતે જેવોને તેવોજ છે,” જામજી મોદીએ હસીને કહ્યું, “પુટળાં, એને તાહરો પરફેક્ટ મેન કેવો યાદ રહી ગયોછ? આપણે મુજબમાં છીએ તેટલાં એક દહાડો એને ડીનર ઉપર બોલાવશું. આજે અજબ સંજોગો વચ્ચે આપણે મળ્યાં. મને એ સપલ હંમેશનો મમતો ઓકરો છે. આટલો રૂપાળો છતાં હજી એ પરણી કેમ બેઠો નથી એ માફરી અજબબી છે.”

પરંતુ તે માતાના બોલવાના સાદ ઉપરથી જણાઈ જતું હતું કે સપલ કુંવારો હતો એ ખ્યાલથી તેવણ ખુશી હતાં.

“મમાં, તમે બી શું જો? એ એટલો તો શું ધરડો થયોછ કે પરણવાની વીર વાદલમાં પડે. હજી તો એને બાળ્યે સત્તાવીસ વરસ હશે,” પુટળાંએ કહ્યું.

“બસ? હા, એટલાંજ હોવાં જોઈએ,” જામજી બોલ્યાં, “પણ વખત કેટલો ઝડપથી વહ્યો જાયછ.”

સપલ કાટગરા બીજી બાજુ સરભોગ સ્ટેજ ઉપર દોડ્યો. બહાલી મુમતાઝ સામનું એપોઇન્ટમેન્ટ તે કેમ જુલી જવા પામ્યો હતો તે તે સમજી શક્યો નહી. તે દીલગીરી અને આતુરતાથી આક્રમે બનેલો મુમતાઝના રૂમ આગળ આવ્યો.

તે અંદર ડ્રેસ કરતી હોવાથી તેને બાહર ચોંભવું પડ્યું. સપલને લાગ્યું કે મુમતાઝ તેને આમ ખાલી વધતો ખોટી કરતી હતી. તેણે અધીરાઇથી પોતાના હોઠો પીસી મુક્યા.

“અંદર આવો” નો હુકમ અંતે અંદરથી આવ્યો અને સપલ તુરત અંદર દોડ્યો.

“ડારલીંગ,” તેણે તે મધુરીને પોતાની ખાથમાં લઈને કહ્યું,  
 “શું તું માહરી સાથે ગુસ્સે છે? શું તેં એમ વીચાર્યું કે હું તને  
 ભુલી ગયો? મને થોડાંક જીના ફેન્ડસો મળ્યાં. ખરું કહું તો તેઓએજ  
 મને સ્ટોલ્સમાંથી બેઠેલો જોયો, અને ચીઠી મોકલીને મને પોતા  
 પાસે બોલાવ્યો. અલબત્ત મને જવુંજ પડ્યું અને તેઓ સાથે રોકાવુંજ  
 પડ્યું.”

મુમતાઝ તે જવાનની ખાથમાં જકડાયેલી, અકબાયેલી જેવી  
 અકકડાજ ઉભી

“તું માહરી ઉપર ગુસ્સે તો નથીની,” સપલે ફરીથી વીન-  
 વ્યું, “હું જાહુજ દીલગીર છું. હું તું જાલીને મળવા તો ફવો ને  
 કેટલો ઇતેજાર હતો તે ક્યા શબ્દોમાં કહું? હું ઇચ્છું છું કે તે  
 માહરી તે લાગણીઓનું માપ તું જાણી કે જોઈ લઈ શકતી હોય.”

તેણે તે જાલી દીલગીરના હોઠો હેતથી ચુમ્યા.

તે દીલગીરે કશો પણ જવાબ કર્યો નહી. તેણી ચુપજ પડી  
 રહી. થોડેવાર તેણીએ પોતાનું સુંદર સર તેના ખમાં ઉપર ટેકવ્યું,  
 પછી સહજવારમાં ઉઠાવી લઈને તે તેની બોરડુમાંથી ખીસી ગઈ.

“સપલ, હું તાહરી સાથે વાત કરવા માંગું છું. નહી, નઝદીક ના  
 આવ. જ્યાં ઉભો છ ત્યાંજ ઉભો રહે. તું એમ મસ્તક ખોલી દેશે તો  
 હું વાત કરવાની નથી.”

“ઓલ રાઇટ,” સપલે એક ખુરસી ખેંચીને તેને પીઠ બણી  
 ફેરવીને તે ઉપર ઉલટો બેસતાં કહ્યું, “હવે કહે.” તેણે પોતાની

આતુર ચક્ષુઓ ઉઠીવીને તેણીના મોઢક મુખડા ઉપર ફેરવી. મુમતાઃ પોતાની નઝરો નીચી ધાતી. તેણી જે કહેવા માંગતી હતી તે કહેવું તેણીને વસમું લાગતું હોય એમ જણાતું હતું. જરા વાર ત્યાં ચુપકીદી ફેલાઈ રહી પછી મુમતાઃ એકાએક બોલી પડી.

“સપલ, તું મને ધીકકારશે—જરૂર, તું મને—ઓ તુને માહફે કાગળ કાંપ નહીં મલ્યું? મેં તેમાં ખુલાસો બહુ સંભાળથી કાઢ્યો છે.”

ધણી કઢંગી ચુપકીદી થોડોવાર ત્યાં ફેલાઈ. સપલ કાટગરા ખુરસી ઉપરથી ઉભો થયો. તે શીકકો મારી ગયો હતો. તેના હાથો ધ્રુજતા હતા. કોઈ અણુદીક બીહીકતો છાપ તેની આંખોમાં વ્યાપી આવ્યો હતો.

“જો ઓન,” તે બોલ્યો, “કહે, એવું તે શું છે કે જે તું મને કહી શકતી નથી?”

પણ તે તો સમજી ગયો હતો. તેણી હીમત એકઠી કરી તેને કહે તે અગાઉ તે તે જાણી ચુક્યો હતો.

“હું તાહરી સાથે પરણી શકવાની નથી, સપલ. હું ધણી દીલગીર છું, પણ—પણ માહરાથી તેમ બનવાનું નથી.”

ત્યાં પાછી ચુપકીદી ફેલાઈ. નાટક શરૂ થઈ ચુક્યો હતો અને સ્ટેજ ઉપર એક ડેન્સ ચાલી રહ્યો હતો. સપલ તે ડેન્સનું મ્યુઝીક ગુપચુપ સમજી રહ્યો. બહુજ તેને અકુદરતી લાગતું હતું. તે રમમાં પણ એકાદ નાટકનોજ ભાગ ભજવાઈ રહ્યો હતો એમ તેને લાગ્યું. તે અજબ એવી સ્થિરતાથી મોત જેવો શીકકો પડેલો ચુપ ઉભો હતો અને સામે તે ઓરત સ્ટેજ ઉપર જવાના બપકાદાર સાજમાં ઉભેલી હતી.

દીવાલ ઉપર ટાંગેલા એક મોટા કાચના તપ્તામાં તે બન્નેનો પડછાયો પડતો હતો. સપલે તે આયનામાં પોતાના પડછાયાને જોયો અને પોતાનો ચાદર જેવો શીકમો એહેરો જોઈને તે પોતે પણ અચસ્ત રહ્યો. તેણે એક જખરદસ્ત કાશીપથી પોતાના બાનને ઠેકાણે આપ્યું અને અવાજ ફેરવીને ફક્ત એકજ શબ્દ તેણીને પુછ્યો.

“કાંચ ?”

તેણી જવાબમાં કાંઈજ બોલી નહી. તેણી તેની સામેથી બાજુ હઠી ગઈ અને મેક અપનાં બાકસોં અને બ્રશો સાથે ખાલી ખાલી ફાંફાં મારવા લાગી.

મુમતાઝની તે ચુપકીદી સપલ સહન કરી શક્યો નહી.

“મુમતાઝ, ખુદને ખાતર કહે કે કાંચ ?” તેણે તેણીની નજદીક જઈ તેણીનાં ખભાંઓ ઉપર પોતાના હાથો મુકીને કરગરીને પુછ્યું. તેણી ઝટ તેના હાથો ખીસાડી નાંખીને હઠી ગઈ. એક પણ તેણી કંઈ ગંભીર દરીયાઈત કરતી જણાઈ. પછી તે બોલી.

“કારણ—કારણ માહરો વર જીવતો છે.”

“જીવતો છે !” સપલ ક્રાટગરાએ તે છેલ્લા શબ્દોનો પડ્યો તેનો ભાવાર્થ કશો પણ સમજ્યા વીના કર્યો. તેણે પોતાની ચશ્મો ઉપર પોતાનો હાથ ફેરવ્યો. તે ગુંચવાઈ ગયલો લાગ્યો. તે ખુરસી ઉપર બેસી ગયો.

“જીવતો છે ! તાહરી—તાહરી ખાતરી છે ?”

એક વાત જણીને તે ખુશ થયલો લાગ્યો કે તેણી હજી તેને માહતી તો હતીજ. તેના શક તો કાંઈ ભલતાજ હતા. તે એમ માનતો

હતો કે તેણી તેની દરકાર કરતી ન હતી, પણ શુક ખુદના કે તેમ નહતું.

“હા,” તેણીએ ધીમેથી કહ્યું. તે શબ્દો બહુજ મુશ્કેલીથીજ તેણીનાં મોઢાંમાંથી બહાર પડ્યા અને તેનો માત્ર એક ધીમે સંસારેજ સપલે સાંભળ્યો.

તેણે પોતાના હાથોમાં પોતાના દુઃખતાં સરને જુમાવી દીધું. તેનું મગજ ફરતું હતું. તે શાંતિથી વિચાર કરવા ચાહતો હતો મગર ગુંચવાડો અને ગુંચનાડોજ તેને બખરાવી રહ્યો હતો.

તે સારી રીતે જાણતો હતો કે તેણી અગાઉ પરણેલી હતી. વરસોના વરસો અગાઉ જ્યારે તેણી એક નાદાન બાળક જેવી હતી ત્યારે તેણી એક તમામ ભામટા જેવા શખ્શની મોહરદાર બની હતી કે જે તે બહાલીને પરણ્યા પછીના થોડાજ મહીનામાં છોડી ગયો હતો. તેણીએ પોતેજ તે સપલને કહ્યું હતું, કશું બી હુપાવ્યા વગર. વળી એમખી કહ્યું હતું કે તે માણસ મરી ગયો હતો.

અને હવે તે જીવતો હતો !

આ ખમરથી સપલના મગજમાં કોઈ હથોડાઓ મારતું હોય એવું થઈ આવ્યું. હજી તેનો ખરો મીતીંગ તે સમજી શક્યો નહીં હતો.

“સપલ ! સપલ ! મેં માત્ર ગઈ કાલેજ જાણ્યું. મેં તે વીધે તમારી ઉપર તુરત લખ્યું. મેં પહેલે તો તે ખરાં તરીકે માન્યુંજ નહીં. પણ—પણ હવે હું જોઈછ કે તે ખરું છે. ઓ સપલ, તમે બોલતા કેમ નથી—કંઈ કહેતા કેમ નથી !” મુમતાએ જુરસાથી સવાલ કર્યો.

સપલે તે બહાલી બણી જોયું.

“એ જો ખરંજ હોય તો હું શું કહું?”

“એ ખરંજ છે.” તેણીના ચહેરા એ બોલતાં લાલચોળ થઈ આવ્યો. પોતાની મનોહર ચક્રમોમાંથી આંસુઓ નીકળી પડતા અટકાવવા માંગતી હોય એવો દેખાવ કરતી તેણી જણાઈ. તેણી સપલની નજદીક આવી અને તેનાં ખભાં ઉપર પોતાનો હાથ મુક્યો.

સપલ કાટગરાએ તે હાથો ચુમીઓથી ભરી મુક્યા.

“એટલું બધું મન ઉપર ના લે, સપલ. માહરાથી બી એ ખમાતું નથી.” તેણીએ એક કચકાં સમેત કહ્યું. સપલ કાટગરા જો જરા સાવધ હોતે અથવા તો તેની જગાએ કેઈ વધારે ચગોર જવાન હોતે તો તે ઝટ જોઈ શકતે કે તેણીના બોલવામાં સત્ય અંશ કરતાં નાટકી અંશ વધારે હોતો. પણ સપલ આ વખતે તમામ દુઃખથી બાનબુલો બનેલો હતો. તેણીની તે ચાત્રઆઝી તે કંઈજ સમજી શક્યો નહી. તેણીના મગજના સાથ તે તેણીની બોરડુમાં ધસ્યો, તેણીની આસપાસ પોતાના હાથો વીંટાલ્યા અને તેણીના સુંદર બાલો ઉપર પોતાનો ગાલ ટેકવ્યો, પરંતુ તેણે તે મધુરીને કીસી કરી નહી. તે કાંચ તેણીને કીસ કરવાથી એમ તે વેળા ખંચાયો તે તે સમજી શક્યો નહી. તે બહુજ જુસ્સાથી પોકારી લેયો.

“હું તને છોડી શકવાનો નથી, મુમતાઝ. આપણને કંઈ જુદોજ તોડ એ બાબતનો કાઢવો જોઈશે. તું તેને ચાહતી નથી, અને માહરી તુંને દરકાર છે. એ ખરં નહી હશે. એ, મુમતાઝ, આપણને છુટા પાડવાની કાઠની લુચ્ચાઈ કે કાવતર હશે.”

“એ ખરું છે,” તેણીએ ફરીથી કહ્યું, “સપલ, એ ખરું જ છે.”

તેણી સપલની ગાંઠમાંથી બાજુ હડી ગઈ. તે રડવા પડી, એટલી સંભાળથી કે તેણીનો મેકઅપ ખરાબ થાય નહીં. તેણીએ પોતાનો ચેહેરા પોતાના હાથોમાં છુપાવી દીધો. છુપોવેલા હાથોમાંથી તે બાંગડ બારી નજરે જોતી રહી હતી કે સપલ ઉપર શું શું અસરો થતી હતી.

સપલ કાટગરા તમામ બેબાખરો પડી ગયો હતો, તેણે ઝનુનથી પોતાના હાથની મુઠ્ઠીઓને જુરસાથી વાળી રાખી.

“ખુદને ખાતર તું રડ ના,” તે અતે બોલી ઉઠ્યો. “તુંને રડતી જોઈને હું દિવાનો બની જાઉં છું હું આ મુશ્કેલીનો રસતો શોધશ. આપણે કેવાં સુખી થતે. મુમતાઝ, મુમતાઝ, હું તને છોડી શકવાનો નથી.” તે ધ્રુજતા સાદે તે બધું બોલી ગયો. તે જુદીન જોરતના પ્યારમાં આ જવાન અરેખર હદ વીનાનો અસીર હતો, અને તે બહાલી છોકરીથી છુટા પડવાનો ખ્યાલ તે પ્યારની લાગણીઓને સંકડો ધણી વધારે ને વધારે ભભકવાળી બનાવી મેલતો હતો.

આ વખતે બાહરથી બારણું ઠોકાયું. મુમતાઝ ઝડપથી ઉઠી ઉભી થઈ. તેણીનું રડવું શુભ થઈ ગયું. જાણે રડી જ નહીં હોય અમ તેણીના ચેહેરા પરથી લાગતું હતું.

“માહરો પાર્ટ આવ્યો. માહરે જવું જોઈએ, સપલ. મને હવે, ખોટી ના કર. હું તારી ઉપર લખશ. હું તને પાછી મળશ.”

“તેમ કરવાનું મને વચન આપેછ. મુમતાઝ, કંઈ બીં થાય તો બીં તું મને મળશેની !”



“હા. હું વચન આપું છું.”

સપલે તે જવાબ સાંભળી તેણીના હાથો પોતાના હાથોમાં લીધા અને ઘણાજ ગુસ્સાથી તે ઉપર બકાઓ ભરી. “ઝરલીંગ, હું ખેલ પુરો થવે પાછો તાહરી આગળ આવશ. હું તને એમ છોડી દઈ શકવાનો નથી. તું—તું મને ચાહેછ તો ખરીની !”

“શું એ સવાલ પુછવાની જરૂર છે ?”

તે પ્રશ્ન દેખીતો ઉડાવનારો હતો પણ સપલ તેનું રહસ્ય સમજી શક્યો નહી. તે ત્યાંથી નીકળીને પોતાના બેક્ષમાં ગયો. તેની દુનીયા દુઃખમાં દુખી ગઈ હતી.

સ્ટોક્સમાં બેઠેલાં મોદીવાળાંઓને તો તે તમામ વીસરી ગયો. પુટળાં તેના બણી ટગર ટગર વ્હાલથી વીંદીલી પડતી આંખોએ અવારનવાર જોયા કરતી હતી, પણ તેણે તો તેઓ બણી નજર ફેરવીજ નહી. તે સ્ટેજ ઉપરજ પોતાની નજર અને ધક ધ્યાન રોકીને બેસી રહ્યો કે જે ઉપર તેની વ્હાલી દીલગર પોતાનો પાર્ટ ભજવી રહી હતી.

તેણી કેટલી ખુશસુરત હતી તે તેણીને કમ છોડી દે. તે ગુસ્સાથી ઉપકું વિચારતો હતો. દર પળે તે દીલગર તેની નજરમાં વધતી અને વધતી ખુશસુરત બનતી જતી હતી. નીરાશ આંખોએ તે તેણીને જોઈ રહ્યો હતો. તેણી વગરની તેની જીંદગી તેને લાગ્યું કે કોઈ પણ રીતની મજાહ કે પ્રકાશ વીનાની નીવડવાની હતી. તેનો આગળો વર-શયતાનનો હવાલો તે કમબખ્તને-તેનો ખ્યાલ થતાંજ તેણે, અસહ્ય ગુસ્સાથી પોતાના ઘાંતો પીસી મુક્યા.

તે કપાને તેણીને વરસોની વાત ઉપર છોડી દીધી હતી. ભુખે મરતી વીહીલી મુકી હતી. તેને હવે તેણી ઉપર સહેજ પણ હકજ કેમ અને કાંય હતો ? તે જમ જમ એ બાબત ઉપર ખ્યાલ કરતો ગયો તેમ તેમ વધતો નીરાશ અને બસતીજ ગુસ્સે પોતાના મન સાથે થતો ગયો.

અંતે ખેલ પુરો થયો. પુટલાં આ વેળા તેના બણી સીદ્ધી જોઈ રહી હતી. તે સ્ટેજ ઉપરજ પોતાની ચક્ષ્મો ફેરવીને પોતાના બોક્ષમાં ઉભો હતો. બાહરની દુનીઆનો તેને હાલમાં કશો ખ્યાલ ન હતો. તેને તેઓ બણી ન જોતો જોઈને પુટળાં મન સાથે થોડી નીરાશ થઈ. સપલ પોતાના બોક્ષમાંથી નીકળીને પાછો સ્ટેજ ઉપર આવ્યો. પણ તેને માટે ત્યાં વળી નવી નીરાશી ખોટી થતી હતી. મુમતાઝ તો પોતાનો પાર્ટ પુરો થતાંજ ત્યાંથી ચાલી ગઈ હતી. સ્ટેજના દરવાજા પાસથી એ ખબર સાંભળી સપલ સ્તબ્ધ થઈ ગયો. તેણે ખાતરીથી માન્યું કે તેને નહીં મળવાનાજ ધરાદથી મુમતાઝ આમ વટી ગઈ હતી.

“મુમતાઝ એકલાંજ ગયાં કે ?” તેણે લથડતે સાદે સવાલ કર્યો.

તે સવાલનો જવાબ તેને તુરત મળ્યો. “નહીજ. સાથે પેલા સરદાર અબદુલ રઝાક હતા.”

સપલ હવે આંધળા મીસાલ ત્યાંથી બાહર આવ્યો. તે પગડી પર આવ્યો ત્યારે જામજ અને પુટળાં એક ટેક્ષીમાં બેસવાની તૈયારી કરતાં હતાં. પુટળાંની નજર તેના ઉપર પડી. તેણીએ તેને ઓળખાવ્યો.

“સપલ !”

સપલને અહીં થોભીજ નવું પડ્યું. જો તેનું ચાલતે તો જરૂરજ તે તેઓને આ વેળા ઉડાવતે.

સરદાર અબદુલ રઝાક ! આ માણસનું નામ સાંભળતાંજ તેના દીલમાં દુઃખના દરીઆવો દોહોવાતા થયા હતા. તેના જીવરમાં ભારે ઉકલપાકલ મચી રહી હતી. જામજી સાથે તેને બેધ્યાનપણેજ વાતો ચલાવી.

“થેંકસ, થેંકસ વેરી મચ. માહરો વિચાર તો ચાલી જવાનો હતો પણ જો તમે મને લીફ્ટ આપશો તો મેહેરખાની.”

સપલ શું બોલતો હતો તે પોતે ભાગ્યેજ સમજી શકતો હતો. તેણે તે ટેક્ષીમાં પોતાની બેઠક લીધી અને તે ત્યાંથી હંકરાઈ ગઈ.

“કેમ તમને ખેલ ગમ્યો કે ?” કંઈ વાત તો કરવીજ જોઈએ એટલે તેણે અકરવકરનું પુછ્યું.

“અમને ઘણોજ ગમ્યો.” જામજીએ કહ્યું, “ખાસ કરીને મુમતાઝનું કામ અમને બહુજ ગમ્યું. અમે એને પાટ કરતી આગળ કદી જોઈ નથી. એ એક ઘણીજ સુંદર એક્ટ્રેસ છે.”

“ને ખુબસુરત બી તેટલીજ છે. મેં આવી ખુબસુરત બાઈ હજી કોઈ જોઈ નથી.” પુરણાંએ પોતાનું મત આપ્યું.

સપલ ખુશ થયો. તેની મુમતાઝની કોઈ તારીફ કરે તે તેને ઘણું ગમતું હતું, અને તેની એકવારની ચાહેલી આમ તેણી તારીફ કરે એ તેને મનશે વધતું ખુશકારક હતું.

“સપલ, જો તને અડચણ નહી હોય તો હમણાં અમારી સાથે હોટલમાં આવીને ડીનર લઈ જા. અમે મુંબઈમાં એકજ પખવાડ્યું રહેનાર છીએ. આવેછી ?”

સપ્તે હા પાડી. તે જીવાન હતો અને જીવાની અને નાદની એકમેકના હમેશના સાથી હોઈ તેનામાં પણ કુદરતી રીતે વાસો કરી રહી હતી. મુમતાઝને હવે આજે રાતે મળવા જવાનો તેનો મુતલગ વિચાર નહીં હતો. તે ઇચ્છતો હતો કે તે હમણા શું કરતો હતો તે મુમતાઝ જોવા યા જાણવા પામે. તે તેણીને એવું બતાવવા ઈતેજાર હતો કે તે તેણીને ખાતર કંઈ પોતાના જીગરના ટુકડા કરી નાંખવા જેટલો અવિચારી નહીં હતો.

તેણી પેલા નાપાક સરદાર અબ્દુલ રઝાક સાથે હતી; ઠીક, તો ત્યારે તે ખી પોતાના વિચારો સાથ થોડોક વખત સુધી એકલો પડવા ચાહતો નહીં હતો.

મુમતાઝ ક્યાં ગઈ હશે? શું તેણી જાણતી હશે કે એ ઘેડાનો ખાધેલો સરદાર તેણીને લેવા આવવાનો હતો? તેણે પોતાના ઘંતો પીસી મુક્યા.

તે બન્ને મા-દીકરાં વાતો કર્યા કરતાં હતાં. તેની ચુપકીદી ઉપર તેઓનું ધ્યાન ખેંચાયું નહીં હતું. પુતળાંનો મીઠો મંજુલ સાદ મુમતાઝના મીઠા અવાજની તેને યાદ આપતો હતો. એકાએક તે જવાનના જીગરમાં કોઈ અજબ જાતની ઉથલપાથલનું રમખાણ મચી રહ્યું.

ગરીબ ખીચારી! કદાચ એમાં તેણીનો વાંક નહીં હશે. તેણીખી તેનાજ જેટલી દુઃખી અત્યારે હશે. તેણી આગળ જવાની તેને એકાએક તલમ થઈ આવી. તેણે ઇચ્છ્યું કે જાહજીના આગ્રહને તે વશ થયો નહોતો. તેને લાગ્યું કે મુમતાઝ તરફ તેમ કરીને તે ઘાટકી અને અને સંગદીલ બન્યો હતો. તે એમ બધું વિચારતો હતો તેટલાં જાહજી મોદી તેના તરફ ફર્યા. “સપ્ત, તમને નાટકો જોવાનો ધણો શોખ લાગે?”

“હા-નહી-હા. હું અવારનવાર જાઉં છું ખરો.” તે પોતાના મુરખ અને અવિચારી જવાબ માટે પોતેજ અજબ થયો અને પછી પોતાની તે મૂઢત સુધારી લેવા વધારું; “આય ખેત તો મેં દરન ઉપર વખત જોયોછ. એ મને ધણેજ ગમેછ.”

“એ છેજ બહુ મજાનો,” પુટળાંએ અભીપ્રાય આપ્યો.

“તમે લોકો માહરી સાથે નાટકમાં આવશો?” સપલે સવાલ કર્યો, તે કંઈ પણ વાત કરવા માંગતો હતો. શું તેનો તો તેનેજ વિચારજ નહિ હતો. જે મનમાં આવ્યું તે તે બોલ્યો. “મને અવાર નવાર પાસો મળે છે.”

પુટળાં ખુશ થઈ ગઈ.

“ઓ એમ કે! હાઉ લવલી! મને ધણું ગમશે. સપલ, તમને ત્યારે તો નાટકના એક્ટરો અને એક્ટ્રેસીસો સાથે પણ પીછાણુ હશે?”

“હું થોડાંઓને પીછાણુ છું. હા—હા. હું લગભગ બધાંઓને ઓળખું છું.”

“આય મુમતાઝને બી?” પુટળાંએ આતુર સવાલ કર્યો.

“હા, હું એને બી પીછાણુ છું.” તે જવાબથી તે મધુરી ખુશી થઈ ગયલી લાગી. તે ખુશીથી પોકારી ઉઠી, “ઓ, હું એને કેવી મળવા માગુંછ. એ કેટલી ખુબસુરત છે.”

સપલે કર્યો જવાબ કર્યો નહી. તે આ નવા ધસારાથી ધણો મુજબો. તેણે તો ટેક્ષી થોભાવી તેઓ આગળથી નાદસી જવાનું મન કર્યું. પણ હવે તેમ બનવું દુસ્વાર હતું, એ તે જાણતો હતો ટેક્ષી

મેજેસ્ટીક હોટલ આગળ આવીને અટકી અને તેઓ સઘળાં ઉતરીને હોટલમાં ગયાં. હોટલના રૂમમાં જોડવાયા પછી સપલે કહ્યું, “મને બધા જુના દીવસો યાદ આવેછ. મોદી મીનારના આગળા સુખી દીવસો. મને તેવા દીવસો પાછા ગુજરવા ધણા ગમેછ.”

જામજી મોદી હસી પડ્યાં, “તો આવની. માહરી ક્યાં ના છે. મોદી મીનાર તો જવો ને તેવોજ છે.”

જામજી કંઈ કામે બીજા ઝોરડામાં ગયાં અને સપલ અને પુટળાં ત્યાં એકલાં પડ્યાં.

“પુટળાં, હું તને નાહનો હતો ત્યારે કેવો છેડતોતો. તાહરા પરફેક્ટ મેનની કેવી મશકેરી કરતોતો ને જોરજબરીથી તને કેવી કીસીઓ લેતોતો.”

તેણે તે બધું આગળું યાદ કર્યું. પોતાના હાલની નીરાશી અને ગમખવારી છુપાવવા તે તે બધું બોલતો હતો.

પુટળાં શરમથી રાતી મારી આવી. “હા, બધું મને યાદ છે. તુ હજી બી ત્રેટલોજ નોરી બોય લાગેછ.”

પુટળાંના ચેહેરા ઉપર સપલે નજર ઉઠાવીને પેહેલીવાર જોયું અને આગળી નાજુક લાગણીઓને પોતા ઉપર પાછી ગલબો લાવતી તેણે જોય. તે છોકરીને તેણે એક વખતે ચાહી હતી અને એક મરદ પોતાનો પેહેલો પ્યાર જવલેજ વીસરી જમ સકે છે.

“પુટળાં, તે આગળા દીવસો પાછા આવે એવું તુને ગમેછ?”

તે મધુરીના ચેહેરા તે સાંભળતાં ઓશકથી વધારે ધમધમી આવ્યો. તેણીની સુંદર ચસમો કંઈ અજબ ચમકારા મારી રહી. તે મધુરી તે પળે અતી ધણી. ખુબસુરત સપલને જણાઈ.

તે જવાબ માટે આતુરતાથી થોભ્યો. આજે તેની મર્રીને સખ્ત ફટકો પડ્યો હતો. તે જખમ ઉપર આ નિર્દોષ છોકરીનો સુખી હસ્તો ચેહેરા કંધક ઠંડા મલમ જેવોજ એજમતી તેને મન લાગ્યો.

“પુટળાં, જવાબ દેની?” તેણે ફરીથી પુછ્યું.

“હા,” પુટળાં ધીમેથી બોલી, “જો તમને ગમવું હોય તો, સપલ, મને બી ગમેછ તે ગમશે.”

## પ્રકરણ ૨.

સપલ કાટગરા તે રાત્રે પોતાને ઘરે બહુ મોડેથી ગયો. તે પુષ્કળ કંટાળી ગયો હતો અને તેનું માથું સખત દુઃખારાથી બહુ વેદના આપી રહ્યું હતું. એક પળ માત્ર પછુ તે તે રાત્રે ઉઘી શક્યો નહીં.

મુમતાઝનો વર જીવતો હતો એ ખ્યાલથી તે જેટલો આગેરદે થતો હતો તે કરતાં સો ઘણો વધુ દુઃખી તે મુમતાઝની ગર્ભ સાંજની તેને ઉડાવવાની તેણીની ચાલથી તે થયો. તે તેને લટક આપીને સરદાર અખદુલ રઝાક સાથે ગઈ હતી એ તેને મનશે મલ્લ ઝપ્પુન દુઃખ હતું. તે એ સરદારને જાનો જીમરથી ધીકકારતો હતો. તે નાપાક પાસે ધનના ઢગલાઓ હતા, કે જ્યારે તે—પોતાના વડા બાઈ તરફથી મળતી ચોક્કસ રકમ ઉપરજ આધાર ધરાવતો હતો—કે જે રકમ મળવાના વખત અગાઉ તો કરકો થઈ જઈ હયાં ત્યાંથી ઉંચાર સુધાર કર્યો જતો. કોઈ પછુ પગે મલ્લન મેહેરનોશજીના હાંટામાં આવે તો તેને મળતો મુસારો બંધ થઈ જાય તે તકન બનવાજોગ હતું.

ખીજી સવારે સપલ કાટગરા ધણો સકાળેથી ઉઠ્યો. પોતાની જાંઘીમાં તે આપ પેહેલીજવાર એટલો વહેલેથી ઉઠ્યો હતો. તે તૈયાર થઈને બાહર પડ્યો અને મારકીટમાં જઈ સુંદર ગુલાબોનો એક ફાંકડો ખાંચ તેણે ખરીદીઓ અને તે લઈ તે મુમતાઝને મકાને ગયો. તેણે તે જાલી દીનખરને મળવા માત્ર એક પણ માંગ્યું પણ જવાબમાં તેને થોડાજ વારમાં જણાવવામાં આવ્યું કે મુમતાઝ ઘણી કાકલી હોવાથી અને વળી તેણીનું માથું દુઃખતું હોવાથી તેણી હમણા મળી શકે એમ નહીં હતું. બપોર પછીથી તે કદાપી મળી શકશે અને તેટલાં તેણીએ સપલને પોતાનો પ્યાર અને આભાર પોતાની ખીદમતગાર પાસ કહી મોકલાવ્યો.

સપલ કંઈપણ બોલ્યા વગર ત્યાંથી પાછો ફર્યો. આ હાલુતથી તેને બહુ લાગી આવ્યું. તેને એમજ લાગ્યું કે આ પણે સારાં મુંઝવણમાં તે સૌથી કમખખત આસામી હતો. હવે તે ક્યાં જાય ? તે સહવાર કેમ બસાર કરે ? અને શું તેણી તેને જીવીખ્યામાં આમજ ત્રીટ કરશે ? તેને મળવા ના પાડશે—ખાખસુસ તેનાથી દુર રહેશે !

તે હયાં ત્યાં રખડીને બપોર પડતાં પોતાના રૂમમાં પાછો આવ્યો. એક કાગળ તેને માટે એ અરસામાં ત્યાં આવ્યું હતું. તે મુમતાઝ તરફનું હતું. ધુનત્તા હાથોએ, ધડકતાં હૃદયે તેણે તે જટ બોલ્યું. મુમતાઝ પોતાની ચાલ માટે ખસ્તાઈ હશે અને તેને મળવા બોલાવતી હશે એ વિચારે તેના જીગરમાં નવી આશાઓને ઉત્તપન્ન કરી. તે મીઠી આશાબર તેણે તે કાગળ વાંચ્યું, અને તે વાંચતાંજ તેના જીગર ઉપર નવેસરનો એક વધુ જખમ થયો.



“બહાલા સપલ,

મને જે કહેવું છે તે કહેવા માટે હું અતી ધણી દીલગીર છું કેમકે હું જાણું છું કે તેથી તુને ધણું લાગશે. મગર એ ધણું જરૂરી છે તેમજ વળી આપણા બંનેના લાભનું છે આપણા પાછા મેલાપથી આપણા જીવો વધારે રંજીત થશે અને કાંઈપણ સાફ પરીણામ તેમાંથી આવશે નહીં. હું સાંજનાજ તને ખુદ હાફેઝ કહેવાની હતી, પરંતુ છેલ્લી ધડીએ માહરી હીમત ચાલી નહીં. જે તુને માહરી ખરેખરજ દરકાર હોય, માહરા તરફ તાહરી સાચી લાગણી અને ચાહાના હોય તો માહરાથી દુરજ રહેજે. મને મળવાની તજવીજ કરતો ના. આપણે ધણા સુખી દીવસો ગુજાર્યા છે છતાં હું તને પરણી શકતી નથી, મને તે માટે તું માફ કરશે એવી ઉમીદ હું ધરાઉં છું. મેહેરબાની કરી માહરી ઉપર લખતો બી ના. હું જે લખું છું તે પુખ્ત વિચાર કરીને છેવટનું અને ખરાં મનનુજ લખું છું.

ખુદ હાફેઝ.

મુમતાઝ.”

સપલે તે કામળ પાછું અને પાછું વાંચ્યું. તે કામળે તેની ઉપર એક સખત અસર એજ કરી કે મુમતાઝ જે લખતી હતી તેમ તેણી તમામ છેવટનુંજ અને ખરાં મનનુંજ લખતી હતી. તે કાંઈ સાધારણ રીતે લખાયલો રકકો નહીં હતો. તેને ખેરવી નાખવાના—ઘટક આપવાના મકકમ ધરાઈથી લખાયલી તે એક પત્રીકા હતી. તેણીએ વિચાર કરી કરીને તે ધડી અને લખી હતી અને તેણી જે લખતી હતી તે અ-લુન જેવા ચાહતી હતી.

તેને લટક મળી હતી ! લટક ! એ શબ્દથી તેનાં આખાં આંગમાં ગુસ્સાની જ્વાળાઓ જળવા લાગી. લટક ! તેના કાંઈ ફેન્ડોને જ્યારે એવી રીતની હડધુતો મળી હતી ત્યારે તેણે તેઓની સાચાં દીલની બણી દ્યાઓ હંમેશાં ખાધી હતી. અને આજે તેજ ભગંકર અનુભવ તેને થઈ રહ્યો હતો. તેનું વેશવાળ તુટ્યું હતું, તેને તરછોડી દેવામાં આવ્યો હતો; તે તેની આહેલીને મન કુચ્છ કામનો નહી હતો.

મુમતાઝના આગળા વરને તો તે આ પળે વીસરીજ ગયો. ફક્ત એકજ વિચાર તેને દુઃખી કરી રહ્યો હતો કે તેણીએ તેને તરછોડી દીધો હતો—તેને લટક આપી હતી ! અને તે તે જ્હાલીને આટલી હદની બેશુમાર આકતો હતો છતાં ! મુમતાઝને જે અખુટ જ્હાલથી તેણે આહી અને પુંજ હતી તેવી કાળજી અને હેત તેણે કદી કોઈ બી ઓરત માટે જીંદગીભરમાં અનુભવ્યું કે જાણ્યું નહી હતું.

તેણે ઓરડામાં ખાલી આંખોએ નીરાશાભરી નજર ફેંકી. તે એકાંત રૂમ જાણે તેને કડવા આવતો હતો, તેટલાં તેની નજર મુમતાઝની છબી ઉપર પડી કે જે તેની ટેબલ ઉપર એક રૂપાંતી ફેમમાં જડેલી મુકેલી હતી.

ગુસ્સાથી આકળો અનેલો સપલ તે ટેબલ નજદીક ગયો, અને તે તસવીર પોતાના હાથોમાં ઉઘાવી. થોડોક સમય તેણે તે ફોટો તરફ ધુરકી ધુરકીને જોયું, અને પછી તેનું શું કરવું તે કંઈ જાણે તેને સમજ પડતું નહી હોય તેમ તેણે તે મોંઘીડાટ ફેમ સાથેજ બારીની બાહર ફેંકી દીધી. તે તેણીને ધીકકારતો થઈ ગયો હતો. તેણી એક પથ્થરના હૃદયની છકેલ પુરવાર થઈ ચુકી હતી.

હવે તે તેણીને ખતાવવા માંગતો હતો કે તે બી તેણીની મુત-  
લગ પરવાહ ધરાવતો નહીં હતો. જો કોઈ સુંદર ઓરત તેને આ પળે  
હાથ ચઢે અને તે તેણીને ચાહી શકે તો મુમતાઝ કેટલી અદેખી પડે.

સપત્નને આ વેળાએ પુટળાં મોઢીનો વિચાર એકાએક આવ્યો.  
તેની રંગો કંઈ અજબ જોશથી તે વિચારના ખ્યાલથી ધુલુ રહી.  
પુટળાં ખચ્ચીતજ મળ્લહની ને રૂપસુંદર છોકરી હતી. તે તેણીને પૂરતી  
પીછાણતો હતો અને વળી તેણી તેને ખસંદ કરતી હતી એ બી તે  
જાણતો હતો.

જ્યારે મોઢીએ ગદા કાઢેજ છુટાં પડતી વખત તેને બાર મેલીને  
ફેલું હતું કે તેઓ મુંઝામું હતાં તેટલાં સપલે તેઓને મળવા થડી થડી  
આવવું. જો તે આહે તો રોજ તે તેઓને મળવા જઈ શકે તેમ હતું.  
મગર મુમતાઝને તે વાતની ખબર થવી જોઈએ. મુમતાઝને માલમ  
પડવું જોઈએ કે તેણીના વીયોગને સાર તે કંઈ રડતો કે ઝુંકતો નહીં  
હતો. તેણે મુમતાઝના તે પત્નનો કરો જવાબ કર્યો નહીં. આ સમયે  
તો સપલે તા એવોજ વિચાર કરી લીધો કે તેણીની હસતી તેની  
જાંઘીમાંથીજ ગોળા ખતમ થઈ ચુકી હતી.

બીજી પળે નીરાશીથી તેનું જીગર પાછું ઝુમી પડ્યું. તે તેણી  
માટે કેટલો મગરર હતો? ભવિષ્યની કેવી આશાઓ તેણે બાંધી  
હતી? પોતાના વડીલ બધું સમજાવી લેવાના પથ કેવા કેવા સંકલ્પો  
તેણે કર્યા હતા?—અને હવે તે બધાનો અંત આવ્યો હતો—બધું  
સમાપ્ત થઈ ચુક્યું હતું!

સપત્નના ચેહેરા ઉપરની તે ગંભીર કસ્યલીઓ મોડીજ પળમાં  
પાછી ઝુમ થઈ ગઈ. નવાજ જુસ્સાઓથી તે પાછો ઉશકેરાયો. નવી

ઉર્માઓએ તેના દીલમાં ધર બાલ્યું. તે તે બેવફા માણુકને બેવા ને બણવા દેવા માંગતો હતો કે તે કંઈ તેણી જેમ બેવા ધણવી હતી તેમ એક નળળો, નાદન, ઉછાંછળો હેમક નહીં હતો. તે એક ચરદ હતો અને તેણી માટે એક તલભાર પણ વધુ દરકાર ધરાવતો નહીં હતો.

તેણે પોતાની હેટ ઉપાડી અને પાછો ધરખહાર નીકળ્યો. રસ્તે પડતાંજ તેણે એક દેક્ષીને બોલાવી અને જામજી અને પુટળાં મોદી જે હોટેલમાં ઉતરેલાં હતાં ત્યાં તે હંકરાઈ ગયો.

### પ્રકરણ ૩.

પુટળાં મોદી સપલ કાટગરાને પધારેલો બેઠને રાજી રાજી ચર્ચ ગઈ. તે સુંદરી તે જવાન આગળ હરખભેર દોડી આવી. તેણીના મોહક મુખડા ઉપર આનંદનો પ્રકાશ ફેલાઈ રહ્યો.

“હું હમણા તમારોજ વિચાર કરતી’તી, સપલ,” તે મધુરી બોલી, “હું મનથી અજાણ થતી’તી કે આજે તમે અમને મળવા આવશો કે ? જાણે મને લાગતું’તું કે તમે આજે નહીંજ આવશો.”

તે બોલી ભારજી તમામ સાદાઈથી અને દેખીતાંજ નીર્દોષપણથી ઉપધું ખરાં જીગરથી બોલી. તેણી સપલને બેઠને ખરાં દીલથી ખુશી થઈ હતી અને તે ખુશી છુપાવી રાખવાનું તેણીએ વાજબી વિચાર્યું નહીં.

“તમે જમ્યા કે ?” તેણીએ પુછ્યું, “મમાં ને હું હમણાજ લંચ બેવા જઈએછ.”

સપલ કાટગરાનું જે ચાલતે તો આજે તે લંચ વીનાજ ચલાવી લેતે. મુમતાઝની ગેરચાલથી તેનો જીવ ઉચ્ચત મારી ગયો હતા; પરંતુ પુટળાંની આંખમાના માયાળુ પ્રકાશે તેને નમાવ્યો. તે મધુરી તેની તરફ માયાથી જોય એમ તે ઇચ્છતો ન હતો. તે જે ઓરતને ચાહતો હતો, માંગતો હતો તે આ નહીં હતી. કાંચ, અરે કાંચ, જે કે તે મુમતાઝથી આટલો બધો દુર હતો છતાં તેનું જીગર તો તેણી તરફ જ ધસ્યું જતું હતું?

તેણી શું કરતી હશે? પુટળાં સાથે તેણીની પછવાડે જતાં જતાં પોતાના મનથી પોતાની ચાલ માટે ગુસ્સે થતાં થતાં પણ તેણે ઉપકુળ વિચાર્યું.

શું ખરેખર જ પેલી નહેસ્ત ચીઠી લખીને તે બહાલી દીલખરે પોતાનો સપલ સાથનો તમામ સંબંધ સદાખરો તોડી આપ્યો હશે? અથવા તો એક ઘડીભરની ઘેલછામાં કે ગુસ્સામાં તે કમખખત ચીઠી ચીતરાઈ હશે?

સપલ કાટગરાએ તો તેણીનો ખ્યાલ માત્ર ખી ન કરવાનો કસદ કર્યો હતો. તેણે તો સોગંદ લીધા હતા કે હવે તેણી માટે વિચાર વટીક ન કરવો; તેણીને એમ પણ માલમ પડવા ન દેવું કે તે તેણીની જુદાઈથી તરફ હતો, અને તો ખી-એ! આ બધાં મક્કમ કસદો અને સોગંદો છતાં-સપલ કાટગરા પોતાની નીરાશા, પોતાની પ્રેમાળ લાગણીઓને વશ કરી શકતો ન હતો.

પુટળાંના માથે તેને જોઈને ખુશ ખુશ થઈ ગયાં.

“મમાં, સપલે લંચ લીધું નથી,” પુટળાં કહેતી સંભળાઈ  
“તેથી મેં એવણને આપણી સાથ જમવા તેડ્યાછ.”

પુતળાંનો મીઠો સાદ અંતરની પુષ્પાલીથી વધારે મધુરો બન્યો હતો. તેણીના સુંદર ચેહેરા ઉપરનો આનંદનો સ્તાશ તેણીને વધારે મોહક બનાવતો હતો.

“સપલ, તુને આવેલો જોઈને હું બહુ ખુશી છું,” જામજી મોદીએ સપલને સેકહેન્ડ કરતાં ધણીજ માયાથી કહ્યું.

તે મા-દીકરાની આ માયાળુ પરોણાગતથી સપલ કાટગરાને વધતું વસમું લાગ્યું.

તેઓ જન્મવા ગયાં અને ખાતાં ખાતાં સપલે અજ્ઞવળી સાથે જોયું કે ખરેખર તો તે લુખો હતો. એક વામનના મલાસે તેને વધતો આનંદી બનાવ્યો, અને હવે તે બન્ને બાતુઓને પોતાની આનંદી વાતોથી મગ્નહ આપવા લાગ્યો.

તે ત્રણેએ આગળા દીવસોની સુખી યાદોની વાતો પાછી તાજ કરી. સપલને તે બધી લુલાયલી ખીનાઓ એક પછી એક યાદ આવવા લાગી.

“સપલ, તમને યાદ છે કે એક દીવસ તમે આખે દાદરેથી ગજરડી ખાતા નીચે આવ્યા હતા,” પુતળાંએ હસીને યાદ આપી.

“હા, પુતળાં, અને તે જોઈને તું કેટલી રડી’તી,” સપલે હસીને કહ્યું, “ખરંતી, મીસીસ મોદી?”

જામજી મોદી હસી પડ્યાં.

“એવા તો તમે લોકો કંઈ સેંકડો સીતમો માહરી ઉપર પાડ્યાછ. તે બધા અને ક્યાંથી યાદ રહે? તમે બેઉ જણ બહુજ તોફાની હતાં.” જામજીએ જણાવ્યું.

પુતળાંએ મોંહ ઉપર સ્થરમના શેરડા સાથે સપલ બણી આંખી નજર કરી.

“તે ઘણા મજબૂત દીવસો હતા,” તે મધુરી એક હાથ નાખીને બોલી.

“ખચ્ચીતજ,” સપલે કહ્યું.

તેણે આ વાતો બધી બાહરથી તો રસ લઈ લઈને કરી ખરી પણ બીતરથી તો તે જાણતો હતો કે બાળપણની તે બધી નિર્દોષ મોજો ઉમરના વધારા સાથે તે વીસારી બેઠો હતો. તેણે મુમતાઝનો ખ્યાલ કર્યો. મુમતાઝ સાથે ગુજરેલા સુખી દીવસોની મધુરી યાદો તેમ કરતાં તાજી થઈ; અને તે બેશક તેની જીંદગીના સર્વથી સુખી દીવસો હતા એમ તેને લાગ્યું. તે સુખી દીવસોનો અંત એટલો વહેલો આવી ગયો હતો એમ તો તે માની શક્યોજ નહીં. મુમતાઝને તેની જરૂર રહી નહીં હતી; તેણીની જીંદગી માંહેલી તેની જગ્યા કોઈ બીજા પુરૂષે લીધી હતી; તે દીએટર ઉપર હવે તેણી માટે ખોટી થવાનો નહીં હતા; એ બધા ખ્યાલો થતાં તેણે જીગરના ઉંડાણથી એક હાથ ખેંચી. પુતળાં તેના ચહેરા ઉપર ટગર ટગર જોઈ રહી હતી. તે વહાલીને તો બાળપણના તે સુખી દીવસો આજે બી તેટલાજ વહાલા હતા. તે દીવસોને મન તો તે તેણીની જીંદગીના સર્વથી સુખી તે મધુરા દીવસો હતા.

“બપોરના તું ક્યાં જવાનો છે, સપલ?” લંચ પુરૂ થતાં બાળ-જીએ સવાલ કર્યો.

“તમારે મને ત્યાં—તમે કહેશો ત્યાં ચાલવા હું તૈયાર છું.” સપલે કહ્યું.

“મમાં તો જમીને જરાક પોઠી જશે,” પુતળાંએ કહ્યું.

“હીક. તો ચાલ આપણે કંઈ ફરી આવીએ,” સપલે તુરત કહ્યું અને પછી માંરી માંગતી કીસમે ઉમેયું. “બેશક જામજમાય રજા આપે તો.”

“સપલ, મને તાહરામાં વિશ્વાસ છે. ભલે જાવ, પણ ચાને ટાઇમે જરૂર પાછાં આવજો.” જામજમાયે રજા આપી.

સપલે કમુશ્યું.

પુટળાં હરખભેર તૈયાર થવા દોડી અને થોડાંજ વારમાં બની થનીને પાછી આવી. તેઓ હોટેલમાંથી બાહાર પડ્યાં. પુટળાંથી હસાઇ હસાઇ જવાતું હતું.

“ટેક્ષી બોલાઉં?” સપલે સવાલ કર્યો.

“ઓ નહી. મને ચાલવા ઘણું ગમશે.” પુટળાંએ હસીને કહ્યું.

“એમ !” સપલ બોલ્યો, તે જરા અજબ થયો. મુમતાઝ તો કદી એક ડગલું બી ચાલવા માટે રાજ દીસતી ન હતી. આ બન્ને ઓરતો માંહેલો આ તફાવત જોઇ તે હયરત રહ્યો.

તેઓ ધીમે ધીમે વાતો કરતાં હારનખી રોડ ઉપર આવ્યાં. પુટળાં સાથે રસતામાં કંઈનું કંઈ ટાહેલું કરીને સપલનું ધ્યાન ખેંચી રાખતી હતી. સપલ તેણી સાથ વાતો કર્યો જતો અને તેણીની ખુબસુરતીને વધુ અને વધુ વખાણથી જોતો જતો હતો. તે વગર શકે ખુબસુરત હતી—એક એવી કે જેને કોઈ બી ચાહી ને વખાણી શકે.

“ઓ સપલ, સામે જોની ! પેલી જવેલરસ લીમીટેડમાંથી પેલા કોઇ મુસલમાન સાથ પેલી એક્ટ્રેસ મુમતાઝજ બાહાર આવેછતી !”



પુટળાનો સાદ સહેજ ઉશકેરાયેલો હતો. મુમતાઝનું નામ પુટળાના મોઢાંમાંથી નીકળેલું સાંભળતાં સાથ સપલને એક ઝટપટ લાગ્યો. એક પણ તેનું હૃદય જાણે ધપકારા મારતું બંધ થઈ ગયું. તેણે પુટલાં જે તરફ મોટી આતુરતાથી જોઈ રહી હતી તે તરફ પોતાની નજર કરી.

હા, તે મુમતાઝજ હતી. સહવારના તેણીએ સખત માથું દુઃખવાનું જે બાહણું તેને મળવાને ના પ્રાડવાના કારણસર આગળ ક્યું હતું તે સપલે જોયું કે તમામ ખોટું હતું. તે જેવી જોઈએ તેવી તંદરોસ્ત અને સુખાંધર હતી. વળી તેની બાબુમા પેલો કમીનો સરદાર એબદુલ રઝાક ચાલતો હતો.

પુટળાં જરાવારે પાછી બોલી, “એ મુમતાઝજ છેની, સપલ ?”

“હા,” સપલે ખોખરે સાદે કહ્યું.

તેઓ તેઓની તરફજ ચાલ્યાં આવતાં હતાં. તેઓની નજદીકથીજ તે બન્ને પસાર થયાં. સપલે પોતાની હેટ ઉપાડી સલામ કરી. મુમતાઝ જવાબમાં એક દીલજીત હસ્તું હસી. પણ એ બધો વખત સપલ ઉઝળો વાખ હતો, તેનો ચેહેરો કરડો બની ગયો હતો.

“એ બહું લવલી છે,” પુટળાંએ આતુરતાથીજ ટાહેલું ચલાવ્યું. “સ્ટેજના કરતાં પણ એ બાહર વધારે ખુબસુરત લાગેછ. સપલ, સાધારણ એક્ટ્રેસીસોથી એ કેટલું ઉત્તરું છે ? એ ખુબસુરત છે કેની, સપલ !”

“હા” સપલે કમુશ્યું. તે હા શબ્દ કહેતાં તેના ગળાંપર છરી ફરી. મુમતાઝને જોતાં સાથજ તેના દીલમાં પાછા દુઃખના દરીઆવો દોહાવાતા થયા હતા. તેની લામણીઓ ઉશકેરાઈ હતી. તેનો ચુસ્સો

વધ્યો હતો. મુમતાઝ તો શાંત અને હસ્તીજ નજીવ હતી. તેણીની એ બેદરકાર રીતભાતે સપલને વધતો નજીવ આવ્યો. શું તેની સાથે તેણીએ ચુમરેલા સંબંધ મુખી સમયેનું સ્મરણ તેણીને શું નહીં હશે ? તેણે નીરાશાથી પોતાના હાંતો પીસી મુક્યા.

તેણીએ તો તેને એમ સમજાવ્યું હતું કે તેનો આગળો વર આવતો હોવાથી તે તેને ઘણી દીલગીરી સાથે જતો મુકતી હતી, પણ —પણ— તે કેવળ ખોટું હોવું જોઈએ. પેલો નાપાક સરદાર અખદુલ રઝાક તો હમણા જી તેની સાથે હતો. સપલ એ મુસલમાન ધાર્મ પોરાને દીલના દીલથી ધીકકારતો હતો.

“એ એની સાથે આવ કોણ છે ?” પુટળાંએ જરા વારે પુછ્યું.  
“એ માણસનો ચેહેરો મને જરા થઈને ગમતો નથી. એ એનો વર તો થતો નથીની કે થવાનો નથીની ?”

“એ એનો વર નથી. એ તો પરણેલી છે,” સપલે ખુલાસો કર્યો. પુટળાં સાવ ભોલાપણાં ને નીર્દોષતાથી જે સવાલો કરતી હતી તે તેના દીલમાં તો કંટા મીસાલ ભાંકાતા હતા એમ તે નીર્દોષ ખીચારી ક્યાં જાણતી હતી.

“સપલ, તમે એના વરને ઓળખો છ કે ?” પુટળાંએ એક નવો સવાલ કર્યો અને તેના શીકકા ચેહેરા ઉપર પોતાની મધુરી ચમ્મો ફેરવી.

“નહીં. મેં તેને જોયો જી નથી.” સપલે કહ્યું, “પણ મેં જે સાંભળ્યું છે તે ઉપરથી હું માનું છું કે તે કોઈ ઘણો કપાત્ર માણસ છે. તે નાપાકે એની સાથે ઘણી ખરાબ વર્તણૂક ચલાવી છે.”

“વોટ એ શેમ,” પુટળાં ખરાં મનથી પુકારી ઉઠી, “સપલ, તને

કાઠ એટલી ખુબસુરત જેવી મળે તો તેને માટે તું મગરર ચાય કેની?”

સપલ જુહું જુહું હસ્યો. તે બાપડાના મનની હાલત આ વખતે ઘણી દયા ખાવા જોગ થઈ પડી હતી.

“માહરા જેવા કડક બાલુસોને મુમતાઝ જેવી ખુબસુરત ઓરતો કદી મળતીજ નથી,” તેણે લગભગ ઝતુનથી કહ્યું, “એવીઓને તો દોલતના દરંગ ધરાવતા માણસોની જરૂર છે કે જેઓ એવીઓને દરેક સુખ અને લાડમાં રાખી શકે” તેના સાદમાં દુઃખ અને ગમ બન્ને ભેલાયલાં હતાં. પુટળાં તે જોઈ ઘણી ગુંચવાઈ. તે મધુરી થોડોક વાર સુધી તો ગુપચુપ ચાલ્યા કરી પછી એકાએક બોલી.

“હું જે એક માણસને ચાહું તો તેની ગરીબાઈ માટે તો હું દરકાર નહીં કરું.”

સપલે પુટળાં બણી જોયું.

“પુટળાં, તું એવો ખ્યાલ હમેશાં રાખવાની નથી,” તેણે ટકોરથી કહ્યું, “દીવસોના વહેવા સાથે તું ઉમરવાળી અને ડહાપણવાળી થશે ત્યારે તું જી માણસની પાસના રૂપીઆ આના પાછનોજ ખ્યાલ જાસ્તી કરશે.”

“ઓ કદી નહીં,” પુટળાં ગુસ્સાથી બોલી પડી, “સપલ, તું આર હોરીડ !”

સપલ કાટગરા પુટળાં બણી જોઈને જરા હસ્યો.

“જેરાંઓ બધાંજ સરખાં રહેછ,” તેણે નીરાશાથી પુટળાંને કહી સંભળાવ્યું.

સપલ કાટગરા, ફનીઆના વહેવારમાં હજી તું જોઈએ તે કરતાં વધારે નાદાન અને વધારે જવાન છે.



## મકરણ ૪.

બીજી સહવારે સપલ કાટગરા નાસ્તો લેવાની તૈયારી કરતો હતો તેટલાં ટપાલ આવ્યો અને તેમાં મહાન મેહેરનોશજીનું એક કાગળ હોંગકોંગથી આવ્યું. સપલે તે પોતાના વડીલ ભાઈના સરનામાના અક્ષર અને ફારેન સ્ટેમ્પસ ઉપરથી તુરત પીછાણ્યું અને કંઈ બચડ્યો.

મહાન મેહેરનોશજી બહુ કવચીતજ લખતા હતા. કંઈ ખાસ અમત્યનું હોય ત્યારેજ. સપલ થાને એ વડા ભાઈની ઉમર ઘણી મોટી હતી, અને સપલ મેહેરનોશજીથી હંમેશાંજ ચરથરેલો અને બીધેલો રહેતો હતો.

નાસ્તો ખાધા અગાઉ તે કાગળ વાંચવાની હીમત સપલે કરી નહી. તેણે તે બાબુએ મેલ્યું અને પહેલે જમી લીધું.

તે જાણતો હતો કે મેહેરનોશજીના તે પત્રમાં કંઈને કંઈ કપકાનની ટીખા ટમટમતા શબ્દો મામુલ મુજબ લખાઈ આવ્યા હશે. મેહેરનોશજી હોંગકોંગથી બેઠા બેઠા પણ તેની ઘણી સખત તકેદારી આસપાસનાઓ મારફતે રાખતા હતા. અને કંઈ-કંઈ તેમની જાણમાં આવતાં સપલને જાડ્યો તેવણુ સખત શબ્દોમાં કાઢતા રહેતા હતા.

સપલ છેલ્લાં બે વરસ થયાં એ પોતાના વડીલ ભાઈને મળ્યો નહીં હતો. તેવણુ હોંગકોંગમાં વેપાર કરતા હતા. મજાહના રાતા માતા હતા પણ તેવણુની માનીતી હોબી બીમારી હતી. તેવણુ હંમેશાં પોતાને બીમારજ માનતા, અને પોતે ચાલતે દહાડે મરીજ જવાના હતા એમ આજે વરસો થયાં કહેતા આવ્યા હતા.

સપલને મેહેરનોશજીની એ ક્રબીત બીમારી માટે ધણું હસવું આવતું હતું. તે ભાઈના એ બધા ધખારાઓથી તેને ધણી રમુજ મળતી હતી. મેહેરનોશજી હોંગકોંગમાંજ પડ્યા પાંચરીઆ રહેતા હતા તે તેને ધણું ગમતું હતું, જો કે તેવણ ત્યાંથી બેઠા બેઠા બી તેના ઉપર બારીક તકેદારી પોતાના જસુસો મારફતે રાખતા હતા એ સપલને બીલકુલ ગમતું નહીં હતું.

સપલે એક પુરસીમાં ગોઠવાઈ મેહેરનોશજીનું કાગળ જોલ્યું. સપલને પોતાને પણ કાગળો લખવાની અને કાગળો વાંચવાની આજ્ઞા મળી હતી. છેલ્લો છેલ્લો તો તે બધાંથીજ કંટાળી જતો હતો. મુંમતાઝના ખ્યારની લંપટમાં લપટાયા પછીનો તેનો હાલ કંઈ ઔરજ હતો. તે બધાં મિત્રોથી દુર ભાગતો ફક્ત મુંમતાઝલેલો બની ગયો હતો.

મેહેરનોશજી કાટગરાનું કાગળ નીચે પ્રમાણે હતું.

“જહાલા સપલ,

મેં એક ધણીજ દીલઅક્લાવનારી ખબર તાહરે લગતી સાંભળી છે. અને તેથી તું જો મને તેનો મનમાનતો જવાબ તાકીદે લખી મોકલશે તો હું ધણો ખુશી થવશ. માહરા એક પુરાણા મિત્રે માહરી ઉપર લખ્યું છે કે હમણા હમણા તું એક મોહમેદન એક્ટ્રેસ સાથે ધણો બેલાય છે અને તે દુરવંદ સાથે જ્યાં ત્યાં જતો જણાય છે. હું એ માની શકતો નથી કેમકે તું સારી રવેશે જાણે છે, સપલ, કે મને સ્ટેજ માટે અને સ્ટેજ ઉપર કામ કરનાર હલકત માણસો માટે ધણો મોટો તીરસકાર છે.

માહરી તખીઅત હમણા હમણા મળહની છે અને જો એવી ને એવી ચલશે તો હું થોડા મહીનામાં મુંબઈ આવશ.

લખતાં લખતાં મને લાગે છે કે તાહરો જવાબ તું મને તાર માસ્કતેજ મોકલજો. કાગળ મળતાં મહીનો ઉપર નીકળી જશે અને તે બધો વખત માહરો જીવ સીકે ઓળવાઈ રહેશે.

લી૦,

તાહરો વ્હાલો ભાઈ,

**મેહેરનોશજી હોરમસજી કાટગરા.”**

સપ્ત કાટગરાએ તે કાગળને પોતાના હાથોમાં ભચડી નાંખ્યું. “ડેમ્ડ ઓલ્ડ ઇડીઅટ,” તે પોતાના મન સાથે પટપટ્યો. તે ખુસ્સીમાંથી ઉઠી ઉભો થયો અને ઓરડામાં આમતેમ ફેરા ફરવા લાગ્યો. મેહેરનોશજીનું આ કાગળ વાંચીને તેના ખળભળાટ, ખેંજલત અને ગુસ્સાનો સુમાર રહ્યો નહીં. ગભરાટ અને ઝનુનથી તે બધો લાલચનોટી જેવો થઈ આવ્યો અને તેની આંખો ચમકારા મારવા લાગી. થોડાક ફેરા ફરવા પછી તે જરા શાંત પડ્યો. પાછો એક ખુસ્સીમાં ઝાઝવાયો અને મેહેરનોશજીનું તે કાગળ તેણે ફરી એકવાર વાંચ્યું.

વાંચી લીધા બાદ તે હસ્યો. વગર અર્થનું તે હસવું હતું. કાગળના તીખ્ખા શબ્દોએ તેને ઉશકેરી મુક્યો હતો.

ખુદ્દા મેહેરનોશજીને છોડવા તેણે ઇચ્છ્યું કે એવો એક કેબલ મોકલવાને તે સક્તીવાન હોતે કે “તહન ખરં છે; તેણી માહરી પરણેતર છે.”

લેકીન મામલો તો કંઈ હવે જુદોજ હતો.

“ડાસાજીને ગમે તે ધારવા દો. મને તેની દરકાર નથી.” સપ્ત કાટગરાએ જરાવાર સ્ત્રી મનથી વિચાર્યું.

તે બેઠો બેઠો તરેહવાર વિચારમાં પડ્યો. તે વિચારો સતોષી કે સારા તો નહીં જ હતા. તે બધાંજ દીવજીવમાવનારા અને નાપુશ કરનારા હતા. મુમતાઝની લટકને હજી બે દીવસ થયા નહીં હતા, છતાં તે મુદત તે પ્યારઘેલા જવાનને એક જમાના જેટલી લાંબી લાગતી હતી.

થું તેણીને ખી તેમજ લાગતું હશે ? તેણી ખી તેને મળવા એમજ તરફડતી હશે ? આગળ ગુન્નરેલા સુખી કલાકો જેવો માત્ર એક કલાક પણ પાછો ગુન્નરવાની તલ્લખ અત્યારે તેણી કરતી હશે ? કાઠ રીતે તેને એમ લાગ્યું કે તેમ નહીં હતું. સપલ કાટગરાએ તે મહાપુત્રને ધડના ધડથી સદા ચાહી હતી, પણ તેણે જોયું હતું કે તે તો બહારના બપકા અને ચામચાઈનીજ સદાની પુન્નરી હતી. સ્વાર્થનેજ સર્વોપરીને સર્વથી પ્યારો સાથી માનનારી હતી. વળી જો તેણી જો તેને મળવા ચાહતીજ હવે તો માત્ર એક ટેલીફોનના કૉલનુંજ કામ હતું.

તેણે ટેબલ ઉપર પડેલા પોતાના ફોન ઉપર નજર કરી. તેનું મુગું રીસીવર તે આતુરતાથી જોઈ રહ્યો. અગાઉ કેટલી વખત તે દીલખરે તેને રીંગ કર્યો હતો ? કેટલી વખત તે તારોમાંથી તેણે તે બહાલી દીલરખાનો મીઠો મંજુલ સાદ આનંદથી ઉછળતાં હૃદયે સાંભળ્યો હતો ?

“એ તું છે કે, સપલ, પાગલ પોર્યા ?”

હવે તે સાદ અને તે શબ્દો તે પાછો સાંભળવાનો નહીં હતો. તે બહાલીને તેની જરૂર હવે વધુવાર રહી નહીં હતી. તેને—ઓ તે કમબખ્ત અને ધાતકી શબ્દ !—લટક મળી હતી.

સપલનો ગુસ્સો પાછો ઉભરી આવ્યો. કાઠપણુ ઓરત તેને એમ ટ્રીટ કરીજ કેમ શકી હતી? તેના ચેહેરા ઉપર લોહી ધાધ આવ્યું.

સપલ જો એમ જાણતે કે આ સારાં ચીન્હો હતાં—આ એકાએક ઉભરાઇ આવલો ગુસ્સો. એક માણસ જ્યારે પોતાની ચાહેલી દીલખર સાથે ખરેખર ગુસ્સે થાય છે ત્યારે નકકી માનવું કે તેનો તેણી પ્રત્યેનો પ્યાર ઓછો થવા માંડે છે; તેણીને પોતાની નજરમાં જરા જરા કરીને ઉતારી પાડે છે.

કાઠએ તેના ઓરડાનું બારણું થોકયું અને તેનો કારભારી અંદર આવ્યો. આ કારભારી રાખવાને માટે પણ સપલ અને તેના વડા ભાઇ વચ્ચે એક વખત સખ્ત વીઝોર જમ્યું હતું. સપલ એવા બેહુદા ખર્યો કરે એ તે ભાઇને પસંદ નહીં હતું પણ સપલ આ બાબતમાં બજીદ બન્યો. તેને આ પોતાના કારભારી મટલા સાથે કંઈ અજબ રાસ આવતી હતી. તેઓ વચ્ચે કંઈ અજબ જાતનો ધરોઓ અંધાયલો હતો. સપલ તો કંઈ એમજ ધારતો ને માનતો હતો કે મટલા વીના તેને ચાલતુંજ નહીં હતું.

“જાલભાઇ શેઠ મળવા આવ્યા છે, સાહેબ,” મટલાએ અંદર આવીને ખબર આપી.

“અંદર મોકલ,” સપલે હુકમ કર્યો અને તે આવનાર મિત્રને આવકાર આપવા પોતાની બેઠકમાંથી ઉઠી ઉભો થયો.

મુમતાઝ માટે તેનો તે મિત્ર જાલ કેટલું જાણતો હશે? સપલ તેને મળવા આજને તબક્કે તો નહિજ ચાહતે મગર મોડે કે વહેલે



તો તેને મળ્યા પવના છુટકોન શું હતો ? વળી જલ કામા તેનો એક બહુન પુરાણો અને ખરેખરો દીલસોઝ લાગણીવાળો મિત્ર હતો.

“હલ્લો, ઓલડ ચેપ !” સપલ, જલ કામાને પોતાના ઓરડામાં લખલ થતો જોઈને, પુકારી ઉઠ્યો.

તે બન્ને મિત્રોએ શેકહેન્ડસ કરી. નાસ્તાના વાસણો હજી ટેબલ ઉપરન પડેલાં જોઈને જલે અજ્ઞાનખીથી પુછ્યું. “હું ધણો જલ્દી આયોજ શું ?”

“નહિ, જરા બી નહિ, બેસ.”

જલ બેઠો. તેઓ વચ્ચે જરાવાર ચુપકીદી પંથરાઈ. સપલ પોતાના તે મિત્રને શકમરી આંખે જોઈ રહ્યો. જલ કામા કંઈ જાણતો હતો. જલ, બનવાજોગ હતું, કે બધું જાણતો હતો.

સપલને તેનાં એ વસવસાથી ધણું વસમું લાગ્યું.

જલ કામા સાધારણ દેખાવનો, હસ્તા ચેહરાનો, અને મજબુત બાંધાનો એક ઉમરે પુગેલો આસામી હતો. તે જરા વાર ચુપ બેસી રહી પછી પોતેજ બોલ્યો, “સપલ, શું એ ખરું છે ?”

સપલ શરમીદા બની ગયો.

“ખરું ! એટલે—”

જલ કામાએ તેને વધતું બોલતો અટકાવ્યો.

“સપલ, ગધેડો ના બન. હું તને આજે વર્ષો થયાં કંઈ ફાકટનોજ જોળખતો થયો નથી. હું એમ પુછું કે પેલી બીલાડી મુમતાએ તને લટક આપી એ વાત ખરી છે કે ?”

“હા,” સપલે સખ્ત અવાજે ક્યુલ્યું,

જલ કામાએ છુટકારનો એક દમ ખેંચ્યો. તે જરા વિચારમાં પડ્યો, અને પછી બોલ્યો, “વેલ, હું દીલગીર છું એમ તો હું કહી શકતોજ નથી. સપલ, તાહરે માટે આએ એક ઘણીજ ભાગ્યશાળી ઘડી આવી પુગેલી હું માનુંછ. એમાં તુંને લાભજ છે.”

“હરો, તાહરા વિચાર તુને મુબારક,” સપલે ફફડીને કહ્યું, “તને એને નામની પેહેલીથીજ અભીત્રી છે. મુમતાઝ તુંને ગમતીજ નથી.”

“સપલ, તાહરી ભુલ છે—એ મને ગમેછ, પણ તાહરી મોહરદાર તરીકે નહિ. એ પેલા કુછંદી સરદાર અબ્દુલ રઝાક જેવાનેજ વધારે લાયકની છે. હું તો હંમેશા એમજ માનતો આવ્યો છું. એજ એ છકેલ છોકરીને કાપુમાં રાખી શકશે. તારા જેવાથી, સપલ, એ ખીલકુલ બની શકતે નહિ.”

સપલ પોતાના હરીફનું નામ સાંભળીને વળી ઉશ્કેરાઈ આવ્યો. તેણે જલ તરફ ચુસ્તથી ધુરક્યું.

“સરદાર અબ્દુલ રઝાક ! એ શયતાનજનને કાંય ગરદન મારેછ ? એ ચંડાળને માહરી અને મુમતાઝની વાતમાં નીશખત શું ? મુમતાઝ કંઈ એ નાખાકને લીધે માહરાથી છુટી પડી નથી. પણ—પણ—”

જલ કામાએ પોતાના મિત્ર તરફ આતુરતાથી જોયું.

“ઓ, હું સમજ્યો—ત્યારે ખરું કારણ શું છે ?” તેણે પુછ્યું.

સપલે જલના ચેહરા ઉપરથી પોતાની નજર ફેરવી નાંખી. જલ તેનાં ચેહરા ઉપરથીજ તેનું બીતર વાંચી લેતો હોય એમ તેને લાગ્યું.

“મુમતાઝ અગાહની પરણેલી છે,” તેણે ક્રુજતે અવાજે કહ્યું, “હું ખી એ જાણતો હતો. એ વાત તેણીએ માહરાથી છુપાવેલી નહિ હતી. એનો એ વર વર્ષો થયાંની એને છોડી બેઠો હતો; પણ અમા વીકમાં તે નાપાક કોરેથી પાછો ફરી નિકળ્યો છે કે જ્યારે હું—અમે બન્ને—તો એમજ માનતા હતાં કે તે મરી ગયલો હતો.”

તે ઓરડામાં પાછી ચુપકીદી ફેલાઈ. જલ કામા હવે તે પોતાના મિત્ર ભણી જોતો ન હતો. તે હવામાંજ પોતાની ચશ્મો કેરવી રાખીને કંઈ વિચારમાં ગરક ગયો.

“અને તે વર,” જલે થોડો વાર રહીને ધીમેથી પુછ્યું, “તેને તે, અલખતાં, જોયો તો હશેજ.”

“નહિ, મેં નથી જોયો. જો હું જોવશ તો જરૂરજ તેનું માથું હું ભાંગી નાખશ,” સપલ કાટગરાએ ઘાંતો પીસી મુકીને પોતાનો મોટો ગુસ્સો પ્રદર્શીત કર્યો.

“સપલ, હવે એ ઉપર વધારે દીલ આજોદે કરવામાં કશી હાંશલ નથી. ખી એ મૈન, અને માહરી સલાહ માને તો એ મુમતાઝને તમામ ભુલી જા.”

“જલ, જો કોઈ આપણાં ફેન્ડો પુછે, તો તું તેઓને ખરી વાત કહેજે,” સપલે જરા વારે જલને સમજાવ્યું, “અમારા સંબંધ વચ્ચે એ છુટ સરદારનું નામ વચમાં ડોહવાય તે મને મુતલબ ગમતું નથી.”

“ઓલ રાઈટ ઓલ્ડ એપ, હું ખરજ કહેવશ,” જલે સધ્યારે આપ્યો, “પણ સપલ, આજે રાતે તું ક્યાં જવાનો છે ? આજે હું તને એકલો છું.”

“નાટકમાં, માહરા થોડા જુના મિત્રોને લઈ જવાનો છું. કંઈ ચાન્સ ઉપરજ એ લોક મને મળી ગયાંછ. તું તેઓ વિષે જાણેછ, મેં એ મોઢીવાળાંઓની વાત તાહરી આગળ કરેલી છે.”

“બાઈ જોવ, યસ ! નવસારીવાળા મોઢી મીનારવાળાં. પહેલે આપણી દોસ્તી પડી ત્યારે તો તું એ લોકોને વાસ્તે ગાલ્લે ગાલ્લે વાતો કરતો હતો. પણ તેને કેટલા વર્ષ થયાં, સપલ ?”

“ખુદને ખબર,” સપલે નિરાશીથી કહ્યું. “આજે રાતે મેં એક બોક્ષ રીઝર્વ કરાવેલો છે. એ લોકો આવવાના છે. પુટળાં તો મુંબઈ આવીને નાટકઘેલી બનેલી છે. પુટળાં યાદ આવેછની ?”

“એ નામ મને ચોકસ યાદ છે, તાહરી એલ્ડ સ્વીટહાંટ નહી ?”

“જ્યારે અમે ઝબલાંઓ ઉપર રમતાં હતાં ત્યારની.”

“ઓ, એમ ! તો આજે રાતે હું બી આઉં ?”

“માઈ ડીયર ફેલો, જરૂર.”

સપલ, જલ આવવાના ખ્યાલથી, ખુશીજ થયો.

“મીસીસ મોઢી તને ઘણાં ગમશે. ઘણાજ ભત્રાં ને લાયકોવાળાં બાનુ છે.”

“અને—પુટળાં ?”

“ઓ, તે બી મજની છોકરી છે, પણ હજી બી નાદાન છોકરીજ,” સપલ કાટગરાએ બાર મુકીને જણાવ્યું.

## પ્રકરણ ૫.

મોદીવાળાંઓ સાથે જલ કામા ઇન્ડ્રોડયુસ થતાં સાથજ હળી ગયો. ખાસ કરીને પુટળાં સાથે તેનું મન જલ્દીજ મળી ગયું અને તેઓ તરેહવાર વાતો કરવા લાગ્યાં. જલ સપલની પુટળાં માટેની તેણીને ઝાળખાવાની તે સહવારની ઠંડી રીતીથી જરા અચરત થયો. તેણે તો તેણીને એક છોકરીજ ગણી કાઢી હતી પણ તે કેટલી સુંદર હતી તે વિષે તો એક હરફ પણ તે ઓયર્યો નહિ હતો. પુટળાં, જલ કામાએ જોયું કે, ખરેખરજ એક સ્વરૂપવાન સુંદરી હતી.

“તમે તો માહરા ફેન્ડ સપલના માહરાથી ખી ઘણાં વર્ષોના જુનાં મિત્ર છો !” જલ કામાએ મધુરી પુટળાંને વાતમાં ઉતારી.

“હા,” તે જોલી, “અમે નાના હતાં ત્યારે બહુ રમેલાં.”

“તે તો જાણે જમાનાઓની જુની વાત,” જલે હસીને અરધું ટકોરથી અરધું ખરા મનનું કહ્યું.

તે મધુરીએ તેના જોલવાનો સ્વીકાર ગંભીરાઇથી કર્યો.

“ખરેખરજ, તે વાતને તો જાણે જમાનોજ વીટી ગયો,” તે જોલી, અને પછી પોતાની માતા સાથે વાત કરતા સપલ તરફ તેણીએ પોતાની આતુર ચશ્મો ફેરવી. મીઠા કામા ખરેખર ભલા હતા. તેવણુ સાથે વાત કરવામાં તે વાહલીને મજાહ પડતી હતી, પણ સપલ સાથે વાત કરવા તે મધુરી વધારે તલબગાર હતી.

“સપલે તમારે માટે અને એટલું બધું તો કહ્યું છે કે જાણે હું તમને વર્ષો થયાંના ઝાળખતો હોઉં એવું મને લાગે છે.”

“એમ કે,” પુટળાં હસી પડી. તે ખબરથી તેણી ખરેખર ખુશ થઈ. જાણે જોયું કે તે મધુરીની મોહક મશમો તે ગંજીને આનંદથી નાચી રહી.

“એવણે તમને શું શું કહ્યું?” તેણીએ જાણવા માહ્યું.

જલ ક્રમા હર્યો.

“ઓહ, મોદી મીનારને લગતું. બધુંજ. ત્યાં એને કેવી ને કેટલી મજા પડી તે બધી બારીકે બારીક વીગત. તમારા માનીતા કુત્રાઓ અને પેલા બુઢા ઘોડા દોળાને માટે બધુંજ.”

હવે તે તારણી પશુ હસી પડી.

“દોળા ગયે વર્ષેજ મરી ગયો. બહુજ બુઢો થઈને છેવટે તો બિચારાને દેખાતુંતું બી નહિ. માહરી સાથે બહુજ પસોટાયતો હતો સપત્ર, તેની ઉપર સવાર થઈને ખેતરે ખેતર રખડતા હતા. સપત્ર નાના હતા ત્યારે એટલા તોફાની હતા કે આખાં ગામને બુમ પડાવે.”

“સપત્ર, માહરા વિચાર મુજબ, એક ખરેખરો વન્ડરફુલ પરસન છે,” જાણે ગંભીરાઈથી કહ્યું.

પુટળાં મોદી તે સાંભળી જરા અજબ થયલી લાગી.

“ખરેખર!” તે દીવરચાએ પુછ્યું, “કે તમે મને અમથીજ બનાવો છો?”

જાણે તે તારણીનાં આ શબ્દોથી જરા વસમું લાગ્યું. “હું ખરેખર કહું છું.” તેણે નરમાશથી કહ્યું, “મને સપત્ર ઘણોજ ગમે છે, જોકે તમે પીછાણો છો તેટલા બધાં વર્ષોનો તો હું એને પીછાણતો રહ્યો નથી.”

“કેટલા વર્ષો થયાં તમે સપલને ઝાળખો છો?” પુટળાંએ પુછ્યું.

“અમારી ઝાળખ પીછાણુ થયાંને પાંચેક વર્ષ થયાંછ. વખત પાણીના રેલાની માફક વહયો જાયછ એટલે કંઈ જથ્થાનું નથી.”

“અને તમે બી મુંબઈમાંજ રહો છો, મીં કામા?”

“હા, હું કેટલાં રહું છું.”

“સપલની નજીકમાંજ?”

“નહિ, સપલ તો કાલાખે રહેછ. એ તો મોટા માણસ પડયો એટલે એની મોટી વાત. હું તો ગરીબ માણસ છું.”

“અને તમે સપલનાં મોટા ભાઈ મેહેરનોશજીને ઝાળખો છો કે? સપલ મશકેરીમાં કહે છે તેમ મહાન મેહેરનોશજીને?” પુટળાંએ હસીને પુછ્યું.

“એ મેહેરનોશજી શેકને એક વેળા મળવાનું માન મને મળેલું છે,” જલ કામાએ પ્રસંગતી છાજતી ઢોંગી ગંભીરાઈથી જવાબ કર્યો.

“મને બી. તે વાતને વર્ષો થયાં. એવણુ ધણાંજ ફની છે નહિ.”

“બહુજ,” જલે ક્યુલ્યું. તેને લાગ્યું કે મેહેરનોશજી કાટગરા માટે વપડાયલો તે શબ્દ ધણો નમાળો હતો. આવો એક ભાઈ ધરાવવા માટે તે તો સપલની હંમેશાં દયા ખાતો હતો. આ બધી વાતો પહેલાં એકટના વીસામા વેળા પુર વેગથી ચાલી રહી હતી. પણ હવે નાટક પાછો શરૂ થયો એટલે તેઓની વાતમાં જરા ભંગાણુ પડ્યું.

પુટળાં વાતો કરવાની ધુંધમાં વધારે હતી એટલે તેણીએ થોડો વાર રહીને પાછું ધીમેથી ચલાવ્યું.

“પરમ દિવસે અમે પેલી મશહુર મુમતાઝને ખો કરતી જોવા ગયલાં. એ બહુ ખુબસુરત છે નહિ?”

“હું ધારું કે એ ખુબસુરત છે.”

“ધારો! ધારો શું બુદ્ધિ છે. મેં તો એવી ખુબસુરત ઓરત બીજી કોઈ જોઈ નથી.” પુટળાંએ ખાતરીભર કહ્યું. “સપલ બી એને ઓળખે. તમને પણ કંઈ પીછાણુ છે કે?”

“હા—જરા.”

“તમારી વાત પરથી એમ લાગે, કે એ તમને ગમતી નથી.” તે ચગોર આળાએ તેને તુરત પકડમાં લીધો.

જલ્દ હસી પડ્યો. હસ્યા વિના તે રહી શક્યો નહિ. “કદાચ તેણીને હું ગમતો નહિ હોવશ તેથી,” તે બોલ્યો.

“એમ! તમે તેણીને નથી ગમતા?” પુટળાંએ જલનાં ચેહરો ઉપર પોતાની નજરો ઉઠાવીને ગંભીરાઈથી કહ્યું. “મને તો તમે ગમો,” તેણીએ નીખાડસપણે કયુલ્યું.

“યેંકે સુ,” જલે તુરત જવાબ કર્યો. તેણે તે મંદુરી તરફ જોયું નહિ. પણ તે જવાબ કરતાં તેનો અવાજ જરા બદલાયલો લાગ્યો.

બીજા એકટ વખતે જલ સફાઈ વાપરીને જાંઘ મોઢી આગળ બેસી ગયો અને સપલને પુટળાં પાસે બેસવાનો આગ્રહ કર્યો.

સપલ પોતાના મિત્રની આ વતણુંકથી સહજ અચરત થયો. તેણે આજે ખેલ ભાગ્યેજ જોયો હતો. તે પોતાનાજ વિચારોમાં મશ-શુલ બેસી રહ્યો હતો. બધા તેજ દાવાનલ દુઃખના વિચારો કે જે



આજે છેલ્લા થોડા દીવસો થયાં તે બાપડાને ખુબ પળવી ને સતાવી રહ્યા હતા.

સપલ કાઠગરા પુટળાં પાસે જઈને બેઠો. તે ખુશમીઝાજમાં નહીં હતો, તેમજ વાત કરવાના મુઝમાં પણ નહીં હતો. જલ કામાએ વારં-વાર તે બન્ને તરફ નજર ફેરવીને જોયા કર્યું કે તેઓ વચ્ચે કશી વાતચીત થતી નહીં હતી. બન્ને મુઝાં મુઝાં સ્ટેજ ઉપર જોયાં કરતાં હતાં, પરંતુ પુટળાં વારે ધડીએ સપલ ઉપર આતુર અને પ્રેમાત્મ નયનો ફેંકતી હતી.

જલ કામાને આ જોઈને ધણો ક્રોધ ઉપજ્યો. એ કમબખ્ત સપલ મુમતાઝમાં એવું તે શું આ પ્યારની પુટળી પુટળાં કરતાં વધુ જોતો હતો કે તે આ ધડીએ પણ તે જુદીન ઓરતનાં વિચારોમાં મગેટાયલો બેઠો હતો. ખચ્ચીતજ તે મુખોં હતો, નાદાન હતો, આંધજો હતો કે તે હકેજ મુમતાઝના સ્વામી આવભાવ અને ટાપટીપની ખુબસુરતીને તે જોઈ શકતો ન હતો.

પુટળાં તેણીથી કેટલી જુદી હતી? તેણી કેટલી રૂપસુંદર હતી? ખરેખરીજ સંપૂર્ણ સુંદરતા, કશા બી ટાયલેટ કે મેકઅપના ઉમેરા વીનાની. અને તેણી વળી કેવું દીવ્યજીત હસતી હતી. માણસો માટેના તેણીના વિચારો કેટલા પુખ્ત અને કેળવાયલા હતા. જલ કામાને મનશે પુટળાં મોઢી એક ખજાનો હતી, જ્યારે મુમતાઝને એક કોડીની કીમતની તે જાણતો નહીં હતો. મગર જલ કામા જે નજરે આ બન્ને રમણીઓને જોઈ રહ્યો હતો તે સ્વચ્છ નજરે જોવાની આંખો કમબખ્ત સપલને નશીબે નહીં હતી, એ જોઈ તે ભણે મિત્ર ખચ્ચીતજ પોતાના

મન સાથ સપલ મારે દુઃખી અને દીલગીર બન્યો. તે બારી આંખે જોઈ રહ્યો હતો કે સપલ સાથ વાત કરવા, તેને બોલાવવા, તેને હસાવવા પુટળાંનો જુવાન જીવ બધો ભક્ષક થતો હતો. તેણીની મનોહર ચશ્મો માહેલો એક અદ્ભુત પ્રકાશ તે ભેદ જલ કામાને કહી આપતો હતો. તે આંખો ખચીતજ મુમતાઝથી તો સો ઘણી વધારે સુંદર, નીર્મળ અને પાક હતી.

તે ખેલ ખતમ થયો ત્યારે જલ કામા ખરાં મનથી ખુશી થયો. તેને નાટકો ઝાઝા પસંદ નહીં હતા અને તેમાં વળી નાટકોને નામે જે ગમે તે છતરડાઓ થતા તે તેને રચતા નહીં હતા.

થીએટરમાંથી બાહાર પડતાં જલે પુટળાંને પુછ્યું, “મીસ મોદી, તમને આજનો ખેલ ગમ્યો કે?”

“હા. પણ તે દીવસના જેટલો નહીં. મુમતાઝ જેવું કામ કરનાર આ કંપનીમાં કોઈ નથી.” તે બોલી રમણીએ મુક્ત કંઠે કમુલ્યું અને સપલતું જીગર મુમતાઝનું નામ સાંભળી પાછું વધતું જખમી થયું.

થોડા દિવસ પછી સપલે તે બંને મા—દીકરાને તાજમાં જન્મવા નોતર્યાં. જલ કામાને પણ નોતરવામાં આવ્યો હતો. સપલનો તે ગાંધડ, શીલોસોફર અને ફેન્ડ હતો. સપલને તે કોઈક વેળા દીલ દુઃખનાર પણ કહેતો મગર સપલ સારી રવેશે જાણતો હતો કે તે હરદમ તેના લાભમાંજ હતું. તે બધા અને ખરા મિત્રને તેનો સ્વાર્થ અને લાભ પોતાના જેટલોજ વ્હાલો હતો.

તાજની ભણક અને રોનકથી જવાન પુટળાંનો જીવ ખુશ ખુશ થઈ ગયો. મુંબઈ તેણી કવચીતજ આવી હતી અને વળી આવાં

અપ-દુ-ડેટ હોટેલમાં જન્મવાનો તે ચાતુરીનો અનુભવ તો આ પહેલાં જ હતો. સપલને મનશે તો ખું તે એકસરખું પુરાણું હતું. ડઝનોખંધ વખત તે મુમતાઝને અહીં લાવ્યો હતો. તેણી સાથે ક્યકંઈ રંગો ઉડાવ્યા હતા.

તેઓ ટાહેલાં ચલાવતાં જન્મતાં હતાં ત્યારે તે મોટા કાઠનીંગ રૂમમાં એક બે જાણા દાખલ થયાં. સપલની નજર તેઓ ઉપર પહેલે પડી અને તેઓને જોતાં સાથજ તેનો હમ ખંધાઈ ગયો. તેના ગળાં માહેલો ખુક ખુટ્યો. તેને ભારે અકરવકર થઈ આવી. તે બે મુમતાઝ અને સરદાર અબદુલ રજાક હતાં.

### પ્રકરણ ૬.

જાલ કામાની નજર તેની પીઠ બારણાં તરફ હોવાથી તેઓને દાખલ થતાં જોઈ શકી નહી. મગર સપલના ચેહેરા ઉપર થયલા એકાએક ફેરફાર ઉપર તેનું ધ્યાન ખેંચાયું અને તેણે ઝડપથી ફરીને પાછળ જોયું.

મુમતાઝ હવે ખુરશીમાં ગોઠવાઈને બેઠી હતી. તે બહુ ઠેરાખધ ફેસ થઈને આવી હતી. તેણીની ગેરી ગરદન ઉપર એક હીરાનો નેક-લેસ ઝળઝળી રહેલો હતો. જાલે ટેબલ તબેથી સપલનો પગ દાખીને તેનું ધ્યાન તેના અવતાર બેઅવતાર તરફ ખેંચ્યું. તેણે જોયું કે પુટળાંનું ધ્યાન સપલના ચેહેરામાં થયલા એકાએક ફેરફાર ઉપર ખેંચાયું હતું. પોતાના મિત્રની તે સંક્રામણને ટાળવાના હેતુથી જાલે

સહાધી પુટળાને વાતમાં નાંખી દીધી અને સપલે તે અરસામાં પોતાના મનનું સમાધાન કરી લીધું.

જામજી મોદીજ ખીચારાં એકલાં આ બધો નાસોગોસો સમજી શક્યાં નહીં. તેવણુ બહુ સાદાં હતાં, સદા ગામડામાંજ વસેલાં હતાં અને ઘણીજ એકાંત જીંદગી હંમેશાં ગુજરતાં આવેલાં હોવાથી અકસર કરીને ભોલાં અને નીર્દોષ હતાં. શેહેરની મોજ મજાહો તેવણુને જરા ખી વ્હાલી નહીં હતી. એ તો પોતાની જવાન દુખ્તરને ખુશ કરવા અને રાજી રાખવાજ માત્ર તેવણુ આમ તેણી સાથે નાટકો અને ડીનરોમાં ધસડાતાં હતાં. તેમાં વળી અનાયાસે સપલ કાટગરાનો ભેટો તેઓને થઈ ગયો. એટલે મુંબઈની દરેક મોજ મજાહોમાં તસ્લીન તે શોખીલા જવાને તેઓને તરેહવાર ઠેકાણે ફેરવ્યાં અને મુંબઈના અવનવા ખ્યાલો તેઓને આપ્યા. મધુરી પુટળાંએ તે બધી મોજો ખુબ ઉત્સાહ અને આનંદથી ભોગવી. સપલની સાથે કેટલે પણુ જવામાં તે વ્હાલીને અનેરી મોજ મળતી હતી.

ખાનું પુરું થતાં સપલ પોતાની ખુરશીમાંથી એકાએક ઉઠ્યો અને પોતાનાં મિત્રોની માફ માગી, મુમતાઝ જમતી હતી તે ટેબલ તરફ ગયો. તેને બહુજ ઠંડો આવકાર મળ્યો. સરદાર સાહેબે તો ગુડ ઇવનીંગનાંજ શબ્દોમાં તેને પટાવ્યો. અને મુમતાઝે પણ તેને ઝાઝું કોથું આપ્યું નહીં.

સપલ કાટગરાને તે ઘણું વસમું લાગ્યું. તે વધતોજ જખમી બન્યો.

“મુમતાઝ, હું તમને ક્યારે મળવા આઉં?” તેણે તે સરદારનું પાકવવાનાંજ ધરાઈથી ખાસ મોટેથી પુછ્યું.

“આપને ગમે ત્યારે. માહરં મીસકીન મકાન આપનુંજ છે.” મુમતાઝે હસીને ટુકો અને ટચ જવાબ કર્યો. સપલે જોયું કે તેને ખેરવી નાખવાનો આ ચોખો ધરાદો હતો એટલે તે ત્યાંથી તુરંત ચાલતો થયો. તે વધતો કોધે ભરાયલો પોતાની ખુરશીમાં જઈ ગોઠવાયો. જાઈજી, પુટળાં અને જાલ વચ્ચે થતી વાતચીત ઉપર તેનું ધ્યાન મુતલબ લાગ્યું નહીં. તેણે ગુપચુપ વાઘન સીપ કર્યા કર્યો.

“સપલ, એ તમે વાત કરી આવ્યા તે પેલી એકટ્રેસ મુમતાઝજ હતી નહીં?” પુટળાંએ તેને એકદમ ચુપ જોઈને જરાવારે ખાસ બોલાવ્યો.

“હા,” સપલે ગંજેટાયલે અવાજે કહ્યું.

“મને એને મળવા ધણું ગમતે,” તે બોળી બાજુએ પોતાના દીલની ઇચ્છા સાવ બોલાઈતી પ્રદર્શિત કરી.

“હટ, મીસ મોદી, એવાંઓને મળવાનું તમારાં જવાનું કામ નથી,” જાલ કામાએ તુરંતજ પોતાનો અભિપ્રાય આપ્યો.

“જરાબર છે.” જાઈજી મોદીએ પણ તેને તુરંત ટેકો આપ્યો અને એ બધું સાંભળીને સપલનો કોધ માયો સમાયો ગયો નહીં. તે છેડાયલો જવાન પોતાના મિત્ર ઉપર વધતોજ છેડાયો.

પછી જાઈજી અને પુટળાંને તેઓના હોટેલમાં પોંદોંચાડી દીધે તે બન્ને મિત્રો પોતાને ઘરે જતા હતા ત્યારે સપલે પોતાનો ઉભસો ખાલી કર્યો.

“જાલ, મને તાહરી ઉપર ઘણોજ ગુસ્સો ચડેછ.”

“કાંય?” જાલે કંઈ જાણતોજ નહીં હોય તેમ પુછ્યું.

“મુમતાઝને માટે તેં મોદીવાળાંઓને ભડકાવ્યાં કાંય? એ તાહરી વર્તણૂક ધણીજ નબોજ છે.”

“તો બી તદ્દન ખરી,” જાલે કમુલ્યું. “એ બે છોકરીઓ વચ્ચે-તો ફરક હીરા અને પથ્થર જેટલો મોટો છે. મીસ મોદી મુમતાઝ સાથે ઇન્ટ્રોડ્યુસ થયાને ખરના નથી. એ બન્ને જુદીજ દુન્યાનાં પંખિરાંઓ છે.”

“હશે,” સપને ખમરીને કહ્યું, “મુમતાઝ તને પહેલેથીજ અણુગમતી છે ને મને લાગેછ કે તેથી ઉલટું આ પુટળાં તને મનગમતી થઈ પડેલી છે. મને મીસીસ મોદી ઘણાં પસંદ છે, પણ માર ગોળી એ વાતને. આજની સાંજ બહુ ડાળ ગઈ નહીં!”

એક પણ તેઓ વચ્ચે ચુપકાદી ફેલાઈ.

“સપન,” જરા વાર રહીને જાલ કામાએ ધીમેથી કહ્યું, “જો તાહરા વિચારો ખરેખરજ એવા હોય તો પછી હું એ મોદીવાળાંઓથી દુરજ રહેવશ. ખાસ કરીને મીસ મોદી સાથે વધારે વાત કરવાથી હું પરહેજજ રહેવશ.”

સપલ કાટગરા ચાલતો ચાલતો અટકી ગયો. તે પોતાના મિત્ર ભણી ફર્યો.

“એ તું શું બકેછ?” તેણે જાણવા માંગ્યું. તેની આંખો ચુસ્સાના ચમકારા મારી રહી હતી, “હું પુટળાં ઉપર ધ્યાન આપું એમ. કાંય?”—તે એકાએક હસી પડ્યો—“એ તો હજી એક બચ્યું છે.”

“વેરી વેલ, સપલ, તાહર કામ તું ખરાખર જાણે. મને તેમાં વાસતો નથી. પણ, સપલ—”

“કેમ શું કહેછ?” સપલે જરા અકડથીજ સવાલ કર્યો.

“મુમતાઝ તાહરી સાથ હમણાં કંઈ બોલી કે ? કંઈ ખાસ અમતનું.”

એક અકુદરતી હસવું સપલે કાટગરા હર્યો.

“કંઈજ નહિ. તદ્દન ધુખરાયલી હતી. મને જરા બી કંઈ આપ્યુંજ નહિ. જાણ, એ મને શું કહેવાની છે, એમ તું ધારતો તો!” તેણે એકાએક પ્રશ્ન કર્યો.

“કંઈજ નહિ ? તો બી તું જાણેછ કે બાહર શું બોલાયછ તે?”

“શું બોલાયછ?”

“કે-એ સરદાર અબ્દુલ રઝાક સાથ અદરાયછ.”

સપલનો દમ ગુંગળાતો લાગ્યો. જાણે તે જોયું અને તેનું દીલ પોતાના મિત્ર માટે દયાથી ઘમ્મી ગયું.

“અલ્લમતાં, એ બી ગરબછાંટ હશે,” સપલના મનનું શાંતવન કરવા માટે તેણે માયાથી તુરત ઉમેયું.

“પહેલે નંબરની ગરબછાંટજ,” સપલે જુસ્સાથી કહ્યું, “એ હડહડતુ જુઠાણું છે. મુમતાઝ એ સરદાર સાથ પરણીજ. કેમ શકે કે બ્યારે એનો વર તો જીવતો છે!”

“ખરેખર ! જો એનો વર જીવતોજ હોય તો તો એમ બનેજ નહિ,” જલ્દ કામાએ તુરતજ ક’મુલ્યું. તે શબ્દમાં સમાયસો ભેદી ભાવાર્થ સમજી જતાં સપલને વાર લાગી નહિ તે ઝનુનથી બોલી પડ્યો.

“તું કહેવા શું માંગેછ ? તું કંઈ જાણતો હોય તો કહી દે અને નીકાલ લાવી નાખ.”

“હું કંઈજ બાણુતો નથી. મેં તો જે સાંભળ્યું તે તુંને કહ્યું.”

“આ હયાં ત્યાંની ગલીય નીંદા,” સપલે બખાલ્યું.

તે બન્ને મિત્રો થોડોક વાર સાથે ગુપચુપ ચાલ્યા કર્યા.

“તું એને વીસરી જતો કાંય નથી, સપલ,” બલે ધીમેથી સુચવ્યું.

“એ કંઈ દુન્યામાં એક પુરીજ ઓરત નથી. માહરં માન ને તાહરી જીંદગીમાંથી એને સદાબરી વિસારી મુક.”

“બલ, એમ એવી વાત કરવી તાહરે માટે સહેલી છે. દરેક ચીજ કાંઈ એમ સહેલાઈથી ભુલાઈ શકતી નથી. ને હુક હીઅર, મેં તુંને એક વખત કહ્યુંની કે મુમતાઝે મને લટક આપી છે. તું તાહરંજ કામ કાંય નથી કરતો?”

### પ્રકરણ ૭.

પોતાના સંબંધો કરાવે છતાં બીજી બપોરે પ્યારવેલો સપલ બલ કામાને જખરદસ્તીથી ખેરવી નાખીને મુમતાઝને મળવા તેણીને મકાને ગયો.

તેણી એકલી નહિ હતી. થીએટરને લગતાં બીજાં અરંધો ડાનન માણુસો ત્યાં બેઠેલાં હતાં કે જે સર્વ સાથ સપલને પીછાણુ હતી. તેઓ તરેહવાર વાતો ચલાવી રહ્યાં હતાં. સપલ હંમેશાં તો એવી ચાતોમાં ધણો રસ લેતો હતો, પણ આજે મામલો કાંઈ જીદોજ હતો. મુમતાઝને એકલી મળવા તે ટવળતો હતો, ત્યારે તે બધાંઓ તો ખુશાલ રહેલાંઓ સટોકા મારીને હંમેશા કરતાં પણ બસતીજ ચલાવતાં હતાં.



સપલે ઠરાવ કર્યો કે મુમતાઝને માત્રા વિના તો આજે અહીંથી જવું જ નહિં. અને તે કસ્ટ અનુસાર સપલ તે બધાં કારામાંય ટાહે-લાંઓ પટયાં ત્યાં તુલીક પોતાની ખુરશીમાં ચીટકીજ રહ્યો.

મુમતાઝે આવકાર તો સપલને આજે મળહનો આપ્યો હતો. સપલને તો એવું લાગ્યું કે ઘણો માયાળુ, મગર કોઈ ચતુર જોનાર ઝટ જોઈ શકતો કે તે મોહમેદન બાબા તેનાથી બીહોલેલી દીસ્તી હતી અને તેને મળવા આતુર બીલકુલ નહિ હતી, પણ પ્યારલેલા સપલને એ બધું બારીકાઈથી નિહાળવાની આંખો નહિ હતી.

તે તો તેણીને ચાહતો, પુજતો હતો; તેણી તે જાણતી હતી: તેણી માટે તે કંઈપણ કરવા બાહેશમંદ હતો એ વાતની બી તેણીને જાણ હતી; કંઈ ત્યારે તે તેનાથી એમ બીહોલેલી લાગતી હતી ?

છેલ્લામાં છેલ્લું માણસ પટી રહ્યા પછી સપલ પોતાની ખુરશીમાંથી ઉઠી ઉઠ્યો અને મુમતાઝ તરફ ધસ્યો.

“મુમતાઝ, શું તું મને જોઈને જરા બી ખુશી નથી ?” તેણે કરગરતે અંવાળે સવાલ કર્યો. તેના ચહેરા ઉપરના કકલાટનો છાપ જોઈને મુમતાઝને ધડીબર દયા આવી. તેણીએ પોતાનો નાગુક કર તેનાં ખભાં પર મુક્યો.

“હું તમને જોઈને હંમેશ ખુશીજ ચાહું છું, સપલ; તમે તે જાણો છો. આપણે મિત્રોજ થઈને રહીશું, બે કે—બે કે—”

સપલ તેણીને વળગી પડ્યો અને તેણીનાં સુંદર મુખપ્રાને કીસી-સોસી ભરી નાખ્યો.

“અરલામ !”

તેણીને તેને દુર કર્યો.

“સપલ, પામલ પોર્ચ, શું તું સુધરવાનોજ નથી?” તેણીએ અધીરા અવાજે કહ્યું.

સપલ ખસીયાણો પડેલો જરા દુર થયો. ઘડીભરની ગાંઠેળ આવેલી ખુશીની ઘેલછા તેના દીમાગમાંથી સરી પડી. તે પાછો નાશાદ, નામુરદ બન્યો, તેણી તેને માટે દરકાર કરતી નહિ હતી; તેણી તેમ શબ્દો વાટે બોલી નહિ હતી પણ તેણીના અવાજ ઉપરથી તેમ ચોકખું માલમ પડતું હતું. તેણીએ તેને આજે મળવા માંગ્યું નહિ હતું. હમણાંથી તેણી એવુંજ ઇચ્છતી હતી કે તે ત્યાંથી પડે. સપલને એકાએક તેના મિત્ર જાન ક્રમાએ ગઈ રાતે કહેલી વાત યાદ આવી. તેણે મુમતાઝ તરફ એક ઝડપી નજર કરી અને એકાએક પુછ્યું. “મુમતાઝ, તું જાણેછ, બાહર શું ગપ ઉડી રહીછ તે?”

મુમતાઝે પોતાની આંખો અને ખભાં સહેજ હીલાવ્યાં.

“ગપના શું ટોટા છે? પણ વળી એ નવું શું છે?” પણ આ બોલતાં તેણીનો અવાજ જરા લથડ્યો. તેણીની ચશ્મો બહુ આતુર બની.

“બાહર બોલાયછ, કે તું સરદાર અબદુલ રઝાક સાથ અદરાયછ,” સપલે મુમતાઝના ચહેરાં ઉપર ટગર ટગર જોતાં કહ્યું, તેણી માટે તે બહુ કટોકટ પળ હતી.

“એમ!” તેણી બોલી. “કેટલું રમુજ!”

તેણીએ પોતાની નજરો નીચી નમાવી દીધી અને કંઈ જાણતીજ નહિ હોય તેમ એ વાત અખાડા કરી જવાની તજવીજ કરી. પરંતુ

સપલ તેણીની નજદીક ગયો અને તેણીનો ચહેરો પરાણે હાળ્યો. “શું એ ખરું છે?” તેણે મુંઝાણતા અવાજે પુછ્યું. તેનો હમ જોશમાં ચાલતો હતો. તેનાં ઘંતો કચકચી રહ્યા હતા.

મુમતાઝ કુજ પડી. તેણી સપલથી દુર હતી ગઇ.

“સપલ, તમે કેટલા ઘાટકી બનોછ. માહરં જડ્યુ કેટલું ઘાબીને તમે પકડ્યું.”

“મને જવાબ આપ, શું એ ખરું છે?”

સપલને લાગ્યું કે મુમતાઝ તરફથી તે સવાલનો કરો જવાબ મળનારજ નહિ હતો. પણ તેટલાં મુમતાઝ તેની સામે ટટણખાર ઉભી થઇ, તેના ચહેરામાં સીધું જોયું, અને પછી સાવ બેપરવાહીથી કહ્યું, “હા, એ ખરું છે.”

એક બહુ લાંબી બચકર સુપકાદી હવે તે રમમાં ફેલાઈ રહી.

સપલ તે જવાબ સાંભળીને હોશફરાંમોશ બની ગયો. તેને લાગ્યું કે દુન્યા જાણે આખી દુખી જતી હતી. તે બહેરો આંધળો બની ગયો હોય એમ તેનું મગજ ભમતું હતું.

ઘણે વારે તે જ્ઞાનમાં આવ્યો અને લચડતી ઝખાને તેણે સવાલ કર્યો, “અને ત્યારે તેં મને બધું જુહુંજ સમજાવેલું—તાહરા વરને માટે. મને છોડીજ દેવા એ જુહાણું ચલાવેલું.”

“જો તમને એમ લાગતું હોય તો એમ ધારો,” મુમતાઝે ઠંડા બેકદર જવાબ કર્યો.

સપલ કાટગરા આંધળા બીતની માફક ત્યાંથી નિકળી જવા માંગતો હતો. એક છાકટા મનુષ્ય જેવો તેનો અવસ્થાર હતો. તે

ખારણા તરફ ધસ્યો, અને તે હાથડવા જતો હતો તેટલાં મુમતાઝે તેનાં બણી દોડી આવી તેને તેમ કરતાં રોક્યો.

“સપલ, એમ ના જા—સલામ કર્યા વગર પણ તું ચાલી જાયછ. આપણી મિત્રતા દુરી ગઈ નથી—આપણો બીજો સંબંધ ખલાસ થયો તો શું? સપલ, હું હમેશાં તને ચાહતી હતી, તે તું જાણેછ; પણ હું તાહરી સાથે પરણીને ગરીબાઈ વેડી શકવાની નથી અને તેથીજ, સપલ, તેથીજ આ પગલું મેં ભર્યુંછ. મને ગરીબાઈ માટે ધિક્કાર છે.”

સપલ એક પુટળાં મદક થંભ ઉભો રહ્યો. મુમતાઝનો લવારો તેણે સાંભળ્યો હતો કે કેમ તે વિષે કોઈ શકમાં પડે એટલો બધો અવાચક.

તેણે એકાએક મુમતાઝનો હાથ પોતાના હાથ ઉપરથી ખસાડી નાખ્યો.

“મને જવા દે, ખુદને ખાતર મને જવા દે,” તે ધસારાખંધ ત્યાંથી નિકળી પડ્યો. મુમતાઝે તેને રોકવાને એક નિષ્ફળ કોશીશ કરી જોઈ. તેનાં નામના પોકાર કરતી તે દાદર તુલીક ગઈ પણ તે તો ધસ્યોજ બાહર નિકળી ગયો.

સપલ કાટગરા ગયો; અને મુમતાઝને હવે લાગ્યું કે તેણીએ તેને એમ હરકાટી કાઢવામાં તેણીની સ્વાર્થી જીંદગીની સૌથી મોટામાં મોટી ભૂલ કરી હતી.

## પ્રકરણ ૮.

સપલ સરખસર દીવાનો બનેલો જેવો ધરધર કરતો મુમતાઝનો દાદર ઉતરીને બાહર રસ્તામાં નિકળી પડ્યો અને પછી એક બાજુ જઈ

વિચારમાં ઉભો. મુખતાજી સરકથી તેને ધણું લાગ્યું હતું પણ આજે તો તે બેવડો જખમી થયો હતો. પેલા નાખાક સરદારને માટે, તેને હસ્તકનાં ધનના દમજાઓને માટે મુખતાજે તેને આમ ત્યામી દીધો હતો તેથી તેને વધતું લાગ્યું. અને વળી આવું એક ભયંકર જુઠાણું કરીને તેણીએ તેને એક મુખો બનાવ્યો હતો. એક સાવ મુખો. તે તેણીની એ ચાલ્યાજી જીંદગી તુલક બુલી જવાનો નહિ હતો.

તેને બહુ નિરાશી ઉપજી. તેની જીંદગીમાં હવે શું બાકી રહ્યું હતું? શું આશા, શું ઉમેદ તેનાં જીવનને સફળ બનાવવા મોજુદ હતી? કોઈ તેને આહવાર રહ્યું ન હતું, કોઈ તેની દરકાર ધરાવતું નહિ હતું, કોઈ તેને માંગતું નહિ હતું.

એક નજદીકના બારમાં તે ધુસ્યો. ખાન્ડીનો એક પેગ લીધા પછી તેનું ઉશકેરાયલું મગજ કંઈ શાંત થતું લાગ્યું. બીજા પેગે તેનામાં કંઈ નવું જ જોર અને નવી આશાઓ આણી. લાગેલો શોક તે હવે વિસરવા લાગ્યો અને તેની જગ્યા ગુસ્સાએ લીધી.

તે તેણીને કદી માફ કરશે નહિ; જીંદગીભર તેણીને બુલશે નહિ.

તે તદ્દન બેબદામની પુરવાર થઈ હતી. તેના મોટા પ્યારને તમામ નાલાયક. તેણી એક સંગદીલ સ્વાર્થી ઝોરત બહેર થઈ હતી. નાદન નિર્દોષ પુટળાંના દીલપરના એક બાલમાં જોટલી દયા અને ભલી લાગણી હતી તેના સોમા ભાગ જોટલી પણ આ ખુબસુરત મકકારનાં આખાં તનબદનમાં નહિ હતી.

પુતળાંનો ખ્યાલ થતાં તેણે જલ કામાના શબ્દો યાદ કર્યા, જલ કામા તો મુખો હતો. તે પુતળાં માટે શું બોલતો હતો તેનો

કાંઈ તેને વધતો ઓછો વિચાર નહિ હતો. બેશક તેઓ બાળપણમાં સ્વીટસ-હાર્ટસો હતાં, પણ તેઓ વચ્ચે તેથી કાંઈ વધું હસતી ધરાવતું હતું. એમ માનવું બેગ હતું.

પણ તેણે યાદ કર્યું કે પુટળાં તેને જોતાંજ સાથ હંમેશાં ખુશ, ખુશ અને જોલાબી જોલાબી બની જતી હતી; તેણીની મનોહર ચશ્મોમાં કંઈ અજબ પ્રકાશ નાચતો જણાતો હતો. અને તે યાદે તેને થોડીક હિંમત આપી. પુટળાંને તે ગમતો હતો. પુટળાં કાંઈ મુમતાઝની કાની કદી વર્તનાર નહિ હતી, પુટળાં.....સપલ કાટગરા ઠંકાડ દેતો કે ખુરસી ઉપરથી ઉડી ઉભો થયો. દરના પૈસા ચુકાવી આપ્યા અને બાહર આવી તુરત એક પસાર થતી ટેક્ષીને જોલાબી અને તુરત તેમાં સવાર થઈ હોટલ મેનેજરીક તરફ હંકરાઈ ગયો.

સપલ કાટગરાને હાલમાં કોઈની દયા અને દીલશોજીની ઘણી જરૂર હતી. હાલમાં કોઈની કંપનીની તેને ખાસ અગત હતી. મુમતાઝને મકાનેથી તે પારાવાર વધતોજ જખમી થયેલો અને નાશાદ બનેલો નીકળ્યો હતો. અને તે વેદના આપતા જખમો ઉપર શાંતિ ફેલાવનારા કોઈ ખુશકારક ધલાજની આવશ્યકતા બેશક હતી.

તે હોટલમાં આવ્યો ત્યારે મીસીસ મોદી તો ડક્ટરને ત્યાં ગયલાં હતાં અને પુટળાં એકલીજ હતી.

“સપલ--” તેને જોતાં સાથજ તે રૂપસુંદરી અણહદ ખુશાલીથી પુકારી ઉડી.

સપલ કાટગરા શેકહેન્ડ માટે લંબાવેલા હાથ સાથ તે તારણી તુરંક ધસી ગયો.

“હું એટલો જલદી પાછો આવ્યો તેથી કંઈ તને અડચણ તો નથીની, પુટળાં? પણ હું તદ્દન કાચર થઈ ગયલો છું—છેલ્લ કંટાળી ગયલો છું.” તેણે ખુલાસો કરવાની જરૂર જોઈ.

મધુરી પુટળાંના હૈયાં તો સ્વર્ગનાં આનંદો અનુભવી રહ્યાં હોય એટલાં ખુશાલ બની રહ્યાં હતાં. તે ભોલી ભાઈ પોતાની લાગણી-ઓને છુપાવી શકતી ન હતી. તેણીનો સુંદર ચેહરો તે આખા જમું કહી આપતો હતો. સપલે શેફહેન્ડમાં પકડી રાખેલો તેણીનો નાખુક કર તેણીએ જરા વારે છોડાવવાની તજવીજ કરી.

“પુટળાં, રહેના દે,” સપલે આબુજીથી કહ્યું. તેની લાગણીઓ તો ઉશકેરાયતી હતી અને તેમાં વળી આંડીનાં પેગોએ કિમેરો કર્યો હતો. તે તે મધુરીને તે ઓરડાની એક દુરની ખારી આગળ ખેંચી ગયો. તે થું કરતો હતો તે તે ભાગ્યેજ સમજતો હતો.

એકાએક તેણે પુછ્યું, “પુટળાં, તું માહરી સાથે પરણશે?”

એક તીક્ષણ ચુપકીટી ત્યાં ફેલાઈ. પુટળાંનો નાખુક ખુબસુરત ચેહરો તમામ શીકો મારી આવ્યો. તેણીની નરમાશવાળી ચશ્મોમાં કંઈ અજબ ફેરફાર થઈ રહ્યો.

“તમારી સાથે પરણું?” તેણીએ તેના શબ્દોના ધીમે સાદે પડખા કર્યા. “તમારી સાથે પરણું?” તેણી પાછું પટપટી. “ઓ સપલ!” તેણી પોતાનો દમ મુશકેલીથી લેતી જણાઈ. “પણ—પણ તમે મને ચાહતા નથી.” તેણીએ એક દયામણા બબડાટ સાથે પુરું કર્યું.

સપલનું માથું ફરી ગયું.

“હું તને ચાહું છું,” તે બોલ્યો. “હું તને ઘણીજ ચાહું છું. હા કહે, પુટળાં, હા કહે. આપણે ઘણાજ સુખી થઈશું. આપણે જાળપણમાં મિત્રો તરીકે જોડલાં સુખી હતાં તેટલાં.”

નીર્દોષ પુટળાં ગમરાઈ ગઈ. તેણીને મનશે તે બધું નવું હતું. કોઈએ તેણીને કદી ચાહી નહીં હતી. કોઈએ તેણીને કદી કીસીઓથી નવાજી નહીં હતી સીવાય કે સપલ કાટગરાએ મોદી મીનારના કમપા-ઉંડમાં રમતાં તેણીને ખાસ પજવવાજ જગરાજગરીની ચુમીઓ તેણીને અનેકવાર લીધી હતી. પુટળાં તે એકાએક સુખથી અર્ધ બેકામ જેવી બની ગઈ. સપલને મુંઝવણમાં જોયા પછીથી આ ઘડીની ટગર તેણીએ ઘણી કરી હતી. પણ તે એટલી જલદી આવી કે તેણીને હોસકરમોશ કરી મેલી.

સપલે તે રૂપસુંદરીને પોતાની નજદીક ખેંચી. તેણે તેણીના સુંદર બાલોને જુસ્સાથી ચુમ્યા.

“હા કહે, પુટળાં.” તેણે પાછું વીનચું; પણ જવાબ માટે હવે તે થોભ્યો નહીં. બહુજ અંધારો પડી જઈને તેણે પુટળાંને પોતાની છાતી સાથે જગરીથી દાખી દીધી અને તેણીના હોઠો અને ગાલો ચુમીઓથી ભરી મુક્યા.

પુટળાં રડી પડી. આ એકાએક ધસારાથી તે આજેજ આવી ગઈ. એક પણ અગાઉ તો એવી કોઈ વાતનો સ્વપ્નો પણ તેણીને થયો ન હતો; અને હમણાં તો તેણીનું સુંદર સર સપલ કાટગરાની છાતી ઉપર ટેકવાયલું હતું, અને તેણી તેના હાથોમાં ગીરફતાર હતી.



“રડ ના.” સપલે સમજાવ્યું. “રડ ના—હું ઘણો ઉતાવળો થયો. હું છેડેન એવો મુખો. પુટળાં, તું શું બહુ ખીધી?”

સપલ હવે જરા શાંત પડ્યો હતો એટલે તેણે શું કર્યું હતું તેના વિચાર હવે તેને આંખો. એક ઠંડી ધુજની તેના આખા તન-બદનમાંથી તે વિચાર સાથે પસાર થઈ ગઈ.

તેણે આ છોકરીને ચુમી હતી, તેણીને પોતા સાથે પરણવા પુછ્યું હતું, ને તો ખી તે તેણીને ચાહતો નહીં હતો. તેણી માટે તેને પુરાણી લાગણી હતી પણ તે તે વખતના જોટલીજ ઉપર ટપકેની અને નાદાન, વધતું કશુંજ નહીં. દીવગીરીએ તેના ઉપર ગલબો કર્યો.

“રડ ના,” તેણે પુટળાંને પાછી સમજાવી. “શું તું એમ ઇચ્છે છે કે હું અહીંથી ચાલી જાઉં? ઓ! તું ના રડ, ડીયર.”

પુટળાંએ પોતાની ચશ્મા નુકી નાંખી.

“હું એ બધું સુખનુંજ રડી,” તેણીએ ક્યારેક આંખોમાં ક્યું, “ઓ સપલ—હું તો તારી ઉપર કુરમાન છું.”

તે શબ્દો સપલને ઘણાજ કરુણામય લાગ્યા. તેણે પોતાના હોડો પીસી મુક્યા. તેણીની આસપાસ વીટાળેલા હાથો ખીસાડી મુક્યા.

“હું તારે લાયકનો ખરેખર તો ખીતકુલ નથી.” તેનાથી બોલી પડ્યું.

તેને લાગ્યું કે તે ખરુંજ બોલ્યો હતો. તેને શરણ થયલાં આ નીર્દોષ પવિત્ર પંખેરાં આગળ તો તે તમામ બદખદન હતો. પુટળાં આંસુઓથી ભરેલી આંખો સાથે તેની તરફ જોઈ રહી હતી. તેણીનાં પરવાલાં સમ હોડો આનંદથી ધ્રુજ રહ્યા હતા.

“સપલ, મમાં શું કહેશે?” તે મધુરી પટપટી, “અને મીં કામાખી.”

સપલ કાટગરા હસી પડ્યો. તેણી કેટલી નીર્દોષ હતી, એક તમામ અચ્ચાં જોવી. મીં કામા શું કહે તેની સાથ તેણીને નીશબતજ શું હતી?

તે ભોલી ભાઈ પણ મીં કામા માટે કાંચ બોલી હતી તે સમજી શકી હતી નહીં, પણ મીં કામા સાથ પીછાણ પડ્યા પછી તેણીને સપલનો તે ફાસ્ટ ફ્રેન્ડ ધણો ગમતો થયો હતો અને સપલ સાથ પરસ્પરા પછી તે તેણીનો બી દોસ્ત થશે એ વિચારથી તે તારણી વધતી ખુશી હતી.

જરાવાર ત્યાં કઢંગી ચુપકાદી પંથરાઈ સપલે પાછી કીસ કરવાની કોશિષ કરી નહીં. તે પાછો તેણીને અડયોખી નહીં. તે કાંઈ જુદાજ ખ્યાલમાં પડ્યો હતો. મુમતાઝના હાથની માંગણી તેણે કરી હતી તે વખતનો વિચાર તે હમણા કરતો હતો. થીએટર ઉપરથી પાછા જતી વેળા દોડતી ટેક્સીમાં તેણીએ તેને કબ્જો હતો અને તે વેળા તો તે આનંદ ઘેલોજ બની ગયો હતો. તે ખ્યાલ પાછો સપલે હમણાં ક્યો અને પછી તેણે દીક્કગીર વદને પુટળાં ભણી જોયું. ગરીબ બીચારી! તેણીનાં મનમાં તો કશોજ ખતરો નહીં હતો. તેણી તો આનંદથી હસી રહી હતી. સપલની આંખો સાથ તેણીએ પોતાની મનોહર આંખો મેળવી, અને પોતાનો રૂપાળો ચહેરો ઉંચો ઉઠાવીને ઉલટ ભર કહ્યું, “મને કીસ કર, સપલ.”

સપલ ફરજિયાત વાંકો વળ્યો અને તેણીના ગાલો ઉપર એક નરમ બકી ભરી. તેણી તેને વળગી પડી.

• “સપલ, તમે મને ખરેખર જાણો છો?” તેણીએ મોટી આતુરતાથી સવાલ કર્યો.

સપલ કાટગરા તે સુંદર આંખો સાથ પોતાની નજર મેળવી શક્યો નહી. તેણે તે બીજી દીશાએ ફેરવી નાંખતાં, “હા, માહરી બહાલી” એટલું જ કહ્યું.

\*

\*

\*

\*

સપલ કાટગરા તે રાતે પોતાને મક્કને બહુ મોડેથી ગયો. મીસીસ મોદીએ તેને જમવા જમ્પરીથી રોકી રાખ્યો હતો. જાદુ મોદી પણ સપલની માંગણીથી ધણી રાજ થયાં હતાં. તેવણની એ ઉમીદ તો હતીજ પણ એટલી જલદી તે ફળીસુત થશે એવી વકી તેવણ રાખતાં નહી હતાં. તેવણે હરખભેર સપલ અને પુટળાને ચુમીઓ કરી અને પોતાના બપોરનાં અંતઃકરણના રૂડા આશીરવાદોથી તે બન્ને બચ્ચાંઓને નવાંબ્યાં.

સપલ કાટગરા જ્યારે ઘરે પાછો ફર્યો ત્યારે બહુ મોડું થયું હતું છતાં તેનો ફેન્ડ જલ કામા તેને માટે જોટી થતો ત્યાં બેઠેલો હતો. સપલ તેને જોઈને રાજ તો સહજ બી થયો નહી. તે આજે કોઈને પણ મળવા ઇતેજર નહી હતો.

“હલો જલ, કેમ ક્યારનો આયોજ ?” તેણે પુછ્યું.

“સાંજનો હયાંજ પડી રહેલો છું. મટલાએ કહ્યું કે તું આજે અહીંજ જમવાનો છે એટલે તું આવશેજ એમ ધારીને બેસી રહ્યો.”

“રાષ્ટ, પણ મને મોદીવાળાંઓએ રોકી રાખ્યો. તું જમ્યો કે.”

“હા, તાહરી વાટ જોઈ જોઈને મટલાએ મને જમાડ્યો,” જલ કામાએ જવાબ કર્યો અને પછી પોતાના મિત્રના મહેરા ઉપર ટગર ટગર બેસી કહ્યું.

“કેમ શું છે? માહરાં મોહના ઉપર કંઈ હીરા જડયાછ શું?” સપલે છેડાઈને પુછ્યું.

“નહિ, પણ તું એમ ખાઉંકરડું જેવો કેમ થઈ રહ્યોછ, જરા મીઝાજ પાધરો રાખની.”

“સઉ ઠીક છે. જલ, પણ મને તને એક વધાઈ કહેવાની છે. કાલ પરમ તું કોઈને મોઢે જાણે તે કરતાં તો માહરેજ મોઢે સડયા પહેલી સમજે તો ઠીક.” સપલ એટલું બોલી અટકી ગયો.

“શું છે?” થોડો વાર રહીને જલે સવાલ કર્યો.

“આઈ એમ એનજેજડ,” સપલ બોલ્યો, “પુટળાં મોદી સાથે.”

પાછી ત્યાં ચુપકીદી ફેલાઈ રહી. જલ કામા કાંઈજ બોલ્યો નહિ અને તે જોઈ સપલ કાટગરાનો મીઝાજ ખરખેલાઈ થયો.

“વેલ, તું કંઈ બોલતો કેમ નથી,” તેણે જાણવા માગ્યું, “આવા ખુશ સમાચાર સાંભળવાની આ રીત કે? બોલતી, કંઈ બોલતો કેમ નથી?” તણે પાછું ગુસ્સે થઈને પુછ્યું.

“સપલ, તને ગોળી મારવી જોઈએ.”

પાછી તે રમમાં ઘણી કઠંગી ચુપકીદી ફેલાઈ રહી. જલના બોલવાથી સપલનો ગુસ્સો બહુ વધી ગયો.

“તુને ગોળી મારવી જોઈએ.” જલે પાછું કહ્યું. તે પોતાની બેઠકમાંથી ઉઠ્યો, અને બારણા તરફ ચાલ્યો, “ચાલ, હું જઈંછ.”

“હીયર—કેમ બેક! ક્યાં જાયછ? તું કહેવા શું માગેછ?” સપલે તેને રોક્યો. તે શરમીદા બનેલો હતો, તેનો અવાજ સહેજ ધુનતો.

થયો હતો. જલ કામાએ તે પોતાના મિત્ર ભણી ખરા દીલના તુચ્છકારથી જોયું.

“હું તાહરાથી ધરાઈ ગયો,” તે બોલ્યો, “આટલી હદ સુધીનો તું સ્વાર્થી અને ધિક્કારવાળો છસમ છે એ જોઈને મને કમકમાટ છુટેછ. હું—પણ જવા દે. તાહરી સાથ વધુ વાત કરવામાં કંઈ સાર નથી,” અને એટલું બોલી જલ કામા તે રમતું આરણું બોલી બાહર ચાલી ગયો.

પોતાના જની મિત્રની આ લપડાકથી સપલનો ચેહરો ચીતરવા જેવો થઈ રહ્યો. જલ કામાને એમ બોલવાનો કે એરી રીતી અખત્યાર કરવાનો હકજી શું હતો. તે જો ચાહ્ય તો પુટળાં સાથ તો શું પણ બીજી અરધો ડગલ છોકરીઓ સાથ એક સામટો બી અદરાય તેમાં જલના બાપનું શું ગયું ? પણ શું કોઈ એમ નહિ ધારશે કે પુટળાંને ફસાવવા વાસ્તે તેણે એક બહુજ નમોજી ટ્રીક વાપડી હતી, તેણે તેમ કરવામાં એક ધણુંજ તીરસ્કારી કાઢવાળોગ કામ કર્યું હતું; કોઈ શું—

“ડેમ છટ ઓલ !” સપલ કાટગરા તે દીલઅકળાવનારા ખ્યાલોની ચાદોની તે પરંપરાને વધુ લંબાવવાના ખ્યાલથી ગમરાઈ જઈને પોકારી ઉઠ્યો.

તે સુવા ગયો. પણ ઉંઘ તેનાથી આજે દૂર ભાગી હતી. તેને અધા તેને તેજ વિચારો આવતા હતા. તે પાછો અદરાયો હતો. એક વેળા તે પોતાની ચાહેલીને અદરાયો હતો. આજે તે પુટળાં સાથ ગોઠવાયો હતો. કે જે તેની બાળપણના વખતની સ્વીટહાર્ટ હતી, કે જેને પછીથી વર્ષો થયાં તેણે જોઈ બી નહિ હતી. તેણે મનથી અજબ થતાં ખ્યાલ કર્યો કે પુટળાં શું એમ માનતી હશે કે તે તેને ચાહતો હતો.

તેણે પોતાના મનને મનાવવાની કાશીશ કરી કે તે પુટળાંને ચાહતો હતો અથવા તો પરણીને કર પડ્યા પછી તોડૂનફરજ ચાહવાનો હતો. મદો પોતાની પરણેતરને તો હંમેશાં ચાહે છેજ. સારા મદનું તો એ લક્ષણ હોવું જોઈએ.

તેણે એમ પોતાના મનને મનાવ્યું બલકે મનાવવાની તજવીજ કરી પણ તેજ વેળા તેના મિત્રો અને પીછાણવાળાઓના ડગનોઅંધ અસુખી લગ્નોની યાદ તેને પજવતી આવી, મગર તેવું તેના બાળમાં તો બનનાર નહિ હતું. તે તો પુટળાંને ચાહવાનોજ હતો. શું પુટળાં ચાહવાજોગજ એક પુટળી નહિ હતી ? તેણી તેને કેટલી હદની ચાહતી હતી કે તે તેણીને ચાહતો હતો એમ જાણતાં સાથજ આજ તેને વળગી પડીને પુષ્કળ રડી હતી.

વળી મુમતાઝના વિચારો અને તેની લટકના ખ્યાલો પણ સાથો-સાથે તેને આવ્યા કર્યા અને એમ તે આખી રાત કોરા ઉજાગરાનીજ નીકળી.

બીજી સહવારે મોડેથી તે મોદીવાળાંઓને મળવા હોટલમાં ગયો, પણ તે બંને માં દીકરાં કંથે બાહર ગયલાં હતાં. પુટળાં તેને માટે એક મેસેજ મુકતી ગઈ હતી કે બપોરે તેઓ સાથ જમવા તેણે આવવું.

સપલ હોટલમાંથી પાછો ફર્યો. અને કંઈ ખાસ કામ ન હોવાથી ચાલતો ચાલતો તાર ઓશીસ ઉપર આવ્યો તેણે હજી માહન મેહેર-નોશજના કાગળનો કશો જવાબ કર્યો નહિ હતો, તેથી નીચલો કેબલ તેણે પોતાના વડા ભાઈ ઉપર મોકલ્યો.

“કાગળ મળ્યું. નવસારીવાળાં જાઈજ મોદીની પુટળાં સાથ અદરશ્યો છું. તમે તેણીને ઓળખો છો. સપલ.”

તે કેબલ મોકલાવીને તે પોતાના રૂમ ઉપર પાછો ફર્યો, બપોરના ત્યાંજ જમ્યો અને પછીથી પાછો હોટલ મેનેજરીમાં આવ્યો.

તે લંચ ઉપર ન આવ્યો તેથી મધુરી પુટળાં જરા ખફા થઇ હતી પણ તેણીની તે પળભરની ખફા તે દીલબરને જોતાં સાથજ હટી ગઈ. તેણીથી હરખથી હસાઇ જવાયું. ઠપકાનો એક શબ્દ બી તે મધુરા હોડો વાટેથી બાહર પડી શક્યો નહિ.

“મને બીજું એનજેનમેન્ટ હતું તેથી નહિ અવાયું. આજ એમ સોરી, પુટળાં ! પણ તું હમણા માહરી સાથ બાહર આવેછી. હું તુને એક વીટી અપાવવા માગું છું.”

“હું મમાને કહીને ઓય આવી. મમાની તખીયત બીલકુલ સારી નથી.” તે તારણીએ મોટી ઇતેજારીથી કહયું, “સપલ, મને હમણા હમણા એમ લાગેછ, કે મમા દહાડે દહાડે નખાતાંજ જાયછ. જો કે એવણુ મને નાહિંમત કરવા એવું કંઈ બોલતાં તો નથી.”

પણ સપલને એ વાતમાં કંઈ હમણાં રસ પડ્યો નહિ. તેણે તુરતજ અડાવ્યું કે જામજીને કશું નહિ હતું. તેવણુ તો મગ્નના રાતા માતાં દીસ્તાં હતાં. પુટળાં એ સાંમળીને ખુશી થઇ. તેણી પોતાની માવીતર ઉપરથી ધણી વીહીલી પડતી હતી, તેથી ઉસટ પામેલી તેણી જામજીની રજા લેવા તુરત દોડી, અને થોડાજ વારમાં ફેસ બદલીને પાછી આવી.

તેઓ પુટળાંની ઇચ્છાથી ચાલતાંજ ચર્ચગેટ સ્ટ્રીટમાં એક મોટા ઝવેરીને ત્યાં આવ્યાં અને એક સુંદર વીટીની પસંદગી તે બન્નેએ એકામતીથી કરી.

ત્યાંથી નિકળી તેઓ ચા માટે મોનજીનીને ત્યાં ગયાં.

“પુટળાં,” ચા પીતાં પીતાં સપલે એકાએક સવાલ કર્યો. “આપણે જલ્દી પરણી કાંય નહિ જમએ ?”

સુંદર પુટળાંનો મધુરો મુખડો આ સાંભળીને લાલ ચનોટી જેવો થઈ ગયો.

“પણ, સપલ, હજી આપણા અદરાયાને દહાડા કેટલા થયા?” તેણીએ ધીમેથી પુછ્યું.

“હું” તે જાણું છું પણ હવે જાસ્તી વખત શું કામ કાઢવો જોઈએ? જો તાહરી મરજી હોય—”

તેણીની મરજી! તેણી તો એકે પગે તૈયાર હતી. જો બની શકતું હોય તો તેજ મિનીટે બી તેણી તેની સાથે પરણી જાય.

“પણ મમાની મરજી જાણવી જોઈએ ને વળી તમારા મોહટા ભાઈ મહેરનોશજીનીબી રજા લેવી જોઈએ,” તે બોલી.

‘મહાન મહેરનોશજી ઉપર મેં આજેજ સહવારે તાર કર્યો છે.’

“ખરેખર!” તે મધુરીએ ખુશીથી ચમકારા ભરતી આંખોએ પુછ્યું. “હાઉ સ્વીટ ઓફ યુ, સપલ. એવણ ખુશી થશે કે?”

“એ ડોસાજી કમ ચીજથી ખુશી થાયછ કે એ જાણીને થશે.” સપલે જરા હસીને કહ્યું.

“હા કહે, પુટળાં.” તેણે આગ્રહથી પાછું જરા વારે વીનવ્યું. “જો તું હા કેહશે તો જામજી માયને વચ્ચે બોલવાનું કારણ રહેશે નહિ.



આપણે આજ કાલના અદરાયલાં છઠ્ઠાં એ ખરું પણ આપણી પીછાણ તો લગભગ જીંદગીભરની હોવાથી તું મને ખરાબર પીછાણેછ.”

તે રૂપસુંદરી ચેહેરામાં પાછી ગોલાખી થઇ આવી.

“સપલ, મને એક વાતની ખીલીક છે. એમ સમજ કે તને પાછાણથી એમ લાગે કે—કે તેં ભુલ કીધીછ—” તેણીની મનોહર ચશ્મોમાં ઝલઝલ્યાં ભરાઇ આવ્યાં.

સપલ દબાઇ ગયો. તે મધુરી ચશ્મોમાં તે જોઇ શક્યો નહિ.

“આપણે બહુજ સુખી થઇશું.” તેણે લગભગ ગુસ્સાથી કહ્યું.  
“જો તું મને ચાહશે તો.”

“તમે જાણોછ, સપલ, કે હું તો તમને દીલના દીલથી ચાહુંછ.”

“તો પછી હા કાંય નથી કહેતી?” સપલે પાછું વીનવ્યું.

અંતે પુટળાંએ હા બણી. તેમાં ખોટું કશું ન હતું એમ તેણીએ વિચાર્યું. જો સપલ તેણીને ચાહતોજ નહિ હોય તો પરણવા માટે એટલો આતુર કાંય બને? તેણીને તે કહેતો હતો તેમ તેણી તેની સાથે પરણીને બહુ સુખીજ થવાની હતી.

“જામજીમાયને હું કહું કે તુંજ તેવણ સાથે એ વિષે વાત કરશે, પુટળાં.”

“મને લાગેછ, સપલ, કે હુંજ પહેલી વાત કરું.”

“વેરી વેલ,” સપલે છુટકારાનો એક દમ ખેંચ્યો.

જામજી માયથી તે એક રીતે ખીલીતો હતો. નાનપણથીજ તે ડોસાં તેનું ભીતર વાંચી લેવામાં ઘણાં કુશળ હતાં અને તેથી હમણાં તેવણની

માયાળુ આંખો સપલનાં અંતઃકરણનો ખાતેન ભરમ રખે જાણુવા પામે, કે પુટળાંને પરણવામાં તો એક બીજી ઓરતને લુલ્લી જવાનો તેનો વિચાર હતો; એક બીજી ઓરતને એવું બતાવવાનો તેનો મનોરથ હતો કે તે તેણીની પરવાહ તેણી જેટલી ધારતી હતી તેટલી ધરાવતો નહિ હતો. તે આમ ખરા અંતઃકરણથીજ માનતો હતો. મગર તે છુપાવવું બી જરૂરી તો હતુંજ. તે પોતાને મનથી સતોષ લેતો કે પુટળાંને પરણીને તેણીને સુખી કરીને તે પણ સુખી થશે.

“હું મમાંને આજે રાત્રે કહેવશ,” દીલજીત પુટળાંએ હોટેલ તરફ પાછાં ફરતી વેળા કહ્યું, “અને તેવણુ શું કહેછ તે હું તુને જ્ઞાનથી કહેવશ.”

તેઓ હોટેલમાં આવી લાગ્યાં. જાઈ જોઈ મોદીવાળા ઓરડામાં કંઈ ધમચકરી ચાલી રહી હોય એવું જણાતું હતું. હોટેલનો મેનેજર તેઓને ચાલમાંજ મળ્યો અને સપલને એક બાળુએ તેડી ગયો.

“કેમ શું છે?” સપલે અતી આતુરતાથી સવાલ કર્યો.

“તમારા લોકના ગયા પછી મીસીસ મોદી ધણા બીમાર પડી ગયાંછ. મેં ડોક્ટરને બોલાવેલા છે. ડોક્ટરે મને તમને ચેતાવી રાખવા કહ્યુંછ, કે જરૂરી આવે ત્યાં લેડીને એકદમ શોક નહિ લાગે.”

પુટળાં તેઓની પછવાડે ચાલી આવી હતી.

“શું છે?” તેણીએ જાણુવા ચાહ્યું. તેણીએ સપલ પરથી મેનેજર ઉપર અચરતીની નજર ફેંકી. સપલે તેણીનો હાથ પોતાના હાથમાં લીધો.

“તાહરા મમાંની તબીયત ઠીક નથી, ડીઅર. ડોક્ટર આવેલા છે. નહિ, તું અમથી ના મભરા; બીહીવા જેવું કાંઈ નથી. હું તાહરી સાથે આઉંછ.”

પણ તે વહાલસોઈ દીકરી થોભી નહિ. એક હરણીની ઝડપથી તેણી પોતાના માતાના રૂમમાં દોડી. ત્યાં ડૉક્ટર અને નર્સ ઉભેલાં હતાં. સપલ તેણીની પછવાડે ધસડાયો, સપલને જોઈને ડૉક્ટર બાહર આવ્યા.

“મીસીસ મોદીના તમે કોઈ સગા થાઓ છ કે?” તેણે પુછ્યું.

સપલ જરા ખંચાયો.

“હું—હું મીસ મોદી સાથે એનગેજડ થયેલો છું.” તેણે કહ્યું.

“પણ ડૉક્ટર કંઈ સીરયસ તો નથીની.”

તે ડૉક્ટરે બીમારના બીજાના તરફ નજર કરી. પુટળાં બીજાના આગળ ગુઠ્ઠામંડીએ પડેલી હતી.

“મને કહેતાં બહુ દીલગીરી ઉપજે છે કે મીસીસ મોદી મરતાં જાય છે,” પુટળાં સાંભળે નહિ તે ખાતર ડૉક્ટરે બહુ ધીમાં અવાજે કહ્યું, “ધણુંજ તો એકાદ બે કલાક કાહડશે. મેં એવણને બચાવવા માહરાથી બનતું બધુંજ કર્યું છે. હાર્ટ ટ્રમ્પલથી એવણ પીડાતાં હોવાં જોઈએ.”

સપલ કાટગરા તમામ શીકકો મારી ગયો.

“ઓ માઈ ગોડ,” તે ફક્ત એટલુંજ બોલ્યો. તે શોક ખાધ ગયો. તે માની શક્યોજ નહિ. તેણે જાણી મોદીના બીજાના આગળ ફસડાઈ પડેલી પુટળાં તરફ નજર કરી.

“પણ એને—પુટળાંને—એ કાણ કહેશે?” તેણે લયડતા જીભે પુછ્યું.

“હું ધારું છ કે તમેજ કહો તો ઠીક.”

“હું! ઓ, એ માહરાથી નહિ બને, હું—” તે લાચારીથી અટકી પડ્યો.

“તમારા સીવાય ખીજું કોણ એવું છે જે એને કહેશે,” તે ડોક્ટરે જરા કરડાઈથી હવે કહ્યું.

પુટળાં તેઓના અવાજ સમજીને ખીજાના આગળથી ઉઠીને તેઓ આગળ આવી. તેણી બેહદ ઉદ્વેગ થઈ ગઈ હતી. પણ ખરી વાતનો સ્વપ્નો બી હજી તેણીને ન હતો.

“મમાં સુતેલાં છે, સપલ. નર્સ કહેછ કે એવણ બેશુદ્ધ થઈ ગયાંછ. ઓ ! હું બ્યારે જાણતી'તી કે એવણની તખીયત ઠીક નથી ત્યારે માહરે બાહર જવું નહિ જોઈતું'તું. હું એ માટે મને માફ કરી શકવાની નથી. પણ એવણ જે નિરાંતે ઉંઘાશે તો ઓઘરાઈટ થઈ જશે.”

સપલ કાંઈ બોલ્યો નહિ. તેણે તે દીવરબા બણી જોવાની હિંમત પણ કરી નહિ. તે પોતાના હોઠો કરડીને ધુજતો ઉભો. સારે નશીબે ડોક્ટર સપલની મદદે આવ્યો.

“મીસ મોદી, તમારાં મમાંને એવા ઍટેક આગળ થયલા છે કે ?”

પુટળાં વિચારમાં પડી.

“છેલ્લું થોડુંક થયું એવણની તખીયત ઠીક રહેતીજ નથી. અવાર-નવાર થાકી જવાની કમ્પ્લેન્ટ કર્યાં કરતાં'તાં અને એક વખત છાતીમાં દુખારો થવા માટે પણ બોલેલાં, પણ—” તેણી અટકી પડી. તેણીએ ડોક્ટર અને સપલના ચહેરામાં ડહાંધને જોયું અને પછી સપલનો હાથ પકડી બોલી, “સપલ !”

સપલે તેણીને પોતાની બાજુમાં લીધી. તે બોખરે અવાજે બોલ્યો,  
“પુટળાં, એવણુ ધણું બીમાર થઇ ગયાંછ, માહરી જ્ઞાલી—”

તે આગળ બોલી શક્યો નહિ. તે ધણી રીતે નાદન હતો. પુટ-  
ળાંને હિંમત અને મદદ આપવા બદલ તેને ધણું મન થયું કે તેને  
બી તેણીની સાથ રડીજ પડવું.

સપલનાં નહિ બોલવા છતાં પણ પુટળાં ખરું પામી ગઇ. તેણી  
તેની બોરડુમાંથી હટી ગઇ. પોતાના હાથો તેણીએ પોતાની છાતી ઉપર  
દાબી દીધા. તેણીની ચશ્મોમાં અણુહદ ગમખારી પ્રગટી નીકળી.

“મૃમાં—ઓ માહરાં મમાં,” તેણી બોલી, અને પછી નજદીકની  
એક પુરશીમાં બેકામ જેવી ફસડાઇ પડી.

## પ્રકરણ ૯.

જલ કામા પોતાના રૂમમાં લખતો બેઠેલો હતો ત્યારે સપલનો  
અરજાંટ મેસેજ આવ્યો. હોટેલના એક નોકર પાસેજ તે ચીઠી મોકલી  
આપવામાં આવી હતી. જલે તે વાંચી.

“ખુદાને ખાતર એકદમ આવ. મીસીસ મોદી એકાએક  
ગુજરી ગયાં છે, અને માહરા સીવાય હયાં દેખરેખ રાખનાર  
કોઈજ નથી.”

“જાઇજી મોદી ગુજરી ગયાં !” જલ કામા માનીજ શક્યો નહિ.  
દુક મુદતની પીછાણુ છતાં જાઇજી મોદીના બલા ગુણો અને મીઠા

સ્વભાવનો તે એક વખાણનાર બન્યો હતો અને વળી ચોડાજ દિવસની વાત ઉપર તો તેવણુ જેવાં જોઈએ તેવાં સાહજાં હતાં. સપલ કંઈ જુલ તો કરતો નહિ હોય.

તે તુરત તૈયાર થઈને હોટલમાં દોડ્યો. તેણે જોયું કે મીસીસ મોદી ખરેખર જુજરી ગયાં હતાં, અને સપલ તમામ બેબાખરો મારી ગયો હતો. ગઈ રાતનો તે સપલ સાથે વધેરીને નીકળી આવ્યો હતો પણ તેનો વિચાર તે ભણા જવાને હાલમાં ઘનેશમંદીથી મુતલગ કર્યો નહિ. પોતાથી બની શકતી દરેક મદદ તે પોતાના મિત્રને આપવા તે ધણે આતુર હતો.

“સપલ, બહુ ખુર બન્યું.” જલે કહ્યું,

“મને તો કંઈ સમજળ પડતું નથી.” સપલ બોલ્યો, “કાલે રાત્રે તો એવણુ કેવાં મજાહનાં હતાં. કોઈને સ્વપ્નો બી નહિ હતો કે—” તે રડી પડ્યો. “ગરીબ બીચારી પુટળાં,” તે જરાવાર રહી બોલ્યો, “રડી રડીને અરધી થાયછ. એને મારે આપણે શું કર્યે?”

“મીસ મોદી ક્યાં છે?” જલે સવાલ કર્યો. તેને તે વ્હાલી છોકરી માટે અતી બણું લાગી આવ્યું.

“ખચ્ચીતજ તેણીની હાલત બહુ દયા ખાવાજોગ થઈ પડીછ. એના રૂમમાં છે. એને એની માયના શબથી છુટ્ટ પાડતાં અમને મહા મુશીબત પડી. જલ એક કલાકમાં તો મેં જીવતું દોજખજ અનુભવ્યુંછ.” સપલે કહ્યું.

જાત જરા ગુસ્સે થયો.

“તું શાનો એટલો બધો અકળાઈ જાયછ ? મીસ મોદીને ત્યારે શું થતું હશે? તેણી—”

પણ આ વખતે પુરુષાંજ તે ઓરડામાં આવી. તેણીએ તે બન્ને મઠો તરફ જાણે તેઓને પીછાણી શક્તી નહિ હોય તેવી ખાલી આંખોએ જોયું. તેણીનો એકરો તમામ શીકકો ને ઉતરી ગયલો હતો, આંખો ડોહવાઈ રહેલી હતી, પણ જાણે જોયું કે તેમાંથી આંસુનું એક ડીપું પણ ખર્યું નહિ હતું. જાલ તેણીની નજદીક ગયો. તેણીને હાથ પોતાના હાથમાં લીધો અને ઓરડાની અંદર તેણીને લઈ આવ્યો. સપડાંવારી આગળ જઈ ઉભો. તે જવાનને મોહતનો ખ્યાલ કે મોહતના દેખાવનો કદી અનુભવ થયો નહિ હતો. તે આજે પહેલવહેલું જોઈને હેબતાઈ ગયો હતો. તેને મનશે દુન્યા એક ભયંકર ઉચલપાથલથી ડોળી રહી હતી. બધુંજ હતું ન હતું થઈ રહ્યું હતું. જીંદગીને તેણે સદા રંગીલી અને ખુશાલ માની હતી. તે કેટલી કઠણ અને ભયંકર હોતી હતી તે હવે તે જોઈ શક્યો.

જાલ કામાં પુરુષાંજ દીલાસો આપતો હતો તેથી તે ખરેખર ખુશી અને તેનો ઉપકારી થયો હતો. પુરુષાં સાથ તેનો ગુનરેલો છેલ્લો એક કલાક એક ગળખ જેવોજ હતો. તે રડતી રૂપસુંદરીને સમજાવી લેવા તે બીલકુલ નિષ્ફળ નિવડ્યો હતો. શું કહેવું, શું કરવું તે તેને સુન્યું નહિ હતું. તેણી તદ્દન એકલી પડી હતી. તેણીનું કાંઈ સગું બહાણું પણ ન હતું. એક મામા હતા પણ એક કલાક-તે. પુરુષાંજ કહેવાથી તેણે તે મામા ઉપર તાર કર્યો હતો.

જલ ક્રમાએ પુટળાને ધીમે ધીમે શાંત પાડી. સપલ દુરથી તે જોઈ રહ્યો હતો. થોડો વાર રહી પુટળાં ધસાંધસ રડી પડી. તેણીને રડતી સપલ જોઈ શક્યો નહિ. તે તેણીની નજદીક ગયો અને તેણી આગળ જમીન ઉપર કસડાઈને બેઠો. તેણીના હાથો પોતાના હાથોમાં લીધા. તેની આંખોમાં પશુ આંસુઓ હતાં,

“રડ ના, પુટળાં, તું એટલી બધી રડ નાં,” તેણે કગળતે અવાજે કહ્યું.

પુટળાં સપલને વળગી પડી. તેતું માથું તેણીએ પોતાની છાતીમાં દાખ્યું. અને દુઃખથી ચીરાઈ જતાં ઝગરે રડતી બોલી, “સપલ, સપલ હવે માહરં કોઈ રહ્યું નથી, કોઈ કોઈજ નહિ.”

સપલે તે બહાલી દીલજરના હાથો પ્રેમથી દાખ્યા. “પુટળાં, હું છેલ્લી,” તેણે ધણાં નરમાશથી તે બહાલીને કહ્યું.

### પ્રકરણ ૧૦.

“મટલા, તુ ગંધા, સાંભળેછ કે?” સપલ કાટગરાએ પીંજવાઈને બાંગ મારી.

“હા, સાહેબ. બોલો, સાહેબ.” મટલાએ સામન નુછવાંના કામ-માંથી ચમકીને અટકી જઈને કહ્યું.

“પરમ દહાડે માહરાં લમ છે.” સપલે કહ્યું.



“હા, સાહેબ, વારં સાહેબ ! મુમતાઝ સાથે કે ?” મટલાએ ધીમેથી સવાલ કર્યો.

એક પળ ત્યાં સુપડીદી ફેલાઇ પછી સપત્ર બહુ તીખાસથી બખાળી ઉઠ્યો, “નહી, હું ડોનકી, મીસ મોદી સાથે—એક મીસ પુટળાં મોદી સાથે. સાંભળી મરેછ કે નહીં; આવતી પરમ દહાડે માહરાં લગ્ન છે.”

“વારં સાહેબ, હું તમો મહેરબાનને દરેક સુખ ધમ્મુંછ, પણ સાહેબ, હું એમ પુછું કે પછી તમને માહરી નોકરીની જરૂર છે કે ?”

સપલે ધુરડીને તે નોકર ગમ જોયું.

“અલબત્ત, તે માહરી તાહરા જેટલી ખાતરદારી કરનારં બીજું કોણ છે. કેમ ! સહવારમાંજ કંઈ ચઢાવ્યોછ કે શું ? કેમ એવા ઘેલા ગાંડા સવાલ કરેછ. માહરાં લગ્ન ગુપચુપજ કરી નાંખવાનાં છે, કેમકે મીસ મોદીન માય હમણાંજ બેહેસ્તનશીન થયલાં છે તે તો તું જાણેછ.”

સપલે જોયું કે તેના આ નવા ધડાકાથી મટલો અચરતજ થ ગયો હતો. અને તે હચરત બને તેમાં કાંઈ નવાઈ નહી હતી. સપત્ર મુમતાઝ સાથેના ખારના ઘેલાંચેડાં તે કારભારીએ ધણાં દીઠાં હત એટલે આ ખબર એકાએક સાંભળીને તે ધણોજ અજબ થયો.

“અને, મટલા—”

“બોલો, સાહેબ.”

“ફરીથી માહરી આગળ મુમતાઝનું નામ નાં દેતો. સમજ્યો કે

“બરાબર, સાહેબ.”

“વેરી વેલ; ચાલુ હવે અંહીથી પટ!” સપલે કહ્યું અને મટલો ત્યાંથી ગુપચુપ ચાલતો ગયો.

સપલ એકલો પડેલો પાછો વિચારમાં પડ્યો. પરમ દીવસે! પરમ દીવસે સર્વનો અંત આવી જશે.

ગરીબ બીચારી પુટળાં! જામજીના મરણથી તેણી છેકજ નખાઇ અને ફેરવાઇ ગઇ હતી; તેણી ઉમ્મરમાં પણ વધુ દીસ્તી હતી; વધારે વિચારવાલી અને થાવકી બની હતી. તેણીનું બેરીકડું મધુરું હતું, ઘણું કમી થઇ ગયું હતું અને તેણીનો નિર્દોષ પટપટારો ખુદ સપલ સાથે પણ ઓછો થઇ ગયો હતો. મગર સપલને તો તે કોમલાંગી દુન્યાબરના હેતથીજ આહતી હતી; તેણી હવ તમામ એકલવાઇ પડી હતી એટલે સપલ ઉપરનો તેણીનો પ્યાર અને શીદગીરી બેવડી બની હતી. સપલે તે જોયું હતું અને તે જોઇને તે વધતો મુજબો હતો. તે તેણી સાથે મુખી થવા તો માંગતો હતો, ચાહતો હતો, પણ—પણ તેના જીલ્લાયલા પ્યાર મુમતાઝના ખ્યાલ તેને સંતાપતા અવારનવાર તેને યાદ આવતા હતા.

ફરીથી તે મુમતાઝને મળ્યો ન હતો કે ફરીથી તેને જોઇબી ન હતી. તેણીએ જ્યારનું કપુલ કયું હતું કે તેણીએ તેના મોઢા પ્યાર કરતાં તેના હરીફના પૈસાની કીમત વધતી આલા જાણી અને માની હતી, ત્યારથી તેનું દીલ ઘણું ખાદું મારી ગયું હતું. તે ફરીથી અદરાયો તે વાત શું મુમતાઝ જાણતી હશે? ને જો તેણી જાણતી હોય તો તેણીને તે માટે કંઇ લાગતું હશે?

તેના આ નવાં જોડાણથી કોઇ નહીં ને તેના વડીલ ભાઇ મહેર-નોશજ બહુ ખુશ થઇ ગયા હતા. સપલના તારના જવાબમાં તુરતજ

વળતો તાર આવ્યો હતો કે તેવણ એ સમાચાર સાંભળીને બહુ રાજ થયા હતા અને સપલના માસીક મુસારામાં ધરખમ વધારો કરવાની તુરત તુરત ગોઠવણ કરનાર હતા.

સપલ કાટગરા તે તારના આ છેલ્લા ભાગથી ખુશી થયો હતો. પૈસાની મારામાર તેની ખરચાલ ટેવોને લીધે તેને અવારનવાર પડતી હતી તે દુર થશે એ વિચારથી તે રાજ થયો હતો. પણ મુમતાઝ—  
—તેણે ડહાપણથી વિચાર કર્યો કે હવે મુમતાઝનો ખ્યાલ કરવો પણ તેને માટે પાપ જેવું હતું. તે પુટળાને પસંદ કરી ચુક્યો હતો અને તે પોતાની પસંદગી પછી કોઈ પરાઈ ઓરતનો વિચાર ખાંધવો એ ના રવા હતું.

સપલ એવા વિચારોમાં ગરક હતો તેટલાં મટલો તે રૂમમાં પાછો આવ્યો.

“સાહેબ, કોઈ બાઈ મળવા આવેલાં છે.”

“શું ? કોઈ બાઈ ? કંઈ ભુલ હશે. કોઈ બીજાને મળવા માંગતાં હશે.”

“નહી, સાહેબ. તમનેજ, ને તે બાઈ મુમતાઝબાઈ છે.”

સપલ વિચારમાં પડી ગયો.

મુમતાઝ ! તે પોતાના મન સાથે બળકડ્યો, “મુમતાઝ !” તે એકે-સામાં પાછો રતો મારી આવ્યો. તેનું હૃદય ધપકારા મારી રહ્યું. એક પણ પછી તેણે કહ્યું, “તેને અંદર મોકલ.”

મુમતાઝ આવી. તે બહુજ સુંદર વસ્ત્રો ધારા મુજબ સજ્જે આવી હતી. સપલને લાગ્યું કે તેણી આટલી ખુશમુરત તો તેની નજરમાં આગળ કદી જણાઈ નહીં હતી.

મુમતાએ હસીને શેકહેન્ડ માટે પોતાનો રૂપાળો કર સપલ પાસ ધર્યો.

“સપલ,” તે ફક્ત એટલું જ બોલી.

એક વળ સપલને મન થઈ આવ્યું કે અગાઉની માફક તે જહાલીને પોતાના હૈયાં સરસી ચાંપી મુકે, પણ પછી તેને ભાન આવ્યું. તે જરા પાછળ હટ્યો. તેના તનબદ્ધનમાં ધ્રુજની ફેલાઈ રહી.

“તું અંહી કાંય આવી?” તેણે લથડતી ઝાંખાંને પુછ્યું.

તે દીલરૂખા હસી પડી. એક ઘણું દીલગીર ચીતઆકર્ષક હસવું.

“સપલ, એમ કાંય! મને જોમને તું જરા ખી રાજી કાંય નથી? મેં તો ધાર્યું” તું સપલ કે મને જોમને તું ખુશીમાં ઉછળી પડશે.” તેણી સપલની નજદીક ધસી આવી તે તેને જહાલથી વળગી પડી.

સપલ કાટગરા લાંકડાં જેવો થઈને ઉભો. તેણે તેણી તરફ જોયું નહી. પણ તેનું હૃદય તો અંદરથી ઉછળાઓ મારી રહ્યું હતું. તેને “ગયું” કે તેનો દમ શું ગળાતો હતો.

એક વળ તે દીલરૂખા સપલને એમ ચુપકીદીમાં વળગી રહી. પછી તેણે પોતાની અજાજ થયેલી મનહર ચશ્મો સપલ બાણી ઉઠાવીને જોયું.

“શું તું મને માફ નહી કરશે એમ, સપલ?” તેણીએ મીઠાશથી પુછ્યું.

મુમતાજ તેની ગોદમાંથી ખાણી હતી, તેની સામે સીધી ઉભી અને તેના ચેહેરામાં ટગર ટગર જેવા લાગી પોતાના વચનોના સપલ ઉપરના કાપુ માટે તેણી બણતી હતી એટલે તેનું કામણ તેની ઉપર ચલાવવાનો તેણીએ પ્રયોગ કર્યો. પણ સપલે પોતાની નજર ફેરવી દીધી.

“માશીનો સવાલજ નથી,” તેણે કહ્યું, “તે” મને લટક આપીજ. મને મુકી છુટવા માટે એક હડહડતું જીંદું બાહણ શક્યું. એ પછી માશીની મરજજ શું છે?”

એક પળ તે મંધુરી સરમીન્દગી બની ગઈ અને પછી પાછું હસી પડી. તેણીએ સપલનો એહેરો પોતાનાં હાથોમાં પકડ્યો, અને નજદીક થઈને તેના હોઠો ઝડપથી ચુમ્યા.

“હું ઘણી દીલગીર છું, સપલ,” તે બોલી અને તેના તે સાદમાં દીલગીરીનો છાપ ખરેખર છવાયેલો માલમ પડતો હતો. “હું કહી શકું તે કરતાંપણ વધુ દીલગીર છું. મને માફ કર, સપલ. મને પુરતી શીક્ષા થઈ છે. ‘હું ઇચ્છું છું કે તું જાણે કે છેલ્લાં થોડા દીવસો થયા હું કેવી બેચેન ને બેકશર જીંદગીએ જીવીજ.”

સપલ પુટળાં પેરે ઉભોજ રહ્યો. પોતાની આંખોમાં એક ડરામણી બીહીક સાથે તે તેણી બાજી જોઈ રહ્યો. મુમતાઝની આંખોમાં આંસુઓ ઉભરાઈ આવ્યાં હતાં.

એક પળ પછી સપલ કંઈ મુશ્કેલીથી બોલ્યો, “તું મને શું કહેવા માંગેજ?”

“એજ કે હું ઘણી દીલગીર છું; એજ કે તાહરી ગરીબાઈ માટે મને બીલકુલ દરકાર નથી. સપલ, એક વખતે મને હતી પણ હવે હું જોઈં છું કે કાહરનનાં ધનના હગલા કરતાં પણ મને તાહરો સંગ વધારે પ્યારો છે. માહર દીલ તાહરી ઉપર દીવાનું છે.”

“મુમતાઝ,” સપલે તેણીના નામનો પોકાર બહુ ગુંગળાયલા અવાજે કર્યો. મુમતાઝે તો તે એકશર પછી સપલને હરખાયેલો બનેલો જોવાની

પાકી આશા રાખી હતી, મગર તે છેતરાઇ. સપલ ઉપર તેની કશીજ અસર થવા ન પામી.

“સપલ,” તેણી ધીમેથી બોલી, “સપલ ? શું છે ? તું મને બીહીષરાવી મુકેછ. હું તો જાણતી’તી કે તું મને જોઈને ખુશીજ થઇ જશે. અને એમ કાંય ?” તે દીવજરે તેનો હાથ પોતાનાં હાથમાં લઈને હીલાવ્યો. સપલ કાટગરાએ તે ગુસ્સાથી તુરત છોડવી દીધો.

“હવે બહુ મોડું થયું,” તેણે બોખરા સાદે કહ્યું.

“મોડું—બહુ મોડું.” તેણી કંઈ સમજી શકી નહી. “તું શું કહેવા માંગેછ ? શું તું મને માફ કરી શકતો નથી ? શું તું માહરી ઉપર એટલો બધો ગુસ્સો છે કે——”

“હવે બહુ મોડું થયું છે,” સપલે ધ્રુજતા સાદે ને શીઝે ચેહરે પાછું કહ્યું, “હું એક બીજી સાથે પરણવા કમ્બલ થઇ ચુક્યો છું. ઓ, મુમતાઝ, તેં એમ કાંય મને તરછોડી દીધો ?” તે ગગળી પડ્યો.

મુમતાઝ તે સાંભળી તમામ શીક્ષી મારી ગઈ. હજી તેણી સપલનું બોલવું ખુલ્લું સાંભળી શકી નહી હતી.

“પરણવા કમ્બલ થયોછ—તું ?—કોણ સાથ—સપલ ?”

“હા. એમાં બધો તાહરો વાંક છે. તેં મને લટક આપીને મને દીવાનો બનાવી મેલ્યો.” સપલે ગુસ્સે થયલા ગુંગળાતે સાદેજ ખુલાસો કર્યો, “તેં મને જે દીવસે લટક આપી તેજ દીવસે મને થીએટરમાં ફ્રેન્ડો મળ્યાં અને હું પુટળાં સાથ અદરાયો. એ છોકરીને હું બચગીથી ઓળખું છું. તાહરી તરછોડથી હું એટલો રંજીદ અને નાશાદ બની

ગયો હતો કે મેં તેણીના હાથની માગણી કરી અને પરમ દીવસે તો અમારાં લગ્ન છે.”

મુમતાએ કંઈ બોલવાની કોશિષ કરી પણ શબ્દો તેણીના હોઠો વાટેથી બહાર આવ્યા નહીં. તેણી આદર જેવી સુફેદ મારી ગઈ હતી. તેણીની આંખોમાં અણુહદ દુઃખનો છાપ ફેલાઈ રહ્યો હતો. તેણીએ આંખોં પરીણામની વકરી સ્વપ્ને જી સંખી નહીં હતી. સપલ અદરાર્થ ગયો. સપલ કે જેણે તેની આગળ કોઈ બીજી એવરતને કદી નહીં ચાહવાના કંઈ સત્તરસો વાર સોગંદ ખાધા હતા તે એટલો જલદી બીજનો થઈ ગયો.

“ઓ નહીં, નહીં. એ ખરું નહીં હોશે.” તેણી પુકારી ઉઠી.

“એ તમામ ખરું છે,” સપલે ગંભીરપણે કહ્યું. “મુમતાજ, એ તદ્દન ખરું છે.”

સપલ કાટમરા પણ ધણો બેકાર બની ગયો. તેણી પાછી આવશે એવી વક્ષો તેણે કદી સંખી ન હતી. તેણીએ તેની સાથ આવી ખરાબ ચાલ ચલાવ્યા પછી તે પાછી આવી જ કેમ શકે? શું એ બનવાજોગ હતું કે હમણાં જી તેણી કંઈ પોતાની નવી ચાલખાત્રી અજમાવવા આવી હતી. ફરીથી તેને એક ગઢેડો બનાવવાની કોશિષ કરતી હતી.

મુમતાજ રડમસ બની ગઈ હતી.

“સપલ, આ છોકરીને ખરું કહેતો કંઈ નહીં. તું તેણીને ચાહતો તો નહીં જ હાશે. ખરો ખુલાસો તેણી આગળ કર. ગમે તે ફરીને તેણીને પટાવી લે. હું તને છોડવા માંગતી નથી.”

સપ્ત આબો થઈ ગયો. આ બેશરમ નકટ માંગણીથી તે ધુણ  
ઉઠ્યો. પુટળાને તે એવું શું નાકે કહે અને વળી તેણી તેને છોડે  
ખરી. પુટળાં તો તેની ઉપરથી મરી રીટી હતી, ખરા ખાલેસ અને  
તેક પવિત્ર ખારથી.

“એ બનવાબેગ નથો. હવે બધું ઘણુંજ મોડું થયું. ભેસપત-  
વારે તો અમારાં લગ્ન છે. બધું નક્કી થઈ ચુક્યું છે. મુમતાઝ, ખોદાને  
ખાતર તું એવી ઘેલી ગાંડી વાંત ના કર. તેંજ મને આપ કામ કર-  
વાની ફરજ પાડી છે. હવે ઘણું મોડું થયું છે. હું માહરો દીધો કોલ  
પાછો ખેંચી શકું એમ નથી.”

મુમતાઝ એક પણ ખામોશ ઉભી ! પછી તેની નજદીક આવી  
તેનાં ગળાં આસપાસ પોતાના હાથો ભેળવવા ગઈ પણ સપલે તેના  
હાથો પકડી લીધા. તેણીને તેણે ફરજ રાખી.

“મુમતાઝ, તું શું સમજી શકતી નથી કે હવે ઘણુંજ મોડું થઈ  
ચુક્યું છે. હું વચનથી બંધાઈ ગયો છું. એમાં માહરો વાંક નથી,  
તુંજ એની જવાબદાર છે. હું તો તાહરી ઉપરથી માહરો પ્રાણ બી  
કરખાન કરી નાંખતો હતો, પણ હવે—”

“હવે તું શું મને ચાહતો નથી,” તેણીએ જુસ્સાથી પુછ્યું, અને  
પછી રડી પડી. “તું તો કહેતો હતો કે તાહરી જીંદગીબર તું કોઈ બીજી  
ઓરતને ચાહી શકવાનો નથી. હું તો માનતી’તી કે મને તાહરી જોટલી  
દરકાર હતી તેથી સો ઘણી વધુ કાળજી તને માહરી હતી. પણ હું  
હવે જોઈંછ કે તેમ માનવામાં માહરી ભુલજ હતી. તને માહરી કોઈ  
પરવાજ નથી. જો હવેજ તો આ કોઈ છોકરીને તું જરૂરજ એક પણ  
પણ વિચાર કર્યા વગર જતી મુકતે.”



તેણી દયકાંઓ ખાવા લાગી, “ઓ સપલ, સપલ, એટલો ધાટકી ના બન. હું તને જનોજીગરથી ચાહું છું. તું સર્વથી પહેલો માહરો છે.”

“તેજ મને તરછોડી દીધો: તેજ મને જુહું કહ્યું, વાહયો અને છેતર્યો,” સપલે તેણીના ગુનાહની પાછી અને પાછી યાદ આપી. મુમતાઝ એક ખુરશીમાં ફસડાઇ પડી અને બેચબત્યાર રડવા લાગી. સપલે જોયું કે તે દીલરખા ખરેખરજ ગમખ્વાર અને દુઃખી હતી અને તે તેને ખાતર—અને હજી તે પણ તેણીને ચાહતો હતો.

મુમતાઝને રડતી નિહાળી સપલ કાટગરા ગળગળો થઇ ગયો.

“ના રડ, મુમતાઝ—ના રડ, માહરી છાતી ફાટી જાયછ. ખુદને ખાતર તું બેમ રડીને મને જાસ્તી ના જળાવ.”

“સપલ, માહરા સંતાપની તુને કોઇ દરકાર નથી,” તેણી દયકાંઓ વચ્ચે બોલી, “તાહરી છાતીમાં પથર હોવો જોઇએ કે તું માહર આશ્વા-વંતુ અને મોહબતવંતુ જીગર ચીરી નાખેછ, અને હંડાઈથી કહેછ કે ધણું મોડું થઈ ગયુંછ. હજી તેં શાદી કરી નથી. એ છોકરીને ખરું કહી દે, ઓ સપલ, જો તું મને ખરેખરજ ચાહતો હોય તો સર્વે સાચી વાત તેણીને જણાવી દે.”

સપલ મુમતાઝ તરફ જોઇને બેસી રહ્યો. તેની નજર મુમતાઝ તરફ હતી ખરી પરંતુ તેના મનની ચશ્મો આગળ તો કંઈ જુદોજ દેખાવ વ્યાપી રહ્યો હતો. જાઇજી મોદીનાં મરણ પછી પુટળાંની એકલવાઇ થઇ પડેલી જીદગી અને તેણી જ્ઞાલથી તેને વળગી પડી હતી તે સમયનું સ્મરણ તેને આ પળે થયું.

“ઓ સપલ, મારું હવે કાંઈ રહ્યું નથી, કાંઈ કાંઈ નહીં.”  
તેણીએ દયકાંઓ વચ્ચે તે વેળા કહ્યું હતું.

“હું છેડંની, પુટળાં,” તેણે તે વેળા એમ તેણીને સંધ્યારો આપ્યો હતો. ઓ, તે વચનનો ભંગ તે કેમ કરે ! તેનામાં મેલાયલા તે વિશ્વાસને તે કેમ જુડો નીવડે !

“મુમતાઝ, એ છોકરીનું માહરા સીવાય દુન્યામાં કાંઈ નથી,”  
તેણે ધીમેથી કહ્યું, “એની માય હમણાંજ મરી ગઈ છે, અને એ બિચારી વાથેજેહાન એકલી થઈ ગઈ છે.”

મુમતાઝ કંઈ બોલી નહિ. તેણી રડતી અને દયકાંઓ ખાતી હવે બંધ પડી હતી. તેણીએ પોતાની આંખો સંભાળતાં નુકી. તેણી ખુરશીમાંથી ઉઠી ઉભી થઈ અને આયનામાં જઈને પોતાનો ચહેરો કાળજીથી જોયો.

“ત્યારે હું રજા લઉં એમ ?” તેણીએ ભારી જગરે પુછ્યું.

સપલ કાટગરા કાંઈ બોલ્યો નહિ. તેણે બોલવા તો ચાહ્યું પણ તેની જગ્યાન ઉપડી નહિ. તે દરવાજા તરફ ગયો અને તે બોલ્યો.

એક પણ મુમતાઝ ચુપ ઉભી. પછી તે દરવાજા તરફ ચાલી.

“ખુદા હાફેઝ.” તેની નજીક આવી લાગતાં તેણીએ ધીમેથી કહ્યું.

સપલે જવાબ દેવાની કોશિશ કરી પણ ફરી તેની જગ્યાં સીવાઈ ગઈ. મુમતાઝે તેના ભણી સીધું જોયું. તેઓની આંખો મળી અને બીજી પણ તેના જાદુની અસર હેઠળ હોય તેમ તેણીને સપલ કાટગરાએ પોતાની ગાદમાં ભચડી નાંખી.

તે કેમ બન્યું તે તે સમજી શક્યો નહીં. કાણે પહેલી પહેલ કરી હતી તેણે કે તેણીએ તે તે કહી શક્યો નહીં, મગર તેણીને સપાસે પોતાની ગોદમાં જોરથી પકડી રાખી અને તેણીના હોઠો, ગાલો, આંખો અને બાલો ચુમીઓના વરસાદથી ભરી મુક્યા.

“ત્યારે હજી બી તું મને ચાહેછ ખરો,” તેણીએ ધીમેથી પુછ્યું. સપાસે તેણીને પોતાની બાથમાંથી છુટી કરી. પોતાની વર્તણૂક માટે તે તુરત પસ્તાતો જણાયો.

“હા, અને તે તું જાણેછ,” તે બોલ્યો, તેની છાતી ઉરપુર ઉડી રહી હતી. તેનું મગજ આગથી ભગભગી જતું હતું. બાંગડ મુમતાઝ વધુ થોખી નહિ. તે જે જાણુવા માંગતી હતી તે તે જાણી ચુકી હતી એટલે તે તુરત ત્યાંથી ચાલી નીકલી.

પરમ દિવસે તો તે પુટળાં સાથે પરણવાનો હતો. તે તેણીને વચન આપી ચુક્યો હતો, અને તે જાણુતો હતો કે તે ખેંચી લેવાનું બહું મોડું હતું, તેમ વળી નિરદોષ પુટળાંના જીગરના દુકડા કરનાર હતું. અને તો બી તે ફક્ત એકજ ઓરતને ચાહતો હતો, એકજ ઓરતને પોતાની થયેલી જોવા માંગતો હતો, અને તે ઓરત તેની આગળથી હમણાજ ચાલી ગયેલી મુમતાઝ હતી.

## પ્રકરણ ૧૧.

પુટળાં મોટી અને સપાસ કાટગરા જાંઘીમાં કદી ન પુટે એવાં સગનનાં ગાંઠથી બેડાક ચુક્યાં હતાં. કાટ માંહેલી એક અગીયારીમાં



## વધુ પઠસા કમાવો.

તમે તમારાં ઘરમાં ખાનગી રીતે સુંદર ધંધો કરીને રોજનાં રૂ. ૩, ૩૦ થા ૫૦ સહેલાઈથી કમાઈ શકો એમ છે. રૂ. ૩૨૫, રૂ. ૨,૬૦૦ અને રૂ. ૪,૭૦૦ નાં સાંચાઓ ઉપર તેમ જની શકે છે અનુભવની કાંઈ જરૂર નથી—લાંબાં હોટાની કાંઈ પરવા નથી.

સાંચા ખરીદનારને તે ચલાવવાનું મુક્ત શીખવવામાં આવે છે. વળી સાંચો ચલાવતાં શીખવવા માટે તેની સમજણ આપનારી ચોપડી પણ સાથે આપવામાં આવે છે. પુરૂષો સ્ત્રીઓ, છોકરાઓ તથા છોકરીઓ એ સાંચા ચલાવી શકે છે. અમો તેની જામીનગીરી આપ્યે છીએ. એક આનાનો સ્ટેમ્પ મોકલવાથી વધુ વીગતો નીચલે ટેકાણેથી મોકલવામાં આવશે—

**એશીયાટીક નીટીંગ કમરશીયલ**

**કાર્પોરેશન, લીમીટેડ.**

(હીંદુસ્થાનમાં સ્થપાયેલી.) ૩૦૮, હોનૉબી રોડ કાટ, મુંબઈ.

પુવ બંગાળ અને આસામ માટેના એકલા એજન્ટો:—

**એમ. એ. કેડી એન્ડ કુંપની, લાકો.**

ટેલીગ્રાફિક એડ્રેસ:—“લાટકનાટુ,” મુંબઈ.

**મગના ભાવે મરી !**

ખરેખર મામલો તેવોજ છે—બાહર કલીયરન્સ સેલના ભાવે  
જે માલ નહીં મળે તે ભાવે હમારે ત્યાં ખારે માસ  
નવો કોરો માલ તમને મળી શકશે.

મતલબ એ કે હમારે ત્યાં હમેશાં સેલ કરતાંખી ઓછા ભાવ  
રહે છે. તમને ખાત્રી કરવી હોય તો એકવાર હમારે ત્યાં  
પધારી હમારો માલ તથા ભાવની સરખામણી કરો.

**નવો માલ-નવી ડીઝાઇન**

દર એલે હમારે ત્યાં નવા કનસાઇનમેન્ટો આવતાં રહે છે—દરેક  
વખત તમે નવીજ ડીઝાઇન અને નવાજ નમુના જોશો.

ઇંગ્લીશ-ફ્રેન્ચ-ચીનાઈ-જાપાનીસ—વગેરે દરેક બ્રાન્ડનું  
લેટેસ્ટ ફેશનનું રેશમી કાપડ.

થોડે નફા બહોળો વેપાર ! એ હમારો મુદ્રાલેખ હોવાથીજ હમે  
ગામ કન્ટાં સસ્તા ભાવે વેચી શક્યે છીએ તેથીજ સઘળી  
કોમોની એક્સરખી લોકપ્રીયતા અને ધરાડી મેળવ-  
વાને નસીબવાન નીવડ્યા છીએ.

**સરનામું તાંધી રાખજો -**

**એચ. એન. જોશીની કું.,**

દુકાન નાં ૨૧, પહેલી ગલી, મંગલદાસ મારકેટ, મુંબઈ.

તે લગ્ન એક સહવારના ક્ષી બી ધાંધલ ધરખત વીના થઇ ચુક્યાં હતાં. આ વેળા પુટળાંના મામા કલકતેથી ખાસ આવ્યા હતા અને આશીર્વાદ નખાઇ રહ્યા પછી તુરતજ પાછા કલકતા જવા તેણીને છોડીને ચાલી ગયા હતા. જલ ક્રમા એ લગનની કીચા વેળા હાજર હતો. તેણે ધણી ધણી મુખારકગાદી તે નવા દમ્પતીને આપી. તે બપોરે તે તેઓની સાથેજ જમ્યો અને પછી તે તેઓથી છુટા થવા ઉઠ્યો.

“બી ગુડ ટુ હર, સપલ, એ તદ્દન બચ્ચાં જેવી નિર્દોષ છે,” જલે જતી વેળાએ સપલને બાજુમાં લઈ જઈને કહ્યું.

સપલ આથી ગુસ્સે થયલો લાગ્યો. તે આજે ખુશાલ તો જરા બી નહિજ હતો. તે લગ્ન તેણે કર્યાં હતાં પણ તે જખરાજખરીનાંજ હતાં અને તેમાં જલનાં આવાં સખુનોથી તે તપી આવ્યો.

“ડાન્ડ બી એ સીલી ઑલ્ડ ઍસ. યું તું એમ ધારેછ કે હું કંઈ એને મારવાનો છું.”

જલ ક્રમા ડહાપણ વાપડીને વધુ કાંઈ બોલ્યો નહિ. પુટળાંને મળી લઈને તે ત્યાંથી ચાલતો થયો.

સપલ પુટળાંને પોતાની ધણીયાણી બનાવીને પોતાના રૂમોમાં લાવ્યો નહિ હતો. તે રૂમો તે માનતો હતો કે તેણીને લાયકના નહિ હતા, અને નેથી બીજે કંથે સારો ફ્લેટ લઈને ગોઠવાવાની આશા તે રાખતો હોવાથી તેણે હાલ તુરત તો પુટળાંવાળાંજ હોટલમાં પોતાનો વસવાટ રાખ્યો હતો. જલના જવા પછી તે બન્ને ધણીધણીઆણી એકલાં પડ્યાં.

“ગરમી કેટલી પડેછ ?” સપલે કહ્યું, તેને લાગ્યું કે તેણે ટકોરો જોઈએ તે કરતાં જાસ્તી ચઢવેશે હતો. તેણે પોતાનું પરસેવાથી પચપચતું કપાલ જોરથી તુછ્યું.

“ગરમી કાંઈ ઘણી નથી,” પુટળાંએ ધીમેથી કહ્યું. તે સાંભળીને સપલનો મીઝાજ ગયો.

“તો તું કહેતી હોય તો પંખો બંધ કરે,” તે બહુજ કરકાઈથી બોલી પડ્યો. પુટળાં બાપડી જંખવાણી પડી ગઈ. તેણીની આંખોમાં આંસુઓ ભરાઈ આવ્યાં. આજે સહવારથી તેણી ઘણી અસ્વસ્થ હતી. તેણીની બહારી માતાની યાદ તેણીને આજે હર પળે આવતી હતી. અને સપલને આમ કરકાઈથી વર્તતો જોઈને તેણીનું હૈડું ભરાઈ આવ્યું. તેણી રડમશ બની ગઈ.

સપલ જાસ્તીજ ખભર્યો. શું કરવું તે તેને સમજ પડ્યું નહિ. તે તેણીની નજદીક ગયો અને પોતાના રમાલ વતી તેનાં આંસુઓ તુછી નાખ્યાં.

“રડ ના,” તે તેણીને પટાવતાં બોલ્યો, “કાંઈ જોશે તો એમજ વિચારશે કે હું અત્યારથીજ તાહરી તરફ અનકાઈન્ડ થયોછ,” તે જરા હસ્યો.

પુટળાંએ તાબેદારીથી પોતાનાં આંસુઓ તુછી નાખ્યાં. તેણી જરા ખીહી ગઈ હતી. સપલ એક પરાયા મીસાલ તેની સાથ વર્તતો હતો એવી ભયંકર લાગણી તેણીને એકાએક થઈ આવી હતી. તેણી તેની તરફના એક મીઠા બોલ માટે—એક પ્રેમાળ લાગણી માટે ટવળતી હતી, પણ સપલ તો મુઠ જોવો ચુપ અને ખભરેલોજ બેઠો.

“આઈ એમ સોરી, સપલ,” જરા વાર રહીને તે મધુરીએજ તેને બોલાવવાની કોશીશ કરી.

“ધેટસ ઓલ રાઇટ, ડીઅર,” સપલે હસીને કહ્યું.

પુટળાને જરા હિંમત આવી. તેણીએ સપલ બણી બોલ્યું, “સપલ, તમે મને ખરેખરજ આહોછ કેવી ?”

“ઓફ કૉર્સ આઈ ડુ,” સપલે હસીને તેણીની ખુરશીના હાથ ઉપર જઈ બેસતાં અને તેણીને પોતાનાં પાસામાં દાખતાં કહ્યું, “તું ચીંતા ના કર, બાબી. આપણે જરૂરજ અહુ સુખી થઈશું,” તેણે તે મધુરીને અતરંગ ચુમી.

પુટળાં હરખધેલી તેને વળગી પડી. તેણી એક બચ્ચાં જેવી નિર્દોષ હતી. પોતાની લાગણીઓને કોઈ રીતે છુપાવવા તેણી આહતી ન હતી.

“ઓ, હું તો તમને ધડના ધડથી આહું છું,” તેણીએ તેને હથે કોટી કરતાં એકરાર કર્યો.

સપલ ચહેરામાં વધતો લાલ ચર્મ આવ્યો. તેને પોતાની જાત ઉપર અણુહદ ધીક્કાર ચઢ્યો. તેણે તે મધુરીને પાછી તેનું મન મનાવવા અલગી ચુમી.

સપલનું અંતઃકરણ ડંખતું હતું. ઓ! તે કેટલો ઘાટકી અને સંગદીલ બન્યો હતો. આ નિર્દોષ પંખેરાંને તેણે દયાહીન રીતે ફસાવ્યું હતું. તે તેણીને મુતજગ આહતો નહિ હતો, ચાહી શકનારજ નહિ હતો. તે રૂપસુંદરી હરેક રીતે મનગમતી હોવા છતાં તેને મન તો અણુગમતી હતી. તેણી માટે તેને જરા બી દરકાર ન હતી. તે તો



દીલના દીલથી બીજનો હતો. સપલ ખરેખરજ હવે મન સાથ દીલ-  
ગીર થયો. શું તેણે પુટળાને ફસાવવામાં વાજબી ક્યું હતું ? તે એક-  
લવાઈ છોકરીનું કોઈ નહિ હતું, તેણીની તમામ જીંદગીની સંભાળ  
તેણે પોતાને માથે લીધી હતી, એવું જાણ્યા ને જોયા છતાં, કે તેણી તેને  
મનગમતી નહિ પણ અણગમતી હતી એ શું તેને માટે ગૃહસ્થાધિન્યુ  
કે ઇન્સારી હતું.

“પુટળાં,” તેણે જરાવાર રહીને સવાલ કર્યો, “તું એટલી બીહી-  
ધેલી ને શીકી કાંચ દીસેછ ? કોઈ આપણને હમણાં જોય તો જરૂર  
એમજ ધારે કે આપણે તમામ પરાયાં છીએ.”

“હું બી એમ ધારુંછ,” તેણીએ નિખાલસપણે ક્યુલ્યું, “સપલ,  
મને બીહીક એજ લાગેછ કે રખે તમે પરણવામાં કંઈ જુલ કરી હોય;  
હું તમારે માટે નાલાયક હોઉં.”

“તું ધેલી તો નથી થઈની,” સપલે હસીને સમજાવ્યું. તે મધુ-  
રીના દીલનો એ ખટકો તેને વધુ ખટકવા લાગ્યો.

“નહિ, પણ મને એમજ લાગેછ. જો કે, સપલ, હું તો તમને  
અણહદ આહુંછ ને તમને ખાતરી આપુંછ, ડીયર, કે તમારે લાયકની  
ધણીઆણી થવાને હું દરેક કોશિશ કરશ.”

સપલ જવાબમાં કંઈ જોલવા ગયો પણ તેનાથી જોલાયું નહિ.  
તે માંગતો હતો તેવી ધણીઆણી તેણી નહિ હતી કે થઈ શકવાની  
પણ નહિ હતી, એ વિચારથી તે દિવાનો જેવો થઈ ગયો. તેણીની  
દરેક ઇચ્છા છતાં તે કંઈ મુમતાજ જેવી થઈ શકવાની નહિ હતી. તેણે  
ગુપચુપ પુટળાનો હાથ લઈ તે ઉપર કીસી કરી.

“તું નાહક ચિંતા ના કર, ડીયર,” તેણે તેણીને દીલાસો દેવા કહ્યું, “આપણો સંસાર સુખીજ નીવડશે.”

પરંતુ પુટળાંના મનનું સમાધાન થયું નહિ.

“સામાન્ય છોકરીઓથી હું કેટલી બધી જુદી પડું છું, સપલ?” તે ધણીઆણીએ સહેજ હસીને કહ્યું, “હું સ્માર્ટ નથી, ગમ્મતી નથી અને ડ્રેસ કરવાની બાબતમાં તો હું અહીંની છોકરીઓ સાથે સરખાવતાં છોકરૂં ગમાર ગણાઉં.”

સપલ કાટગરા હસ્યો.

“વેલ, ડ્રેસ કરતાં તો તું જલદી શીખી જશે. દેખાદેખીનું કરવામાં તમે બૈરાંઓને કંઈ પુછવું પડે નહીં,” તેણે કહ્યું. તેણે પોતાની તે પરણેતરની અકસર સાદાઈ અને ભોળાઈ માટે દયા લાગી આવી, “તું જ જોજોની થોડા મહીનામાં તો તું ઔરજ ફેરવાઈ જશે ને ખાલી નીકળશે.”

“એમ! સપલ, એમ તમે શા ઉપરથી ધારો છો?” તે ભોલી બાઈએ ખુશી થઈને પુછ્યું.

“માહરી બહાલી.” તેણે તે મંદુરીના હાથો પાછાં ચુમતાં કંઈ મુંઝવાડાથી કહ્યું, “તું માહરી સર્વથી પહેલો લવ હતી. અને બધાંજ માણસોને નસીંગ કંઈ પોતાના પહેલા લવ સાથે પરણવાનું હોતું નથી.”

પુટળાંના મનનું સમાધાન આથી થઈ ગયું. તેણીએ સપલને બહાલથી બચડીને એક કીસ કરી. સપલ ખુશી થયો કે તેની પરણેતર જો આમ સેહલાઈથી ખુશી થશે અને મનાઈ જશે તો તેણી

આથ જીંદગી નીભાવવી કંઈ ઝાઝી મુશકેલ થઈ નહિ પડશે એમ તેણે વિચાર્યું.

“આપણે થોડા દિવસ પુના કે દેવલાલી જઈ આવ્યે તો કેમ?” જરા વારે સપલે પૂછ્યું.

પુટળાં તો કુદીજ પડી; નવું નવું જાણવાનો અને જોવાનો અભખરો તે જીવાન જીવને ધણો હતો. અને વળી બહાલા સપલ સાથે તે સહેલગાહો કરવાની હોય તો તો પછી તેના આનંદ અને મજાહનું પુટળાંને પુછવું જ શું? તેણીનો ચેહેરો ખુશાલીની સુરખીથી બધો ઝળઝળા આવીયો.

સપલે તે જોયો અને તેને કમુલ કર્યા વગર ચાલ્યું નહિ, કે તેની તે પરણેતર એક ખરીજ અને સંપૂર્ણ ખુબસુરતી હતી.

થોડાંક એવાં દીલખુશ ટાહેલાંઓ ચાલ્યા પછી સપલ ન્યુસ વાંચવા બેઠો અને મધુરી પુટળાં પોતાનાજ વિચારો નીમઝ બેસી રહી. તેટલાં હોટેલનો એક માણસ આવ્યો અને પુટળાંના હાથમાં એક કાગળ મુક્યું.

“આ કાગળ કંઈ નજર ચુકથી બે દિવસ થયાં તમને આપવાનું રહી જાયછ અને તે માટે અમારા મેનેજર સાહેબ ધણી ધણી માફી ચાહે છે.”

પુટળાંએ તે પત્ર લીધું. તે ઉપરનાં અક્ષરો જોયા. તે તેણીની પીછાણનાં નહિ હતા. તે નોકરનાં ગયા પછી તેણીએ તે જોલ્યું. સપલ તો વાંચવામાં મગ્નજીવ હતો. ઓ! તે જાણુને કે તેની જીંદગીનો નાશ કરી નાખનારો કમખખત તે રૂકેલો હતો તો ફેટલું દીક થઈ પડતે. મગર ભાવી એમ ઉકેલી શકાતું નથી, અને તેથીજ તો મનુષ્યની જીંદગીમાં તરેહવાર પળટાઓ થતા આવ્યા છે અને થાય છે. પુટળાં તે

પત્ર વાંચીને પત્થરજ ચઢ મઠ. તે કાગળ તેણીના હાથમાંથી સરી  
ભોંય ઉપર પડ્યું. તેણીનો ચહેરો લાયલીત બની આવ્યો.

“પુટળાં,” સપલે થોડેવારે ન્યુસમાંથી ડોકું બાહર કાઢી પોતાની  
પરણેતર તરફ જોયું ત્યારે તેનો આવો અવતાર જોઈ તે હેબતાઈજ  
ગયો. તે ગભરાયેલો તેણીની આગળ દોડ્યો અને તેણીને ખભાંમાંથી  
પકડીને હીલવી. “પુટળાં, શું છે? શું થયું?”

તેણીએ તેનાં બણી નજર કરી. તે ખુબસુરત આંખોમાંની અગાધ  
ગમીએ સપલને અકળાવી મેલ્યો.

“પુટળાં—પુટળાં!” સપલે ધીમેથી તેણીને નામનોજ પુકાર કર્યો.

પુટળાંના આજના અવતારે બચગીમાં બનેલા એક એવાજ  
બનાવની યાદ સપલનાં દીલમાં પાછી તાજ કરી. તે આગળા દિવસોમાં  
એક વેળા રમતાં રમતાં ચડસમાં ચઢીને સપલે પુટળાંની માનીતી નાની  
કુતરીને લાતે લાતે ગુંદીને મારી નાંખી હતી ત્યારે પુટળાં આમજ  
દુઃખી અને અવાચક બની ગઈ હતી. પુટળાંનો તે વેળાનો જીગરતોડ  
કલપાંતનો અવતાર હજી બી સપલની નજરે જોવો ને તેવો તાજો  
હતો. આજે તેજ આપાદ હાલ તેણીનો હતો. જાણે કોઈએ તેણીનું  
જીગર તોડી નાખ્યું હોય—જાણે—સપલ કાટગરા દલાઈને એક પગલું  
પાછળ હઠ્યો; તેનો ચહેરો શીકકો મારી ગયો.

“ખુદને ખાતર, પુટળાં, કહે કે શું છે?”

અને હવે તેની નજર પેલાં કમચમ્પત કાગળ ઉપર પડી. તેણે  
તે ઉંચકા લીધું અને ઝડપથી વાંચ્યું. એક બહુ લાંબી ગમખાર ચુપ-

કીદી ત્યાં ફેલાઈ રહી. તે કાગળ બે દિવસ અગાડિયું લખાયલું હતું. સપલે બેયું કે તેને છેલ્લી મળી ગયા પછી તુરતજ જાહેર મુમતાઝે તે લખ્યું હતું. પણ કોઈક સખબે તે મોડું મળવા પામ્યું હતું.

મુમતાઝે આ શું કહેર વર્તાવ્યો હતો? તેણીએ શું પોતાનેજ લગતી, દુખની અને લાયમ્પતની સર્વે જોરતોને સમજી લીધી હશે? મગર તે નાપાકનું ધારવું તો કામચાલ પાર ઉતર્યું હતું. પુટળાંનો ચહેરો તે કહી આપતો હતો. તે જાહેમ કાગળની તેવીજ જાહેમ અસર તેની તે પરણેતર ઉપર થઈ હતી.

સપલે જોલવાની કોશેશ કરી પણ તેનાથી જોલાયું નહિ. તેનો દમ ગુંગળાતો હોય એવું તેને લાગ્યું. તે પોતાની પરણેતર આગળ ગુંઠણમંડીએ પડ્યો.

“પુટળાં—પુટળાં—”

તેણે તેણીનો હાથ પોતાના હાથમાં લેવાની કોશેશ કરી પણ તેણીએ તે ખેંચી લીધા; તેનાથી બીહીધી હોય તેમ તેણીએ પોતાની ખુરશી ખસાડી નાંખી.

“પુટળાં.....” સપલથી લગભગ રડાઈ પડાયું, “ડાન્ટ બીલીવ મટ; એ બધું જુહું છે. એ બધું થયુંછ તે નહિ થયલું જેવા હું માહરો પ્રાણુ બી આપવા તૈયાર છું. પુટળાં, હું કસમ ખાધને કહુંછ કે હવેથી હું એને નહિ મળજી. જે માહરી તરફ જે, મને માફ કર. હું તું બહાલી કહે તે કરવા તૈયાર છું. ઓ પુટળાં કહે, ખુદને ખાતર કહે કે તે મને માફ કીધુંછ.”

પુટળાંએ સપલની નજરમાં પોતાની નજર મેળવી.

“ત્યારે આ બધું ખરું છે?” તેણીએ ધીમેથી સવાલ કર્યો.

“હા, હું જુદું કદી શકતો નથી. એ ખરું છે. હું એને ચાહતો હતો; હું એની સાથે અદ્વિતીય વટીક હતો. પણ તે બધું હવે ધુરં થયું છે. હું કસમ ઉપર કહું છું કે તે બધું પુરું થયું છે. હું એને પાછો મળશ કે નોવશ બી નહિ. હું તાહરોજ થઈ રહેવશ. તનેજ સુખી કરવાની દરેક કોશીશ ફ્રેશ.”

પણ પુટળાં તે બધું સાંભળતી ન હતી. એકજ વિચાર તે બાપ-ડીના મગજને ગુમરી ખવાડી રહ્યો હતો કે તે તેણીને ચાહતો નહિ હતો.

“ત્યારે તમે મને ખરેખર તો ચાહતા નહિજ હતા.” તેણીએ જરાવારે પુછ્યું.

“નહિ,” તેનાથી બોલાઈ પડ્યું. તે હડી હમો થયો અને ઓરડામાં આમ તેમ ફેરા ફરવા લાગ્યો. તે કમખખતને થતો પસ્તાવો ખરાં દીલનોજ હતો. થોડાક ફેરા ફર્યા પછી તે પાછો પોતાની પરણેતર આગળ આવ્યો. ગરીબ બીચારી તે !

“મને માફ કર, બહાલી,” તેણે અત્યંત કરગરીને ઘણીજ સ્ફર્મી-દગીથી માંગી લીધું, “હું કરગરીને તાહરી માફી ચાહું છું અને, પુટળાં, તે માટે મોડું થયું નથી. આપણને આખી જીંદગી સાથે લેવાની છે. તું કહેશે તો આપણે મુબતલામાં પણ નહિ રહેશું. કેથે બીજે ચાલી જઈશું અને કદી અહીં પાછાં આવીશું બી નહિ.”

“તમારી સાથે હું હવે કેથે આવવાની નથી. તમારી સાથે રહી શકવાની નથી,” તેણીએ બાંગી જતાં હૃદયે જણાવ્યું.

“યુ આર ટોકીંગ અટર નોનસન્સ; તું દિવાની બનેછ; તું માહરી સાથ પરણી ચુકીછ—તું માહરી ધણીઆણી છે; તાહરે માહરી સાથ આવવું અને રહેવુંજ પડશે—હું કહું તેમ કરવુંજ પડશે. હું—ઓ!—કનકાઉન્ડ ઇટ—” તે પાછો ગળગળી પડ્યો. તેણે જોયું કે પુરો વાંક તેનો હતો, એટલે કાઢપણ રીતની સત્તા વાપડવાની તેને માટે જરૂર રહી હતી નહિ.

“પુટળાં, માહરી તરફ જો.”

તેણીએ તાબેદારીથી તુરત તેમ ક્યું પણ તેણીની સુંદર ચશ્મો-માં સપલે દુરત જોયું, કે તેને માટે ખરાં દીલનો તિરસ્કાર અને તિરસ્કારજ હતો. સપલ કાંઈ વધુ બોલવા ગયો પણ પાછો તેના સાહદે તેને દગો દીધો.

કમબખ્ત પુટળાં હવે ઉઠી ઉભી થઈ અને ખારણું ભણી ચાલી.

“તું ક્યાં જાયછ?” સપલે પુછ્યું.

“હું એકલી પડવા માંગું છું; પ્લીઝ, લીવ મી અલોન,” તેણીએ બહુજ દયા ઉત્પન્ન કરે એવા સાહદે સપલ પાસ માંગી લીધું. સપલ શરમોદગીથી બાજુ હટી ગયો અને તે દુઃખી પરણેતર તે રમમાંથી બાહર ચાલી ગઈ.

તેણીના ગયા પછી સપલે મુમતાઝનું કાગળ પાછું વાંચ્યું. મુમતાઝનું એ કામ ઘણું ઘટ્ટા અને ધિક્કારી કાઢવા જેવું હતું અને તો બી તે પત્ર વાંચતાં સપલનું હૈડું ધબકારા માર્યા વિના એ જોઈને રહી શક્યું નહિ, કે તેણી હજી તેને ચાહતી હતી, તેણી કે જેને એક

વાર તે તેને સાચુત લટક આપી હતી—તેણી આટલું મોડું થયું હતું છતાં બી તેને હજી ચાહતી હતી. તે કાગળ તે હેતથી ચુમવા ગયો, પોતાના હોઠની અડોઅડ તે આપ્યું પણ પછી કંઈ ખ્યાલ થતાં ખસં દીલના તિરસ્કારથી તે તેણે ફેંકી દીધું. તેને પોતાની જાત ઉપરજ અણહદ ધિક્કાર છુટયો. ઓ ! તેણીને તે કાંય ભુલી જઈ શકતો નહિ હતો ? પુટળાં કેટલી દુઃખી બની હતી ? પુટળાં કેવી વેદના સહેવતી હતી ? તે ઝડપથી ઉઠ્યો અને તેણીના રૂમ ભણી ગયો, બારણું અંદરથી બંધ કર્યું હતું. તેણે તે ધીમેથી ઠોક્યું.

“પુટળાં,” તે પોકાર્યો, પણ કશો જવાબ આવ્યો નહિ. તે ફરીથી બોલ્યો, “પુટળાં,” અને હવે તેણીનો અવાજ તેણે સાંભળ્યો. ઓ પરવરદેગાર ! તે કેટલો ફેરવાઈ ગયલો હતો !

“તમે ચાલી જાવ; પ્લીઝ, તમે ચાલી જાવ,” તે જવાબ સાંભળીને સપલ ગુસ્સે થયો. ગમે તે હોય પણ તેણી તેની ધણીઆણી હતી, અને આંચ ફસ બધો નકામો હતો. તેણીના હાથની માંગણી તેણે કરી તે અગાઉ તો મુમતાઝ સાથનો તેનો તમામ સંબંધ ટુટી ગયો હતો, આગલું સંધળું સમાપ્ત થઈ થઈ હતું, હવે તેણીની ફરજ તો એ હતી કે તે બધું વિસરી જવું, તે ઉપર નાંખતી કરવી.

સપલ બારણું આગળ એક પળ ઉભો. શું તે મોહટે સાહદે બોલે ? શું તે બારણું ભાંગી નાખવાની ધમકી તેણીને આપે ? પણ આજુબાજુઓમાં ફળેતો થવાની બીહીકે તે તેમ કરી શક્યો નહિ.

પુટળાં અંદર રહતી હતી, તે તે પ્રગટ સાંભળી શક્યો. તે બાપડી ધણી કલવાઈ કલવાઈને રહતી હતી અને ધણા દયામણાં ડચકાંઓ ખાતી હતી.



“પુટળાં,” તેણે પાછો તેણીના નામનો એકવાર પોકાર કર્યો. તેનો અવાજ દધાયલો, દબાયલો અને શરમીદો બનેલો નીકળ્યો. એક બે પળ તે જવાબ માટે ફેકટમાં થોભ્યો અને પછી પાછો સીટીંગ રૂમમાં આવ્યો.

### પ્રકરણ ૧૨.

સપલ અને પુટળાંના લગ્નને ત્રીજે દિવસે જલ કામા પોતાના રૂમમાં બેસીને લખતો હતો તેટલાં સપલ કાટગરા અંદર ઘુસી આવ્યો.

બાહર વરસાદ ધોધમાર પડતો હતો અને દીવસ બહુ ભયંકર અને કડવા આવે એવો દલ લાગતો હતો. સપલને પધારેલો જોઈ જલ અચરત થયો. આવા-વરસાદમાં, આવા તોફાનમાં તે ધરખાર નીકળીજ કાંચ આવ્યો હતો, એ માટે તે હચરત રહ્યો.

“યુ! ગુડ હેવન્સ !”

“હા, હું છું,” સપલે એક ખુરશીમાં બેસી જતાં નીચાશે નાંખીને કહ્યું.

“મને એક ગલાસ પાણી આપ. તરસે માહરો જીવ બચાડ,” સપલે માંગી લીધું.

જલ કામાએ તુરત આન્ડીની આટલી સોડા અને ગલાસ તેની આગળ હાજર કર્યું.

“પાણી હમણાં ઠીક નહિ થઈ પડશે.”

સપલ કંઈ ન સમજાય એમ બબડ્યો અને સોડા બોલીને તેજ માત્ર એક ગલાસમાં નાંખી એકી દાંસે પી ગયો.

“સપલ, કેમ, કેમ છે !—તાહરી ધણીઆણી બી ?”

સપલ ક્રટગરાએ બહુ દયામણી કીસમે જલ બણી બોયું.

“બધું ડોહરું દોવાઈ ગયું,” તે જુસ્સાથી બોલી ઉઠ્યો, “મને કંઈજ સમજ પડતી નથી.”

જલ કામા ચુપ રહ્યો; તેણે પોતાની ખુરશી સપલ બણી ફેરવી.

સપલેજ જરા વારે દુઃખી અવાજે જણાવ્યું, “પુટળાં કહેછ કે તે માહરી સાથ રહેવાની નથી; તે કહેછ કે—”

સપલનું આખું આંગ તે બોલતાં થરથરતું હતું, “પણ એમાં માહરો વાંક નથી, જલ, હું સોગંદ ઉપર કહુંછ એમાં માહરો કસુર નથી. અમે તો કેવાં મજનનાં ફેન્ડસ થઈ ગયલાં હતાં તેટલાં એ કમખખત કાગળ આવ્યું—અને બસ બધું રંધાઈ ગયું.”

સપલ ખુલાસાથી નહી બોલ્યો હતો તે છતાં જલ કામા સમજી ગયો.

“મુમતાઝનું ?” તેણે ટુંકમાંજ પુછ્યું.

“હા. અમે પરણ્યાં તેની બે દિવસ અગાઉનું લખાયલું અને પોસ્ટ થયલું હતું—મગર કોણ જાણે શું બી થયું કે તે તેણીને ટાઇમ સર મળવા પામ્યું નહિ. આપણે છુટા પડ્યા પછી કલાક એકને સુમારે તે પુટળાંને હાથ આવ્યું.”

“લખનેજ દીવસે ?” જલ કામા દીલસોજીથી દાજી ગયો. તે પોતાના મિત્રનો ગમ અને સંતાપ સમજી શક્યો.

“હા.” સપલે ગુંગળાતા દમ્બે કહ્યું, “કમખખત આવ્યું ત્યારે માહરી નંજર નહિ હતી. પુટળાંનેજ તે મળ્યું. પુટળાંએજ તે વાંચ્યું અને

પંછી—” સપલ બોલતો અટકી ગયો. તેની છાતી મુંગળાવા લાગી. થોડે વારે શાંત થઈને તેણે પાછું લથડતી ઝખાને ચલાવ્યું, “જલ, આઈ ડીડ માઈ બેસ્ટ—મેં ખરા ખુલાસા કર્યા, અનેક ખાતરીઓ આપી, પણ પુટળાં માનતીજ નથી—માહરં કહેવું કે કરગરવું કપ્પુલ રાખતીજ નથી. મેં સોગંદ બી ખાધા કે હું મુમતાઝને કદી જોવશ કે મળશ બી નહી. મેં એમ બી કસમ લીધા કે પુટળાં જેમ કહેશે તેમ કરશ, કહેશે ત્યાં જવશ—”

“તે બધું ખરં, તે બધું કીધું, સપલ, સીવાય કે એક ચીજ,” જલ કામાએ સપલને બોલતો રોકીને ધીમેથી કહ્યું.

“વોટ હુ યુ મીન ?”

“લવ હર,” જલે જણાવ્યું, “ધેટસ વોટ આઈ મીન.”

સપલ કાટગસએ હસી પડવાની કોશિશ કરી પણ તેની તે તજ-વીજ હદ વિનાની નીષ્ફળ નીવડી.

“પુટળાં માહરી સાથ વાતજ કરતી નથી,” તેણે જરા વારે બહુજ ખફગી અને નારાજીથી જરી રાખ્યું. “છેલ્લા બે દીવસના કલાકો મેં કેવા અને કેટલા દુઃખ ને જંજલના પસાર કર્યા છે તે હું તને કહી પણ શકતો નથી. માહરી સાથ બોલતી નથી, માહરી સાથ બાહર આવતી નથી. પોતાના રૂમમાં બારણું બંધ કરીને બરાબ રહે છે અને માત્ર રડ અને રડ કરે છે. કહેછ ને માંગેછ એટલુંજ કે તેનાં મમાં પાછાં આવી મળે.”

“પુઅર લીટલ ગર્લ !”

# બમડેલી આંખવાળાઓ માટે અમલ્યનું ૩૦ વર્ષના જુના અને જાણીતા અનુભવી **મી. મેહેરજી એમ. દસ્તુરની** **સલાહ લેવો.**

અમારે ત્યાં વેલાતના આંખના ડૉક્ટરની સલાહ મુકત તેમજ મી. મેહેરજી એમ. દસ્તુર (તે મરહુમ ડૉ. દી. એમ દસ્તુર અને મરહુમ ફિ. એમ. દસ્તુરના ભાઈ) પોતાના લાંબા અનુભવે આંખની બારીક તપાસ રેટીનોશક્રાપીકથી કરી દર્દીને લાગુ પડતા ખરા નંબરના ચશમાઓ બનાવી આપશે, તેમજ આંખના દર્દીઓને અનેક કિંમતી સલાહ આપે છે, અમારે ત્યાં “ફિષટોક” દુર અને નજદીક, એકજ લેનસમાં જડી આપીએ છીએ, તેમજ હરેક જાતના ઉંચા રંગીન લેનસીસો તેમજ મોઢું શોભી રહે તેવી ફાંકડી રોલડગોલ્ડ ને કચકરાંની ફ્રેમો બજાર કરતાં બહુ કિશ્કાયતે મળશે.

આંખમાં થતી બળટણુ, રતાશ ને બીજા અનેક રોગો દુર કરનાર હમારી જાણીતી દવા વી. વી. જરૂર વાપરજો. એ ટીપાં તુરત આંખોને આરામ આપે છે. કિં. રૂ. ૧.

કોઈપણ જાતની સલાહ અને કામ માટે અમારું મથક જરૂર યાદ રાખશો.

અમારું ઠેકાણું:—

કાન્તા ટેરેસ (એડવક ડીએટર આગળ)

કાલ્યાદેવી, મુંબઈ નં. ૨.

ગવરમેન્ટ કેમીકલ એનેલાઈઝર તથા સંખ્યાબંધ  
શહેરીઓની સરટીફિકેટો ધરાવતો

# પરશીચન હોર ડાઇ

દરેક વેપારી વેચે છે.

સોલ એજન્ટ:—

## ઈ. હોરમજી,

પી. ઓ. બોક્સ નં. ૮૮૭,

મુંબઈ.

“હા. ઘેર ઈંડ હાઉં આપ રીલ,” સપલે ક્યુલ્યું, “બધી ક્યુંખર મધ મધ. અને એ એટલી તો કાહેલી ને ખીમાર લાગેછ કે.....તું શું બોલ્યો, જાલ?”

“હું કંઈજ બોલ્યો નથી.”

“તો ખુદને ખાતર કંઈ બોલ,” સપલે જાલ ઉપર હેડાઇ પડતાં કહ્યું, “હું તો આપ જાહેરીથી ધરાઇ ગયો. હું શું કરું? હું ચાહતો તો નથીજ પણ મને એમ થઇ આવેછ કે આપધાત કરીને આ આફ-તમાંથી છુટું. ખીજું હું શું કરું?” સપલ ઘણી દયામણી કીસમે કમળી પડ્યો.

જાલ કામાને શું જવાબ કરવો તે સમજ પડ્યું નહી. તે વિચારમાં મસ્ત બનેલો એસી રહ્યો. તે પુટળાં કાટગરાનો ખ્યાલ કરતો હતો.

તેણી એક બચ્ચાં જેવી નીર્દોષ હતી અને સપલને જાનોજગરથી ચાહતી હતી. તે રૂપસુંદરી અસુખી બની હતી એ ખ્યાલથી તેનું દયાળુ જીગર જળી ગયું.

“જાલ, જો હું એમ જાણુતે કે તું માહરી દુઃખની કેરીયત સાંભળીને એક બોલ ખી બોલવાનો નથી તો હું અહીંયા આવતેજ નહીં.” સપલે હાલવેથી કહ્યું, “મેં ખમાયું ત્યાં સુધી ખમ્યું. પછી મેં જોયું કે હવે જાસ્તી ખમતાં હું ઘેલો થઇ જવશ અને ત્યારે ન છુટકેજ હું અહીં તાહરી આગળ દોડી આવ્યો. જાલ, તું જાણેછ કે માહરા સીવાય પુટળાંનું ખીજું કોઈજ નથી. ઓ ખુદા! હું કેવું ઈચ્છું કે હમણા મીસીસ મોદી જીવતાં હોતે.”

જલ હજી કંઈ બોલ્યો નહિ.

“જલ, ઓહ્ય એપ.” સપલે પાણું કરગરીને કહ્યું, “તું નહીં આવે અને એને મળે. તાહરે માટે એને ઘણું સારું મત છે. શી લાછકસ યુ. મને મળ્યોજ નહિ હોય એમ દેખાવ કરતો. તું આવ, એને મળ, એને કેથે બાહર લઈ જા અને સમજાવ. એમ ને એમ જો એ રડ્યા ને ભુરીઆ કરશે તો એ જરૂર મરીજ જશે.”

જલ કામા વિચારમાં પડ્યો.

“સપલ, એવાં કામને લાયકનો હું નથી. એમ ના માનતો કે હું તુને મદદ કરવા નારાજ છું. હું તાહરે માટે કંઈ બી કરવા——”

“વેલ ધેન ટ્રાઈ ઇટ, માહરે ખાતર એક કોશેશ કર. જાઈજી ગુજરી જ્યાં તે દીવસે બી તેં એને સપાટામાં સમજાવી લીધેલી. તું મનાવી લેવામાં તો હુશીઆર છે. મને એ હુન્નર આવડતો નથી. તું હમણાંજ જા. હું અહીંજ બેસી રહેવશ યા કેથે રખડ્યા કરશ. તું જાન્યછની, જલ ?” સપલે બહુજ આતુરતાથી પોતાના મિત્ર બણી જોયું.

“પણ પુટળાં જો મને મળવાજ ના પાડશે તો ?”

“નહિ, એ તને ના કહેશે નહિ. મને તો જોઈનેજ એને ધધરીને તાવ ચઢેછ.”

જલ કામાથી એ સાંભળીને હસ્યા વિના રહેવાઈ શકાયું નહિ.

“જલ, હું જાણુંછ તું શું ધારેછ ને વીચારેછ તે !” સપલે ફફડીને કહ્યું, “પણ હું સોમંદ ઉપર તુને ખાતરી આપુંછ કે આપ વાતમાં માહરો જરા બી વાંક નથી. હું કસમ ઉપર કહુંછ કે મેં માહરં અનતું બધુંજ કીધુંછ. હું——”

“આમ એમ નોટ ડાઉટીંગ ઈટ,” જલે દુકામાં કહ્યું અને તેણે પોતાનો કોટ પહેરવા માંડ્યો.

“એને જરા જમાડજો. ચાના ધીઆરા સીવાય એણે આજે બે દીવસ થયાં અન્નનો દાણો મોંઢાં ઉપર મુક્યો નથી. એનું મન વેરાય એવી તજવીજ કરજો, પણ ખુદાને ખાતર માહરી વાત તો એની આગળ એકદમ કરતો ના.”

સપલનો મુંચવાડો અને સંતાપ જલે જોયું કે ખરેખરજ અસહ્ય અને અણહદ હતો. તે તદ્દન અપસેટ થઈ ગયો હતો અને જલ જ્યારે પુટળાંને મળવા જવા તૈયાર થયો ત્યારે તે નર્ચીત બનેલો લાગ્યો.

સપલને તેની કલજમાં છોડી જલ કામા હોટલ મેનેજરીક તરફ પુટળાં કાટગરાને મળવા ચાલ્યો.

\* \* \* \*

જલ કામા પુટળાંને મળવા હોટલ ઉપર આવ્યો ત્યારે પોતાને સોંપવામાં આવેલાં કામની બળવણી માટે લગાર શકમંદ હતો. તેને પોતાની શક્તિઓમાં વિશ્વાસ નહિ હતો, જો કે સપલે તો તેને પુષ્કળ ચઢાવી આપ્યો હતો. તેને ઓરતોની કંપનીનો ઝાઝો મોહ નહિ હતો. આજ સુધીમાં તેણે કદી પરણવાનો વટીક વિચાર કર્યો નહિ હતો. તેણે હોટલમાં જઈને પહેલાં તો મીઠા કાટગરાને મળવાની પોતાની ખાહેશ દરશાવી અને જ્યારે તેવણુ નહિ હતા એમ કહેવામાં આવ્યું ત્યારે તેણે મીસીસ કાટગરાને મળવા માંગ્યું.

હોટલનો માણસ પુટળાંને તે મળવા આવ્યો છે એમ કહેવા ગયેલો થયે વખતે પાછો આવ્યો, અને તેને ઉપર લઈ ગયો.



જલને સીટીંગરૂમમાં લઈ જઈને બેસાડવામાં આવ્યો. થોડાજ વારમાં પુટળાં ત્યાં આવી લાગી. તે મધુરીને ભખાઈ ગયેલો અવતાર જોઈને તેને ખૂં લાગી આવ્યું. તેણી ઉજલી વાખ હતી. તેને જોઈને હસવાની એક નિષ્ફલ કોશિશ પુટળાંએ કરી મગર હાસ્યમાં મલકાવા બદલ તે નાબુક રૂપસુંદર હોઠો ઘુજી ઉઠ્યા. નેણીની આંખમાં ખાડા પડી ગયા હતા, અને અગાદ સંતાપનો છાપ તેમાં પ્રગટ જોઈ લેવાતો હતો.

જાણે તે દીલરખાને ગુપચુપ શેકહેન્ડ કરી.

“મીસીસ કાટગરા, તમે મને મળવા કપ્પુલ્યું તે માટે હું ખૂં ખુશી છું. હું તમને ડીસ્ટર્બ કરવા નહિ માંગતો હતો. મેં તો સપલને મળવા ચાહ્યું, પરંતુ સપલ ગેરહાજર હોવાથી મને લાગ્યું કે તમને મળતો જાઉં કે માહરો ફેરો ફાકટ જાય નહિ.”

“હું તમને જોઈને ઘણીજ ખુશી છું; હું—” તેણીએ પોતાના નાબુક હોઠો કરડ્યા, “હું નહિ ધારતી કે સપલ લંચ લેવા ખી આવે.”

“કેપીટલ,” જલ ક્રમાએ સાધારણ રીતે બોલવાની કોશિશ કરી, તે હસ્યો, “ત્યારે તમે માહરી સાથે લંચ લેશો. કે ખીજે કંથે લેવા આવશો? સપલને તેનો વાંધો રહેશે નહિ અને—”

“ઓ નહિ, સપલને વાંધો શાંતો હોય?” તેણીએ મોટા કડવાસથી વચમાં પડીને કહ્યું, “હું શું કહું છું તેની સપલને કનવાર શાંતી હોય?” તે બોલી, અને પછી પોતાની મરજી ઉપરાંત તેણીથી બોલી અને રડી પડાયું, “ઓ, મીં ક્રમા, તમે એને માહરી સાથે પચવાજ કાંચ દીધો?— તમે તો ખૂં જાણતા હોવા જોઈએ. સપલને માહરી જરા ખી દરકાર

નથી. બનવાબેગળ છે કે તમારા જોટલી બી નહિ હશે.”

જાલ કામાને પુટળાંની જીગરતોડ હાલત જોઈને બહુ ચુંચાઈ આવ્યું. ખરેખર સપલે આ ચહેરેનમુન છોકરીનો નાશજ શોધ્યો હતો.

“બહેન પુટળાં, એમ ના બોલો,” તેણે તે મધુરી માટે ખરાં મનથી ઘાતી જઈને કહ્યું, તેણે તે દીક્ષાબાનો હાથ પોતાના હાથમાં લીધો અને તેણીને સધ્યારો ને વિશ્વાસ આવે તે કીસમે હલવેથી દાખ્યો. તેણીના શબ્દો વગર શકે તેને માટે ઠપકાબર્યા હતા. શું તે તે ઠપકાને પાત્ર હતો? તેણે પોતાના મનને ખીજવાટથી સવાલ પુછ્યો. અને તો બી તે કરીજ શું શકતે? જો તેણે ખરું કહેવાની તે વખતે કોશિશ કરી હતે તો સપલ ઉપર ઘેલી બનેલી પુટળાં તે ખરાં તરીકે માનતે બી ખરી કે?

“હું ઠગાઈ,” તેણી ધીમેથી પટપટી, “અને હવે માહરં દુન્યામાં કોઈ રહ્યું નથી.”

જાલ કામાને શું બોલવું તે સમજ પડ્યું નહિ તે બહુજ હલવેથી બોલ્યો, “મુશ્કેલીઓના વખતમાં બધું એવુંજ ડરામણું આપણને નજરે આવે છે. સપલ ખરેખરજ એક લાયક જવાન છે. જો તમો બહેન જરા ધીરજ રાખશો—જરા શાંત થશો તો બધું ખરાખર થઈ જશે એવી માહરી ખાતરી છે.”

પણ જાલના તે સધ્યારાની અસર પુટળાં ઉપર થઈ નહિ.

“માહરે બાણુવું જોઈતું હતું. મને હવે વિચાર આવેછ કે મને એ વિષે અગાઉ વિચાર કે ખ્યાલ કાંય નહિ થયો હશે?” તેણીએ

નિરાશીથી કહ્યું, “એને ઓળખતી દરેક છોકરીઓ માહરા કરતાં અનેક રીતે સુંદર ને શ્રેષ્ઠ છે.”

“ઓ, ખુશને ખાતર એમ ના બોલો, પુટળાં બહેન,” બલ કામા પુકારી ઉઠ્યો. નાપાક મુમતાઝનો ખ્યાલ અને આ સુંદર પુટળાંનો વિચાર એક સામટો કરતાં તેને ગભરાટ છુટ્યો, “તમે ઘણાં બીમાર થઈ ગયલાં જેવાં લાગો છો, પુટળાં બહેન. એ તો ધારોજ છે કે બ્યારે આપણી તખીયતજ બરાબર હોતી નથી ત્યારે આપણને ખંધુ ખુરંજ ને નાખુશ કરનારંજ નજરે આવેછ. તમે માહરી સાથે બાહર આવો છો ? જોવ, વરસાદ બી અટકી ગયો છ અને હવા અનહદ ખુશનુમા બનીછ. હું બી સહવારનો લખતાં લખતાં કંટાળી ગયલો છું, એટલે મનને વેરવા માટે અહિં તહિં રખડવા માગું છ. આપણે કેયે જાંને લંચ લાઈએ. તમે આવો છની ?”

તેણે જોયું કે તે ના પાડવા જતી હતી.

“ખ્લીઝ, હુ કમ,” તેણે આગ્રહ કર્યો, “હું તમારી સાથે વાત કરવા માગું છ; તમારી સાથે મને ઘણી વાતો કરવાની છે. પુટળાં બહેન, તમે મું એક વખત મને એમ નહિ કહેલું કે હું તમને ગમું છ. તે તમે અમથું તો નહિજ અગ્રવેલુંની ?”

પુટળાં પોતાના અગાઠ ગમ છતાં બી તે વિચિત્ર સવાલથી બરા હસી.

“નહિ, પથ—”

“ધેન ખ્લીઝ કમ.”

એક મીનીટ ત્યાં ચુપકીદી પંચરાધ.

“આલો હું આવી.” તેણીએ દયામણે સાહદે ક્યુલ્યું. તે જવાબમાં કોઈ રીતનો ઉત્સાહ નહિ હતો—ખાહેશ નહિ હતી. જણે હાંફીની મળહોથી તેણી ધરાધ ગઈ હોય, યા તો તે મળહ મનગમતી નહિ પણ અણગમતી હોય એવો તે દીલખરનો અવતાર હતો.

તેણી તૈયાર થવા ગઈ અને જલ કામા સપલ માટે બહુજ ખફગીથી પુકારી ઉઠ્યો, “ધનકરનલ યંગ ફુલ!”

\* \* \* \* \*

જલ કામા પુટળાંને એક નાનાં પણ આખરદાર રેસ્ટોરાંમાં લઈ ગયો, તેને ખાસ એવું રેસ્ટોરાં પસંદ કર્યું કે જ્યાં ઘણા લોકોનો આવજોમાવજો નહિ હોય.

તેણે તે દીલરખા આગળ પાછું સપલનું નામ કાઢડ્યુંજ નહિ. તેણે તરેહવાર વાતો ચલાવી તેણીનું મન રંજન કર્યું, અને તેઓ રેસ્ટોરાંમાં દખલ થયાં તેટલીવારમાં તો પોતાનો ગમ કંઈક ભુલીને તેણી સરેસતાના મીઠાચથી વાત કરવા લાગી. તેણીએ તો કહ્યું કે તેણીને સહેજ પણ ભુખ નહિ હતી પણ જલની ખુશાલી વચ્ચે પુટળાંએ પેટ ભરીને ખાધું. તે નાનું સ્વચ્છ રેસ્ટોરાં ને ત્યાંનું તેટલુંજ સ્વચ્છ ને સ્વાદીષ્ટ ખાણું પુટળાંને ઘણું પસંદ આવ્યું.

જલ કામાને જરા જરા હિંમત આવવા લાગી. તેણે જોયું કે તે બહાલીને સહેજ સમજ પડતી કીસમે સમજાવવાની ખાસ જરૂર હતી. તેણે તો માન્યું કે સપલ જો આહે તો કંઈ સીકતથી તેણીની ખાતરી

કરી આપીને તે પોતાનો સંસાર બિવિધ માટે સચવાયલો અને સુખી કરી શકે; તેણીનો ગુમાયલો વિશ્વાસ પાછો મેળવી શકે. પણ તેટલી ધીરજ અને આવડત સપલને બીલકુલ નહિ હતી. તે હંમેશનોજ નાદાન, હુલવડ્યો અને સ્વાર્થી હતો. હવે તેણે જરા જરા કરીને સપલને લગતીજ બધી વાતો કરવા માંડી.

“સપલ સાથ મને પહેલી દોસ્તી કેમ પડી તે વિષે એણે તમને કંઈ કહ્યું છે કે ?” તેણે વાતપરથી વાત ફેરવીને પુછ્યું.

“નહિ,” તેણી ચહેરામાં જરા લાલ થઇ આવી. તેણીએ આતુર-થી તેના તરફ જોયું.

“એમાં ખાસ કંઈ રોમાન્સ જેવું કંઈ નથી, પણ તે તમને જાણવા, પુટળાં બહેન, એટલા થકી ગમશે કે તેથી તમે જોઈ શકશો કે સપલ કેવો મજાહનો, લાયકીવાળો ને ખમીરે અમીર છોકરો છે.” જાલે બોલતાં બોલતાં જોયું કે પુટળાં તેનું કહેવું ધ્યાનથી સાંભળતી થઇ હતી, “પાંચ વર્ષની વાત ઉપર અમો પહેલા મળેલા. હું તે વેળા તમામ કરકો હતો. પૈસા વગર માણસની હાલત કેવી ક્યસ રહે છે તેનો તમને, પુટળાં બહેન, જરા બી ખ્યાલ નહિ હશે. તે વખતે હું જર-નાલીઝમમાં તુરતનોજ પડેલો હતો, અને મને સુકું પાકું ખાવા જેટલા પૈસા પણ મળતા નહિ હતા. અવારનવાર હું ભુખો સુતો. ક્ય-કંઈ વેળા આપ માહર ધડીયાલ સતનું ખાવાનું ખાવાને માટે મેં માર-વાડીને ત્યાં ગીરવી મુકેલું છે.”

“ઓહ !” પુટળાં દયાથી પુકારી પડી. જાલ ક્રમા તે જોઈ હસ્યો.

“ધેટસ નથીંગ. એ કંઈ નહિ તો પચાસ વખત મેં મારવાડીને

ત્યાં મુકેલું છે ને છોકરેલું છે. હું કંઈ તમારી દયા ઉશકેરવા આ કહેતો નથી. કીસમતનું ચક્ર માણસોના જાળમાં એમજ ફરતું ફરે છે. એક રાતે એમજ હું તમામ કરકો હતો, આય માહરં ઘડીયાલ ખી ગોમાજીને ધર હતું, અને માહરી પાસે ખાવાનું કોઈ સાંધન નહિ હતું. વળી અધુરામાં પુરં માહરી તખીયત પણુ બરાબર નહિ હતી. આ વેળા સપલ મને એકાએક મળ્યો. તે એના ધારા મુજબજ અપદુડેટ ફેસમાં હતો, અને ખુશ મુડમાંજ કંઈ ગાનું હમ કરતો ચાલ્યો જતો હતો. હું તેની આગળ ગયો અને મે એક રૂપ્યો માંગ્યો.

“ઓહ ! મીં કામા !”

જલ માયાલુ પુટળાંના સાહદ માંહેલો દુઃખનો સંસારો સાંભળી ચમક્યો. તેની આત્મકથાથી તે કોમળાંગીનું જીગર ખરેખરજ દાઝી લઈયું હતું.

“ડોન્ટ લુક સો સોરી,” જલે નરમાશથી કહ્યું, “તે દિવસો હવે રહ્યા નથી. તે વખત વહી ગયો છે, અને હવે ખુદના હુકમથી હું સારી સ્થિતિમાં છું. માહરી આત્મકથા જો હું કોઈ વેળા લખશ તો તે વાંચવાજેવી થઈ પડશે, અને લોકો જાણીને ચકીત થઈ જશે કે જાણીતા અને લોકમાનીતા કવિ, વાર્તાનવેશ અને જરનાલીસ્ટ જલ કામા એક વેળા એક રૂપીયાની ભીખ માંગવાની હદે પણુ ગયલા હતા,” જલ એટલું બોલી હસ્યો, પણુ સુંદર પુટળાંનાં મોહડાં ઉપર હાસ્ય ફરક્યું નહિ. તેણીની મનોહર ચશ્મો તો જલ કામાના ચહેરા ઉપર અન્ન-યજ્ઞીના કરણ છાપ સાથે ઠરી રહી હતી.

“અને પછી શું થયું ?” તેણીએ આગળ જાણવાની ઇતેજારી બતાવી.

“સપલ ઉભો રહી ગયો. એ તો પહેલે એમજ સમજ્યો કે હું એનું સોનાનું ઘડીયાળ યા પાકીટ તકડવી જવા એમ તેની આગળ ઢોંગ કરતો ધસી ગયો હતો.”

“પછી ?” પુટળાંએ હદ વિનાની આતુરતાથી આગળ જાણવા માગ્યું.

“સપલે મને શું જવાબ કર્યો તે, પુટળાં બહેન, તમે કદી એસ કરી શકવાનાં નથી. તેણે મને કંઈજ પુછ્યું નહિ. તેણે મારી તરફ એક પણ જોયું અને કહ્યું, “ખીરાદર, મહીનાની આખેરી હોવાથી માહરી પાસે હમણાં કંઈજ નથી. મારા મોટાભાઈ મહાન મેહેરનોશજીનું માસીક અલાવન્સ મને પહેલીએ મળશે, પણ જો તમે માહરી સાથે આવો તો આવ મોહલ્લાને નાકે રહેતા માહરા એક ફ્રેન્ડ પાસે થોડાક રૂપીયા ઉછીના લઇને તમને આપુ.” પુટળાં બહેન, એ શું સપલના જીગરની ખરી અખીરાઈ બતાવનાર નથી.”

પુટળાં હસ્તી હતી.

“ઓ, જાણે મને તમે બોલી ગયા તે બોલો સપલ હમણા બોલતો હોય એમ લાગેછ,” તેણી બોલી, “અને પછી તમે શું કયું, બલભાઈ ?”

“હું સાથે ગયો. સપલે પચ્ચીસ રૂપીયા તે ફ્રેન્ડ પાસે લીધા. મને પાંચ રૂપીયા આપ્યા અને પોતાની સાથ મને જમવા લઇ ગયો. તે દીવ-સના અમે દોસ્તો છીએ. બાલી દોસ્તો કરતાં પાલ્સ કહું તો ખરાબર. સપલની મુલાકાતે માહરાં નશીબના ચોખ્ખીયાંઓ બદલ્યાં છે અમ કહું તો ખોટું નથી.”

“હું તો એમ ધારું છું,” પુટળાંએ બહુજ હળવેથી અને ગંભીરતાથી કહ્યું, કે “સપલનાં બી મોટાં નશીબ હોવાં જોઈએ કે તમારી સાથે દોસ્તી સાંધી.”

જલ કામા લાલ લાલ મધ આવ્યો. એક પણ તો તે કાંઈ જોઈ શક્યો નહિ. તેણે પોતાની કર્મકથા સપલના સદ્યુષ્ઠો તરફ તે મનોહારીનું ધ્યાન આકર્ષવાને માટે તે દીલગીરને કહી સંભળાવી હતી, અને તેનું પરીણામ તેની વક્ષી ઉપરાંત ફતેહમંદ નીવડ્યું.

તેઓ હોટલમાંથી બાહર આવ્યાં અને હોટલ મેનેજરીક તરફ ચાલુ મુક્યું. પુટળાં કંઈ વિચારમાં ને વિચારમાંજ ચાલ્યા કરતી હતી; જલ કામા સમો સંભાળીને સપલ માટે વધુ કાંઈજ જોઈશો નહી. તે કુનેહખાજ હતો. તેઓ લગભગ ચુપકીદીજ અખત્યાર કરીને ચાલ્યાં. તેઓ હોટેલમાં આવી પુગ્યા પછી પુટળાંએ પોતાના સુંદર નયનો આજારથી જલ તરફ ઉઠાવ્યાં અને કહ્યું, “જલભાઈ, તમારી મેહેરબાની માટે તમારો ઉપકાર કેમ માનવો તે મને સમજ પડતું નથી. માહરાં મમાં ગુજરી ગયા પછીની મેં એક સુંદર સુખી બપોર આજે મહેલવહેલીજ તમારી કંપનીમાં ગુજરી છે.”

જલ કામાએ તે સુંદરીને હાથ શેકહેન્ડમાં લેતાં તે એક પણ જાસ્તીજ ધરી શખ્યો.

“માહરાં બહાલાં જોહેન, જો તમે જરા ધીરજ રાખશો તો જરૂરજ સુખી થશો—હમેશ સુખી માટે,” તેણે ધીમેથી સમજાવ્યું, “સપલ એક છોકરો છે, અંગ્રેજીમાં કહે છે તેમ એ રપોઝિટ બોય, અને—અને એ તો એસ્તોની ફરજ છે કે માટીડાંએ સીધી રહે મુકવા.



ઝોરતો તો અમારા નીચેહયાન શીરેસ્તાઓ છે. તમારે તે જાણવું જોઈએ, બહેન પુટળાં.”

તે બહાલીને આટલો નરમ ઠપકો આપવા માટે પણ જાલ પોતાને પોતાના મનથી ધીકકારવા લાગ્યો, કેમકે આ બાનામાં તમામ અને એકલો વાંક તો સપલ કાટગરનો હતો. મગર પુટળાં ખરેખર જ ખુશ-મીઝાજમાં અને આનંદી હતી, અને તે જોઈને કંઈ સહત પામેલો સપલનો તે ભલો મિત્ર પોતાને ઘર પાછો ગયો.

પુટળાં પોતાના રૂમમાં ગઈ, પોતાની સાડી બદલી નાખી, બાલો સમા કર્યો, અને સીટીંગરૂમમાં પાછી આવી. બોયને બોલાવીને તેણે ચહા સીટીંગ રૂમમાં જ બે જણુ માટે લાવવાનો હુકમ કર્યો. તે વેટર જરા અજબ થયેલો લાગ્યો.

“બે માટે કહ્યું, બાઈજી?” તેણે જરા અચકીને પુછ્યું.

“યસ પ્લીઝ, મીં કાટગર આજે અહીંજ માહરી સાથે ચહા લેશે.”

સપલ અને તેણી હાલ તો જુદું જ ખાઈ પી લેતાં હતાં. ખરેખર તો તે તેણીની જ બોહોંસનું પરીણામ હતું. તેણી સપલને મળવા કે તેની સાથે વાત કરવા મુતલબ રાજી નહિ હતી. પણ જાલ કામાના આજના મેલાપ અને તેની સાથની વાતચીત પછી પુટળાંના મનમાં થોડો ફેરફાર થયો. તેણી વધતી હાપણવાળી બની અને કંઈ નવીન મજરે પોતાના એ ચુંદપદા મામલા ઉપર જોવા લાગી. રડી બળીને યા લડીને તેણી સપલને પોતાની પક્ષમાં કેમ જીતી શકનાર હતી? ફરગીવ અને ફરગેટનો અતી હાપણુભર્યો અને વહેવાર મુદ્રાલેખ તેણીએ અનેકવાર સાંભળ્યો હતો. શું તેજ અકલ્પસદ કહેવતનો ઉપ-

યોગ તેણીના બાળમાં કરવાની જરૂર નહીં હતી? એ નવા વિચારથી તેણીની છાતી જોશમાં ધડકતી થઈ.

“મીઠા કાટમરા તમે બાહર ગયલાં હતાં તેટલાં આવીને જમી ગયા છે, અને બહારથી એક તેમને નામની ચીઠી આવવાથી તુરત પાછા ગયા છે, ને તમે બાઈજી સાહેબને કહેવાને ફરમાવી ગયા છે કે તેવણ દી કે ડીનર ઉપર કદાચજ હાજર થઈ શકશે.”

“ઓ વેરી વેલ!” પુટળાંએ ધીમેથી કહ્યું. તે નીરાશ થઈ ગઈ. પોતાની આતુર આશાઓને એમ તુરતમાંજ ભ્રષ્ટ થઈ ગયલી જોઈને તે ધણી દીનગીર થઈ ગઈ.

સપ્ત આખો દીવસ પાછો આવવાનોજ નહીં હતો. • શું તેણી એટલી બધી તો નાખુશ કરનારી તેને હતી કે તે સારો દીવસ બાહરજ ભટક્યા કરવાનો હતો.

“સપ્ત ક્યાં ગયો હશે?” તે મધુરીએ અચરતીથી વિચાર કર્યો, “તે ચીઠી કાણુની હશે?”

એકાએક તેણીનો મધુરો મુખડો ગુસ્સાથી ગોલાખી બની આવ્યો...મુમતાઝની !

તેણીએ તે વિચાર પોતાના મગજમાંથી કાઢી નાંખવાની બહુ સખ્ત તજવીજ કરી પણ તે બધી કુઝુલ નીવડી. તેણીના દુઃખથી ટુકડા થઈ જતા દીમાગમાં તે વિચાર દર પળે વધતો અને વધતોજ જોશથી આવવા લાગ્યો, તે એટલે સુધી કે થોડાવારમાં તો તેણી એજ • માત્ર ઘાતકી વિચાર સીવાય બીજુ કંઈ તેણી કલ્પીજ શકી નહીં. તેણી

ગુસ્સાથી બહાવરી બની ગઇ અને તે સીટીંગરૂમમાં એમથી તેમ ફેરા ફરવા લાગી.

અગર સપલ મુમતાઝ પાસેજ ગયો હશે, તો તો બસ થઇ ચુક્યું. તેણી તેને કદી માફ કરવાની નહિ હતી. જો સપલ મુમતાઝ પાસેજ ગયો હોય તો તેણીએ ઉમેદ કરી, કે તેણી તેને પાછો જોય તે અગાઉ મરીજ જાય તો ઠીક.

સપલ મુમતાઝ પાછળ એટલો કાંચ દીવાનો હશે, તેણીને એટલી કાંચ વખાણુતો હશે, તેણીની ખુબસુરતી ઉપર એટલો વિચાર કાંચ કરતો હશે? પુટળાં મુમતાઝને હવે ધીકકારતી હતી—તેણીની ખુબસુરતીને પણ તીરસ્કારતી હતી કે જો ખુબસુરતીએ તેના વ્હાલાને ચોરી લીધો હતો. જો સપલ મુમતાઝ પાસેજ ગયો હોય.....તેણી ડંબ થઇને ઉભી રહી ગઇ, પોતા ઉપર તેણી કાપુ મેળવવા માટે સખ્ત જોહમત ખેંચી રહી.

તે છેડાયલી દીલ્લખરે જાલ ક્રમાના શબ્દો યાદ કર્યા.

“સપલ એક બચ્ચાં જોવો છે. એને એક ચાન્સ આપો.” અને તેણી તો હમણાં વગર સાંભળવેજ તેની તરફ અણગમો બતાવી રહી હતી.

પુટળાંએ પોતાના હોઠો ઝનુનથી કરડી મુક્યા. ખરે જાણુતાં સુધી તો તેણીએ થોભવું જોઇએ; પોતાની ખાતરી—પુરેપુરી ખાતરી થતાં સુધી તો તેણીએ સખુરી રાખવીજ જોઇએ.

વખત જેમ તેમ પસાર થવા લાગ્યો. તે મધુરી કંઈ વાંચવાની કોશિશ કરતી ને તેમાં રસ ન પડતાં પાછું મુકી દેતી. પાછી વિચારમાં.

પાતી અને તે ઘવાનળ વિચારેને ખંખેરી નાખવા તે રમમાં ખાલી ખાલી આંટા મારી પોતાના નાબુક પગેને દુખવતી. એમ બેકશર રીતે તેણીએ વખત પસાર કર્યો.

તેણીને આવું એકલવાયું અને ડરામણું જીંદગીભરમાં કદી લાગ્યું ન હતું. તેણીની માતાની સદાની માયાળુ મીઠી સોખત તો તેવણુ મરણુ પામ્યાં તે ઘડી સુધીની હંમેશની સાથજ હતી. મીસીસ મોદી તે પોતાની બહાલી દુખ્તરને કવચીતજ વીહીલી મુક્તાં હતાં અને તેથી પુટળાં ધણી હદની બેખબર અને નીર્દોષ ઉધરી હતી. તેણીને હાલની હાલત તેથી બમણી સાલતી હતી.

છેક છને સુમારે તેણીએ ઇવિનીંગ ન્યુઝની એક કોપી મંગાવી. વખતને મારવાના હેતુથી તે રૂપસુંદરી તરેહવાર ફાંફાંઓ મારતી હતી. તેણીએ તે પેપરનાં પીકચરો જોયાં, અને પછી તેનાં પાનાંઓ એમથી તેમ વગર વિચારવે ફેરવ્યાં. એક ઠેકાણે મોટા ટાઇપમાં છપાયલાં હેડિંગ તેણીનું લક્ષ તુરત આકર્ષ્યું. તેણીએ તે ખબર તુરત ચમકીને વાંચી. તે દીવસે થયેલા એક સખ્ત મોટર અકસ્માતને લગતી તે વીગત હતી.

‘એલેક્ઝાન્ડરા ટ્રીએટ્રોકલ કંપનીની નામાંકીત સ્ટાર મીસ મુમતાઝને આજે બપોરે એક બહુ સખ્ત અને પ્રાણુઘાટક મોટરકાર એક્ષીડન્ટનો ભોગ થવું પડ્યું છે. થીએટર ઉપરથી રીહરસલ કરીને તેણી એક મોટરમાં પાછી ફરતી હતી, ત્યારે ક્વીન્સ રોડ ઉપર તેણીની મોટરે સામેથી જોટી બાજુએથી ધસી આવતી એક મોટરગાડી સાથે એક મજબુત ટક્કર જીતી હતી, અને કમનસીએ મીસ મુમતાઝ ગાદીમાંથી કચલાઈ જઈને બહુ દુર જઈને પડ્યાં હતાં. મીસ મુમતાઝની હાલત ટોકટ છે.’

તે પછી મુમતાઝની એક્ટ્રેસ તરીકેની જીંદગીને લગતી થોડીક વીગતો આપવામાં આવી હતી, પણ પુટળાંએ તે વાંચી નહીં. મુમતાઝની જીંદગી માટે તેણીને દરકાર નહીં હતી. સપલ માટેના તેણીના શક્યું સમાધાન તે ફકરાથી થયું હતું, એજ બસ તેણી માટે પુરતું હતું. અલબત્ત સપલ ત્યારે મુમતાઝ પાસે નહિ હતો. તે તો મરચા સુતેલી હતી. પુટળાં પોતાના શકો માટે શરમીદગી બની. તેણીએ પેપર બાબુ મુકયું. તેણીના મગજ ઉપરનો એક મોટો બોજો તુરત વેળા હંચકાઈ ગયો લાગો. સપલ માટે બોટો વિચાર કરીને તે બહાલાની તે યુનેહ-ગાર બની હતી. શું સપલે તેણીને પ્રોમીસ કયું નહિ હતું કે તે તેણીને કદી મળનાર કે જોનાર નહિ હતો. ઓ ! તે પ્રોમીસ તે કમબખ્ત કેમ ભુલી ગઈ હતી.

મધુરી પુટળાંને એકાએક આ વખતે ખ્યાલ થયો કે હોટેલમાં આજે એટહોમનો મેળાવડો હતો અને તેમાં સામેલ થવાનું તેઓને ઈજન આવ્યું હતું. સપલ કહી કહીને ઠાકો હતો કે તેણીએ જવું ને બે લોકમા ભેલાવું કે જોથી તેણીના મનનું સમાધાન થાય. જો સપલ હમણા આવે ને તેણીને ત્યાં બીજાઓ સાથે ભેલાતી જોય તો અલબત્ત રાજીબ થાય એ વિચારથી તેણી તૈયાર થઈને પોતાના રૂમમાંથી બાહર નીકળી, અને એટહોમવાળા દીવાનખાનામાં આવી.

પુટળાં ઘણી રાહત પામી હતી. મુમતાઝની કાસળ વચમાંથી પતી જનાર હોવાથી તેણીની જીંદગી સુખમાં ઠર પડવાનો સમો આયંદા આવ્યો હતો એમ તેણી વિચારતી હતી. તેણી સપલ સાથે જીંદગીનો નવોજ સફા શરૂ કરશે; તેણી ધીરજ અને કુનેહથી તે દીલબરને જીતી

લેશે; અને મુમતાઝે તેને આહુયો હોય તે કરતાં હઝારોબણાં હેતથી તે પ્યારાને આહીને તેને સુખી કરીને પોતે પણ સુખીજ થશે એ વિચારથી પુટળાં ખુશી થઈ.

તેણી તે દીવાનખાનામાં આવી ત્યારે તે તમામ ચીકાર હતું. મીસ્ટર અને મીસીસ સખાવાળાએ તેણીને બહુ હેતભર્યો આવકાર તેણી દાખલ થતાં સાચા આપ્યો અને પોતાનાં કેટલાંક ફ્રેન્ડસો સાથે તેણીને ઇન્ટ્રોડ્યુસ કરી. પુટળાંને તે બધાં વચ્ચે ભેળાવાનું બહુ ખુશકારક લાગ્યું. તે મધુરીનો તે અનુભવ નવો હતો, એટલે વધતોજ આનંદી અને ખુશખુશીભર્યો હતો. તેણી અહીં તહીં ફરીને એક નાની ટેબલ આગળ થોડુંક કોલડીંક મંગાવીને બેઠી. એક મોટું પામનું કુંડું તેણીની બાજુમાં હતું, અને તેની પછવાડે પણ એક સમકળી ટેબલ રીફ્રેસમેન્ટ સારૂ ગોઠવવામાં આવી હતી. એ ઉપર તેણીનું ધ્યાન ગયું નહીં હતું. તે ટેબલ આસપાસ થોડાંક જણાં વાતો કરતાં બેઠાં હતાં. તેઓની વાતો તેણી પ્રગટ સાંભળી શકી. તેણીએ જોયું કે તેઓ વચ્ચેની વાતો મુમતાઝને થયલા અકસ્માત સંબંધી હતી અને વચમાં વચમાં તેણીના સપલનું નામ પણ દેવાતું હતું. સપલના નામના સંસારથી તેણીના કાનો ઉભા થઈ ગયા. તેણી ધ્યાનથી સાંભળવા લાગી.

“સપલ કાટગરા તો એ ખુબસુરતીની પુટળી ઉપર દીવાનો હતો. એના અને સરદાર અબ્દુલ રઝાક વચ્ચે તો જખરી ધુરકાધુરકી ચાલતી હતી. અને એ મરી ગઈ બી એ સરદારનીજ મોટરકારમાં.” એક જણ ખુદલા અવાજે બોલતું સાંભળાયું.

“પણ એ સરદાર અબ્દુલ રઝાકને કંઈ પરણવાની નહિ હતી. એ તો તેને ચીરાય એટલું ચીરી લેવા માંગતી હતી. એ તો એવી

ઓરતોનો રવૈયોજ છે. મને બી ક્યાં એણે થોડો વેતરયોજ. એના મર-  
ણથી કોઈને નહિ તો સપલ કાટગરાને તો બહુજ લાગશે. તું જાણેજ  
કે, એ થોડા દીવસનીજ વાત ઉપર પરણી ગયોજ,” કોઈ બીજાએ કહ્યું.

“હા, હું જાણુંજ. કોઈ નવસારીની છોકરી છે. ખુદને માલમ  
કે સપલે એમ કાંય કર્યું હશે? એ તેણીને તો ચાહતોજ નહી હશે,  
કેમકે એ તો મુમતાઝ ઉપરજ પાગલ બનેલો હતો. કહેજ કે અકસ્માત  
થયા પછી પણ મુમતાઝે સપલને પોતાની આગળ તેડાવેલો છે. શુધ્ધીમાં  
આવતાંની સાથજ સૌથી પહેલું કામ મુમતાઝે એ કર્યું છે. સપલ ઉપર  
એ છોકરીનો જીવ હતો; પણ સપલ ગરીબ હોવાથી—”

સપલ ! તેઓ તેના સપલ માટે તે બધી વાતો કરતાં હતાં—  
અને—

તેણીનું આખું તનખદન એક અજબ જાતની ધુનનીથી ધ્રુજ  
ગયું. તેણીના રંગો માંહેલું લોહી જાણે તેણીના હાર્ટ ઉપર એક સામદું  
ધસ્યું આવતું હોય એમ તેણીને લાગ્યું અને પછી તેણી બીમાર અને  
નબળા પડી જતી હોય એમ દીસ્યું. તેણીએ પોતાની આંખો વીંચી  
દીધી. એક પળભર સર્વત્ર અંધકાર ફેલાઈ રહેલો તેણીને લાગ્યો, પણ  
પછી તેણીનું મગજ પાછું કામ કરવા લાગ્યું.

—ત્યારે સપલ મુમતાઝની પાસેજ હતો. સપલને બોલાવવામાં  
આવ્યો હતો અને સપલ ગયો હતો.

દરેક ચીજોનો ત્યારે અંત આવી ગયો હતો. તેણીના બાવીના  
સર્વ સુખી સ્વપ્નાઓનો નાશ છેવટનો નીર્માણ થઈ ચુક્યો હતો.

પુટળાં પોતાની ખુરશી ઉપર ચીટકાને બાજો વખત સુધી બેસી રહી. આંબુબાંબુ થું બનતું હતું તેનું તે બીચારીને ભાન ન હતું. શરૂ થયેલા બેન્ડના સરોદોએ તેણીને પોતાની બેખબરીમાંથી જાગ્રત કરી અને તેણી ઉઠીને સીધી પોતાના રૂમમાં ગઈ.

આફ વાગી ગયા હતા અને હવે આજે રાતે ચાલી જવાનું ઘણું મોડું થયું હતું. ઘણું મોડું કાંય ? તેણીને એકાએક યાદ આવ્યું કે જામજી ગુજરી ગયાં તે પછી થોડે દિવસે સપલ ખાસ કામસર નવસારી મોદી મીનારમાં એક બહુ મોડી ટ્રેનમાં ગયો હતો. છેક પોણા-દસની, તેણી તે ટ્રેન બે ઝડપથી તૈયાર થઈ જાય તો પકડી શકે એમ હતું. તેણીએ એક નાના બેગમાં થોડો જરૂર જોગો સામાન ચપચપ ભરી નાખ્યો. તેણીની છાતી જોશમાં ધબકારા મારી રહી હતી, તેણીનું હૃદય ઉછલ ઉછલ થઈ રહ્યું હતું. તેણી કદી પાછી આવવાની નહિ હતી. સપલની સાથે કદી પાછી રહેવાની નહિ હતી. તેણીનો તેના માંહેલો જરા રતી બી બાકી રહેલો વિશ્વાસ બી ગુમ થઈ ગયો હતો— તેણી વધુ વાર તેને ચાહતી રહી નહિ હતી.

પુટળાં તૈયાર થઈને સાડીની સોર સરખી કરતી હતી, તેટલાં બાહરથી બારણું થોકાયું.

“પુટળાં...” તે સપલ હતો.

પુટળાં થંભ થઈ ગઈ. તેણીનો દમ બંધાઈ ગયો. તેણીએ પોતાના હાથો છાતી ઉપર દાબી દીધા અને હોઠો પીસી મુક્યા.

“પુટળાં...” જરા વાર રહીને પાછો અવાજ આવ્યો. તે અવાજ જરા વધારે અધીરો બનેલો હતો, અને પછી તેણીએ જોયું કે તે બારણું



આગળથી હટી જઈને સીટીંગ રૂમમાં આમથી તેમ ફેરા ફરતો હતો. હવે જવાય એમ નહિ હતું, જો કે જવા તો તે ઘણીજ અધીરી અને બહાવરી બની રહી હતી. જો તે જરા મોડો આવ્યો હોતે—જો તેણી જરા જલ્દી નીકળી ગઈ હોતે.

તેણીએ ધીમેથી બારણું ખોલ્યું. સપલ સીટીંગ રૂમમાં બેઠેલો હતો. શું તેણી તેને નજરે પડ્યા વિના છટકી જઈ શકશે? તેણીએ પાછું બારણું બંધ કર્યું, તૈયાર કરેલો બેગ ઉપાડ્યો અને બહુજ હળવે કદમે ઘણીજ સાંભાળથી બારણું ખોલીને સીટીંગ રૂમમાં આવી.

પણ સપલ સાંભોજ ઉભેલો હતો. તે તેણી તરફ અવાચક જોવા જોઈ રહ્યો; પછી તેણીની નજદીક આવ્યો અને તેણીના હાથની કાંડી લગાર જોરથી પકડી કરડાકીથી ખોલ્યો, “તું ક્યાં જાયછ?”

તેણી બીહી ગઈ. તેણીનો ચહેરો શીકા મારી આવ્યો હતો, પણ તેણીની મનોહર આંખો તો તેને ન ગણકારવાનાંજ ઝનુનથી ચમકી રહી હતી.

“હું જાઉંછ. મને જવા દેવ, હું કદી બી પાછી અહીં આવવાની નથી.”

સપલે તેણીના હાથની કાંડી ગુસ્સાથી પકડીજ રાખી હતી. તેના ચહેરા પર તે પળે બહુ ઉદ્વેગ અને શીકા નજરે આવતો હતો. તે જાણે કંઈ ખોલવા બીહીતો હોય એમ લાગતું હતું.

“ક્યાં?” જરા વારે તેણે ખોખરે સાહદે પુછ્યું.

પુઠળાંએ સપલનાં ચહેરામાં હિંમતથી જોયું. તે તેનાથી બીહીતી હતી, તેને ગુસ્સે થયેલો જોઈને ડરતી હતી, છતાં તે ચાતુરી બહુજ દીલેરીથી તેની સામે જોઈ રહી.

“હું તમારી સાથે વધુ વાર રહેવા માંગતી નથી. ઓ! હું ઇચ્છું કે મેં તમને કદી જોયા નહિ હોતે!”

તે મહાપુખ્તનો અવાજ બી જાણે બદલાઈ ગયો હતો. સપલને તેનો ખ્યાલ થયો અને તે ખ્યાલે તેને વધતો ગુસ્સો કર્યો. તેની પુટળાં હવે વધુ વાર તે નિર્દોષતા અને ભોલાપણાથી તેની સાથે વાત કરતી નહિ હતી કે જે નિર્દોષતા અને ભોલાપણાં માટે તેણી અકસર કરીને મરવી મનાતી હતી. તે તો ઉમરે પુગેલી અને ડહાપણવાળી ઓરતની મીસાલ વર્તતી હતી.

“ડોન્ટ બી એ લીટલ ફુલ,” તેણે તીખાશથી કહ્યું, “વળી શું થયું? વળી મેં શું કર્યું? હું આ બધા તાહરા સીનસોથી છોકળ કાંચર થઈ ગયેલો છું. ખુદને ખાતર હવે તું સમજદારીથી વરત? શું તું આખાં હોટલને જણાવવા માંગેછ કે આપણા વચ્ચે પંચાતી થયેલી છે.”

“આખું હોટલ જાણી ચુક્યુંછ,” પુટળાંએ ગુસ્સાથી કહી દીધું. સપલ તેણીની વધતો નજદીક આવ્યો.

“પુટળાં, ડોન્ટ બી એબસર્ડ. બેગ મુકી દે. તું વિચાર તો કર કે આપણને પરણ્યાને કેટલા દહાડા થયા?” સપલનો અવાજ ધીમો અને નરમાશભર્યો બન્યો. “શું છે? શું થયું? તું શાંત થઈને બેસ. આપણે વાત કર્યે. માહરે તુને કંઈ કહેવું છે. હું આજે રાતે તુને મળવાજ માંગતો હતો. મેં તાહરા રૂમનું બારણું તે કારણસર હમણાં ઠોક્યું બી હતું.”

“હું તે જાણુંછ—મેં તે સાંભળેલું.”

“વેરી વેલ, ત્યારે શું છે? મેં એવું તે શું ક્યું છે, કે તું એટલું બધું માથું ફેરવી બેઠીછ.”

પુટળાં એક પણ ચુપ બેસી રહી. તેણીએ પોતાના નવનો નીચાં કરી દીધાં હતાં. સપલ જ્યારે આટલી માયાથી, નરમાશથી અને મીઠાશથી બોલતો હતો ત્યારે તેણીનું જીગર ભાંગી જતું હતું. આખર કરે તે ભોલી ભામીની તે જવાનને દીલના દીલથી ચાહતી હતી તે તેણી ભુલી જઈ શકતી નહિ હતી. અને તો બી, આ તેનો જહાસો સપલ થોડા દિવસની વાત ઉપરનો તેનો પ્યારો સપલ નહિ હતો. સપલ હમણું તેની સાથ કરગરીને વાતો કરતો હતો એ ખરું પણ ખરેખર તો તે એક જુદોજ માણસ હતો—એક પરાયો કે જેનાથી તે તારણી બીહીવી હતી અને લગભગ તેને ધીક્કારતી થઈ હતી.

“પુટળાં, શું તું બીમાર છે?” સપલે જરા વારે પાછું પુછ્યું, તેણે પુટળાંનો હાથ ધીમેથી પસવાર્યો. અને તેના તે સ્પર્શથી પુટળાં બેઆખરી બની ગઈ.

“હા,” તેણીએ ચીચવાઈને કહ્યું, “હું બીમાર છું ને બેનર છું. તમારાથી, તમારા જુઠાણાઓથી અને તમારી ધિક્કારવાળેમ ઠગાઈથી હું બીમાર થઈ ગઈ છું. તમે માહરૂં જીગર તોડી નાખ્યું છે અને માહરી જીંદગીનો નાશ કરી નાંખ્યો છે, પછી હું બીમાર નહિ તો કેમ હોઈ? તમે તો મને કસમ ઉપર એમ ખાતરી આપેલી હતી કે ભુતકાળનું તમે બધું વીસરી જશો, તે ઉપર પુરો મુકશો, ને હવે—હવે—”

“હવે શું?” સપલે અધીરો પડીને પુછ્યું, અને તેણીનો હાથ પાછો ઝાલવા ગયો, પણ પુટળાંએ ઝંનુન અને ગુસ્સાથી તે છટકાવી નાંખ્યો.

“તમે આજે બપોરથી તેણીની પાસે છેવ. મને અહીં જીરપંજર કલાકોના કલાકો સુધી છોડીને તે મુઠ માહરો મોકની સોડમાં ભરાવવા હતા. તમારે મન હું તો કંઈ મચ્છુત્રીમાંજ નથી. હું નહિ સમજી શકતી કે તમે મને પરણ્યા કાંઈ? સીવાય કે માહરા પૈસામાંથી તેનું દોજખ ભરવા. હું ઇચ્છું છ કે તમે મને પાછા મળ્યાજ નહિ હોતે. હું ઇચ્છું છ—ઓ હું ખરેખરજ ઇચ્છું છ કે હું હમણા બી મરીજ જઈ શકતી હોઉં,” ને એટલું બોલી પુટળાં રડી પડી.

સપલ દધાઈ ગયો હતો. તે બધો ધસારો સાંભળીને તે ચમકી ગયો હતો. તે જરા વાર રહીને બોલ્યો, “પુટળાં, તે તો મરી ગઈ, મુમતાઝ મરી ગઈ.”

### પ્રકરણ ૧૪.

“મરી ગઈ !” પુટળાંએ સપલના બોલોનો પડથો કર્યો. “મરી ગઈ !” તેણીએ પાછું પોકાર્યું.

સપલ કાટગરા ખુરસીમાં ફસડાઈ પડ્યો. તેણે પોતાનો ચેહેરો પોતાનાં હાથમાં ધ્રુપાવી દીધો. ઘણી ગંભીર ચુપકાદી તે રૂમમાં વ્યાપી રહી. પુટળાં સપલના ઝુમી પડેલાં માથાંને જોતી બેસી રહી. તેણી વિચાર કરવા ચાહતી પણ તેણીનું મગજ ક્રમ કરતું નહિ હતું. શું સપલ જીવું બોલતો હતો? મગર નહિ તેમ લાગતું નહિ હતું.

તેણીએ બોલવાની તજવીજ કરી પણ તેણીની ઝખ્ખાન ઉપડી નહિ.

થોડે વારે સપલે પોતાનો શીકો એહેરો પોતાના હાથોમાંથી ખુલ્લો કર્યો. તે ધણો દુઃખી થયેલો લાગતો હતો. પુટળાંએ વિચાર્યું “શું તે પેલી કસકુનમના મરણથી એટલો દુઃખી બન્યો હતો. તે કપાત્ર ઓરત કે જેને તે ચાહતો તેની હસ્તી વીસ્તીમાં ગરક જવાથી તેને એટલો ગમ લાગ્યો હતો? તેણી કહેવા ચાહતી હતી કે તેણી દીલગીર હતી, પણ શબ્દો તેણીને ગુંગળાવી મેલતા હતા. તેણી ખીલકુલ દીલગીર નહિ હતી. તેણી તો ખુશી હતી.

ખરાં દીલથી ખુશી, કેમજે જે ખુબસુરત ઓરતને તેણીએ એક વેળા વખાણી હતી તેણીના નામનીજ માત્ર યાદ હવે તેઓ વચ્ચે જીવતી રહેવા પામી હતી.

“પુટળાં, મુમતાઝ મરી ગઈ છે, એટલે હવે તુને અદેખી પડવાનું કંઈ કારણ નથી,” સપલ કાટગરાએ ધીમેથી કહ્યું.

અદેખી પડવાનું કોઈ કારણ નથી? નહિ હતું, મરણ કંઈ યાદો જીલાવી શકતું નથી. પુટળાંને લાગ્યું કે તે મરણ પામેલી ખુબસુરત બધા હજી ખી તેઓને વચ્ચે તો આડી આદ સમાન જેવી ને તેવી માણુદ હતી.

જરા વાર ત્યાં ચુપકીદી ફેલાઈ, પછી પુટળાં બેગ ઉપાડી પાછી બારણાં તરફ જવા ગઈ.

“ક્યાં જાયછ? પુટળાં, નાલન, મુર્ખ ના બન. આવી મોડી રાતે તું હોટલમાંથી જઈ શકશે નહિ.”

“હું અહીં તમારી સાથે રહેવાની નથી,” તેણીએ સપલ બણી જોયા વગરજ મક્કમતાથી કહ્યું. સપલનો દહાડોજ આજે અગસ્તે

હતો. મુમતાઝના બોલાવા સાથે તે ભારતી ટેક્ષીએ ઓસ્પીટલમાં ગયો હતો. પણ તે મોડેજ થયો. મુમતાઝ તે જઈ પુગ્યો તે અગાઉની મરણ પામી હતી. મુમતાઝનું મરણ તેને માટે એક ઝખુન ફટકા સમાન હતું. તે સરદાર અબ્દુલ રઝાકની ગાડીમાંજ અકસમાતથી મરણ પામી હતી તે ખ્યાલથી તે વધતો રંજીત થયો હતો. તેણીએ શુદ્ધીમા આવતાં સર્વથી પહેલું તેને મળવા ચાહ્યું હતું એ જાણીને તો તે રડી પડ્યો હતો. મુમતાઝ છેક છેકના છેવટ તલક તેનેજ ત્યારે ચાહતી હતી—તેનેજ મળવાની તગર તેણીએ પોતાની મોતની ઘડીએ ખી કરી હતી. પછી તેને પુટળાંનો વિચાર આવ્યો હતો. પુટળાં ખી એ જાણીને દીલગીર થશે, તેની તરફ દીલગીરી અતાવશે, તેની સાથે માયાથી વર્તશે એવા ખ્યાલથી મુમતાઝનું રવાન ઠેકાણે પડી જવા બાદ તે બની શકતી ઝડપથી હોટલમાં પાછો આવ્યો હતો. પુટળાં માટે તે એક રીતે તો ઠીકજ થયું હતું એમ તે માનતો હતો. પણ તે દીલરખાને આમ છેક રન ઉપર ચઢેલી જોઈને તે આભોજ થઈ ગયો. તેણી તો ફેરવાઈ જ ગઈ હતી. તેની ગરવી, નિર્દોષ, નાલન પુટળાં આ નહિ હતી. આ તો એક છેડાયેલી વાલણ જેવી ખીજીજ કોઈ પુટળાં હતી.

“ડૅન્ટ ખી એન્સડ”, પુટળાં. હું તને જવા દેવાનો નથી. આય હોટલ છોડી જવાની હું તને મનાઈ કહું છું. આખર કરેને તું માહરી ધણીઆણી છે. હું કહું છું તેમ તાહરે કરવુંજ પડશે.”

મગર પુટળાં તો તે બધું તેણીએ સાંભળ્યુંજ નહિ હોય તેમ બેપરવાઈથી ઉભી.

“પ્લીઝ લેટ મી ગો.”

“તું ક્યાં જાયછ ? તું માહરી ધણીઆણી છે—તાહરે માહરી સાથ રહેવુંજ પડશે.” સપલે તે રમતું બારણું અંદરથી બંધ કર્યું.

“પુટળાં, આપણે નવેસરથી જીંદગી શરૂ કર્યો. હું કબુલ કરું છું કે હું તાહરી સાથ ઘણો ખુરો થયો છું પરંતુ જો તું જરા ધીરજ રાખશે, કેમકે હજી કાંઈ ઘણું મોડું થયું નથી, તો આપણા વચ્ચેની મતફેરી ટળી જશે; અને હું તને વચન આપું છું—”

“બસ કરો,” પુટળાં અધીરાઈથી પુકારી ઉઠી, “એ બધું બોલવાનું તમને એટલા થકી સુઝેછ, કેમકે તે મરી ગઈ છે. અમર તે જીવતી હતે તો તમે, સાપુરજી, માહર થું થતે કે હું કેમ હોને તેની જરા બી દેરકાર કરતે ખરા કે ? પ્લીઝ, મને જવા દેવ.”

તે બન્નેની ચક્ષ્મો એક પળ મળી અને જીંદગીમાં પહેલીજવાર સપલ કાટગરાએ એક ઓરતની આંખોમાં વ્યાપી શકતો અણુહદ ધિકારનો છાપ સ્પષ્ટ જોયો. તે ગુસ્સાથી ઘેસો જેવો થઈ ગયો. તેની આંખે ચીત્રીઓ આવી ગઈ. તે તેણીને મારવા ચાહતો હોય તેમ તેના બાણી ધસ્યો, “જા, તારે જાહનમ્મમાં જા.”

“સપલ,” તેણીએ ગભરાઈથી ખુમ પાડી અને રખે તે મારી પડે તે શીકરથી બાજુ હતી. સપલ શરમીદો થઈ ગયો. તે પોતા ઉપરનો કાપુ એમ ખોલી દેવા માટે તુરતજ પસ્તાયો. “પુટળાં, પુટળાં,” તેણે પોકાર કર્યા પણ તેણી તો જતી રહી હતી. તે બીહીધેલી બાળા પોતાના રમમાં ભરાઈ જઈને અંદરથી બારણું બંધ કરી બેઠી હતી.

## પ્રકરણ ૧૫.

જલ કામાને મુમતાઝના મરણની ખબર તે રાતે બહુ મોડેથી પડી. તે પોતાના એક મિત્રને ત્યાંથી જમીને પાછો ફરતો હતો. તેટલાં રસ્તામાં તેનો એક બીજો મિત્ર કે જે સપલનો પણ ફ્રેન્ડ હતો તે મળ્યો અને તેણે તે સમાચાર તેને પહેલવહેલા કહ્યા.

“આઈ સે, તેં કંઈ સાંભળ્યું કે!—ધણુંજ ભયંકર થયું, ખરુંની!”

જલ કામાએ મુંચવાડાથી તે પોતાના મિત્ર બણી જોયું.

“સમજ્યું ? શું સમજ્યું ?”

“પેલી એકટ્રેસ મુમતાઝને માટે. સરદાર અબ્દુલ રઝાકની કારમાં આજે બપોરે એ જતી હતી તેટલાં એક ભયભીત અકસમાત એને નડ્યો.”

જલ કામા ચમક્યો.

“બણી ઇન્ન થઈછ શું ?” તેણે ઉતાવળે પુછ્યું.

“મરી બી ગઈ !”

“માઈ ગોડ !” એક ગંભીર ચુપકીદી તેઓ વચ્ચે ફેલાઈ, “મરી બી ગઈ !” જલ કામા બોલ્યો. તે માની શક્યોજ નહીં; તેનો ચેહરો શીકકો ફર્ય મારી ગયો હતો.

“મરી બી ગઈ.” તે પાછું ને પાછું પટપટ્યો, “તું કંઈ ભુલ તો કરતો નથીની—યુ આર ક્વાઈટ સ્યોર !”



“શ્યોર પુછેછ. સાંજનાં દરેક પેપરમાં તો એ ખબર આવેલી છે. દરેકમાં જુદી જુદી વીગતો છપાઇ છે. કોઇ લખેછ કે તેણી પાછી શુદ્ધીમાં આવીજ નહી. અને બીજાઓ જણાવેછ—” તે મિત્રે તે બોલતાં પોતાનો સાદ નરમ કર્યો, “અને મને પણ તે વીષેની ખાતરીભરી ખબર મળી છે કે મુમતાઝ શુદ્ધીમાં આવી હતી અને તેણીએ સપલ કાટગરને બોલાવી મંગાવ્યો હતો. અને સપલ જી તે મરી ગઈ ત્યારે ત્યાંજ હતો.

“સપલ કાટગરા,” જલ કામા વિચારમાં ને વિચારમાંજ તે પોતાના મિત્રનું નામ બોલી ગયો. એક વિચારથી તે ઘણો મુગ્ધ ગયો હતો અને તે વિચાર સપલની પરણેતર પુટળાંનો હતો.

“મુમતાઝ સપલને ખરેખરજ ચાહતી હતી,” પેલા ફ્રેન્ડે પોતાનો અભીપ્રાય જાહેર કર્યો, “અને જો સપલ પાસ સરદાર અબદુલ રઝાક જેટલા પૈસા હતા—”

તે બોલતો અટકી ગયો, કેમકે જલ કામા તેનું ટાહેલું વધુ સાંભળવા થોભ્યો નહી હતો. સાહેબજી કરી બોલી તે ઉતાવળે ત્યાંથી ચાલી ગયો હતો.

લગભગ અગીઆર વાગ્યા હતા છતાં જલ હોટેલ મેનેજરીક ઉપર આવ્યો. અને મીં ને મીસીસ કાટગરા માટે પરપુછ કરી. એક વેટર તરફથી તેને ખબર મળી કે તે બન્ને ઘણી ઘણીઆણી સાંજનાં ત્યાંજ હતાં.

“તમારે મીં કાટગરાને મળવુંછ, સાહેબ ?” જલ કામાના ઉશ્કેરા-યલા ચેહેરા ઉપર અચરતીની એક નજર નાખીને તે વેટરે પુછ્યું.

“નહી. હમણા જરૂર નથી,” તે એટલું બોલ્યો અને હોટેલ બાહર પાછો આવ્યો.

“શું પુટળાં જાણતી હશે—અને જે તેણીએ જાણ્યું હોય તે શું વિચારતી હશે?”

તે આખી રાત જાલ કામાની બેકરાજી ગુજરી. તે નીરાંતે ઉઘી શક્યોજ નહી. સહવારના બહુ સકાળેથી તેણે સપલ ઉપર ટેલીફોન કર્યો. સપલનો સાદ ફોન ઉપર સાંભળીને તેને ઘણો સધ્યારો મળ્યો.

“હલો—યસ, આઈ એમ બોલરાઇટ, થેંક્સ. તું મને મળવા માંગેછ ? ઠીક—”

સપલ જરા બોલતાં અટકી ગયો, અને જાલ કામાને બહુજ અધીરાઇ ઉપજી. એક પણ પછી પાછો અવાજ આવ્યો.

“હું લન્યને ટાઇમે આઉંછ. નહી, તેની અગાઉ નહી બનશે. શું કહેછ ? પુટળાં ? ઓ, યસ—યસ, થેંક્સ. શી ઇઝ વેરી વેલ.”

જાલ કામાને ઘણી હદની નીરાંત વળી. સપલનો સાદ મામુલ મુજબનોજ હતો એ જોઈને તેને ધીરજ આવી. તે બહુ જાણવા બહુ તલપી રહ્યો હતો પણ સપલ આવે ત્યાં સુધી થોભ્યા વીના છુટકો નહી હતો.

જાલ પોતાને કામે વળગ્યો. તેણે તે દીવસનું કોઈ પણ પેપર જોયું નહી. તે જાણતો હતો કે તેમાં મુમતાઝના મરણના સમાચાર વીસ્તારથી આવ્યા હશે અને કદાચ સપલનું નામ પણ તેમાં સામેલ હશે. તે ખરાં દીલથી ઇચ્છતો હતો કે પુટળાં જાણવા નહી પામે કે સપલને બોલાવવામાં આવ્યો હતો. જાલે વાજખીજ રીતે વમાસ્તું કે જે તેણી તે જાણવા પામશે તો તેણીની પરણી જીંદગીના સુખની આશાને છોક છેવટનીજ સલામ ભરાવાની હતી.

અદેખાઈ—અણહદ અદેખાઈ; તેણીના છગરને અદેખાઈ ભીતરથી કોરી ખાતી હતી એ તે જાણી ચુક્યો હતો. તે લખતાં અટકી ગયો. એક પેનસીલ ઉપાડીને તેણે વિચારમાં ને વિચારમાંજ એક કાગળના ટુકડા પર કંઈ ચીત્રામણ કરવા માંડી.

મુમતાઝ હવે માર્ગમાંથી દુર થઈ હતી તો હવે સપલ અને તેની પરણેતર કંઈ નહીં સુખી થાય. તેનું કારણ તે કોઈ જોઈ શકતો નહીં હતો. તે જવાને ખરાં દીલથી ઇચ્છ્યું કે તેઓ સંપૂર્ણ સુખ ભોગવતાં થાય. તેના દીલમાં પુટળાં માટે કંઈ અજબ પ્રેમાળ લાગણીઓ ઉછાળા મારતી હતી. તેણીને હસતી અને સુખી જોવા તે કંઈ બી કરવા તૈયાર હતો.

તેણે એક નીશ્વાસ ખેંચ્યો; અને પછી પેલાં કાગળના ટુકડા ઉપર નજર કીધી.

પુટળાં—પુટળાં—પુટળાં. જસ તેણીનુંજ નામ તેણે તે કાપલી ઉપર લખ્યા કર્યું હતું. તે જોઈ તે શરમીન્દો બન્યો. તેણે તે કાગળના ટુકડાને ફાડીને રેન્ડરેન્ડ કરી નાંખી. તે શું સ્વપ્ના જોતો હતો ? તેના વિચારો કેવા હતા ?

લંચને ટાઇમે સપલ આવ્યો. તે ઘણો શીકકો હતો, તેની આંખોમાં અમી હતી. તેના હોઠો ડુંગતા હતા. જલે પોતાના મિત્રને માટે ખાસ રંધાવ્યું હતું અને ટેબલ બે માટે બીછાવી હતી.

“માહરે કંઈ ખાવું નથી. તું તાહરે ચલાવ,” સપલે જલની સામે ગોઠવાતાં ઠંડા અંવાળે કહ્યું.

તેણે જલની આંખોથી પોતાની આંખોને ફેરવેલીજ રાખી. એક કહંગી ચુપકીદી તેઓ વચ્ચે પંથરાઈ.

ફાંકડી હોઝીયરી

ક્યાંથી ખરીદશો?

નીચલી જાણીતી દુકાનેથી જ્યાં બાનુઓ તેમજ ગ્રહસ્થા  
માટે તરેહવાર લેટેસ્ટ ફેશનની હોઝીયરી જેવી કે ગરમ  
યા સુતરાઉ મોજા-મલફર-જરસી-શોલ-પુલઓવર-  
ગંજફરાક-સ્વેટર-રમાલ-રંગ-ટુવાલ-ટેબલક્લોથ વગેરે  
યુરોપના જાણીતા મેકરોના માલ કીફાયત ભાવે મલશે.

ધી ખત્રી

હોઝીયરી માર્ટ—

ઉપર, શેખમેમણ સીટ.

તારણ સરનામું “ખત્રી” મુંબઈ.

## દાદરેવાળા હોટલ-ડમણ.

ડમણ ગુજરાતનું એક અતિ સુંદર આબોહવા-  
વાળું સુખવાસી ગામડું છે. દાદરેવાળા હોટલ ડમણનું  
પુરાણું અને પ્રસિદ્ધ હોટલ છે. સ્વચ્છ ખીજાના, ઘર  
જેવી સગવડ, સ્વાદીષ્ટ મીષ્ટાનો, મોજલા માલેકની  
જાતી દેખરેખ તમને ખુશ કરી મેલશે.

ફી રોજની રૂ. ૩.

એક વખત ખાતરી કરી જુવો.

સોજ તાડી, ફાંકડા પોર્ટુગીઝ વાઈન્સો, બેટીંગ  
ફીશીંગની મજાહ કંઈ ચોરજ છે.

એક કાર્ડ લખવે ગાડીનો ખદાખસ્ત કરવામાં આવશે

લખો:—બેહેરામશાહ અરદેશર દાદરેવાળા-ડમણ.

“પુટળાં કેમ છે ?” બલે જરાવારે પુછ્યું.

સપત્ર એક કદરૂપું હસ્તું હસ્યો, “એ મને છોડી ગયું; અને કહેતી ગયું કે માહરી સાથે કદી રહેતી નથી.”

“તને છોડી ગયું !”

“હા..... ખુદને ખાતર, બલ, તું એવું દયામણું કાચું ના કર. હું પોતેજ એને કોલાખાના સ્ટેશન ઉપર સહવારે ટ્રેનમાં બેસાડી આવ્યો. બાહરનાઓને માત્રમ નહીં પડે એવી રીતની ગોઠવણ અમે કરેલી. એ નવસારી ગયું—મોદી મીનારમાં. ત્યાં એની એક સહીને બોલાવીને એ હાલ તુરત રહેશે.” સપત્ર જરા થોભ્યો, “અલખતાં, તે બધું સાંભળ્યું તો હશે કે—”

“હા—”

“વેત્ર, મુમતાએ મને બોલાવ્યો હતો. પણ હું મોડો થયો. હું ગયો ત્યારે તો તેણી બીચારી આ દુનીઆમાં રહી નહીં હતી, પણ પુટળાંને આ વાતની જાણ થઈ—કેમ તે હું કદી શકતો નથી. બલ, હું માહગ વડે ઓફ ઓનર ઉપર કહું છું કે હું તો બધું પુટળાં આગળ કમુલવાનો હતો; પણ—તેણીએ માહગ કંઈ પણ સાંભળવા કે માનવા સાફ ના પાડી... ગઈ રાતે અમે મરઘ પડ્યાં. હું કમુલું છું કે એમાં માહરો વાંક છે. હું અપસેટ થઈ ગયો હતો ને—”

“ને શું ?”

“આજે સહવારે મેં તે માટે ઘણી કરગરીને મારી માંગી, મેં એના પગપાણી કરીને વીતર્યું કે ગઈ ગુજરી બધી વીસરી જ અને

આપણે નવી જીંદગીએ જીવતાં થઈએ. પણ મને લાગે છે કે એ મને હવે ધીક્કારે છે. મને જોતાં સાથજ એને તાવ ચઢે છે.”

સપલ જોલતો બંધ થયો પુટળાંની મનોહર આંખોમાં ગઈ રાતે તેણે સ્પષ્ટ જોયલો ધીક્કાર તેની આંખ આગળ પાછો તરી આવ્યો.

“આય ગોઠવણ હું ધારું છું કે હાલ તરત તો ઠીક છે. જાલ, એમ ના ધારતો કે હું એનો વાંક કાઢું છું—એનો કસુર મુતલગ નથી; કદાચ જો એ વધતી ઉમ્મરવાળી હતે—કદાચ જો એ દુન્યાદારીમાં વધારે ઘડાયલી હતે અને જરા છુટછાટથી વિચાર કરીને કામ લઈ શકતી હતે તો એમ નહીં બનતે. હાલ તો એ ગઈ છે.”

સપલે પોતાની આંખો શરમથી નીચી નાખી દીધી. જાલ કામાને તે વર જૈયરના આ નવા કજીઆથી બહુ સુખાઈ આવ્યું હતું.

“એ તુને માફ કરશે. એને હમણાં દુઃખ લાગું છું પણ વખત બતાં—”

સપલે શંકાથી માથું ધુણાવ્યું.

‘એણે માહરી પાસ વચન લીધું છું કે માહરે એનાથી છ મહીના દુર રહેવું. માહરી મરજીનો તો સવાલ રહ્યોજ નથી; એ માહરે માટે બહુજ ખુર વિચારે છે. એ બસ માને છે માને છે ને એમજ માને છે કે મેં છેકની ઘડી સુધી મુમતાઝ માટેજ કાળજી રાખી છે. જો કે તેમ નથી.” સપલનો સાદ હયાં ગુંગળાવા લાગ્યો, “તે તો મરી ગઈ છે—એટલે હવે આપણે તેને ત્રણે કંઈ વાત કરીશું નહીં.”

જાલ કામા કંઈજ ખાઈ શક્યો નહીં હતો. તેણે માત્ર સુંઠ્યા કર્યું હતું.

“હ મહીના એક બહુજ લાંબો સમો છે.” તેણે અંતે કહ્યું.

“હા—એ મને કદી જોવાજ માંગતી નથી એમ સમ્યક્તાથી કહેવાતું એ એક આશું છે; અને હું તેમાં પુટળાંનો વાંક જોતો નથી.”

“ધેટ’સ એવસર્ડ; શી ઇઝ ટુ ફ્રાન્ડ ઓફ યુ.”

સપલ કાટગરાએ શંકાથી પોતાના ખમાં ચઢાવ્યાં, “હું બી એમ માનવાની મુખાંધ એક વેળા કરતો હતો, લેકીન હવે હું જીવંત જોઉં છું. જાલ, પુટળાંએ મને જતી વેળા શેકહેન્ડ કરવા પણ ચોખ્ખી ના પાડી હતી.”

તે બન્ને મિત્રો હાલમાં પુટળાંનાંજ ખ્યાલ કરતા હતા. તેણી જ્યારે મુંબઈ આવી ત્યારે તો કેટલી ખુશાલ, કેટલી સંતોષી ને કેવી બચ્ચાં જેવી ત્રીદોષ હતી. સપલના ખ્યાલો તો તેથી બી વધુ દુર દુર દોડતા હતા. મોદી મીનારમાં બાળપણમાં ગુજરેલા સુખી એરીકરા દીવસોની યાદ તેને આવતી હતી, કે જ્યારે તે દીલરૂબા તેની પહેલી લવ હતી.

“બધી કચુંબર થઈ ગઈછ,” સપલ નીરાશાથી બોલી ઉઠ્યો.

“બધું બરાબર થશે. માહરી તે વીષેની ખાતરી છે.”

“ડીઅર ઓલ્ડ ઓપટીમીસ્ટ !” સપલે લગાર હસીને કહ્યું, “જાલ, હું ઇચ્છું છ કે તું અવારનાર નવસારી જાય અને પુટળાંની ખબર રાખે. પુટળાંને તું ગમેછ—અને તું જશે તો મને બી પુટળાંની ખબર માળ્યા કરશે.”

“મગર પુટળાં એમ તો નહિ ધારે કે હું નડતલ સમાન છું.”



“માહરી ખાતરી છે કે નહિ; અને મોદી મીનાર ખી તને ગમશે,” સપલે સમજાવ્યું, “એ એમ વેચવા કહેલો છે તે તો તું જાણેછ. પણ હાલ તુરત તો પુટળાં ત્યાં રહેશે. જાલ, જે તું અવાર-નવાર જતો આવતો રહેશે તો માહરી ઉપર મોટી મેહેરખાની થશે.”

“તાહરી ખાતરી હોય તો હું જવશ.”

“આમ એમ ક્વાઇટ રજોર. પુટળાં લાઇકસ યુ.”

“વેરી વેલ,” જાલ કામાએ કયુલ્યું, અને સપલ કાટગરા તે સાંભળીને ખુશી થયો.

“અને, સપલ, હાલ તુરત તું શું કરવા માંગેછ,” જાલે જરાવારે પુછ્યું.

“હું માહરા જુના રૂમોમાંજ પાછો જઈને રહુંછ. મટલાને ખી તે ગમશે,” સપલે ખુલાસો કર્યો.

સપલને પોતાના જુના રૂમોની યાદ સાથ મુમતાઝની ત્યાં થયેલી છેલ્લી મુલાકાત હૈથે ચઢી આવી. તે હવે કદી તેણીને જોવાનો નહિ હતો, તેણીનો મધુસૈ મીડો અવાજ તેને કાને હવે કદી આવનાર નહિ હતો એ સપલને માટે ન ખમી શકાય એવા ખ્યાલ હતા. તે પોતાની ખુરસીમાં અકડવકડમાં પડ્યો; તેનું કપાળ પરસેવાથી ભરાઈ આવ્યું.

“માઈ ગોડ, મુમતાઝ મરી ગઈછ એમ જાણે મનાતુંજ નથી,” તે જોખરે સાહદે બોલ્યો.

જાલ કામા કંઈ બોલ્યો નહિ. તેઓ વચ્ચે ચુપકીદી ફેલાઈ.

“એ સરદાર અમદુલ રજાકની કારમાં હતી, તું જાણેછ?” સપલે કહ્યું.

જલે હકારમાં ડોકું ધુણાવ્યું.

“એ સરદાર બી શોક ખાઈ ગયો હશે.” સપલે પાછું કહ્યું, “હું એને ધિક્કારેછ પણ એ મુમતાઝને ખરેખર આહતો હતો.”

“હા,” જલ કામાએ ટુંકમાંજ પતાવ્યું.

“મુમતાઝના મરણથી માહરં જીગર ભાંગી નથી ગયું એમ તો પુટળાં માનતીજ નથી કે માનશે બી નહિ,” સપલે લગાર દબાયલે અવાજે પટપટારો કર્યો.

જલ જવાબમાં કંઈ બોલ્યો નહિ.

“અને તું બી નહિ માનતો હોશે, જલ?” સપલે પુછ્યું.

તે બન્ને મિત્રોની આંખો મળી. સપલ એહેરામાં લાલ થઈ આવ્યો.

“એ ખરં છે,” તેણે ખુલાસો કર્યો. “જ્યારથી એણે મને લટક આપીછ ત્યારનો—”

તે દુઃખથી હોય એમ અટકી ગયો, “હું અજબ થાઉંછ કે તે તું સમજી શકશે ખરો કે?”

“આપણે બધાંજ ભુલ કર્યો છીએ—નાની કે મોટી,” જલ કામા એ માયાથી કહ્યું.

સપલ કાટગરા જરા હસ્યો.

“ચુ ઓહડ શીલોસોફર.....પણ જલ તેં તાહરી જીંદગીનરમાં કંદી બી કોઈ ઓરત માટે દરકાર રાખીછ કે?”

“ઓ યસ, સપલ, આઇ હેવ,” જાલ કામાએ જુસ્સાથી કહ્યું.

“રીયલી,” સપલ અચરત થયેલો દીસ્યો, “તેણી કોણ હતી—  
તેણીએ શું તને પસંદ નહિ કર્યો?”

“મેં તેણીને કોઈ દિવસ પુછેલુંજ નહિ, અને હાલમાં તેણી  
પરણી ગઇ છે—કોઇ ખીજ માણસને?”

“એ ડીસન્ટ ફેલો!” સપલે જાણુવા માંગ્યું.

એક પણ જાલ ખંચાઇ રહ્યો પછી ધીમેથી બોલ્યો, “હું ધારું છું  
કે વખત જતાં તે તેવો નીવડશે. આઇ હોપ સો!”

મગર સપલ કાટગરાને ખબર ક્યાં હતી કે તેનો ફ્રેન્ડ, શીલોસોફર  
અને ગાઇડ એ તેનેજ માટે બોલ્યો હતો.

## પ્રકરણ ૧૬.

પુટળાં કાટગરા પોતાના લગ્ન પછીના ટુંક અરસામાં ધણું  
શીખી અને જાણુવા પામી હતી. સહવારની ફ્રાસ્ટમાં કોલાળાના સ્ટેશન  
ઉપરથી તે નવસારી જવા ઉપડી જવા પોતાના ધણી સપલ કાટગરા  
સાથ જ્યારે આવી ત્યારે એજ સ્ટેશન ઉપર એક મહીનાનીજ વાત  
ઉપર તેણી પોતાની મરનાર માય સાથ મુંબઇ આવી ઉતરી હતી તેથી  
કેટલી જુદી પડતી હતી? ઉમ્મરે તે વધેલી દીસતી હતી, અનુભવે  
ધડાયલી લાગતી હતી, અને તેણીનો નીર્દોષ આનંદો મુખડો તમામ  
ગમખાર નજરે આવતો હતો.

બાબુમાં ચાલતા સપલ તરફ નજર પી નાંખ્યા વગર તેણી પોતાના વિચારોમાંજ મશગુલ ચાલતી હતી. સપલનો નખાઇ ગયલો ચેહરો તે બહાલીને દીલગીર બનાવતો હતો; પોતા માટે નહીં પણ તેના તે ગમ અને સંતાપ માટે. તે કમબખ્તે જાણે અજાણે તેણીનો ભવ બાળ્યો હતો અને તેણીની કદી નહીં માફ થઇ શકે એવી ખફગી ખેંચી હતી તે વાસ્તે તે દીલરબા જેટલી ગમગુસાર નહીં હતી તેટલી એક બીજી બચંકર યાદ આવતાં તેણી થતી હતી; અને તે યાદ મુમ-તાઝની હતી—જે કે માત્ર નામરૂપેજ હવે તે આ જુડી જગતમાં રહી હતી.

સપલે તે દીલરબાને વાત કરાવવાની કોશિશ તો ઘણી કરી મગર તેણીએ ઢુંકા અને ટચ, સાદા અને ઠંડા જવાબો દઇને તેને ચુપ ને ચુપજ રાખ્યો. તે તે બહારી માટે જુદા જુદા ન્યુસપેપરો, ફરફસો, માખણ, પાઉં છત્યાદી ખરીદી લાવ્યો અને પુટળાંની સીટની બાજુ ગુપચુપ મુક્યું. કોઇ વાતની મના તેણીની સગવડમાં ન રહે તેની દરેક કાળજી સપલ કાટગરાએ લીધી. તે ભારે પસતાતો હતો અને ઘણોજ શરમીદો બન્યો હતો. પુટળાં તેને એક વાર કેટલો ચાહતી હતી—તેની સાથે મુખી થવાના કેવા સ્વપ્નાઓ તે મીઠી મહીલાએ જોયા હતા; અને હમણાં તો તેણી તેને છોડી જવા માટે ખુશી હતી.

ટ્રેન ઉપડવાની તૈયારી ચાલી અને સપલ ક્રુટબોર્ડ ઉપર ઉભો રહી શીકા ચેહરે તે બહાલીને છેલ્લો છેલ્લો મનાવવા પડ્યો.

“પુટળાં, જે માહરી જરૂર પડે—” તેણે જોયું કે તે સાંભળતી નહીં હતી અને તે જોઇ તે અટકી પડ્યો—પછી પાછું બોલ્યો, “ગ્રાઇ એન્ડ ફરગીવ મી—પુટળાં, માહરે માટે એટલું ખુરં ના ધાર.”

તે મને તે દીલખરે સપલ મમ જોયું. તેણીની ખુબસુરત આંખો કરડી અને ઠપકાભરી બનેલી હતી.

ગાડી ચાલવા લાગી. સપલ ફુટબોર્ડ ઉપરજ હજી ઉભો હતો.

“કહે કે તું મને માફ કરેછ, પુટળાં. મને શેકહેડ તો કર.”

પુટળાં અંદર હઠી મઠ, જાણે તેને ધીક્કારતી હોય તેમ. ત્રેનની ઝડપ વધવા લાગી અને આપકા નીરાશ સપલને પ્લેટફોર્મ ઉપર કુદી પડવુંજ પડયું.

\*

\*

\*

\*

પુટળાં પોતાના ફર્સ્ટ ક્લાસ કમ્પાર્ટમેન્ટમાં એકલી પડેલી બધા ભુતકાળનાંજ વિચારો કરતી હતી. તેણીના તમામ સુખના સ્વપ્નાઓનો આવો અંત આવ્યો હતો. તે અને સપલ જુદાં પડ્યાં હતાં. એમ. માનવુંજ જાણે એજ લાગતું હતું કે તેઓ ખરેખર પરણેલાં હતાં— કે તેણી તેની ધણીઆણી હતી અને તે તેણીનો ભરથાર હતો.

તેણીએ પોતાની હાથ માંહેલી લખની વીંટી ઉપર નજર કરી. તે શું એક ખાલી દીલ વીનાની ઇધાની નહી હતી ? તેણે તો તેણીને કદી ચાહી નહી હતી; તે તો એટલાજ ખાતર તેણીને પરણ્યો હતો કે એક ખીજી ઓરત કે જેને તે ચાહતો હતો તે તેની પરણેતર થઈ શકી નહી હતી.

તે મનોહારીણી રહી નહીં. રડવાની શક્તી તેણીના નાજુક હૃદયમાં હવે વધુ રહી નહી હતી. તેણીનાં અંતરનાં તમામ આંસુઓ સરાઈ ચુક્યાં હતાં. તેણી પુટળાં પેરે પોતાની બેઠકમાં ચીટકીને બેસી

રહી હતી, અને બાળપણના ખ્યાલો, સપલની કંપનીમાં મુજબરેલા તે મુખી વખતોના વિચારો કરી રહી હતી.

તેણીએ મહેરાં મસાની નામની પોતાની એક સહી ઉપર નવ-સારી તાર કરાવ્યો હતો અને મહેરાં તેણીને લેવા ત્યાંના સ્ટેશન ઉપર આવનાર હતી. પુટળાં મનશે અજબ થતી વિચારવા લાગી કે મહેરાં તેણીને જોધ શું કહેશે.

વાંદરેથી એક નવી આમદ તેણીવાળાં કમપાર્ટમેન્ટમાં થઈ. તે એક સોહામણો પારસી જવાન હતો. આજની ફેશન મુજબ ઇંગ્લીશ દેસમાં સજ્જ થયેલો.

ટ્રેન ચાલુ થતાં તેઓ વચ્ચે તુરત વાત ચાલી. તે કોઈ જખરો વાતુરો હતો. મનોહર પુટળાંને જોધને તે અંજાયો હતો એટલે તેણે તુરતજ દોસ્તી પાડી દીધી. તેનો ચેહેરો પુટળાંને પણ પસંદ આવ્યો. તેણીને લાગ્યું કે તેની આંખો આખાદ સપલના જેવી હતી.

“તમે લાંબે જવોછ કે ?”

પુટળાંએ તે ક્યાં જતી હતી તે તેને જણાવ્યું અને તે સાંભળીને તે ધણો ખુશી થયેલો લાગ્યો.

“હું બી નવસારીજ જાઉંછ. હું ત્યાંનોજ રહીશ છું. ત્યાં માહરી મોટી જાગીરો છે. હમણાં ત્યાં જવાનો ખાસ સખખ એજ કે ત્યાં લુનસી કુછ તરફ મોટી મીનાર નામનો એક મજાહનો બંગલો કહેછ કે વેચવાનો છે.”

“હું મોટી મીનારમાંજ રહુંછ,” પુટળાંએ ચહેરામાં લાલ થતાં કહ્યું.

“ધણું અજળ્ય જેવું. આવ તો અજળ્ય સંબોગે આપણે મળ્યાં. થુ યુમ ઉડીછ તેમ એ તમારો બંગલો વેચી નાખવાનો છે!”

પુટળાનો ચહેરો જર્દ મારી ગયો.

“હા. તે વેચવાનો છે. માહરાં મમાં ગયે મહીને ગુજરી ગયાં એટલે હવે બધુંજ વેચી નાંખવાતું છે.”

“તમને મોદી મીનાસ્થી છુટું પડતાં દીલગીરી લાગતી હશે,” તે જવાને દીલસોજીથી પુછ્યું.

“હા.” મધુરી પુટળાંની આંખોમાં આંસુઓ ઉભરાઈ આવ્યાં, “મેં એ બંગલામાં આખી જીંદગી ગાળેલી છે. હું ત્યાં ઘણી સુખી હતી.”

તે પરાયો જવાન પુટળાં તરફ લાગણીથી જોઈ રહ્યો હતો. તેની નજર પુટળાંના ડાબા હાથ ઉપરની વીંટી ઉપર પડી અને તે જરા અજળ્ય થયલો દીસ્યો. થું આ સુંદર છોકરી પરણેલી હશે? તે પણ ભર વિચારમાં પડ્યો અને પછી કંઈ લાગ મળવે પુછવાતું મન સાથ નક્કી કરી તે એલારપેલારની વાતોમાં પડ્યો.

નવસારીના સ્ટેશન ઉપર ઉતરતાં તે જવાને જરા અચક્રાધને પુછ્યું, “માહરી ગાડી આવેલી છે. જો તમે ચાહતાં હોવ તો હું તમોને મુક્તો જાઉં. મને તેમ કરવાની કશી અડચણ નથી પણ ઉશ્કેટી ખુશી ઉપજશે ને વળી મોદી મીનાર જોવાની મને તક મળશે.”

“માહરી એક સહી મને સ્ટેશન ઉપર લેવા આવવાની છે.” પુટળાંએ મહેરાં માટે અહીં તહીં નજર દોડાવતાં તેને ન જોઈને મભરાઈથી કહ્યું.

“એ તમારાં સહીને બી માહરી ગાડીમાં લઇ લેવાશે,” તેણે સુચબ્યું.  
પુટળાને તે ગોઠવણ ગમી. તેણીએ મહેરાં મસાનીને જોવા માટે  
આખાં સ્ટેશન ઉપર નજર કરી પણ તેણીનો પ-તોજ નહીં હતો.

“કદાચ એને માહરો ટેલીગ્રામજ નહીં મળ્યો હશે.” તેણીએ  
સુચવાડાથી કહ્યું.

થોડો વાર સુધી મહેરાંની રાહ જોતી પુટળાં સ્ટેશન ઉપરજ  
થોભી અને એ બધો વખત પેલો જવાન ધણી ધીરજથી તેણીની  
બાજુમાં થોભ્યો.

“હવે આપણે જઈએ,” તેણે ધણે વારે પુછ્યું, “તમારાં સહી  
રસ્તા ઉપર સામાં આવતાં કદાચ મળી જશે.”

“હા, ચાલો.” પુટળાંએ બીજો દીરગ ન જોધને કહ્યું.

તેઓ સ્ટેશન બાહર આવ્યાં. એક મજબૂત મોટર ત્યાં તે  
જવાન માટે ખોટી થતી હતી. પુટળાંનો સામાન પણ અંદર ગોઠવાઈ  
ગયલો હતો. તેઓ અંદર ગોઠવાયાં અને પુટળાંની ખાસ ધ્યાનથી  
પહેલો અરધો માઇલ તો બહુ કમી ઝડપથી તે કારને હંકારવામાં આવી.  
પરંતુ તેણીની સહી તો કેંઠે જણાઈ નહીં. પુટળાં નારાજ થઇ ગઈ.  
તેણીએ મહેરાં ઉપર તો મદાર બાંધ્યો હતો. તેણી તેને લેવા આવ્યા  
વીના રહેશે નહીં એવી પાકી વાંકી રાખી હતી. શું સપલે તેણી ઉપર  
તાર મોકલ્યોજ નહીં હોશે? એક પણ તેણીને વિચાર આવ્યો, પછી તે  
મધુરી પોતાને ધીક્કારવા લાગી. સપલને એવો કમીનો ને કપાત્ર માનવો  
એ તેણી માટે કેટલું નીચું જોવાડનારું હતું.



તેઓ મોટી મીનાર ઉપર આવ્યાં.

“તમારા આવવાની ખબર તો થયેલી છે.” તેના કમ્પેનીઅને કહ્યું, “કેમકે બારણા બારીઓ બંધાં ખોલેલાં છે.”

તેઓ મોટરમાંથી ઉતરીને તે બંગલામાં ગયાં. ત્યાંનો દેખરેખ રાખનારો દુબરો તેઓને સલામ ભરતો પગવાડે આવ્યો. પુટળાં સાથના બેગાના જવાનને જોઈને તે જરા અચરત થયેલો હતો.

“વીલ યુ ટેલ મી યોર નેમ. ધણું અજબ જોવું છે કે આપણે આટઆટલી વાત કરી પણ હજી એકમેકના નામ બી જાણતાં નથી. માહરં નામ પુટળાં કાટગરા છે,” તેણીએ જરા ગુંચવાડાથી શરૂઆત કરી.

“માહરં નામ હોશંગ છે—હોશંગ રખાડી.” તેણે હસીને કહ્યું, “હું ધણા કાટગરાઓને ઓળખું છું. એક કાટગરા તો માહરા મોટામાં મોટા ફેન્ડ છે.”

“સપલ તો નહીં?” પુટળાંએ જરા ડઘાઈને પૂછ્યું.

“નહી. તેવણુ નામ મેહેરનોશજી છે. સપલ નામનો તેવણુનો એક નાનો ભાઈ છે. એક બહુજ ઉડાઉ, બેરીકેરા ને બેઅદબ જેવો જવાન કે જે પોતાના મોટા ભાઈને હંમેશાં મહાન મેહેરનોશજી કહીને ઠેકડીમાં ઓળખાવે છે. તમે એ લોકોને ઓળખતાં હોવ એમ લાગેછ.”

પુટળાં લાલ લાલ થઈ આવી હતી.

“સપલ માહરા ધણી છે,” તેણી ધીમેથી બોલી.

“તમારા—પણી !” હોશંગ રખાડીએ અચરતીથી પોતાની આંખે ખોલીને પુછ્યું અને પછી શેકહેન્ડ માટે પોતાનો હાથ લંબાવ્યો, “ત્યારે તો આપણે બહુ પુરાણાં મિત્રો જેવાં છીએ, ખરંની? મેહેરનોશજી કાટગરા તો માહરા ફાસ્ટ ફ્રેન્ડ થાય છે. ગયેજ વરસે હું હોંગકોંગમાં તેવણને ત્યાં થોડાં અઠવાડીયાં રહેલો હતો.”

થું કહેવું તે પુટળાંને સુઝ્યું નહિ. તેણીએ વિચાર્યું કે આ માણસ હમણા એવો અચરીતી સાથ વિચાર કરતો હોશે કે સપલ ક્યાં હતો. એ બી બનવાબેગ હતું કે તે તેણી સાથ તેને થયલી મુલાકાત અને તે પછીથી તે જે બી કાંઈ જાણવા પામશે તે મહાન મેહેરનોશજી ઉપર લખી નાખશે.

“પણ હું એમ પુછું, મીસીસ કાટગરા, કે મેહેરનોશજી પોતાના બાધના લગ્નની વાત જાણેછ કે?” હોશંગે જરાવાર રહીને પુછ્યું.

“અમે હજી દશ દિવસ થયાંજ પરણ્યાંછ,” તેણીએ જરા કુજતે સાહદે ખુલાસો આપ્યો.

“ઇસ ઘેટ સો ! ત્યારે તો તમને માહરાં ખરાં દીલની મુખારકબાદી અને સુખ ઇચ્છવામાં હું ઝાઝો મોડો થતો નથી.”

હોશંગે પુટળાંનો હાથ પાછો શેકહેન્ડમાં લઇને માયાથી કહ્યું. પુટળાંએ તે જવાનનો આભાર માનવાની કોશેશ કરી પણ કાણ જાણે કાંય તેણીનો અવાજ નિકળ્યોજ નહિ.

“આવો, મીં રખાડી, હું તમને બંગલો ફેરવીને બતાઉં,” તેણીએ થોડે વારે પોતાના મનનું સમાધાન કરીને કહ્યું. “તમે લેશો તે મને

ગમશે. એ વેચાશ ને કાર્ડ લે તે તમારા જેવોજ સારો માણસ હોય એમ હું ધન્યકૃંછ.”

“થેંક યુ,” હોશંગે તે દીલરખાનો આભાર માન્યો. તે કંઈ જુદોજ વિચાર કરતો હતો. એક બચ્ચાં જેવી તે પરણેલી હતી ? તે તે માની શક્યો નહિ. ભાગ્યેજ તેણી સત્તર વર્ષની હશે. પછી તેણે એકાએક સવાલ કર્યો, “સપલ ક્યાં છે ? એ તો મને ઓળખશે પણ નહિ. ઘણા વર્ષોની વાત ઉપર અમે મળેલા હતા.”

પુટળાં આ સવાલની વકરી રાખતીજ હતી. તેણીએ જવાબ કરતાં પોતાનો એહેસ ફેરવી નાખ્યો.

“સપલ મુંબઈમાં છે, સહવારે મને સ્ટેશન ઉપર મુકવા આવ્યા હતા. કંઈ રોકાણને લીધે એવણુ હમણા માહરી સાથે આવી શક્યા નથી.” ત્યાં જરાવાર ચુપકીદી ફેલાઈ.

“આઈ સી,” હોશંગ પટપટીઓ. પરણ્યાને દશ દિવસ થયા !— અને સપલ આવી શક્યો નહિ. સપલે પોતાની જીંદગીમાં એક કલાક પણ કાંઈ વહીતર કંચુ નથી એવી હોશંગને ખબર હતી. તે જાણતો હતો કે તે તો મેહેરનોશજીના અલવન્સ ઉપરજ ખાઈ પીને મજા કરતો હતો. તેણે તોખી ગ્રહપણુ વાપડીને સપલની વાત તે પછી કરીજ નહિ. તેઓ આખો બંગલો ફરીને પાછાં દિવાનખાનામાં આવ્યાં.

“તમારા ફેન્ડને શું થયું હશે ?” હોશંગે સવાલ કર્યો; “કંઈ નહિ તો એવણુ સીધાં હયાં આવવાજ જોઈએ.”

નર્મદા કીનારાનાં ઠંડા વાયરા અને ભરૂચી  
વખણાએલા પૌષ્ટિક પાકો.

ખાસ વૈદ્ય હકીમ અને સરજન ડાક્ટરોનાં અનુભવથી  
બનાવવામાં આવે છે.

શારીરીક, માનસીક, અને વીચારશક્તી માટે  
અમારા સ્વાદીષ્ટ પાકો ઉત્તમ છે.

કેસરી સાલમ પાક

બદામ પાક

બદામનો ગુંદર પાક

પંસ્ટાં પાક

રતી વીલાસ પાક

મેથી પાક

ત્રાયલ માટે તરત ઓરડર મોકલો.

સુખડીયા બહિચંદ્રદાસ નરોત્તમદાસ

મુનશીજી

કતોપાર બજાર, ભરૂચ.

# નવરંગ

એલે

દીલપઝીર વાર્તાઓ  
મનરંજન કવિતાઓ  
બો જ ક ના બં ઘો  
ર મુ જ સ્કે ચી ઝો

## વર્ષ ૩. ચારમાં

દર માસે ૭૦ સફા ભરીને આપતું

એકલું ગુજરાતી માસીક.

વારસીક ગ્રાહકોને એક વાર્તાનું પુસ્તક ભેટ.

અધિપતિ,

અરદેશર ખરશેજી દેશાઈ.

પો. બા. ૮૮૬, મુંબઈ.

“આવતીજ હોશે,” પુટળાંએ જણાવ્યું. “મને એકલું રહેવા જરા થઈને ગમવાનું નથી.” પછી તેણીએ એકાએક તેના બણી જોઈને સવાલ કર્યો. “તમે પરણેલા છેવ?”

“નહિ... પણ તમે એ સવાલ કાંય પુછો છ?” હોશંગે હસીને પુછ્યું.

“આઈ ડોન્ટ નો, પણ તમને માહરા સવાલથી કાંઈ ખોટું તો નથી લાગ્યું ની? હું એમ વિચારતી હતી કે જો તમે પરણેલા હોશો તો આપ ઘરમાં રહેવાનું ઘણું લવલી થઈ પડશે.”

“તમારાં કોઈ ભાઈ બહેન હતાં કે?”

“નહિ—પણ સપલ અહીંજ રહેતા હતા; અને મેહેરાં—મેહેરાં મસાની, માહરી સહી કે જેની હું હમણાં વાર જોડેછ તેણી પણ અમારી સાથ અહીં રહેતી હતી. એ માહરી પેતીકી બહેન જેવી છે.”

“આઈ સી,” હોશંગે બબડ્યો. અને તે મધુરી તરફ કાંઈ વિચિત્ર નરમાસથી જોવા લાગ્યો, “ને ત્યારે તો તમે સપલને ઘણાં વર્ષોથી ઓળખતાં લાગો છ.”

“છેક બચગીથી.”

“અને એના મોટા ભાઈને?”

“હું એક વખત મેહેરનોશજીને મળેલી છું, પણ તેવણુ તો મને છુલી બી ગયા હશે!”

“માહરી ખાતરી છે કે સપલની ઐરીની પસંદગીથી તેવણુ ઘણું રાજ થશે.” હોશંગે ઝડપથી કહ્યું, “તેવણુને કંઈ એવોજ ધખારો છે

કે જ્યારે હોશે ત્યારે સપલ કોઇ રખડતી એકત્રેસને પરણી લાવીને નવો જુદીન ઝધડો જગાડશે.” તે એટલું બોલીને હસ્યો. પણ તેનું તે હાસ્ય તુરત ગુમ થઈ ગયું, કેમકે તેનાં તે બોલવાની અસર પુટળાં ઉપર બહુ દુઃખદ નીવડી હતી. તે મધુરીએ પોતાના અંતરમાં જાગેલી વેદનાને દબાવી દેવા પોતાના હોઠો પીસી મુક્યા હતા. મગર હોશંગને કંઈ બોલવાની તક મળે તે પહેલાં પુટળાંની સહી મેહેરાં મસાની ત્યાં આવી લાગી અને તે બન્ને સહીઓ અતીશય હેત પ્રીતથી એકમેકને બગલગીર થઈ.

હોશંગ રખાડી એ બન્ને બાળાઓના ધરાંપરાંઓનું એ મામુલી એ માણ જોતો મુછમાં હસ્તો બેસીજ રહ્યો.

“પુટળાં, અહીં કોઈ બીજું છે કરીને તું બોલી બી નહિ કે?” મેહેરાં મસાનીની નજર હોશંગ ઉપર પડતાં લજવાઇને તે બોલી.

પુટળાં હસી પડી. પોતાની સહીની આમદથી તે ઘણી આનંદી બની ગઇ હતી. “ઓ, આઈ એમ સો સોરી, આઇ ફરગોટ,” પછી તેણીએ તેઓની ઓળખ કરાવી, “મીં રખાડી—મીસ મસાની...મેહેરાં, મીં રખાડી આય બંગલો જોવા આવેલા છે. એ વેચવાનો છે અને હું ઇચ્છુ છું કે એવણુ એ લે.”

“પણ મરે એ વેચવાનું કામજ શું છે? ખખરદાર જે એવી અવડ વાણી કાઢીછે તો,” મેહેરાંએ પોતાના દીલનું રોકડું કહી દીધું. તે પુટળાંનીજ ઉમરની તારણી હતી. જે કે પુટળાં જેટલી રૂપસુંદર નહિ હતી. તેણીનો સાહદ બહુ મીઠો અને બહુ ચમકારા ભારતી આંખો તેણીની પ્રમાણીક અને બોલી ખાસતની ગવાહી પુરી પાડતી હતી.

તેણીએ બાડે ડોળે હોશંગ રખાડી તરફ જોયા ક્યું ને તે ચક્રારે પુરત જાણી લીધું કે હોશંગ પુટળાને જ ધારી ધારીને જોઈ રહ્યો હતો.

“હું માશીને ત્યાં ગયલી હતી ને તાહરો તાર આવીને ધરે પડી રહેલો. ધરે જઈને વાંચતાં સાચજ હું અહીં દોડી આવી.” મેહેરાંએ પોતાની થયલી ઢીલ માટે ખુલાસો કર્યો.

“તમે બી અહીં નજદીકયાં રહો છો શું?” તેણીએ તે પછી હોશંગ તરફ ફરીને પુછ્યું.

“નહિ, માહરો બંગલો છેક ઘેલખડી તરફ છે. લગભગ વેડછા આગળ,” તેણે જણાવ્યું અને પાછું મેહેરાંને એમજ લાગ્યું કે તે ડોળો ખોલી ખોલીને પુટળાને જ જોતો હતો.

હોશંગ રખાડીએ હવે રજા ચાહી અને પાછું આવવાનું પુટળાં પાસ અંકે કરાવી લઈને તે પોતાની મોટરમાં વીદાય થયો.

“એ કાણ છે?” મેહેરાંએ તેના જવા બાદ પુટળાંને સવાલ કર્યો.

“હું નહિ જાણતી. અમે ટ્રેનમાં સાથે ચલા, વાતો કરતાં જણાવ્યું કે એ અમે વેચવા કાઢડેલો મોદી મીનાર ખાસ જોવાજ આવતો હતો. સ્ટેશન ઉપર તેણે પોતાની કારમાં આવવાની મને ઓફર કરી અને અમે અહીં આવ્યાં.”

“સપલ જાણશે તો શું કહેશે?”

“સપલ !” પુટળાં એટલા તો કડવાશથી તે નામ બોલી કે મેહેરાં ચમકી ઉઠી. “સપલ ! તેને માહરી દરકારજ ક્યાં છે ? તેને માહરું શું બી થાયજ તેની પુંજા ક્યાં છે ? હું તેની સાથે કદી રહેવાની નથી.”



મેહેરાં મસાની અન્નયખીથી અડડી ગઈ તો ખી તે કાંઈ બોલી નહિ. સપલનો તાર મળતાં સાચજ તેણીના દીલમાં કંઈ એવો ખતરો થયો હતો, મગર તે ધ્રુવકી હતી એટલે ડહાપણ વાપડીને કાંઈ વધુ બોલી નહિ.

“મેહેરાં, તું બધું આખરે તો બાલુશે તો અત્યારથીજ બાલુ તો કીક.” પુટળાંએ લગભગ રડી દેતાં ખુલાસો કર્યો. અને પછી પોતાની તે કર્મકથા કટકેકટકે પોતાની તે જીવેજનન સહીને કહી સંભળાવી.

મેહેરાં મસાનીએ તે ગુપચુપ સાંભળી. તે ઘણી ચક્રાર અને ધ્રુવકી હતી. પુટળાં જેવી નાદાન કે ઉછાછલી નહિ હતી. દુનીયાનાં વહેવારમાં તે પડેલી અને રંગડાયલી હોવાથી તે પોતાની વિચાર શક્તી વાપડી બાલુતી હતી.

“સપત્રને તો ફાંસી દેવો જોઈએ.” તેણીએ જરાવારે ગુસ્સાથી કહ્યું.

પુટળાંએ ચમકીને અન્નયખીથી તેણી બાણી જોયું, “ઓ, તું એમ બોલીજ કેમ શકેછ?”

“તો ખીજું શું? સપત્ર એ સજનને લાયક છે,” મેહેરાંએ વધતી ગુસ્સે થઈને જણાવ્યું. “એ તાહરી સાથ ઘણીજ ખરાબ રીતે વર્તયોછ. મરદો બધાજ મુગ્યા એવા. તું મને પૂછની. એ તને પરણ્યો, તેનું કારણ કે પેલી કોઈ ખીજને અદેખી બનાવવી. અને તેટલું કરીને ખી એ ધરાયો નહિ કે તુને સાચવી નહિ. તાહરી સાથ સારી રીતે વર્તયો નહિ.”

“તે મને ચાહતોજ નહિ હતો, મેહેરાં, અને તેથી—” ગરવી પુટળાંએ સપલનો બચાવ કરવાની કોશિશ કરી.

“એ આખી દુનીયામાં પોતાના શીવાય ખીજા કોઈને ચાહી શકવાનો નથી,” મેહેરાંએ અણુહદ ધિક્કારથી સુકવ્યું, “હું તો એને વર્ષોથી રમેરમ ઓળખું છું. આપણે જ્યારે બચ્ચાંએ હતાં ત્યારથી. હમેશનોજ એ મતલખી છે—આપસ્વાર્થી. અને હમેશાં તું તેને નમતુંજ આપતી આવેલી છે, પુટળાં.” મેહેરાં હીને પુટળાં આમળ આવી. તેણીનું માથું પ્યારથી પસંવાયું અને બહુજ મીઠાસથી પુછ્યું, “પુટળાં, શું તું એને ઘણીજ ચાહેછ ?”

પુટળાંએ પોતાનું માથું તેણીની છાતીમાં દાખી દીધું.

“ઓ, હા,” તેણીએ શરમાતી હોય તેમ કબુલ કર્યું, “એને જો જરા માહરી વધારે દરકાર કરી હોતે ! હું તો એને માટે તવલું છું.” ને અહીં તે કામળાંગી રડી પડી.

મેહેરાંએ તે પોતાની જવાન સહીનું માથું માયાથી પસંવાયાંજ કર્યું.

“અને હવે એ કરવા શું માંગેછ ?” થોડોવાર રહીને મેહેરાંએ સવાલ કર્યો.

પુટળાંએ એક નીસાસો નાખ્યો.

“મેં તો એને મળવા ના કહી દીધેલું છે. મેં તો એને કહી દીધેલું છે કે કમમાં કમ છ મહીના સુધી તો એણે માહરું નામ લેવું નહિ, કે હયાં આવવું નહિ. અને એણે કબુલેલું છે. મેં એને કાગળ લખવાની પણ મનાઈ ફરમાવેલી છે.”

“અને પછી—પછી શું થશે ?”

પુટળાં પાછી રડવા લાગી. “મને તેની ખબર નથી,” જરા વારે તેણી દયાકાંઓ વચ્ચે બોલી. “મેહેરાં, હું દુઃખથી કાપર થઈ ગયેલી છું. હું કંઈક કે હું મરીજ નાઉં.”

મેહેરાં રડતી પુટળાંને માયાથી બગલગીર થઈ.

“પુટળાં, તું હજી બી બચ્ચાં જેવીજ છે.” તેણીએ દીલગીરીથી જણાવ્યું, “મને નહિ લાગતું કે તું કદી બી પ્રહપણવાળી થશે.”

મેહેરાંને એમ કહેવાની હિંમત થઈ નહિ કે આ છ મહિનાનો વીયોગ તે બન્ને વચ્ચે ધરતે લાલનો નહિ હતો. તે તેઓ વચ્ચેના અંતરને વધારે પોહલો બનાવનારો પુરવાર થવાનો હતો.

મેહેરાં સમજી હતી. સામા માણસોની ખુબી ખામીઓનું તોલ તે ચાલાકીથી કરી શકતી હતી. સપલ કાટગરને તે બચપણથીજ ઓળખતી આવેલી હોવાથી તે બરાબર પીછાણતી હતી. અને, તેથી, છ મહિનાનો ગાલો તેણીને બહુજ લાંબો લાગ્યો.

“મીં રખાડી સપલના બાઈના મિત્ર છે,” પુટળાંએ થોડે વારે રડતું થોભાવીને કહ્યું. “અને તેથી એ જો જાણુશે કે સપલ અને માહરા વચ્ચે મીનાકેશો બરપા થયેલો છે, તો જરૂરજ મેહેરનોશજી ઉપર લખી નાંખશે.”

“તો તો કાણું મળાહતું. મેહેરનોશજી સપલનું અગવન્સ બંધ કરી દેશે અને એને એની નાલાયક ચાલ માટે તેમ થવે વાજબી સજા થશે,” મેહેરાંએ તુરત કહ્યું.

પુટળાં નિરાશીની એક જુમ પાડી ઉઠી.

“ઓ, તે તો ઘણું ખોટું થશે. પછી એ કરશે શું?”

“ખીન્નંઓની કાની કામ, વળી ખીન્નું શું?”

પણ પુટળાને તે ગમ્યું નહિ.

“જો મીં રખાડી મને પાછા મળશે તો હું એવણને કહેવશ કે મેહેરનોશજી ઉપર કંઈ લખે નહિ.” પુટળાંએ અધીરાધી કહ્યું.

“મીં રખાડી તો પાછા જરૂરજ મળવાનાં છે.” ખંધી મહેરાંએ હસીને જવાબ કર્યો.

### પ્રકરણ ૧૭.

પુટળાંના નવસારી જવાને એક અઠવાડીયું વીટી ચુક્યું, અને સપલે જોયું કે તેની પરણેતરે પોતાનું ખોટું બળવું હતું. તેણીએ તેની ઉપર એક કાળો હરફ લખ્યો નહિ હતો કે ના તેને આવવાની કશી સુચના મોકલી હતી. સપલે તો એમ માન્યું હતું—ખાત્રીભર માન્યું હતું કે એક બે દિવસમાં તે મધુરી પોતાની ભુલ જોશે, અને તેને મળવાની તલ્લખ કરશે. પણ પુટળાં તો માથું ફેરવીનેજ બેઠી હતી. હમેશની ગરીબ બોલી નાદાન પુટળાં આટલી હદની ઠરાવવંતી અને મક્કમ થઈ એ જોઈ તે ઘણો અચરત થયો.

સપલ કાટગરા પોતાના મિત્ર જલ કામાની આગળ તે જ્યારે બી મળતો ત્યારે તે વિષે બબડતો અને બખાળતો.

“એ એને જવા દેવામાં મુર્ખાઈ કરીથી. ક્યદો તો માહરી તરફેણમાં હતો. હું જો ચાહતે તો એને જખરીથી રોકી રાખતે.” તેણે પોતાનાં મિત્ર તરફ જોયું, “તું સમજેછ કે, જાલ, હું જો ચાહતે તો એને જખરીથી રોકી રાખતે.”

જાલ કામાએ પોતાના ભવાં ચઢાવ્યાં.

“હું તે માટે ના પાડતો નથી, મગર જે થયુંછ તે ઠીકજ થયુંછ. હાલ એને એના ઢંગેજ રહેવા દે અને બધું થોડા વખતમાં સમું થઈ જશે.”

“પણ એ મને ભુલીજ જશે તો ? તો પછી શું થશે ?” સપલે જાણવા ચાહયું, “એ વેરી નાઇસ થીંગ ઘેટ વુડ ખી.”

“તું હમણા જેમ ધારેછ તેવીજ ધારણા પુટળાં રાખતી હશે. કે તું તેને વિસરી જાય.”

“યુ આર એ ટ્રુલ્સ,” સપલ ખબરી ઉઠ્યો અને ત્યાંથી ચાલતો થયો.

તેના વખત નીકળ્યાં નીકળતો નહિ હતો. તે કલખમાં પણ જતો નહિ હતો. કલખમાં બધું માલમ પડી ગયું હશે અને તેની તરેહવાર ઠીકડી કરવામાં આવશે એવી તેને ખીહીક હતી.

તેને પરણ્યાને હજી તો પંદર દિવસ નહિ થયા હતા અને તેટલાં તો તેની પરણેતર તેને છોડીને ચાલી ગઈ હતી. તે દીલથી ધણો મુજતો હતો. મુમતાઝની લટક વખતે તે દુઃખી થયો હતો, પણ પુટ-જાંની આ લપડાકે તો તેના તમામ અભીમાનને છેક મુજથી જખમાવ્યું હતું. એક ખીજી વખતે જાલને મળતાં સપલે ખબરીનેજ પુછયું.

“તેં મોદી મીનાર નવસારીમાં પુટળાને મળવા જવા મને પ્રોમીસ આપ્યું હતું તે તુંને યાદ છે કે?”

“હા, બરાબર યાદ છે,” જલે કહ્યું.

“તે તું હજી ગયો નથી. મને લાગેછ કે તું જવાજ નથી માંગતો.”

“માઈ ડીઅર ચેપ—”

“જો એ બધું ડીઅર ચેપ જવા દે,” સપલે ખળવળીયાં તોડવાંજ ઝરી રાખ્યાં, “તું જો જવા માંગતોજ હોય તો જા. પુટળાં કેમ છે તે જાણવા હું તકડુંછ. આખરે એની સંભાળની જવાબદારી માહરે માથે છે.”

“તો તુંજ કાંય નથી જતો?”

“મેં એને વચન આપેલું કે એ બોલાવશે નહિ ત્યાં તુલીક હું જવાનો નથી. પણ, જલ, તું એ બધી ખોટી ટાહી શાંતી લઈ બેઠોછ? તું જવા માંગેછ કે નહિ તેજ મને કહેની.”

અંતે જાત કામાએ જવાનું માથે લીધું. પુટળાને મળવા તે પોતે પણ આતુર હતો. એક શનીવારની રાતે તે ઉપડી ગયો અને રવીવારની રાતના તો મુંઝઈ પાછો ફર્યો.

સપલ કાટગરા તેની રાહ જોતો તેનાં ઘરમાંજ આવી બેઠો હતો. જલને પહેલીજ વેળા હમણાં લાગ્યું કે સપલનો ચેહેરો ઉતરી ગયો હતો, તેની આંખો બેજારીથી ડોહવાયલી હતી અને તે ઉમરમાં વધારે નજર આવતો હતો.

“કેમ શું થયું?” તેને જોતાં સાથેજ સપલે મોટી ઇનેજારીથી સવાલ કર્યો.

“હું તાહરી વાઘડને મળી આવ્યો, અને—”

“એ તુને મળી ખરી કે?” સપલે વચમાંજ હોમાવ્યું.

“તે હું કહું છું તે સાંભળેછ કે નહિ કે હું તાહરી વાઘડને મળી આવ્યો. શી ઈઝ ક્વાઈટ ઓલ રાઈટ એન્ડ વેરી ચીઅરફુલ,” જલ કામાએ હલવેથી કહ્યું. શબ્દોની પસંદગી કરી કરીને તે બોલતો હોય એમ સપલને લાગ્યું. “મીસ મસાની ખી ત્યાંજ હતાં; અને બન્ને જણે માહરી ઘણી ખાતરદારી કરી.”

“અરે, તાહરી ખાતરદારીને ક્યાં જાહનમમાં નાંખેછ. મોદી મીનાર કેવો છે?”

“બહુ મજાહનો ખંગલો છે.”

“બહુ મજાહનો શું ખર્ચોછ. આખાં નવસારીમાં એની જોડીજ નથી.” સપલે અધીરાઈથી કહ્યું, “હું ઇચ્છું છું કે માહરી પાસે એ ખરીદી લેવા જોઈતા પુરતા પૈસા હોય. એ ખંગલામાં તો મેં વર્ષોના વર્ષો બહુ આનંદમાં ગુજારેલાં છે.”

“પુટળાં ખી એમજ બોલેછ; પરંતુ ખંગલો વેચવાની ગોઠવણ તો થતી લાગેછ. કોઈ રજાડી નામનો તેજ તરફનો પારસી કે જે તાહરા મોટા ભાઈને ખી પીછાણતો લાગેછ તે એ લેવા માટે ચલવલ કરેછ.”

“રજાડી !” સપલનો સાદ વધતો ગુસ્સે થયલો સંભળાયો, “હોશંગ રજાડી—પેલો અક્કલ વગરનો બુખખ !”

“મને એ કોઈ હોશંગ રજાડી બુખખ જેવો તો નથી લાગતો.” જલે ઠંડાઈથી કહ્યું, “મને તો એ મજાહનો ‘નાઈસ શોર્ટ એફ’ ફેલો લાગેછ.”

“તે એ બી ત્યાં હતો શું?”

“હા, એ બી તે તરફજ રહે છે, અને મને મીસ મસાનીએ કહ્યું તે ઉપરથી હું કહી શકું છ કે એ તાહરી પુટળાં ને તેની સહી મેહેરાંનો મોટો ફેન્ડ થઈ ગયેલો છે.”

“હું એને બરાબર ઓળખું છું,” સપલે વિચારમાં પડીને કહ્યું, “એ કંઈ સારો માણસ નથી પણ એની પાસ ધનનાં ઢગલા છે. પુટળાંએ એ કમખખતને જરા બી ઉતેજન આપવું નહિ જોઈએ. હું ત્યાં નથી તે વિષે બી ત્યાંનાં લોક શું ધારતાં હશે?”

“હું તો કંઈ ખોટું જોતો નથી,” જાલે આસ્તે રહીને ચપકો મુક્યો.

“તું તો કશામાં ખોટું જોવાનો નથી,” સપલ પોતાના મિત્ર ઉપર મરમ થઈને પુકારી ઉઠ્યો; “પણ માહરી પુટળાં બહુ દેખાવડી છે, ને—” તે બોલતો અટકી ગયો, જરા ગુચવાતો લાગ્યો, “હું એ સાંખી શકવાનો નથી,” તેણે ઝડપથી પુર કયું.

“પણ તું એ બધું અટકાવી કેમ શકશે તેની મને સમજ પડતી નથી, સીવાય કે—”

“સીવાય કે શું?”

“સીવાય કે તું પોતે ત્યાં જાય,” જાલ કામાએ હવે ચોખ્ખું કહી દીધું.

જો કે જાલ કામાએ હોશંગ રખાડી પુટળાંને મિત્ર બન્યો હતો તે વાતમાં કશું ખોટું નહિ હતું એમ સપલને કહ્યું હતું છતાં બરેબર તો તે પુટળાં બણીની હોશંગની વર્તણૂકથી મેહેરાં મસાનીની માફકજ



શકીલો બન્યો હતો. બલ કામાને માણુમેની પરખ કરી લેવાની શક્તી વીરેશ હતી અને તેણે ઝટ જોધ લીધું હતું કે હોશંગને મોદી મીનાર કરતાં મોદી મીનારમાં વસ્તી તેની શેઠશી વધારે આકર્ષતી હતી.

“તુંજ કાંય નથી જતો, સપલ,” તેણે ફરીથી સપલને સુચના કરી. સપલ ખભરી ઉઠ્યો.

“મેં તુંને એક વખત કહ્યુંની, કે હું નથીજ જવાનો, હું નમતું પહેલો તો આપવાનોજ નથી. એ એનુંજ રાજપુશીનું બધું થયું છે. એજ માહરાથી દુર થઈ છે. જો એને માહરી જરૂર હોય તો મને ભલે બોલાવે.”

“પણ તું ભુલી જાયછ, સપલ, કે એનામાં ખી તાહરા જેટલુંજ અભીમાન છે.” બલે કહ્યું, પણ સપલના મનમાં તે વાત ઉતરી નહિ. તે કાંઈ ખાલી ખાલી બખાલ્યો. તે ઘણો બેકરાર બની ગયો હતો અને પોતાને ઘણોજ કંગાળમાં કંગાળ માણસ માનતો હતો. પસ્તાવો તેના જીગરને કોરી ખાતો હતો. જો કે તે એમ પોતાના મનને મનાવતો હતો કે તેની તે બેકરારી પસ્તાવાનું પરીણામ નહિ હતું પણ ખીજીજ કોઈ લાગણીનું મુળ હતું. રાતનાં તે બરાબર સુતો નહિ હતો, તેનું માથું ભમતું અને દુઃખતું હતું, અને તેની રગો ઉછલ ઉછલ થયા કરતી હતી.

“એ મને બોલાવે નહિ ત્યાં તુલીક તો હું જવાનોજ નથી,” તેણે ઠરાવથી પાછું કહ્યું.

બલ તુરત વેળા કાંઈ બોલ્યો નહિ. અને પછીથી થોડા દિવસો સુધી તો સપલ તેને મળ્યોજ નહિ.

\* \* \* \* \*

“એ સપલને થયું શું ? કંઈ ખુબ દાર ધીચે અને જુગાર ખી તેટલોજ રમેછ; તું એને રોકતો કેમ નથી ?” એક ભલા મિત્રે એક દિવસ જલનું ધ્યાન ખેંચ્યું અને તે જાણીને જલ ઘણો દીલગીર થયો. સપલની હુલવલી રીતભાત તેને માહેર હતી એટલે તે વાતમાં વજુદ હોવું જોઈએ એમ જાણે સ્વીકાર્યું. તેને ખીજે દિવસે જલને મળવાનો અને તેને ઠપકો આપવાનો ઠરાવ કર્યો.

પણ તેજ દિવસની રાતે તે મોડેથી પોતાને ઘેર ગયો ત્યારે સપલના કારભારી મટલાને ત્યાં ઉભેલો જોઈ અજબ થયો.

“કેમ, મટલા, શું છે ? કંઈ માહર કામ છે ?” તેણે પુછ્યું.

“હા, સાહેબ. સપલ શેક ઘણા સીક પડી ગયલા લાગેછ; પણ હવા લેતા કે ડોક્ટરને ખી બોલાવતા નથી. જરા તમે આવીને સમજાવો તો ઠીક.....”

## પ્રકરણ ૧૮.

જલ સપલને ઘેર ગયો ત્યારે તે એક આર્મચેર ઉપર તાવથી ખલખલતો પડેલો હતો. તે જલને જોઈને છછણી પડ્યો.

“મટલો તુંને બોલાવી લાવ્યો કે ? એ નખખોદગીયાને કાણ જાણે શું થયુંછ તે કહેછ કહેછ ને એમજ કહેછ કે હું સીક છું. પણ એ ખોટું છે. મને જરા ચીલ લાગીછ, ખીજું કંઈજ નથી. પણ તું શું કામ તૂણાઈ આવ્યો. તું માંગેછ શું ?”

“કંઈ નહીં, સપલ,” જલ કામાએ મીઠાશથી સપલને પતાવી  
લેવાનું ક્યું. તેણે જોયું કે સપલ વધતો બીમાર હતો એમ ધારવામાં  
મટલો ખરો હતો.

“તું કરેછ શું ?”

“કરેછ શું એટલે !” સપલે ખુમ પાડી, “શું કરવું તે તો મને  
સુઝતુંજ નથી. મને કંઈ ગમતુંજ નથી. કક્ષામાં મળહ લાગતીજ  
નથી. આઠ એમ ફેડ અપ—આય જીંદગીથી હું છેકજ કંટાળી ગયોછ.  
કલાક પછી કલાક કેમ કાઢવા તેની મને મુંજવણ થઈ પડીછ. સહવારે  
ઉઠવા ગમતું નથી કે રાતે સુવા ભાવતું નથી. કલ્પમાં જવાનો પણ  
વિચાર થતો નથી. ત્યાં બી તાહરા જેવા એવા ગઢેલાઓ મળેછ કે  
મને વધતોજ નારાજ કરેછ. હું તો ખુદ પાસ ઇચ્છું કે આય  
બધાનો એક સામટો અંત આવે તો સાર.”

“સપલ, તને દવાની જરૂર છે,” જલે ધીમેથી કહ્યું.

સપલનો ચીચવાટો અવાજ તેના આંગમાં વ્યાપી રહેલી અસહ  
તાવનો ખુલ્લો ભાસ આપતો હતો. અને તે જોઈ ભલો જલ ધણો  
દીલગીર થયો.

“ગીવ મી એ ટ્રીક.” સપલે કહ્યું, “પેલા છડીઅંટ મટલાએ બધું  
લઈ જઈને કોણ જાણે ક્યાં સંતાડયુછ. માહરી જપ્પાન સુકાયછ; ગીવ  
મી એ ટ્રીક.”

જલ કામાએ એક ગલાસમાં સોડાવોટર નાંખીને સપલ આગળ  
ધર્યો. તેણે તે જરા શીપ કર્યો અને ગલાસ પાછું ગુસ્સાથી જલને  
આપી દીધું.

“એ નીતરા સોડાને શું કરે?” તે બખાલ્યો, “મને એ નથી જોઈતો.”

“હું જાણું છ કે એ તુને નથી જોઈતો, પણ એ સીવાય ખીજું કંઈ તને હમણા મળવાનું નથી. સપલ, ડેન્ટ ખી એન ઍસ. તું ખરેખર સીક થઈ ગયો છ ને એમ ને એમ જો કરશે તે તાહરી ખીમારી વધી જશે. ચાલ ઉઠ, ઘોડ્યા ઉપર સુધ જ. તેથી તું નીરાંત વળશે. ખીજું કંઈ તાહરે માટે હું કરું?”

“હા.” સપલે તેના બણી ધુરડીને કહ્યું, “તું અહીંથી ચાલી જ. મને એકલો છોડ.”

જલ ક્રમાએ એક પણ ચુપકીદીથી તેના તરફ જોડું પછી અભાં ચઢાવી તે બારણાં તરફ ફર્યો.

“જલ,” તેને છેક બારણા આગળ જઈ લાગેલો જોઈને સપલે ખુમ પાડી.

જલ તુરત પાછો ફર્યો.

“કેમ?”

“તું ક્યાં જાયછ? તું ખી મજાહનો દોસ્ત કે તાહરો ફ્રેન્ડ સીક પડ્યો છ ને તું નીરાંતે ચાલ્યો.”

જલે કરો જવાબ દીધો નહી. તે સપલ આગળ પાછો આવ્યો. સપલ નશોસ જેવો ખુરસીમાં ફસડાઈ ગયો.

“જલ, આજે હું આઠ દીવસ ચ્યાં ખીલકુલ સુતોજ નથી,” સપલે કહ્યું. અને તે ખીલકુલ ખરું હતું. મુમતાઝ જે દીવસે અકસ-

માતથી મરણ પામી હતી તેજ દીવસથી તેની ઉંઘ જાણે નાહસી ગઈ હતી. પણ તેણે તે જલ આગળ ખરું કપ્પલવાની હીમત કરી નહી. જલ જો એમ જાણે તો તુરતજ છેડાઈ પડે અને જરૂરજ એવાં અનુમાન ઉપર આવે કે તે હજી તેને માટે જળી જતો હતો—તેને માટે પોતાના જીગરને ભાંગતો હતો. જ્યારે ખરેખર તો તેવું કંશું નહી હતું. હાલમાં તો રાત અને દીવસ તેનાં મગજમાં મુમતાઝ નહી પણ પુટળાં સાથની પોતાની ગેરચાલ માટે તેને કડવો પસતાવો થતો હતો; અને તે પસતાવાએજ તેની શાંતીને નહસાડી હતી.

પુટળાંનો ખ્યાલ તે ચાલુ અને ચાલુ કર્યા કરતો હતો. પુટળાંના માયનો વિચાર પણ તેને આવ્યા વગર નહી રહેતો હતો. જામજી માટે તેને માન અને મહોજ્જ્વલ હતી. જામજીએ તેની દરેક ખાતરદારી એક જાલસોઈ માવીતરની અદ્યથી ખુબ કરી હતી; અને તે શું તેવણી તે બધી ભલામણોનો બદલો આવી રીતે પુટળાંને વાળી આપતો હતો? ગરીબ નીર્દોષ પુટળાંની જીંદગીનો તેણે જાણી જોઈને કેવો હાલ કર્યો હતો?

“તું બીજાને જા.” જાણે પાશુ સપલને સમજાવ્યું. સપલ ખુરસી ઉપરથી ઉઠ્યો અને બીજાના તરફ જવા ગયો પણ તેણે એક સખત લપેરો ખાધો. જાણે તુરત તેને ધરી લીધો.

“શું છે, સપલ?”

“માહરં માયું ફાટી જાયછ—એટલું દુઃખેછ કે બોલ્યાની વાત નહી.” સપલે માથાં ઉપર હાથ મુકીને પોતાની આંખો વીંચી દીધી. તે ચાલવા ગયો પણ તેનાથી ચલાયું નહી.

બલે મટલાને બોલાવ્યો અને તે બન્નેએ ઉચકીને સપલને ખીંછાને નાંખ્યો.

“હમણા ડાક્ટરને બોલાવવાની કંઈ જરૂર નથી, મટલા, એને જરા સુવા દે. હમણા હમણા એ શું કરેછ?” બલે મટલાને બાજુએ લઇ જઇને સવાલ કર્યો.

“કોણ જાણે, સાહેબ, ક્યાં રખડેછ તેની કંઈ ખબરજ પડતી નથી. રાતના બી ઘરે રહેતાજ નથી. દુધવાળાની સાથેજ સહવારે ઘરે આવેછ. સુતા બી નથી અને ખાતા બી નથી. મને એમ લાગેછ, સાહેબ, કે એવણને જખરો ગમ લાગેછ.”

“શાંતો?” બલ ક્રમાએ પુછ્યું.

મટલો જરા ગુંચવાયો. તેણે સપલના ખીંછાના તરફ નજર કરીને પછી નરમ અવાજે કહ્યું; “મને માફ કરજો, સાહેબ, પણ જે દીવસની મુમતાઝ મરી ગઇછ ત્યારથીજ એવણના એવા અવતાર થઇ ગયાછ.”

મટલાનું મત બલને રચ્યું. તેણે બી માન્યું કે મુમતાઝના મરણથીજ તે એટલો ઊગરતોડ નીરાશ અને દુઃખી થઇ ગયો હતો.

“હું સહવારે આવશ, મટલા,” તેણે કહ્યું, “પણ તેટલાં જે માહરી જરૂર પડે તો મને બોલાવજો.”

બલ પોતાને ઘરે પાછો આવ્યો. તે ઘણો મુગ્ધ ગયો હતો. સપલ માટે તેને ખરાં દીલનો ચાહ હતો અને તેને આમ બીમાર અને દુઃખી જોઇ તે બલો મિત્ર બધો જળી ગયો.

તેણે પુટળાં ઉપર સપલની ખીમારી માટે લખી નાંખવોનો ઠરાવ કર્યો. તે શું લખે ? એક પળ તે વિચારમાં પડ્યો. તેથી શું પુટળાં રાજ થશે या ઠપકો આપશે ? પણ ખુદ ન કરે ને જો સપલ જાસ્તીજ ખીમાર થઇ ગયો તો !

જાલે વિચારમાં ને વિચારમાંજ પોતાની કલમ ઉપાડી અને નીચલું કાગળ વિચારી વિચારીને અંતે લખ્યું.

“મહેરખાન બહેનજી પુટળાં,

મને લખતાં ઘણી દીલગીરી ઉપજે છે કે સપલ ખીમાર પડી ગયો છે; ખીહીવા જેવું કશું નથી પણ મને લાગ્યું કે તમે બહેનને ચેતાવવાં જોઇએ. અગર તમે મુંબઇ આવશો અને એને મળશો તો હું ધારૂં કે એ ઘણો ખુશી થશે. તમારા ગયા પછીનો એ ઘણો બેખાખરો પડી ગયલો છે. તમે કંઈ ખીહીતાં ના થા ચીંતા રાખતાં ના. હું એની આગળનો આગળજ છું, પણ તમારી સહેજ જાણ થકી આ ખાસ લખું છું.

દોઆગો ભાઇ,

જાલ કામા.”

જાલ કામાને મન તે કાગળ ઘણું અધકચરું ને કંઈ વિચિત્ર કીસમે લખાયલું લાગ્યું; પણ તો ખી તે તેણે એમજ રવાના કરવાનું દુસ્ત વિચાર્યું. એક એનવીલપમાં ખીડી તેણે તે ઉપર મીસીસ સપલ કાટગરાનું સરનામું લખ્યું.

ગરીબ ખીચારી મીસીસ સપલ કાટગરા ! પરણેલી હોવા છતાં નહી પરણેલી જેવી !! જાલે તે એનવીલપ પોતાના હોઠો આગળ

ધયું અને તે ઉપર લખેલાં નામને એક ઝડપથી કાઢી કરી, અને પછી પોસ્ટ કરવા માટે પોતાના માથુસ પાસ મોકલાવી આપ્યું.

“શું પુટળાં આવશે?” તેણે અન્યખીથી ખ્યાલ કર્યો. મગર તેને કોઠક રીતે દીલના દીલથી એમજ લાગ્યું કે પુટળાં એમ આવવાની નહીજ હતી.

### પ્રકરણ ૧૮.

“હું એ કદી શીખી શકવાનીજ નથી,” મધુરી પુટળાંએ નીરાશીથી કહ્યું.

તેણી હોશંગ રખાડીની મોટરકારની નરમ ગાદીઓને અધેલી પડી અને પાસે બેઠેલા તે જવાન બણી જોઈને હસવા લાગી.

તેણી મોટરકાર હાંકતાં શીખતી હતી, ખરેખર તો હોશંગે મારી કુટીને શીખવવા આહયું હતું, - પણ તેણી તેટલી જીગરવાળી નહિ હતી. બહુજ ધીમી ઝડપે થોડોક વખત તો હાંકી અને પછી ગફલતીથી એવી રીતે તો વ્હીલને ફેરવ્યું કે હોશંગે જો ટાઇમસર તે સંભાળી લીધું ન હતે તો જરૂરજ તે ગાડી રસ્તા ઉપરથી ઉથલાઈ પડતે.

“જો તમે ખરાખર ટાંકણાસર વ્હીલ પકડી લીધું નહિ હતે તો જરૂર આપણો ખુરદો થઈ જતે,” પુટળાં બોલી.

હોશંગ હસ્યો.

“હા, તેમ થતે ખરું,” તે બોલ્યો, “પણ તેમાં શું? એ તો શીખતાં શીખતાં એવો અનુભવ મળે. ટ્રાય અગેન.”



પણ પુટળાંએ ના પાડી.

“નહિરે બા, તમારી ગાડીનો હું જરૂર લુકા કરશ ને તેમ જો થયું તો તમે મને કદી માફ કરવાના નથી.”

“એમ !” હોશંગે તે મધુરા મુખડા ઉપર પોતાની ચશ્મો દોડાવીને કહ્યું, “એટલું બધું બીહી જવાની કંઈ જરૂર નથી. પણ જો તમારી મરજી નહિ હોય તો—”

તેઓએ પોતાની જગ્યા અદલાબદલી કરી લીધી.

તેઓ સહવારનાં ફરવા નીકળ્યાં હતાં. તે સહવાર બહુ ખુશનુમા હતી. પુટળાં પણ ખુશ મીઝાજમાં હતી અને ઘણી ગેલથી તે જવાન સાથ ખુશ વાતો કરતી હતી. તેણીના મનોહર મુખડા ઉપર છવાયેલી રહેતી હંમેશની ગમી પણ હમણા નજરે આવતી નહિ હતી.

હોશંગ રજાડી તેનો મોટો મિત્ર દિવસો જતાં બની ગયો હતો. તે મધુરીએ તેનું દીલ હરી લીધું હતું અને તે પોતે પણ બધરાંએને રમાડી લેવામાં ઘણો કુનેહખાજ હતો. સપલ માટે સંભાળથી તેણે વાત છેડીજ નહિ હતી. તે તે માહબુબને મીસીસ કાટગરાજ કહીને બોલાવતો હતો.

“મેહેરાં તો કહેશે કે આપણે કેથે નાહસીજ ગયાં,” થોડે વારે પુટળાંએ હસવાનું કરતાં કહ્યું, “મેં તો અરધો કલાકમાં પાછા ફરવાનું કહ્યું હતું.”

“કેટલો વખત થયો ?” હોશંગે અચરતીથી પુછ્યું.

પુટળાંએ પોતાના વોચમાં જોયું. “કલાક ઉપર થઈ ગયો,” તે બોલી, “આપણે વાતમાં ને વાતમાં આગળ હાંક્યાંજ જઈએછ; હવે પાછાં ફર્યે તો દીક.”

“જો તમારી તેરી મરજી હોય તો તેમ,” હોશંગે તુરતજ કારને પાછી ફેરવતાં કહ્યું, “બપોરે જો તમને અડચણ નહિ હોય તો જમી લાધને માહરી સાથે આવશો ? હું દુરમાં માહરાં ખેતરો જોવા જવાનો છું. તમે આવશો તો હું બહુ રાજી થવશ.”

“મને આવવા ગમશે—જો મેહેરાં બી આવશે તો.”

હોશંગે એક પળ જવાબ કર્યો નહિ, પછી તે ઠંડાકથી બોલ્યો, “મેહેરાંને બી જરૂર લાવજો.”

“તમે કેટલે વાગે આવશો ?”

“બે વાગે જો તમારાથી બનતું હોય તો.”

તેઓ મોદી મીનારમાં પાછાં ફર્યાં. પુટળાં તે ગાડીમાંથી નીચે ઉતરી, અને હોશંગ તરફ જોવા પડી.

“આપણે કેટલુકનાં મિત્રો થયાં છ ?” તેણે એકએક સવાલ કર્યો. તે મધુરી જરા ચમકી. તેણીએ ઝટ ગણતરી કરી.

“જરા જરા કરતાં ત્રણ અઠવાડીયાં થવા આવ્યાં.”

તે હસ્યો.

“મને તો વધારે લાગેછ, મને તો જાણે એમ લાગેછ કે હું તમને માહરી જીંદગીભરનોજ ઓળખતો થયોછ.”

તે શબ્દો સાધારણ દીસ્તા હતા. પણ તે બોલતી વેળા તેની આંખોમાં થયલા ઝડપી ફેરફારે પુટળાંને ગોલાબી કરી મેલી. તેણીએ પોતાની ચશ્મો નીચે નમાવી દીધી.

“એ શું મને કોમ્પ્લીમેન્ટ છે ?” તે બહાલીએ જરા અટકીને પુછ્યું.

“આઈ હોપ સો. માહરી મતલબ તેવીજ છે,” તેણે એમ કહીને પોતાનો હાથ શેકહેન્ડ માટે લંબાવ્યો અને પુટળાનો નાળુકકર જોધએ તે કરતાં વધારે દખાણથી દાખ્યો. પુટળાંએ તે ઝડપથી છોડવી લીધી.

“અમે બે વાગે તૈયાર રહીશું,” તેણીએ ઉતાવળે કહ્યું, અને બંગલામાં પાછી ફરી. હોશંગ રખાડી ત્યાંથી હંકારી ગયો. તે એક ઘણો દેખાવળો જવાન હતો એમ પુટળાને એકાએક લાગી આવ્યું. હા, તે તેણી તરફ કેટલો બધો ભલો હતો—માયાળુ હતો—બીજા કોઈપણ કરતાં વધારે. વળી તે મોદી મીનાર ખરીદવાનો ધરાદો રાખતો હતો તેથી બી તે મધુરી ખુશીજ હતી. તેણે તે દીલખરને વચન આપ્યું હતું કે તે બંગલા કે તેના બગીચામાં તે ફરેા ફેરફાર કરશે નહિ; બધું જેમ ને તેમ અને જ્યાં ને ત્યાંજ રાખશે. તેની તે ખાતરીના જવાબમાં ભોલી પુટળાંએ કાંઈક શીકરથી પુછ્યું હતું કે:—“પણ કદાચ જો તમે પરણો અને તમારાં ધણીઆણી ફેરફાર કરવવા માંગશે તો ?”

“હું પરણવાનોજ નથી,” તેણે ઝડપથી જવાબમાં જણાવ્યું હતું, અને તે સાંભળીને પુટળાં જસ્ટીજ ખુશી થઈ હતી. તે એક બહુ મજાનો ફેન્ડ હતો અને કોઈ આવીને તેને ફેરવી નાંખે એ તે મધુરીને મન પસંદ હતું નહિ.

પુટળાં ખુશીથી ઉછલતી બંગલામાં ગઈ.

“કેમ, મેહેરાં, તું તો એમજ માની બેઠી હશે કે અમે ખોવાઈ ગયાંછ,” તેણીએ હસીને પોતાની સહીની મજાક કરી.

મેહેરાંએ પુટળાં ગમી જોયું અને લગાર હંડા ને કરડા સાદે જવાબ કર્યો, “નહિ, મને તો એવો કોઇ વિચાર નહિ થયો.”

“મીં રખાડીએ મને કાર હાંકતાં સીખવવાની તજવીજ કરી, પણ મને હાકયું નહિ. માહરાથી આજે આખી ગાડી ઉથલાઇ જતી’તી.”

“પણ એવા ફાંફાં મારવાની તુંને કંઇ જરૂર?” તે સહીએ રોહસાથી કહ્યું.

“આપણને બે વાગે જવાનું છે, મીં રખાડીના ખેતરો જોવા,” પુટળાંએ કપડાં કાઢડતાં કહ્યું.

“આપણને એટલે?”

“તું ને હું, વળી ખીજું કોણ?”

“એમ! હં!” મેહેરાંએ અનકો કર્યો અને પછી જરા વાર રહી બોલી, “પુટળાં, તાહરં એક કાગળ આવેલું છે. સાંમેની ટેબલપર છે.”

પુટળાં તે ટેબલ આગળ ગઇ. તે કાગળ તેણીએ લગાર બાહીધેલી અક્ષરોએ ઉપાડ્યું, પણ ઉપરનાં અક્ષરો નિહાળી તેણીએ છુટકારાનો એક દમ ખેંચ્યો. તેણીએ તે ખોલ્યું અને વાંચ્યું અને પછી બેદરકારીથી પાછું ટેબલ ઉપર મુક્યું અને બારીની બાહર કંઇ વિચારમાં પડીને જોવા લાગી.

“શું છે?” મેહેરાંએ સવાલ કર્યો.

“સપલ સીક છે.”

“સીક! તેને શું થયું છે?” તે સહીએ વધુ જણાવવા માંડ્યું.

“કાણે જાણે, તુજ આ કાગળ વાંચ. એ સપલના મોટા ફેન્ડ મીં કમાનું છે.” તેણીએ એમ કહીને તે કાગળ મેહેરાંને પાસ કર્યું.

મેહેરાં તે વાંચી લખ પુછવા લાગી. “તું જાણે કે?”

પુટળાંએ કશો જવાબ ક્યો નહિ. તેણી સપલનો વિચાર કરતી હતી. છેલ્લા ત્રણ આઠવાડિયા થયાં તો તેને ભુલીજ જવાનો પોતાથી બની શકતો દરેક પ્રયાસ તેણીએ કરી જોયો હતો, પણ તેનોજ વિચાર હમણાં તે ફરજિયાત કરતી હતી. તેણી સપલ સાથની છેલ્લી મારામારી કે જે વેળા તે ઘણો ઉશ્કેરાઇ ગયો હતો, અને “જોઈએ તો જાહનનમમાં જા.” કહીને મારવા વટીક ધર્યો હતો, તે વખતની યાદ હમણાં ખાસ કરતી હતી. પછી તેણીએ બીજી સહવારના તેજ સપલનો વિચાર કર્યો: તે તે વેળા કેવો શરમીદો બનેલો હતો—હારેલો મારેલો નસોસ થઇ ગયેલો હતો: તેણીની કેવી મીનતજારીઓ કરી હતી.

અને હમણા સપલ બીમાર હતો. જલ કામાએ તે કાગળ લખવામાં ઘણી ભલામ કરી હતી, એમ તેણીએ વિચાર્યું. જોકે તેણીએ ખાતરીથી માન્યું કે સપલે તે લખવાને કશુંજ નહિ હશે. સપલ એવી કચ્છા રાખે એ બનવાજોગ નહિ હતું. તે બીમાર હતો એ ખરું પણ તેથી તે કાંઈ તેણીને માંગતો નહિ હતો.

“હું નથી જવાની. જે કંઈ વધારે હોવાનું લખાઈ આવશે તો પછી જોઈશું,” તેણીએ બેદરકારીથી કહ્યું.

“નથી જવાની,” મેહેરાં મસાની અજબ થઇ ગઈ. તેણીએ પોતાની સહી લાણી એક વિચિત્ર નજર કરી; પછી એક પળ રહી યોદ્ધી, “જેવી તાહરી મરજી.”

પુટળાંએ જલનું કાગળ મેહેરાંનાં હાથમાંથી પાછું લઇ લીધું.

“વળી આજે બપોરે તો હું મીઠા રજાડીને પ્રેમીસ થયલી છું.”  
તેણીએ આહણું બતાવ્યું.

તેણી પછી પોતાના રમમાં ગદ્ય અને અંદરથી આરણું બંધ કરીને કપાટની આસપાસના કાચમાં પોતાનો ચહેરો ચીતરવા પડી તેણીનો મનોહર મુખડો પાછો ગમગીસાર બની ગયો હતો. તે ઉપરનું હાસ્ય ઉડી ગયું હતું.

બલનું કાગળ તેણીએ એક વાર ફરીથી વાંચ્યું. શું સપલ જસ્ટી બીમાર હશે?—પણ તેમ લખવા બલ ખંચાયા હશે? તેણીએ અજાણ્યથી વમાર્યું. અથવા શું બલ પોતાની રીત મુજબ તેઓને એક કરી આપવાની આ કાંઈ તીંગલ કરતો હશે?

પણ સપલ તો તેણીને મળવાજ માંગતો નહિ હતો. અગર તે વધારે બીમાર હોય તો બી તે પોતાની ઇચ્છાથી તો તેણીને જોવા આહતો નહિ હતો. જો તેણીની તેને દરકારજ હતે તો તે છુટો પડવા કયુલતેજ શાંતો? જો તેણીની તેને દરકાર હતે—પણ, અલખત, સપલને તેણીની બીલકુલ દરકાર નહિ હતી. પુટળાં તે વિચારથી રૂડી પડી, આંસુઓ બેસુમાર તેણીની આંખોમાંથી નિકળી પડ્યાં.

તેણીએ સપલની યાદને પોતાનાં જીવનમાંથી હાંકી કાઢવાની કોશિશ કરી હતી, તેને ભુલી જવાની તજવીજ કરી હતી ને તેમ કરવા માટેજ તો ઘણીજ ભોળાઈ અને નિર્દોષપણાંની તેણીએ હોશંગની સોખત સાંધી હતી અને તેને ઉત્તેજન આપ્યું હતું. ત તેણીને પસંદ હતો—એટલા માટે વધારે કે તે સપલને ભુલી જવામાં તેણીને આડકતરી મદદ કરી રહ્યો હતો. હોશંગની વખાણ સાંભળીને તેણી ખુશ થતી

હતી. સપલ તરફથી થયેલા જખમ ઉપર તે તેણીને મન એક મલમ-પટ્ટા સમાન હતું. અને તો બી—તે બધું છતાં—હોશંગ કંઈ સપલ નહિ હતો અને કોઈ પણ સપલની જગ્યા સાચવી શકે તેમ નહિ હતું.

પુટળાં પોતાના ઓરડામાં જ ભરાઈ રહી, અને મેહેરાંએ પણ ગ્રહપથ વાપરીને તેણીને છોડી જ નહિ. તેણીની તે સહીએ તો વક્કી રાખી હતી કે જરૂરજ પુટળાં પોતાનો વિચાર ફેરવશે અને જરૂરજ મુંબઈ જવા માંગશે. બપોરના ખાણાંને વખતે પુટળાં કંઈ બોલશે એમ મેહેરાંને લાગ્યું; પણ તે તો ખાણું જરા ચુંથી ચખરીને ઉડી ગયું.

“હવે આપણે તૈયાર થઈએ. બે વાગે મીઠા રજાડી આવવાના છે.” તેણીએ હાથ ધોતાં મેહેરાંને કહ્યું.

“મને આવવા ગમતું નથી,” મેહેરાંએ જરા અચકાઈને કહ્યું.

“તું નહિ આવતી?”

“નહિ, માહરં માથું જરા દુઃખે છે ને મને એમ મોટરમાં ફરવામાં મજાડ પડતી નથી.”

“પુટળાંએ અચરતીથી મેહેરાં ભણી જોયું અને પછી બોલી, “જેવી તાહરી મરજી.”

તેણી તે પછી ફેસ કરવા ગઈ અને પોતાથી બની શકતી સુંદર દેખાડવા માટે તેણીએ ખાસ કાળજી કરી.

“મેહેરાં નથી આવતી.” હોશંગ આવી લાગતાં પુટળાંએ કહ્યું. અને તે સમાચારથી તે જવાન ખુશીજ થયેલા લાગ્યો.

“નથી આવતાં? ક્યાં?—તે તમને શું છે? તમે રહેલાં જેવા દીસો છો.”

પુટમાં લાલ લાલ મધ આવે.

“તમને એમ પુછવાનું કેમ સુન્યું?”

“તમારી આંખો લાલ લાલ છે,” તેણે હળવેથી કહ્યું.

પુટળાંએ જરા ગુસ્સાથી તેના તરફ જોયું અને એકાએક તેણીની આંખોમાં આંસુ ભરાઈ આવ્યાં. હોશંગે પોતાનો હોઠ કરડ્યો. તે કંઈ બોલ્યો નહિ. તેણીને ગાડીમાં બેસાડી લઈ તેણે તે હાંકવા માંડી.

“માહરં માયું દુઃખેછ,” પુટળાંએ જરાવાર રહી ખુલાસો કર્યો. “અને તેથી હું જરા વાર રડી. પ્લીઝ, તમે એ સાંભળીને હસતા ના.”

“હું નથી હસવાનો.” તેણે તેણીના ઉપર એક બારીક નજર કરતાં ગંભીરાઈથી કહ્યું.

“મને એમ લાગ્યું કે કંઈ થયું—તમને કંઈ માઠા સમાચાર મળ્યાછ,” હોશંગે જરા વારે ચલાવ્યું, “હું કોઈ રીતે મદદ થઈ શકું એમ હોય તો જાણજો કે હું—”

“કંઈજ નથી થયું,” પુટળાંએ ઉતાવળે તેને ચુપ કર્યો. તે તારણી ગભરાઈ ગઈ કે રખે હોશંગ પકડી પાડે કે તે સપલને માટે રડી હતી. હમણાં હમણાં તેણીને એવો ગભરાટ ચાલુ થતો હતો કે રખે કોઈ જાણી જાય કે તે કે જે તેણીની દરકાર બીલકુલ નહિ કરતો હતો તેની દરકાર તેણી રાખતી હતી. તેણીએ પોતાનું મોહડું નુછી નાંખ્યું અને મક્કમ મન કરીને હોશંગ સાથે વાતો કરવા અને હસવા પડી.

તે લાંબી મોટર રાઈડથી તે બન્નેને ઘણી મજા પડી. મોટુ પુશ્પાનુમાં અને હાંકવાળી હોવાથી તે બન્ને જવાન છોવાના આનંદમાં



ઝોરથી વધારો થયો. હોશંગના મોઢા વર્ણાઓમાં તેઓ ખુબ ફર્યો, નીર્મળ તાડીની મીઠી મોજ ચાખી અને પછી પાછાં નવસારી આવવા નીકળ્યાં.

“આપણને ધરે પુગતાં કેટલો વખત લાગશે?” સમી સાંજનો સમય થવા આવેલો જોઈને પુટળાંએ સવાલ કર્યો.

“ધણું ધણું તો એક કલાક,” હોશંગે જવાબ કર્યો, “બનશે તેટલી ઝડપથી હું તમને જલદી લઈ જવશ.”

તે હસી પડી, અને ચુપ તેની બાજુમાં બેસી રહી. હોશંગે કહ્યા મુજબજ ગાડીને પુર વેગમાં છોડી મુકી અને બેએક માઇલનો ટપ્પો પસાર થતાં તો મધુરી પુટળાં તાડીની ઘેન, ચોકખી હવા અને ફરવાની જાંજળથી આજેજ બનેલી નિંદ્રાધીન થઈ ગઈ.

હોશંગે ફરીથી તેણીને બોલાવી ત્યારે તેણી તરફથી કશો ઉત્તર ન મળેલો જોઈને તેણે તે દીલરૂબા તરફ નજર કરી. અને જોયું કે તે પરીપયકર નાઝનીન તો મીઠી ઉંઘનો મધુરો સવાદ ચાખતી ગાડીની સીટ ઉપર અધેલાઈને પડેલી હતી.

“પુટળાં !” તેણે તેણીના નામનો પોકાર કર્યો; અને પછી તેણીને નીરાંતે ઉંઘાતી જોઈને તે હસ્યો. તે એવી રીતે હઠીને બેઠો કે પુટળાંનું નાજુક સર તેના ખભાંને લાગી રહ્યું. તે મધુરા સ્પર્શથી તેના દીલમાં કંઈ અનેરો આનંદ થતો હોય એમ તેને લાગ્યું. મોઢી મીનારની લગભગ નજદીક આવી લાગતાં તેણીને હોશંગે હલવેથી જગાડી. પુટળાં ચમકીને આંખો ચોળવા લાગી.

“ઓ, આપણે ક્યાં છીએ ?” તેણીએ અચરતીથી પુછ્યું.

“તમે સુધ્ ગયાં હતાં. આપણે ધરે આવી લાગાંછ.”

મોદી મીનારના કમખાઉડમાં તે ગાડી વળી ત્યારે મેહેરાં મસાની તેઓની અધીરાધથી વાર જોતી બાહર વરન્ડા ઉપરજ ઉભી હતી.

“તમે લોકે કેટલું લેટ કીધું,” તેણીએ પુછ્યાંને વળગી પડતાં કહ્યું. “હું તો એમજ ફાલ ગઈ કે તમને કંઈ એક્સીડન્ટ નડ્યોછ.”

પુછ્યાં કાટગરા હોશંગને સલામ કરીને સીધી બંગલામાં દોડી.

“તમે કાંય નહિ આવ્યાં, મેહેરાં બહેન ?” હોશંગે સવાલ કર્યો.  
“તમને મોટરીંગનો શોખ નથી કે ?”

“નહિ,” મેહેરાંએ જવાબ કર્યો, અને તેની ગાડીની વધારે નજ-દીક ગઈ. “મીં રઆડી, હું તમને કંઈ કહેવા માગુંછ કહું ?”

હોશંગ જરા અજબ થયલો દીસ્યો.

“અલખતાં, કહો.”

“તમે કદાચ ગુસ્સે થશો—મને ખીલીક છે કે તમે જરૂર ગુસ્સે થશો,” મેહેરાં બોલી. “પણ કહ્યા વગર બી હું રહી શકતી નથી.”

“ગુસ્સે થાઉં ? કાંય, શાંને માટે ?”

એક મીનીટ ત્યાં શાંતી ફેલાઈ.

“કહોની ?” હોશંગે જરા સાદ ઉંચકીને તેણીને ચુપ જોઈને કહ્યું.

“મીં રઆડી, જો તમે એક અહસ્થ હોવ, અને હું જાણુંછ કે તમે છેવ તો મેહેરબાની કરીને ફરીથી અહીં આવતા ના,” મેહેરાંએ ગંભીરાધથી કહી દીધું.

હોશંગના એહેરા ઉપર ગુસ્સો ચઢી આવેલો દીસ્યો. તેણે મેહેરાં તરફ સીંધું જોયું. એક પળની ચુપકીદી પછી તે હસી પડ્યો.

“—અને, મેહેરાં બહેન, તમે ધારો છો તેવો એક ગ્રહસ્થ જો હું નહિ હોઉં તો ?” તેણે મળકથી પુછ્યું.

મેહેરાં મસાની તેની વધારે નજદીક ગઈ.

“યુ ડોન્ટ મીન ઘેટ. તમે એમ બોલો છો, કારણ કે—” તે અધીરાઈથી અટકી પડી અને પછી જુસ્સાથી બોલી, “જો આપણે એક માણસને આહતાંજ હોઈએ તો પછી તેને સુખી કરવાનું આપણું કામ છે—આપણા થોડાક ભોગે ખી”

હોશંગ રખાડીએ મેહેરાં તરફ અજબખીથી જોયું. મેહેરાંની કનવાર તેણે આજ તુલીક કરી નહિ હતી. એક સાધારણ ટાઇપની છોકરી તરીકે તેણે તેણીને ગણી કાઢી હતી. તે તેણીનો આજનો એકાએકી જુસ્સો અને ખેંચાણ જોઈ છક ચક્ર ગયો.

“ત્યારે એટલું તો ખરું કે પુટળાં સુખી નથી,” તે ધામેથી પટપટીયો.

મેહેરાં કંઈ બોલી નહીં.

“તે હમણાના જેવી અસુખી કદી ખી બનવાની નથી એમ તમે કેહેવા માંગો છો, મેહેરાં બહેન,” તેણે કડવાશથી પુછ્યું.

“એટલું તો ચોક્કસ છે કે એક ખોટું કામ તેણીએ કર્યું છે તે બધા પછી તો પુટળાં વધારે અસુખી બનશે,” મેહેરાંએ કહ્યું.

“તમે સપલની બ્રીફ લીધી છો શું ?” હોશંગે મેહેરાં ગમી જોઈને એક નવો સવાલ કર્યો.

**FORBES'**  
**Medicated**  
**Hair Oil**

Delicately Perfumed.



No. 946.  
Promotes the  
Growth of Hair.

**FORBES & Co.**  
Balaram Street, Grant Road,  
BOMBAY.

# ત્રણ નામાંકિત લેખકોની નામોનો નોવેલો. લીલી સુકડી.

લેખકાન લેખક મરહુમ બહમનજી ન. કાબરાજીની લોકમાનીતી  
કલમથી લખાયેલો એક ફ-તેહમંદ પારસી સંસારનો કીસ્સો.

## જરની જંગલ.

બાણીતા રમુજી લેખક ગુલશામની લખેલી છે. સુંદર છે,  
રમુજી છે, બોધક છે.

## બાપના શ્રાપ.

આ 'અણુગમતી કે મનગમતી ?' ના લેખક અરદેશર દેશાઈની  
ઘણી વખણાયેલી યુરોપીયન સંસારની મનઆકર્ષક કથા.

■ ઉપલી બધી નોવેલો ગ્લેઝડ કાગળો ઉપર  
છાપેલી ને ફુલ કલોથ બાઈન્ડીંગની છે. દરેકની  
કી. રૂ. રૂા, પોસ્ટેજ જુદું.

સામટી ત્રણ લેનારને પોસ્ટેજ માફ.

મેનેજર, નવરંગ,  
પો. બો. ૮૮૬, મુંબઈ.

મેહેરાંએ ગુસ્સાથી પોતાના બવાં જમાવ્યાં.

“તમે જાણો છ કે તેમ નથી. સપલ પુટળાને લાયક છે એવું મેં કદી માન્યું જ નથી. વરસોની વાત પર તે એક ખુચો હતો. ત્યારે પણ તે ધણેજ મતલબી હતો, ને ત્યારે બી પુટળાં તેને ચાહતી હતી; દુનીયામાં એના જેવો કોઈ બીજો. હશે એમ તેણી માનતીજ નહિ હતી. પુટળાં સપલને પુજતી હતી.”

“અને હવે—?” હોશંગે જાણવા ઇચ્છ્યું.

“આજેજ સવારે એક કાગળ આવ્યું હતું,” મેહેરાંએ ગંભીરામ-ધથીજ જરૂરી રાખ્યું, “સપલ સીક છે અને તેનો મિત્ર પુટળાંને ત્યાં બોલાવેલો.”

“હ ! પછી ?”

“એણે જવા ના પાડી. મુંબઈ જવા બદલ એણે તમારી સાથે જાય રાઈડ ઉપર આવવાનું પસંદ કર્યું.”

તેઓ વચ્ચે પાછી ચુપકીદી ફેલાઈ. હોશંગને જરૂર મલકાતો જોઈને મેહેરાંનું ઉભરાઈ આવ્યું.

“તમે ખુશીથી મલકાઓ છ ? તમારે શરમાવું જોઈએ. એ ગ્રહસ્થ માણસના લક્ષણ નથી,” તેણીએ રોકડું પરખાવી દીધું, “મેં તમને આ એટલા માટે કહ્યું કે એ તમારા બસમાં છે, તો તેમાંથી તેણીને બચાવી લેવ. એ ધણી નાદાન ને નબળી છે, અને વળી હાથમાં તેણી ધણી અસુખી છે એટલે બનવાજોગ છે કે તેણી કંઈ એવું બોલું.”

નાદનીથી કરી દેશે કે જે માટે તેણીને પાછળથી જીંદગી ભરતો પસ્તાવો કરવો પડે.”

“એ તમે લોક શું વાતા ચલાવો છો?” પુટળાંજ ત્યાં તેટલાં પાછી આવી લાગી અને બોલી, “હું તો ધારતી’તી કે તમે ગયા હશે,” તેણીએ હોશંગ તરફ નજર કરીને અન્યખીથી પુછ્યું.

“નહિ; હું ને મીસ મસાની કંઈ ઘણી ડાહી ડાહી વાતો કરતાં હતાં,” તેણે દુકમાં કહ્યું, “ચાલો સાહેબજી,” તે ખાસ ભાર નાખીને છેલ્લા શબ્દો બોલ્યો, અને ત્યાંથી હંકારી ગયો.

“તમે લોક મરાયાં શું?” પુટળાંજે ખંગલામાં પાછા ફરતાં મેહેરાંને પુછ્યું.

“મરાયાં ! કાંય, શાંને વરે ? હું કાંય મીઠી રખાડી સાથે વેહેંચી ચેઉં ? હું તો એવણની સાથે ઝાઝી વાત ખી કરતી નથી.”

“પણ તો ખી આજે તેં ઘણી વાત કાઢેલી લાગેછ,” પુટળાંજે પોતાને વાંધો હોય તેમ ઝડપથી તેણીને કહ્યું.

મેહેરાં ચુપજ રહી. જમતાં જમતાં તેણીએ સપલની વાત ખાસ છેડી. તે બન્ને છોકરીઓ ભરી ભુખે ખાતી દેખાતી નહિ હતી. પુટળાં શીઝી અને કાહેલી લાગતી હતી. મેહેરાં વિચારવંત અને મુન્નયલી દીસતી હતી.

છેલ્લા થોડા દિવસોમાં કંઈ ડબનવાર તેણીએ સપલ ઉપર લખવું કે નહિ તેનો વિચાર કરી જોયો હતો. તેણીની ચગોર ચક્ષુઓએ જોઈ લીધું હતું કે હોશંગ રખાડી નાદન પુટળાં માટે લગાર ધારતીભયે

હતો. તેણી પોતાની જોખમદારી માટે બીહીને વિચાર કરતી થઈ હતી. જો પુટળાં ફસી પડે તો તેણીની જીંદગીનો સરતાપ નાશ થઈ જાય એ તો નક્કી હતું, પણ સાથે વળી તેણી ઉપર પણ ઈપકાનો વરસાદ વરશે.

પુટળાં માટે મેહેરાંને ખરાં દીલનું બહાલ હતું; અને જો કે સપલ સાથે તેણી પરણી હતી એ તેણીને મુતલબ પસંદ નહિ હતું, છતાં તેઓને સુખી જોવા તે પોતાનું બનતું કરવા તલબગાર ને તૈયાર હતી. તેજ વિચારથી તેણીએ ખાણી ઉપર વાત છેડી.

“તું મુંબઈ ક્યારે જાયછ, પુટળાં?”

પુટળાંએ ચમકીને પોતાની સહીના ચેહેરામાં જોયું.

“મુંબઈ જાઉં ? હું નથી જવાની. હું મુંબઈ પાછી કદી જવા માંગતીજ નથી,” તેણીએ લગાર ધ્રુજતા સાદે જવાબ કર્યો.

મેહેરાં તુરત વેળા કંઈ બોલી નહિ. તેણીએ ગુપચુપ ખાયા કર્યું.

“મેહેરાં, તું એમ ધારતી લાગેછ કે માહરે સપલ પાસ જવું જોઈએ,” પુટળાં જરા ગુસ્સે થઈને બોલી, “કદાચ તું એમ કહેવા આહતી હશે કે તેમ કરવાની માહરી ફરજ છે. પરંતુ તું બધું જાણતી નથી કે તેને માહરી રજબાર બી કનવાર નથી. તે તો મને દુર રહેલી જોવા અને ફાવે તો મરી બી મયલી જોવા ખુશી હોશે. તે પોતાનો છુટકાસે આહતો હોશે. તેણે માહરી સાથે પરણવાની ખરાં દીલની ઇચ્છા કદી રાખેલીજ નથી.”

“પુટળાં, એટલું બધું ખુરં વિચારવાની જરૂર નથી. માહરી ખાતરી છે કે સપલ—”



“સપલને તું બરાબર ઓળખતી નથી. હું અહીં આવી તે અગાઉના થોડા દિવસો મેં કેવા કંગાળ ને દોળખી ગુજર્યાછ તેનો તુને ખ્યાલ થઇ શકવાનો નથી. સપલને પાછો જોવાની મને જરા બી દરકાર નથી કેમકે તેણે માહરી દરકાર કદી રાખી નથી. હવે માહરી વારી આવીછ, ને હું બી હવે તેને બતાવી આપવા માગુંછ, કે તે કંઈ દુનીયામાં માહરે માટે એકજ મદદ નથી.”

પુટળાંને આમ વીખડીને વાત કરતી જોઇને મેહેરાં ચક્રીત થઇ ગઇ.

“જો તું એવી ઘેલી ગાંડી વાતો કરવાની હોય તો હું સાંભળવાની નથી. સપલ તાહરો ઘણી છે અને, પુટળાં, તું તેને એક વાર આહતી હતી. હમણાં તું ગમે તે માનતી હોય પણ એક વખત તો તું તેને ઘણોજ આહતી હતી.”

પુટળાં બેરીકરાધથી હસી પડી.

“તે બધું ખલાસ થયુંછ, મેહેરાં. હવે હું એને માટે માહર દીલ બાળવાની નથી. હું તે વખતે ઘણી નાદાન ને મુખી હતી કે તે વેળા હું સમજી શકી નહિ કે મદદ માટે ભાગે મતલબીજ રહે છે, અને જો પોતાની આહેલી માટે ખાતરીમદ હોય છે તો તેણીને આહવાની કે સાંભળવાની તુંભા બેકદર બનીને રાખતાજ નથી. ઓ, જો તે વખત પાછી આવી શકતો હોય તો તો હવે હું એની સાથ જુદીજ રીતે વર્તું; એને એવુંજ બાણવા દેઉં કે એને માટે મને માહરી પગમાંની સપાટ જોટલી બી દરકાર નથી.”

પુટળાં એટલું જુસ્સાથી બોલી ગઇ પણ પછી નશીશ બનીને અટકી ગઇ. તેણીની આંખોમાં આંસુઓ ઉભરાઇ આવ્યાં, તેણીએ તે

ઝડપથી ખખેરી નાખ્યાં અને કરગરીને મેહેરાં પાસ માંગી લીધું, “તું એની વાત માહરી આગળ ના કર. હું એની વાત કરવા માંગતી નથી.” પણ મેહેરાં બજી બતી.

“પુટળાં, હજી છેકજ મોડું થયું નથી. બધું બનેલું વીસરી જઈને તાહરો સંસાર નવેસરથી માંડવાનો વખત હજી મોજીદ છે, તાહરી ઉમ્મરનો ખ્યાલ કર. તું હજી જવાન છે, સપલ ખી હજી બચ્ચું છે; અને તમે બન્નેની આગળ હજી આખી જીદગી અરકાઈને પડેલી છે.”

મેહેરાં ઉઠીને પુટળાંની ખુરસીના હાથ ઉપર જઈ બેઠી અને તેણીને પોતાના પેટમાં પ્યારથી દાખીને મતાવ્યું, “તું સપલને માફ કાંય નથી કરતી? બધું ભુલી કાંય નથી જતી? ફરીથી બધું નવેસરથી કાંય નથી શરૂ કરતી? માહરી બહાલી બેઠેન, એને એક ચાન્સ આપ અને માહરી ખાતરી છે કે તમે લોકો ખીજું હનીમુન ઘણું મજાહમાં ને આનંદી ગુજરશો.”

પુટળાંએ ખીજવાઈને તે પોતાની સહીને પોતાના પાસામાંથી અલગ કરી મુકી. તેણીનો ચેહેરો ગુસ્સાથી ધમધમી આવ્યો હતો.

“મેહેરાં, તું શું બોલેછ તેનો કંઈ તુને ખ્યાલ નથી. હું એ વાત વંધુ કરવા માંગતી નથી. તું મને એકલી છોડ.” અને એટલું બોલી તેણી હાથ ધોઈને પોતાના રૂમમાં જઈ બસાઈ.

પુટળાંએ અરધી ઉપર રાત ક્રેરા ઉઝગસાની મેહેરાં મસાનીના બોલવા ઉપર ગૌર કરવામાં જ ગુજરી. સપલ સામે પોતાના જીગરને પથ્થર કરવા બતી શકતો કસદ તેણીએ કરી જોયો. તેણીએ બસ એટલું જ યાદ રાખવાની તજવીજ કરી જોઈ કે તે તેણીને સ્વાર્થી

ખનીને એક નીચ ફાંદાને પરીણામેજ પરણ્યો હતો; તે તેણીને ચાહતો નહિ હતો—તે તેણીની દરકાર રાખતો નહિ હતો. સપલનો ખ્યાલ પોતાનાં મગજમાંથી ખખેરી નાંખવા તેણીએ પરાણે હોશંગ રખાડીના ખ્યાલો કર્યા. હોશંગને તેણી ગમતી હતી. તે જવાનની આંખ માહેલા ચમકારાઓનાં ભેદો નહી સમજવા જેટલી તે કંઈ નાદાન નહી હતી.

અને પુટળાંને પણ તે ગમતો હતો. તેણીએ હમણાં જખરાનથી ખ્યાલ કર્યો કે હોશંગ તેણીને ઘણોજ ગમતો હતો; કે આજે સપલ આગળ મુંઝઝ જવા બદલ તેણીએ હોશંગ સાથે મોટર રાઇડ એનજોય કરવામાં ઘણી મગ્નહ મેળવી હતી ને બરહકજ ક્યું હતું. હોશંગ તેણીની કંપની માંગતો હતો, તેમાં મગ્નહ મેળવતો હતો; પણ સપલ—

તેણીની આંખમાં આંસુઓ ઉભરાઇ આવતાં અટકાવવા તેણીએ પોતાના હાથો તે ઉપર દાખી દીધા. શા માટે તેણી રડતી હતી? રડવા જેવું શું હતું? તેણી તો સુખી હતી—સંપૂર્ણ સુખી. સપલથી તેણી દુર હતી—સપલ કે જેણે તેણીની જીંદગીને ધુળ બનાવી દઇને તેણીને છેલ્લે છેલ્લે તો અણહદ સતાવી ને જળાવી હતી. તેણી પોતાના મક્કાનમાં હતી—સ્વતંત્ર અને સલામત; અને વળી હોશંગ તેણી જ્યારે ચાહતી હતી ત્યારે તેણીની આગળ અને આગળજ રહેતો હતો. તેણીએ ઈચ્છ્યું કે બીજી સહવારે પણ તે વહેલોજ આવે. મગર નાસતાનો વખત થતાં સુધીમાં તે ફડક્યો નહી.

સહવારની બપોર પડી. તેણી બપોરે જમી પણ શકી નહી. મેહેરાંની આતુર પુછપરછના જવાબમાં તે વ્હાલીએ એટલુંજ જણાવ્યું કે તેણીનું માથું દુઃખતું હતું. તેણી તે દીવસે બાહર પણ ગઈ નહી; બાહર કેંઈ જવાનુંજ નહી હતું.

અને તે સખજો સમય તેણી બારી બાહર આતુર અને અધીરા નમનોએ જોઈ રહી હતી.

મેહેરાં મસાનીને શું કરવું તે સુઝતું નહીં હતું. તે ચગોર બાળા ઉમેદ કરતી હતી અને પોતાનાં મન સાથે દુવા ચાહતી હતી કે હોશંગ ઉપર સદ્બુધ્ધી ફાવે અને તે હયાં આવવાથી બાઝ આવે. તેનાં અહીયાં આવવાથી કશુંબી સારું થવાનું નહીં હતું. પુટળાં સાચનો તેનો વધારે પડોશ કોઈ પણ રીતનું રૂડું પરીણામ લાવવાનો નહીં હતો.

તે આખો દિવસ બહુજ ઘણદર પસાર થયો. એક વેળા તો મેહેરાંએ પુટળાંને એકલી એકલી રડતી પકડી. તે મધુરી તમામ બેકરાર અને બેચેન હતી. તેણીને તમામ એકલવાયું લાગતું હતું. કોઈની પણ કાળજી વિનાની તે પોતાની મમ્માંની યાદ દુઃખથી ચીરાઈ જતાં જીગરે કરતી હતી.

કોઈક વેળા પુટળાં વિચાર કરતી કે સપલ સાથે તેણી વાજખીજ રીતે વરતતી હતી—તેને ઘટતીજ સળ કરતી હતી. તેણે જેવું કાંઈ હતું તેવુંજ તે હમણાં જોઈ રહ્યો હતો. મગર તેણી બીજીજ પળે વિચારતી ને માનતી કે તેણીનાં તે વિચારો કેવળ મુખ્યાં અને ઘેલા હતા.

આખર કરે ને તેઓ પરણેલાં હતાં, પછી એક બીજાને અણ-ગમતાં હોય તો શું થયું? એકજ માર્ગ—એકજ દીરગ તેઓ માટે માત્ર હતો અને તે પોતાથી બધું બનતું કરીને બની શકે તેમ સુખી થવાનો હતો.

તે રાત્રે મેહેરાં પુટળાંના રૂમમાંજ સુતી. પુટળાં કરતાં તેણીની ઉમ્મર કંઈ ઘણી મેટી નહિ હતી, પણ તેણી વહેનાર, ડાહપણવાળી અને ફરેલ બુધ્ધીની હોવાથી હીમત અને કુનેહ વાપરીને પુટળાંને

દીલસો આપી શકતી હતી. પુટળાંના દુઃખથી તેણીનું નાભુક જીર જળી જતું હતું. તેણી ખરાં દીલથી ઇચ્છતી હતી કે બાઈને મોટી આ સમયે જીવતાં હોતે અને પોતાની પ્રાણુથી પણ પ્યારી પુત્રી પુટળાંની સંભાળ લઈ શકતાં હોતે.

પુટળાંની આંખો લાગતીજ નહીં હતી. જરા જરા વારે કંઈને કંઈ દુઃખી વિચારોથી તેણી ચમકી ઉઠતી અને મેહેરાંને હેબતાઈને વળગી પડતી.

“સપલ—” એક વેળા તે એમજ ભડકી ઉઠી. તેણીનાં સાદમાં અચૂહદ ગભરાત હતો, “સપલ—સપલ, મને મારતો ના.....”

તેણી ભડકી ઉઠીને ધસાંધસ રડી પડી. મેહેરાંએ તે કામળાંગીને બહુજ દીલસોઝીથી કોટી કરીને ઘણો સધ્યારો આપ્યો.

“ડીયર, તું બીહી નાં. હું તાહરી આગળ છું. તને કોઈ ઈજ કરવાનું નથી.” તેણીનું માથું પ્યારથી પસવારતાં અને તેણીને બહાલથી ચુમી લેતાં મેહેરાંએ સમજાવ્યું.

“મેં સ્વપ્નો જોયો,” પુટળાંએ ધ્રુજતાં કહ્યું, “મને લાગું—મને લાગું કે કોઈ મને મારેછ.”

“હું અહીં છું ત્યાં સુધી તને કોઈ ઈજ કરવાનું નથી. સ્વપ્નાથી એટલું બીહવાનું કેવું? સ્વપ્નામાં માનવાનું કેવું? ચાલ, સુંઘ બા.”

પુટળાં કાંઈ બોલી નહીં. એક વખતે સપલ ગુસ્સાથી બહાવરો અનેસો તેણીને મારવા તેણીનાં આંગ ઉપર ધસ્યો આવ્યો હતો, એ વાત તેણીએ મેહેરાં આગળ કદી કરી નહીં હતી. હમણાં સ્વપ્નામાં તેજ દેખાવ જોઈને તે ચમકી ઉઠી હતી.

મેહેરાંની ગોદમાં વળગીજ રહીને તે મધુરી થોડે વારે પાછી ઉંઘમાં પડી.

### પ્રકરણ ૧૯.

ખીજ ખે દિવસો કશા પણ વધુ બનાવો બન્યા વિનાના વહી ગયા. હોશંગ રખાડી એ અરસા દરમીયાન મોટી મીનારમાં પાછો આવ્યોજ નહિ. સુંદર પુટળાં પહેલાં તો તે માટે જરા અજબ અને ખફા થઈ અને પછી તો તે ખાસ ગુસ્સે થયલી જણાઈ.

તેણી બંગલામાંજ ભરાઈ રહેલી હતી. બાહર કેઠે જતી નહિ હતી. બારી નજદીક આરમચેર ખેંચીને તે વિચારગ્રસ્ત પડી રહેતી યા વાંચવાનાં ઢાંગ કરતી. મેહેરાં ખાડે ડોળે તેણીની દરેક હીલચાલ ઉપર નજર રાખી રહી હતી.

મેહેરાંની ખાસ ઘોંઘોંકથી છેક ત્રીજે દિવસે જલ કામાના કાગળનો જવાબ પુટળાંએ કર્યો. તે કાગળ બહુ ઠંડાઈથી લખાયલું હતું અને સપલના ખીમાર હોવા વાસ્તે તેણી દલગીર હતી એમ માત્ર લખ્યું હતું અને સાથોસાથ ઉમેર્યું હતું કે હવે તો તે ઓલરાઈટ હશે. છેવટે તેણીએ ઉમેર્યું હતું કે તેણી ઘણી મજાહમાં હતી અને મુંબઈ કરતાં નવસારી રહેવાનું વધતું પસંદ કરતી હતી.

“કેમકે, જલ ભઈ અહીં માહરા ઘણા ફેન્ડા છે.” તેણીએ જાણી બુજીને એ શબ્દો લખ્યા હતા કે જલ સપલને તે કાગળ વંચાવે અને સપલ જાણે કે પુટળાંને તેની પરવાહ નહિ હતી. અને

જલ કામાએ તે કાગળને જરાજર સપલને વંચાવ્યું. સપલ પોતાની બીમારીમાંથી ધીમે ધીમે સાજો થતો હતો. હજી તેનો અવતાર તવા-યલો અને લખાયલોજ હતો. સપલ આગળો સપલ રહ્યો નહિ હતો. તે બહુજ થોડું બોલતો અને મુગો પડી રહેતો હતો. સપલે તે કાગળ વાંચ્યું, અને જલને બેદરકારીથી પાછું આપ્યું.

“તેં ત્યારે પુટળાં પર લખેલું.”

“હા.”

“તાહરે એટલી મહેનત લેવી જોઈતી નહિ હતી; હું જાણતો હતો કે તેણી નહિજ આવશે. જો તેં મને પુછ્યું હતે તો હું તેમ કહેતે. અલબત્ત તેં તો લખ્યું હશે કે તેણીએ આવવું.”

“હા.”

સપલ સહેજ હસ્યો. તે પોતાના મિત્રની બહી લાગણી વખાણ્યા વિના રહી શક્યો નહિ. જલ સપલ માટે ખરે મને બેચેન હતો. તેની તખીયતના બગાડાએ તેને ઘણો બેકાર કરી મેલ્યો હતો. સપલ ઘણો નબલો અને કાહેલી દીસ્તો હતો, જો કે તે પોતાને તો કંઈજ નહિ હોવાનું થોડી થાકીને જણાવતો હતો.

“આપ મનેજ ચટકો લગાડવા ખાસ પુટળાંએ લખ્યુંછ,” સપલે જરા વારે કહ્યું. “એના ઘણા ફેન્ડોને માટે...એ ખાસ હોશંગ રખાડીને “મીન” કરતી હોમે.”

જલ ગુંચળામાં પડ્યો.

“મને તો કંઈ તેવું નહિ લાગતુ,” તેણે કહ્યું.

“મને તો દીવાની જોત જેવું દીસેછ.” સપલ કડવાસનું હસીને બોલ્યો. “એ દીટ ફાર ટેટ જેવું છે. પણ હું ધારંછ કે—”

તેણે તે વાક્ય પુરો કર્યો નહિ. તે એમ કહી શક્યો નહિ કે પુટળાં એક પરાયાના જેટલો બી ખ્યાલ ન કરવા જેટલી ગણના તેને માટે ધરાવતી હતી. તેણે પોતાની આંખો વીંચી દીધી અને ચુપ થઈ ગયો.

બલ કામા થોડે વારે ત્યાંથી ચાલતો થયો.

સપલ વિચારમાં જ પડી રહ્યો. જે બન્યું હતું તે પછી કોઈ પુટળાંને કશો ઠપકો આપી શકે એમ નહિ હતું; મગર તો બી તેને નિરાશી ઉપજતી હતી; તેને એમ લાગતું હતું કે તેણીએ આવવું જોઈતું હતું—ફક્ત એટલું જ જોવા કે સપલ કેમ હતો.

પણ પુટળાં આજકાલ તો સપલ માટે ઝાઝો વિચાર બી કરતી નહિ હતી, એક પરાયાની અસર અને સંગતને લીધે સપલને ભુલવા લાગી હતી; કે જે પરાયાને તેણીએ આજે છેલ્લા થોડા દીવસો થયાં તો જોયો બી નહિ હતો.

કોઈક વેળા તેણીને વિચાર થતો કે હોશંગને એક ચીઠી લખી બોલાવવો અથવા તે જે બાજુ ફરવા જતો હતો તે તરફ પોતે ફરવા જવું. પણ કશાંથી તેણી તેમ કરતાં ખંચાઈ જતી. એક બપોરે અચાનક તેઓનો ભેટો થઈ ગયો. પુટળાં કંઈ ખરીદીએ બાહર, ગયલી પાછી આવતી હતી તેટલાં હોશંગજ સામેથી આવતો મળ્યો. તે બન્નેના ચહેરા એકબેક ઉપર નજર પડતાં દુરનીવાળા બંનેના નજરે આવ્યા.

“મને તો લાગ્યું કે તને કદી પાછા આવવાનાજ નથી,” પુટળાંએ જરા અચકીને કહ્યું, “તમે માહરી સાથે ગુસ્સે થયા છ શું?”



“ગુસ્સે ?” હોશંગે જરા હસ્યો, “કાંય, શાંને સાર ? હું જરા કામ સર સુરત ગયલો હતો.”

“ઓહ !” તેણી બોલી પડી, “પણ તમે મને કહ્યું બી નહિ.” તેણીથી વગર વિચારવે બેલાઈ ગયું.

હોશંગે એક ઝડપી નજર તે મોહક મુખડા ઉપર નાંખી.

“આઈ મીરડ યું,” બોલી પુટળાંએ તુરત કપ્પુલ્યું.

“એ તો તમારી ભલાઈ છે.” હોશંગે હરખાઈને આજાર પ્રદર-શીત કર્યો, “હું તમારી સાથ થોડોક ખટકો આઉં તો તમને વાંધો તો નથીની ?” તેણે જરા અચકીને પુછ્યું.

“જો તમને ગમતું હોય તો ચાલો.”

“મને ઘણુંજ ગમશે,” તેણે ગંભીરાઈથી કહ્યું અને પછી તે બંને મોદી મીનાર તરફ ચાલવા લાગ્યાં.

બોલી પુટળાં તે મુલાકાતથી અજબ જેવી ખુશ થઈ ગઈ હતી. તેણીની આંખો ખુશાલીના ચમકારા ભરતી હતી. તેણીના ગાલો આનંદથી ધમધમી આવ્યા હતા. હોશંગે તે રૂપસુંદરી ભણી ઘણું જોવાની હિંમત કરી નહિ. તેણીને મળવાથી તેને પોતાને પણ ઘણી ખુશાળી ઉપજતી હતી, મગર તે લગાર બીહીધેલા જેવો હતો. મેહેરાં મસાની તેને મોદી મીનારમાં ફરીથી નહિ આવવાનું કહેવામાં કેટલે દરજ્જે વાજખી હતી તે તે હવે સમજી શક્યો. તેઓ તરેહવાર વાતો કરતાં ચાલવા લાગ્યાં. ખાસ કરીને હોશંગે ભલતીજ વાતો કરવાની સંભાળ લીધી.

“મને આટલા દહાડા ખીલકુલ ગમ્યું નહિ. મને ઘણુંજ એકલ-વાયું લાગ્યું,” પુટળાંએ પટપટારો કર્યો, “ખારીએ બેઠી બેઠી વિચારજ કર્યા કરે કે તમે આવતા કાંય નહિ હશે.”

“ખરેખર !”

પુટળાં જરા ગુસ્સે થયલી લાગી. તેણીએ પોતાનાં બવાં જમાવ્યાં અને જરા અધીરાધથી હોશંગ તરફ જોયું.

“વોટ ઇઝ ધી મેટર ? મને લાગેછ કે કંઈ થયુંછ. તમે માહરી સાથે ગુસ્સે જેવા છેવ; તમે—”

“પુટળાં બહેન, હું તમને ખાતરી આપુછ કે તેવું કંઈજ નથી. હું જરા કામમાંજ હતો; પણ તમે તમારે લગતું તો કંઈ કેહતાંજ નહિ. સપલ કેમ છે ?”

હોશંગ સપલ માટે પુટળાં આગળ કદી બોલ્યો નહિ હતો.

પુટળાંએ પોતાના ખભાં ચઢાવ્યાં. “મને ખબર નથી. ગયે અઠવાડીએ તો એવણુની તખીયત ઠીક નહિ હતી પણ હવે તો ઓલરાષ્ટ થઈ ગયા હશે.”

હોશંગ તે મધુરીને સપલ માટે આટલી બેદરકારીથી બોલતી જોઈને દંગ થઈ ગયો. તે તો પુટળાંને માયા, મીઠાશ અને મહોખ્ખતનીજ પુટળી માનતો હતો.

“તમે એને એન્જ માટે અહીં બોલાવતાં કાંય નહિ ?” તેણે કહયું, “ગામની ચોકખી હવા ખીજે ડોક્ટર છે.”

“એવણુ અહીં આવશે નહિ. ગામડેની જાંદગીને સપલ ધિક્કારેછ.” પુટળાંએ ઉડાવનારો જવાબ કર્યો, “સપલને તો મુખધનીજ મેળહ ઘણી ગમેછ.”

અને તેટલાં મોઢી મીનાર આવી લાગ્યો, “મીઠા રખાડી, અંદર આવોની,” તેણીએ આમંત્રણ કર્યું.

હોશંગ લાલલાલ થઈ આવ્યો. તેણે ના પાડવા ચાહ્યું, તેણે ના પાડવા માગ્યું; મગર પુટળાંની મનહર ચશ્મોના આગ્રહનો તે અનાદર કરી શક્યો નહિ. તે ગુપચુપ પુટળાંની સાથે ચાલ્યો.

“મેહરાં ખી ધરમાં નથી. એના માસીને ત્યાં ગઈછ. તમને કંઈ વાંધો તો નથીની.”

“વાંધો શાંતો હોય, પુટળાં બહેન,” હોશંગે ધડકતે હૃદયે જવાબ કર્યો.

તે તેણીની પછવાડે હોલમાં ગયો. તે જાણતો હતો કે તે આ ખોટું કામ કરતો હતો: તેમ કરવાની તેણે નબલાઈ બતાવવી જોઈતી નહિ હતી: તેણે સાંથી ચાલીજ જવું જોઈતું હતું:—મગર તે પોતાના મનને મારી શક્યો નહિ. પુટળાં સાથના એક વારના મેલાપના આનંદ આગળ ગમે તેવો ભોગ કે જોખમ તેની શું ખીસાદમાં હતો?

તેઓ હોલમાં દાખલ થયાં અને આગળ ચાલતી પુટળાં એકાએક અટકી પડી. અંદર કોચ ઉપર ખેડેલો એક માણસ તેઓને દાખલ થતાં જોઈને ઉઠી ઉભો થયો—એક નખાયેલો, લખાયેલો અને અવતાર જેઅવતાર દીસતો જવાન—અને તે સપલ કાટગરા હતો !

## પ્રકરણ ૨૦.

સપલે પુટળાં ઉપર એક ઝડપી નજર નાંખી અને પછી તેણીની પછવાડે આવતા હોશંગ ઉપર તેનું ધ્યાન ખેંચાયું. તેનો શીકકો કાહેલી એહેરા હોશંગને જોતાં સાથ ગુસ્સાથી ધમધમી આવ્યો.

તે ત્રણમાંથી પહેલે હોશંગેજ ઝખાન ખોલી. તે શેકહેન્ડ માટે લંબાવેલા હાથ સાથ સપલ આગળ ધસી ગયો.

“અમે હમણાં તમારીજ વાતો કરતાં હતાં,” તેણે ઠરેલા નરમ અવાજે બાહરથી તો કહ્યું, મગર બાતેનથી તો પુટળાંના વરને જોધને તેનું એક ઘડી અગાઉનું ખુશીમાં નાચતું હૃદય નીરાશીમાં ગંરકાવ ગયું હતું. બનવાજોગ હતું કે નશીબ બહુ બરવખતે તેઓની વચમાં આવ્યું હતું, અને હોશંગને એક ખોટું કામ કરવાથી ટાંકણાસર અટકાવ્યો હતો.

તેઓએ કમનનીજ શેકહેન્ડ કરી. પુટળાં કાંઈ ખોલી નહી. સપલ પણ ચુપજ રહ્યો. જાણે કોઈ અંજણાઓ મળતાં હોય એટલી બધી ઠંડઈ તેઓનાં તે મેલાપ વખતે હતી. પુટળાંનું મન તો કરભાગ થતું હતું. થોડીક પળો શું કરવું ને શું કહેવું તે તેણીને સુઝતું નહી.

સપલ ખરેખરજ ખીમાર હતો તે જોધને તે રૂપસુંદરીના દીલમાં ચુંથાઈ આવ્યું. તેણીએ તેના કાહેલી એહેરા ઉપરથી પોતાની નજર ફેરવી લીધી, અને પોતાના કપડાં સરખાં કરવાનાં ફાંફાં મારવા લાગી.

પરંતુ હોશંગ રખાડીએ તે કઢંગો સમો સમાલી લીધો. સપલને મળવાથી તે નારાજ હતો, છતાં તેણે શું એક રાજી હોય તેમ વાતોતું

ગાડું ગળડતું ક્યું. પુટળાંનો ગભરાટ દુર કરવા, તેણીના મનનું સમઘાન કરવા તેણે તેમ કરવાનું માથે લીધું; મગર તેજ વેળા તે મનથી ઘણો ગુન્થવાયો ને અજબ થયો કે હવે તે ત્યાંથી શું બહારે છટકી જઈ શકશે. તેની હાલત ઘણી વસમી હતી—ખરેખર તો પુટળાં કે સપલ કરતાં પણ વધુ. તેણે વાતો કરતાં કરતાં પુટળાં તરફ અછડતી નજરો ફેંક્યા કરી. તેણીને શું લાગણીઓ થતી હશે? શું તેણી પોતાના ભરથારને જોઈને ખુશ થઈ હશે યા તો તે જોમ પોતે બન્યો હતો તેમ નારાજ થઈ હશે ?

“તમારા ભાઈ કેમ છે?” તેણે સપલને સવાલ કર્યો, “ઘણો વખત થયાં માહરી ઉપર તેવણનું કાગળ પણ આવ્યું નથી. એવણ હવે હિન્દુસ્તાન આવવાનો વિચાર રાખેછ કે નહી. બોલ્યા તો ઘણું કરેછ પણ ત્યાંથી સસડતાજ નથી.”

સપલે પુટળાં તરફ જવાખ દેવા પહેલાં ખાસ જોયું અને પછી ઝડપથી મોટેથી ઉમેયું, “એવણ હિન્દુસ્તાન આવવા ઉપડી ચુક્યાછ.”

ત્યાં પાછી ચુપકીદી ફેલાઈ. પુટળાંનો ચેહેરો ગુલાબી બની આવ્યો. તેણીની આંખો ખીલીધેલી અને કધાયલી બની.

“શું ખરેખર ! મહાન મેહેરનોશજ હિન્દુસ્તાન આવવા ઉપડી ચુક્યાછ?” હોશંગથી સપલની મેહેરનોશજ માટેની હંમેશની ટકોર બેખબરપણે બોલાઈ ગઈ. સપલ તે સાંભળીને હસ્યો.

“હા. મને ગઈ સતેજ ખબર પડી. હું ધારેછ કે આવતા સોમવારે તેવણ કલકત્તા આવી પુગશે.”

“મેહેરનોશજીને મળવા હું ધણો ખુશી થવશ. એવણુ એક બહુ ભલા અને દિલસોઝ મિત્ર છે, ને વળી એવણુ જ્યારે જાણુશે કે હું તમારો અને તમારાં ધણીઆણીનો મિત્ર થયોછ ત્યારે તો આર ખી ખુશી થઇ જશે,” હોશંગે કહ્યું. તે એમ બોલતો હતો ત્યારે પણ તેની નજર તો પુટળાં ભણી હતી પુટળાં પોતાનાં હાથોમાં હાથો ભેરવીને એક ખુરશી ઉપર નશોશ જોવી ખેસી રહી હતી.

મેહેરાં મસાની આ વખતે આવી લાગી, તેણીની નજર પહેલી હોશંગ ઉપર પડી અને હોશંગે શરમીન્દગીથી પોતાની નજરો તેણી ઉપરથી ફેરવી લીધી. તે પોતાની ખુરશી ઉપરથી ઉઠી ઉભો થયો અને તે ઉપર ખેસવાની મેહેરાંને આફર કરી, પરંતુ મેહેરાં તો સીધી સપલ તરફ દોડી અને તેને ચાંપીને શેકહેન્ડ કરી.

“તમને જોવાની તો હું જરા ખી વકકી રાખતી નહી હતી,” તેણીએ ખુલ્લાં દીલે કહ્યું અને પછી પુટળાં તરફ જોયું.

“એવણુને જોવાની આશા આપણે કોઈ રાખતાં નહી હતાં.” પુટળાંએ હવે હીંમત એકઠી કરીને જખાન ખોલી. “સપલના ભાઈ મેહેનોશજી મુખ્ય આવવા ઉપડી ચુકાછ અને મને લાગેછ કે તેજ કહેવા એવણુ અહીંયાં આવ્યા હશે.”

સપલના જીગરમાં દુઃખનો ચમટો દુટયો. શું તે તેની એકવારની દીલખર પુટળાં બોલતી હતી—તે નીર્દોષ, નાદાન, લાડકી છોકરી. નહી, આ તો કોઇ ખીજજ પુટળાં હતી કે જે તેની તરફ જોવાની પણ તુંભા રાખતી નહતી અને તેને બોલાવવાની પણ ઈચ્છા કરતી નહતી.

એક વખતે તો એજ મધુરી તેનો એકેએક બોલ સાંભળવા અતી આતુર રહેતી હતી: તેને જોતાં સાથજ ખુશીથી બધી ગોલાખી ગોલાખી બની જતી હતી; મગર આજે, આજે તો કોઈ એમજ ધારે કે તેણી તેની નહીં પણ હોશંગ રખાડીનીજ પરણેતર હતી.

તે હોશંગને ધીકકારતો હતો. તેણે એક ગુસ્સાભરી નજર તે જવાન બણી કરી. શું જલ કામાએ તેને આ માણસ માટે ભડકાવ્યો નહીં હતો કે તે મોદી મીનારમાં પડ્યો પાંચરચો રહેતો હતો અને તે બન્ને છોકરીઓનો અને ખાસ કરીને પુટળાનો મોટો મિત્ર બન્યો હતો. સપલનાં અંતરમાં અદેખાઈ ઉભરાઈ આવી. હોશંગ તવંગર હતો, જ્યારે તે તો પોતાના ભાઈનીજ મેહેરખાની ઉપર જીવતો હતો કે જે મેહેરખાની કોઈપણ પળે તે ભાઈ જો છેડાય તો અટકી પડે એમ હતી. અને જો મેહેરનોશજી જાણે કે તે અને પુટળાં છુટાં થયાં હતાં—જો મેહેરનોશજી જાણે મુમતાઝને લગતી તેની બધી સાચી વાતો તો તો સપલ કાટગરા માટે ખચ્ચીતજ બહુ જુરો અવતાર હતો.

હોશંગને ઈસીજ રહેલો જોધને સપલનું બહુ ઉભરાઈ આવ્યું. તેને ધણું મન થયું કે હવે ખરતી લેવાની તે તેને સુચના કરે, મગર પોતાની સ્થિતિનો ખ્યાલ થતાં તેણે તેમ કરવાનું દુરસ્ત વિચાર્યું નહીં તે પોતે પણ બીન બોલાવ્યોજ પુટળાને મળવા આવ્યો હતો. આ મકાન પુટળાનું હતું અને હાલનો ચસકેલો મામલો જોતાં એ તદ્દન બનવાજોગ હતું કે પુટળાં પોતાની સત્તા બતાવવાને માટે તેને પણ ચાલી જવાનો હોકમ કરે.

પુટળાંએજ તેટલાં સપલને સવાલ કર્યો. તેણીએ પોતાની મધુરી ચશ્મો તેની સાથ જરા બી ખંચાયા વગર મેળવી.

“તમે જમ્યા નહી હશે. ખાજા ક્યારે જવાનો વિચાર છે. રાતને રાત તો નથી જવાનાની ?”

સપલને બહુ બારી પડી ગયું. હોશંગ મેહેરાં સાથે વાતો કરવા લાગ્યો.

“જો તાહરી મરજી હશે તો હું રાતે જવશ,” સપલે જરા ગુસ્સે થયલા સાદે કહ્યું. તેની પોતાનીજ પરણેતર તેની સાથ આમ પરાયાની માફક ઠંડાઈથી વસ્તતી હતી એ જોઈને તેને બહુ લાગી આવ્યું.

“હું હવે તમારી રજા લેઉંછ,” હોશંગે જવા માટે ઉડી ઉભો થતાં કહ્યું. તેણે સપલ અને મેહેરાંને શેકહેન્ડ કરી અને પછી પુટળાં તરફ ફર્યો.

“ચાલો, મીંઠ રખાડી, હું તમને દરવાજા વેર મુકવા આઉંછ.” તેણીએ સપલને ખાસ પજવવા ધણાજ મીઠાશથી હસીને આમ કહ્યું અને તેની સાથ બાહર નીકળી.

“આપણી વાતમાં ખલલ પડી, મીંઠ રખાડી. આજ એમ સૌરી,” તે મધુરી બોલી, મમર તે શું બોલી તે તેણી ભાગ્યેજ સમજી હતી. સપલની હાજરીથી તેણીનું ચીત ચક્રોળે ચઢ્યું હતું.

“જો થયું છે તે ઠીકજ થયું છે,” હોશંગે તેણી ભણી માયાથી જોઈને જણાવ્યું, “પુટળાં બેહેન, તમે હજી ધણા જવાન છેવ તેમ વળી નાહાન થી છેવ. તમારી જીંદગીને નાહક દુઃખી ને બરબાદ કરી નાંખવાની જરૂર નથી.”

તેણીએ બહુજ બેપરવાઈથી પોતાની જાયશમો હોશંગ તરફ ઉઠાવી.



“માહરી જવાન છંદગીનો નાશ તો માહરાં લખને દીવસેજ મંડાયો અને થયો છે,” તેણીએ મોટા કડવાશથી કહ્યું, “હું—પણ જવા દેવ. એ વાત આપણે નહીંજ કર્યો તો ઠીક.”

પરંતુ હોશંગ બજીદ બન્યો.

“માહરાં બેહેન, હજી ઘણું મોટું થયું નથી. માહરે એ વાત કરવી નહીં જોઈએ એમ તમે ધારતાં હશો. હું કદાચ તેમ કરવામાં ખોટું બી કરતો હોઉં, મગર હું એક ચીજ માટે બહુ આતુર છું અને તે તમને સુખી ને આનંદી જોવાની છે.”

“ઠેંક ચુ !” પુટળાંએ ધુજતે સાદે તેને શેકહેન્ડ કરતાં કહ્યું અને પછી ઝડપથી બંગલામાં પાછી ફરવા ગઈ પણ પછી એકાએક કઈ યાદ આવી ગયું હોય તેમ બોલી, “તમે મને પાછા ક્યારે મળશો ?”

હોશંગે કશો જવાબ કર્યો નહીં. તે વિચારમાં હતો અને તે જોઈ પુટળાંએ તે પ્રશ્ન અધીરાઈથી પાછો પુછ્યો.

“મીસીસ કાટગરા, જો હું માહરી ખરી ફરજ સમજીને બોલું તો માહરે એમજ કહેવું જોઈએ કે આપણા બંનેના બલાંને ખાતર આપણે કદી પાછાં મળવું જોઈએજ નહીં. તમે પરણેલાં છેવ—એ એક કમનસ્કીબી છે એમ તમે માનોછ—પણ તેમ હું માંનતો નથી. એને એક બીજો ચાન્સ આપો. આપણે બધાંજ ભુલો કર્યો છીએ. માણસ માત્ર ભુલતે પાત્ર છે. એને એક બીજો ચાન્સ આપો અને જો તેમાં એ નીશક્રળ નીવડે—” તેણે તે વાક્ય પુરું કર્યો નહીં. પુટળાં ભણી ગુપચુપ તેણે જોયા કયું અને પછી કંઈપણ વધુ બોલ્યા વગર તેજ ત્યાંથી ચાલતો થયો.

પુટળાં તેજ જગાએ વિચારમાં થોડાવાર સુધી ઉભી રહી. તેણીના દીલમાં દરીઆવો ડોહવાતા હતા. આ શું હોશંગ રખાડીજ મોલ્યો હતો. તેણીએ પોતાની આંખો ઉપર પોતાના હાથો ધાંકી દીધા, અને પછી બંગલામાં પાછી આવી. બાહરનાજ વરંડા ઉપરથી, સપલ બેઠો હતો તે હાલમાં જવા બદલ, એક ખીન્નજ રૂમમાં થઈને તેણી પોતાના રૂમમાં જઈ બસાઈ.

### પ્રકરણ ૨૧.

હાલમાં બેઠેલા સપલ કાટગરાની હાલત એ દરમ્યાન કંઈ અદે-ખાઈ ઉપજવવા ભેગ નહિ હતી. તે મોટા હાલમાં પુટળાંના પાછા ફરવાની અધીરાઈથી વાર જોતો તે આમતેમ ફેરા ફરતો હતો.

મેહેરાં મસાની, મનમાં ગમત મેળવતી, તેનો તે બેબાકળો અવતાર જોઈ રહી હતી. સપલને જે થતું હતું, સપલ જે દુઃખ ખમતો હતો તેને તે તમામ લાયક હતો એમ તે કામળાંગી માનતી હતી. તેની અને તેની પરણેતર વચ્ચેના કમનશીબ વિયોગનો એકલો ખતાવાર તેજ હતો એમ તેણી ધારતી હતી. સપલ તેણીને કદી ગમતોજ નહિ હતો. બચપણમાં સાથે રમેલાં ત્યારનીજ તેણીને તે લાગણી હતી. સપલની સ્વાર્થી ખાસ્યતને લીધે તે અવારનવાર તે દિવસોમાં પણ તેની સાથે ધણી લડી હતી. અને તે વેળાનો સપલ તેજ આગાદ હમણાંનો સપલ હતો એમ તેણીએ તેને જોતાં સાચજ જોઈ ને જાણી લીધું હતું.

“તું એમ ક્યાં સુધી ફેરા ખાયા કરશે?” અતે કંટાળીને મેહેરાં-એજ સપલને પુછ્યું. “એમ તો બધી જમીન ખી ધસાઈ જશે.”

સપલ ઉભો રહી ગયો.

“પુટળાં પાછી આવતી કેમ નથી?” તેણે જાણવા માંગ્યું, “એ પેલા ગધેડા હોશંગ સાથે બાહર થું કરેછ?”

“સપલ, હોશંગ કંઈ ગધેડો નથી.” મેહેરાએ ઠંડાઈથી કહ્યું, “બહુ મજાનો, લાચકીવાળો, ખાનદાની ને ચંચળ જવાન છે.”

સપલ કાટગરાની આંખો ગુસ્સાના ચમકારા ફેંકી રહી.

“મને એમ લાગેછ કે માહરી બહરી પછવાડે એને બટકવા દેવામાં તું તેને જાણી જોઈને ઉત્તેજન આપેછ. મેહેરાં, હું તો ધારતો હતો કે તું એક વિશ્વાસ મુકવા લાયક છોકરી છે.”

મેહેરાં બેશીકરાઈથી હસી પડી.

“સપલ, હું બી તાહરે માટે એમજ ધારતી હતી,” તેણીએ કહ્યું. “અને હવે હું જોઉંછ કે તેમ ધારવામાં મેં ભુલ કીધી છે. તેં પુટળાંની જીંદગીનો નાશ કર્યો છે અને તું દરેક ઠપકા ને સજાને પાત્ર છે.”

“માહરી સાથે એમ વાત કરવાની તું સરકશીજ કેમ કરી શકેછ?” સપલે ખબરીને કહ્યું.

મેહેરાં તેનું જાસ્તી પાકવવા મોટેથી હસી પડી.

“સરકશી! લેવં, બાઈ બોલ્યા! સપલ, હું તાહરાથી જરા બી બીહીતી નથી. હું તને રોજગ ઝોળખુંછ. પુટળાં તાહરી સાથે પરણી કારણકે તેણી તાહરી ઉપર કુરબાન હતી; તેણી દીસ્તી આંખે આંખણી બનીને એમજ માનતી હતી કે તાહરા જેવો દુનીયામાં કોઈ બીજો છેજ નહિ. તાહરાજ વાંકથી, તાહરીજ તક્સીરથી તેણીના એ વિચારો ફેરવાયા છે અને તેણી કંઈ જુદુંજ વિચારતી થઈ છે.”

“એ નાપાક હોશંગના આંગમાંના એકેએક હાડકાંઓ હું ભગીં નાખશ,” સપલ શુરસાથી બરાડી હત્યો, “હું—હું—” તે મિકકમ અટકી ગયો અને નબળાઈ અને ચાકથી આજેજ આવેલો એક પુરુસી ઉપર ફસડાઈ પડ્યો. તેનો આવો દયામણો અવતાર જોઈને માધાજી મેહેરાંને લાગી આવ્યું.

“તું સીક હતોની, સપલ?” તેણીએ પુછ્યું.

સપલે કશો જવાબ કર્યો નહિ. મેહેરાં તેની નજદીક ગઈ અને તેનાં ખભાં ઉપર હાથ મુકી દીલસોજીથી બોલી, “સાવધ થા, સપલ, હીંમત ધર,” તેણીએ ગંભીરાઈથી કહ્યું. “હજી ઘણું મોડું થયું નથી. આખર કરેને તમે લોક પરણેલાં છો અને તમારે હજી જીંદગી લેવાની છે. તમે બન્ને હજી બીજા પચાસ વર્ષ જીવશો.”

“અરે, મુઓ હું! માહર મોહતજ કાંચ નથી આવી જતું? આ જીંદગીથી હું કંઠાળી ગયોછ. ખોદ માલમ હુંજ કાંચ એટલો દુઃખી થતો હોવશ.”

“જો, સપલ, તું એમ એક ઇડીયટની કાની વાત કરવાનો હોય,” મેહેરાંએ અધીરાઈથી તપી આવતાં તેને ગાંગડ્યો, “તો——”

“આપ એમ સારી, મને માફ કર. હું થું કરંછ તે કંઈ મને સુજતું નથી. માહરા મોટા ભાઈ ધરે આવેછ——”

“અને, તેથી, તમે અહીં આયાછ.” મેહેરાંએ કપ્પાભાઈ અવાજે પુછ્યું.

“હા, અને નહિ બી. હું પુટળાંને મળવા આવ્યોછ. તું માનસ નહિ, મેહેરાં, કે જે ઘડસી એ મને છોડી ગયછ તે ઘડરની માહરી

હાંથી જવતાં દોળખ જેવી ડરામણી છે. માહરોં બોલ જો તું નહિ માનતી હોય તો માહરા ફેન્ડ જાલને પુછ. હું તને સોગંદ ખાધને કહુંછ કે આયજ પળે જે બધું ભુતકાળમાં બન્યુંછ તે બધું નહિ બનેલું કરવા અને ફરીથી હાંથી માંડવા હું માહરોં જમણો હાથ કાપી આપવાને તૈયાર છું. મને એવું ગુમાન છે કે પુરણાં મને ધિક્કારેછ. એણે પોતેજ તેમ હોવાનું મને મુંબઈમાં કહેલું છે; અને હમણાં એ તેવીજ રીતે માહરી સાથ વર્તીછ. તુંજ વિચાર કર, મેહેરાં, એક માહરી પોતાની જૈરી મને જમવાના છેવ કે કહીને એક પરાયાના દેખતાં પુછે તે માહરાથી કેમ સોસાય---અને તે બી આય જુટ હોશંગનાં દેખતાં.”

“પુરણાં બી દુઃખીજ છે—તાહરા કરતાં જસ્તી દુઃખી,” તેણીએ તે જવાંનને ધીરજ આપવા હળવેથી કહ્યું, “સપલ, એ તુંને એટલી બધી તો ચાહતી હતી કે તાહરી ક્યાઈથી તે મોટો શોક ખાઈ ગય. ગરીબ બિચારી ! એની લાગણીઓ તો તાહરા હીસાબમાંજ નથી. ને તું બી એટલો પોચો શાંનો થઈ જાયછ? એક ઓરતને સમજવી લેવા જેટલી શક્તી જો તાહરામાં નથી તો પછી મરદ તરીકે તને શાંનો ઝાળખાવેછ? સપલ, પુરણાંને તાહરી એક વખત ધણીજ દરકાર હતી, અને તેજ લાગણીઓ પાછી એનામાં સજગૃત કરવાનું તાહરે મોટે મુશકેલ થઈ પડવાનું નથી. કોઈ એને ચાહય, કોઈ એની સાથ માયાથી વર્તે તે મોટે એ ટવળેછ; અને, તેથીજ, એ હોશંગ સાથ જસ્તી બેળાયછ. મગર એ બધો બાહરનો દેખાવ છે. સપલ, હું પુરણાંને પુરતી પીછાણું છું. એ ધણી અસુખી હતી. કોઈની કાળજી અને ચાહ મોટે એ ટવળતી હતી, તેટલાં એ હોશંગ આવ્યો અને એની સુખ

મલો થયો—તેથીજ—ફક્ત તેથીજ—તે હેઠાંગ સાથ વધતી  
ભેળાતી દીસેછ.”

સપલ કાટગરાએ તે સાંભળીને છુટકારાનો એક દમ ખેંચ્યો. મેહે-  
રાંના બોલવાથી તેના મનને ઘણી રાહત મળી. પોતાની પ્રીયા માટેના  
તેના વિચારોમાં મોટો ફેરફાર થયો.

“પુટળાંની માશીને લાયક તો હું નથી.” તેણે ધણીજ શરમીંદગીથી  
મેહેરાં આગળ કબુલ્યું. “પણ જો એ કદી મને માફ કરે—તો—તો—”

તેણે બોલતાં અટકી જઈને મેહેરાં તરફ દયામણી નજરે જોયું  
અને ઝડપથી વધાર્યું, “જરા જા, મેહેરાં, અને એને માહરી આગળ  
મોકલ. એને કહે કે માહરી સાથ આવીને વાત કરે. હું તને પ્રોમીસ  
આપું છું કે હું એને અપસેટ કરવાનો નથી. હું એને સમજાવી લેવાની  
માહરી દરેક બની શકતી કોશિશ કરશ.”

મેહેરાં તુરત ગઈ. પુટળાંએ તો તેને મળવા આવવા પહેલે તો  
ધસીને નાજ પાડી, મગર મેહેરાંએ તેને પટાવત અને કાકલુદીથી સમ-  
જાવવાથી અંતે તે આવી.

સપલ પુટળાંને મળવા અધીરો થઈ રહેલો તે ઓરડામાં તફડતોજ  
બેઠેલો હતો. મેહેરાંને ગયાને જે મીનીટો વહી ગઈ તે તેને કલાકો જેવી  
લાગી. અંતે તેની પુટળાં આવી, શીકકી પણ ધણીજ બેપરવાહ દીસતી.

“તમે માહરી સાથ વાત કરવા માંગો છો?” તેણીએ રૂમમાં દાખલ  
થયા પછી પુછ્યું. તેણીનો સાદ કરડો હતો અને તેણીનો મેહેરાં  
સુખત બનેલો હતો.

“હા, પુટળાં, અંદર આવ, બેસ.” તેણે એક ખુરસી તેણી માટે નજદીક ખેંચી મગર તેણીએ તે જોઈજ નહિ હોય તેમ એક દુરની ખીજ ખુરસી ઉપર જમને બેઠી.

“અહીં મળનું છે.” તેણીએ કહ્યું. “અને પ્લીઝ બી કવીક, તમારે જે કહેવાનું હોય તે જલ્દીથી કહી નાંખો.”

તેણીના સાહસની બેરીકરાઈએ સંપત્તિનાં જીગરને ચીરી નાંખ્યું. તે ખરાં દીલની દીલગીરીથી રડમસ જેવો બોલી ઉઠ્યો. “ઓ, પુટળાં, શું તું મને કદી માફ કરી શકવાનીજ નથી?”

એક પણ પુટળાંનાં ચેહેરા ઉપર ફેરફાર થતો જણાયો. તેણીની નરમ લાગણીઓ તેની ઉપર ગાલેજ આવવા ધસી આવી હતી, પણ તુરતજ તે દીલજરે પોતાના હોઠો પીસી મુક્યા. સપલ આમ ગગળતે સાહાદે અગાઉ પણ બોલ્યો હતો; પોતાની મતલબ કાઢવા તે એવાં ચરત કરી જાણતો હતો; મગર તે પોતાના સ્વાર્થને સાફ જે બન્યું હતું તે માટે તે થોડાજ દીલગીર હતો. તેણીની જીંદગીનો જે નાશ થયો હતો તેની તેને ક્યાં પરવાહ હતી.

“માફીનો સવાલજ ક્યાં રહ્યોછ?” તેણીએ કહ્યું. “મેં તમને અહીં નહિ આવવા કહેલું છે. મેં કંઈ તમને અહીં બોલાવ્યા નથી. તમારા વગર બી હું અહીં ધણી સુખી હતી.”

“તે તો દીસ્તુંજ છે.” સપલ કડવાસથી બોલ્યો. તે શબ્દો તેનાં મોહાંમાંથી ઓઝીતા સરી પડ્યા. તુરતજ તે માટે તે પસ્તાતો થયો. “આઈ ડોન્ટ મીન ધેટ! માહરાયા બોલાઈ ગયું પણ માહરે એમ બોલવું જોઈતું નહિ હતું. પુટળાં, માહરા મળનું ડેકાણુંજ નથી. હું શું

બોલું છું, શું કરું છું, તે કંઈ મને સમજ પડતું નથી. જો તું મને કદી માફ નહિજ કરવાની હોય તો તેમ મને કહી દે, પણ—”

પુટળાંએ તેને બોલતો અટકાવ્યો.

“તમે અહીં શું કામ આવ્યા છો ? તમે શું માંગો છો ?”

તે સીધો સવાલ હતો અને તેનો જવાબ સપલને જીવ ઉપર જખરી કરીને સીધોજ આપવો પડ્યો.

“હું હયાં આવ્યો છું કેમકે માહરા વડા ભાઈ આવતા અઠવાડીયામાં મુંબઈ આવશે તે હું જાણુવા માંગું છું કે હું તેવણને શું કહું ?”

પુટળાં પહેલીજવાર જરા ગંગેટાઈ ગઈ. તેણીએ બીહીધેલી નજરે સપલના એહેરા તરફ જોયું.

“શું કહું ? એટલે ? તમે શું કહો તેની સાથ મને શું કામ છે ?”

“હું આપણા લગ્નને વરે કહું છું. મેહેરનોશજી એ ખખર જાણીને તો ખુશી ખુશી થઈ ગયા હતા કે હું—કે તું—હવે તેવણ જાણીને ધણા દુઃખી થઈ જશે—જો તેવણ જાણશે કે આપણે —” તે રડવા જેવો અટકી ગયો.

“તમે એમ કહેવા માંગો છો કે તેવણ જાણશે કે તમે માહરી સાથ ફાંટાના માર્યા, એક બીજી ઓરતને અદેખી બનાવવા સીક દાગથી પરણ્યા અને મેં તે શોધી કાઢડ્યું છું એમ.” તેણીએ કડવાસથી પુર ક્યું.

સપલ કંઈ બોલ્યો નહિ. પોતાના બચાવમાં એક શબ્દ પણ તેણે કાઢ્યો નહિ. તે દુઃખી, કંગાળ અને ગમગીસાર ચુપજ ઉભો.



“તમારે ગમે તે કહેજો,” પુટળાંએ એક પણ રહીને તે પાછું કહ્યું, “મને તેની દરકાર નથી.”

“હું તે જાણું છું. મને તેની તમામ ખાતરી છે. પણ, પુટળાં, માત્ર દેખાવ કરવા ખી જો તું મને માફ કરીને માહરી સાથે પાછી આવે, એક થોડો વખત રહે—ભાઈ મુખ્યમાં છે તેટલાંજ—તો હું કસમ ઉપર કહું છું કે હું તને જરા ખી સતાવશ નહિ; તને તાહરું ગમે તેમ ફાડવા દેવશ; તાહરી પાસે ઝાઝો આવશ્ન ખી નહિ કે ઝાઝું બોલશ ખી નહિ—હું—હું—”

પુટળાં હસી પડી.

“તમે સેકન્ડ હનીમુન માટે આમંત્રણ આપવા આયા છો એમ,” તેણીએ તિરસ્કારથી ટકાર કરી, “ટેંક થુ વેરી મચ. પહેલાંમાં મેં એટલી તો મજાહ કીધી છું કે તેજ અખતરો પાછો અજમાવી જોવાનો માહરો વિચાર નથી.”

સપલને ભોંય બહુ ભારી પડી ગઈ. તે બધો ખેજલતથી ધમ-ધમી ગયો.

“પુટળાં, તું જે ખી કહેશે તેને હું લાયક છું. માહરો બંચાવ કંઈજ નથી. અને હું જે કહેવશ તે તું માનવાની ખી નથી. જો હું હમણાં કસમ ઉપર ખી કહેવશ કે મુમતાઝે—”

પુટળાંએ કમકમીને પોતાની આંખો ઉપર પોતાના હાથો મુકી દીધા અને લગાર ધ્રુજતા સાદે બોલી ઉઠી. “હું તેનું કંઈ સાંભળવા માંગતી નથી. તેનું નામ પણ માહરી આગળ લેવાયલું જોવા ચાહતી નથી.”

“આઈ એમ સારી, ડીયર.” તે બહાનુઓ શબ્દ સપલના મોંઠ-માંથી કુદરતીજ સરી ગયો. પુટળાંના નાનુક જીગર ઉપર તેની અસર થઈ. તેણી આખે આંગે મુજી ઉડી અને પછી એકાએક ટચકાંઓ ખાવા પડી.

તેણીને કોઈની માયા અને કાળજીની બેહદ જરૂર હતી. તેણીન જખમી થયલાં જીગરને સહેજ. પણ રાહત આપવા માટે પ્યારભર્યો પટાવટનો એક બી મીઠો શબ્દ ઘાટનાંઓથી છવાયલાં ગગનમાંથી ચીમાઈને દેખાવ દેતાં એકાદ કીરણ જેવો આશાસ્પ હતો.

‘પુટળાં !’ સપલે ગુંગળાયલે અવાજે પાછું પુકાર્યું.

તે તે બહાલીની નજદીક ગયો. તે બેઠી હતી તે ખુરસી આગળ તે ભોંય ઉપર ફસડાઈ પડ્યો. તેણે પોતાનો એક હાથ તે નાનુક કમરની આસપાસ લપેટ્યો, બીજા હાથે તેણે તેણીનો નાનુક કર કાકલુ-દીથી ઝાલ્યો.

તેણે તે ઉપર કીસ લેવાનું મન કર્યું. પસતાવાના શબ્દોનો ઘોષ પોતાના હોઠો વાટે બહાર પાડવા તેણે આહુનું, મગર કશાંની બીહીકે તેની હીમત તેમ કરવા ચાલી નહીં. તે હજી ખાતરીપૂર્વક નહતો. ઓ, તે જરા નરમ પડેલી મહાબુજ રખેને પાછી છોડાઈ પડે—રખેને પાછી બેદરકાર ઠંડી અને ગુસ્સાભરી બને !

પુટળાં થોડાવારમાં ડચકાંઓ ખાતી અટકી ગઈ. તેણીએ પોતાનો હાથ તેના હાથમાંથી છોડવી દીધો અને પોતાની સુંદર ચશ્મો વાંચી નાખી.

“છટ વાઝ સીલ્લી હુ કાઈ,” તેણી જરા અચકીને બોલી, “મને પૂરડી પાડવાનું કારણુજ શું હતું ?”

તે દીલખર તે પોતાની નખખાઈ માટે લજવાઈ ગયેલી નજરે આવી. તેણી પોતાના મન સાથે મુસ્સે ચર્મ કે તેણી સપલના એકબે પ્યારભર્યા બોલે કાંચ એટલી મોમ મીસાલ નરમ બની ગઈ હતી.

તેણી ખુરસીમાંથી ઉઠી ઉભી થઈ અને જરા દુર જઈને ઉભી. સપલ ભોંચ ઉપરજ ફસડાયેલા બેસી રહ્યો. થોડો વાર તે રૂમમાં ચુપકીદી વ્યાપી રહી.

“મેહેરનોશજી ક્યારે આવેછ ?” પુટળાંએ પછીથી પોતેજ પુછ્યું.

“મને હજી ચોક્કસ ખબર નથી. તારમાં તો સોમવાર લખાઈ આવ્યોછ, મગર વહેલા બી આવે કે મોડા બી થાય.”

તેણીએ તેના ભણી બોલ્યું. તે શરમીન્દો બનેલો નીચી ડોકે બેસીજ રહ્યો.

પુટળાં વિચારમાં ને વસવસામાં પડી. સપલ સાથે તેણી સખ્ત થતી હતી, પરંતુ તેની હાલત વધારે કબજા કરવાનું તેણીને પસંદ નહી હતું; અને તો બી તે મધુરી પોતાની મગરની ચીવટાઈથી વળગી રહી—તે મગરની તેણીના કાનમાં ગણગણી રહી હતી કે ‘તાહરે ના પાડવી—તાહરે નમતું નહી આપવું.’ તેણીએ થોડો વાર બહાર હવામાં બોલ્યા કર્યું.

“બે મેહેરનોશજી ખરું જાણુશે તો હું ધારંછ કે તમારું અલ-વન્સ બંધ કરશે.” તેણીએ એક શીઠકું હસવાની કોશિશ કરતાં જણાવ્યું.

સપલ લાલ લાલ થઈ આવ્યો.

“મને તેનો અઝો વિચાર નથી,” તેણે તુરતજ કહ્યું, “મહાન મેહેરનોશજી શું બી કરશે તેની મને તલબાર પરવાહ નથી; પણ—પણ—/

પુટળાં, હું તેવણને એટલું બતાવવા માણો આહેશમંદ છું કે આપણ વચ્ચે કરો મીનાકેરો નથી.”

સપલ એક પળ ચુપ રહ્યો, પછી પાછું ગગળતે અવાજે શ ક્યું, “અલખત, જો તું નહીજ આવી શકતી હોય, જો તેવોજ તાહરે વિચાર હોય તો હું પછી બધું ખરું કહેવશ. એ શીવાય બીજો કો દીરગજ નથી.”

“બીજું હનીમુન !” પુટળાંના કનોમાં મેહેરાં મસાનીના તે શબ્દો ગણગણી રહ્યા.

તેણીએ હનીમુન તો ગુન્નરયુંજ નહી હતું. લગ્ન પછીનું તેણીનું અઠવાડયું તો હાથસોસારા, ગમખ્વારી અને જીગર કચડી નાંખનારી જંગળોનું વીટયુ હતું. જો તેમજ બધું પાછું બંનવાનું હોય તો—

તે મધુરી ઝડપથી સપલ આગળ આવી. તેણી તેની ઘણી નજદીક ગઇ મગર તેનાં આંગને જરા બી અડી નહી. તેણી કે જે એકવાર તેને માટે અણહદ મગરર હતી, અગાઢ પ્રેમથી તેને ચાહતી હતી પણ આજે તો એક મોટા મહાસાગર તેઓ વચ્ચે અરડાઇ પડ્યો હોય એટલો બધો અંતર તેઓ આટલાં નજદીક હોવા છતાં તેણીને લાગતો હતો.

“સપલ, જો—જો—હું આઉં—જો હું પાછી આઉં—ફક્ત યોડાજ વખતને માટે—ફક્ત એટલોજ વખત કે જેટલા વખતમાં તમારા ભાઈ આપણા વચ્ચેનો મીનાકેરો જાણી લેવા પામે નહિ, તો પછીથી મને જખરાણથી સખી મુકવાની તંબીજ તો તમે કરશો નહિની ? તમે સપાથી કે ધાકથી મને તમારી પાસે દાખી તો રાખશો નહિની ?”

“આમ ગીવ યુ મામ વડ ઓઁ ઓનર. પુટળાં, તાહરી એ મેહે-  
રખાની માટે તાહરો આભાર કેમ માનવો તે હું સમજી શકતો નથી.  
હું તેને જરા બી લાયક નથી. મેં જે કીધુંછ તે પછીથી તું માફરે  
માટે ખાલી ખ્યાલ પણ કરે તે માત્ર ખ્યાલને પણ હું લાયક નથી.  
મેં બહું ખોટું કયું છે.” સપલે કગલતે અવાજે પોતાનું હૃદય ખાલી  
કયું. તેણે તેણીની નજદીક જઈ તે મહાપુખ્તો હાથ પોતાના હાથમાં  
લેવાની તજવીજ કરી જોઈ, પરંતુ તેણી દુર હરી ગઈ.

“આપણે ખાલી ફેન્ડસોજ થઈને રહેવાનાં છીએ,” તેણીએ  
ધીમેથી કહ્યું.

“જેવી તાહરી મરજી. ઓનલી ફેન્ડસ છફ યુ વીશ,” સપલને તે  
શબ્દો કહેતાં ભારે અભરમજી આવ્યા, મગર તો બી તે તેને ખોલવાજ  
પડ્યા. તે તેણી જે કહેતી હતી તે કરવાની હતી એવીતેની ખાતરી  
થઈ હતી. તેણે એમજ સમજી લેવાનું હતું કે તેઓ પરણેલાં નહિ  
હતાં, તેઓ ધણીધણીયાણી નહિ હતાં, પણ ફક્ત બે મિત્રો હતાં અને  
તે બી માત્ર મહાન મેહેરનોશજીને બનાવવા ખાતરજ.

“ઠેક યુ, ઠેક યુ વેરી મચ,” સપલે પાછું કહ્યું, - “અને તું  
ક્યારે માફરી સાથે ચાલશે?”

“ઓ ! હમણા નહિ,” તેણી ઝડપથી બોલી, “હજી ઘણો વખત  
છે. આવતા વીકમાં ચાલશે. ભઈ આવવાના હોય એમ મને કહેવાડજો  
એટલે હું આવશા હું—”

કોઈએ તે રમતું બારણું બાહરથી ઠોક્યું. તે મેહેરાં હતી. તેણી  
અંદર આવી.

“હું તમને ડીસ્ટર્બ કરવા માટે દીલગીર છું; પણ સપલને નામનો તાર આવ્યોછ. કંઈ તાકીદનું હોય એમ ધારી હું લઈ આવી.” મેહેરાં મસાનીએ એમ કહેતાં એક પીળું એનવેક્ષપ સપલના હાથમાં મુક્યું.

સપલ કાટમરાએ તે ધ્રુજતા કરોએ લીધું, તેનું હૃદય ઉછાલા મારી રહ્યું હતું. તેમાં શું લખાઈ આવ્યું હતું તે જાણે તે સમજી ગયો હતો. તેણે તે ખોલ્યું, વાંચ્યું અને પછી તે પોતાની પરણેતરને ગુપચુપ પાસ કર્યું.

“મેહેરનોશજી આવતી કાલે મુંબઈ આવશે. તાર આવ્યો છે. તમને જાણાવવું જોઈએ કરી લખું છું. જાલ.”

પુટળાંએ તે તાર વાંચીને સપલ તરફ ગુંચવાડાથી જોયું.

“હવે ?” તેણીએ પુછ્યું.

“મેહેરનોશજી કાલે આવેછ,” સપલે રડમશ જેવાએ કકલાટ કર્યો, “ને તેથી—ને તેથી—”

તેણે મેહેરાં ઉપર કાકલુદીભરી એક નજર નાંખી.

“હું કવાજમાં હાડકું હોઈ એમ લાગેછ તેથી જાઉંછ.” મેહેરાંએ જવા કર્યું, પણ પુટળાંએ તેણીને રોકી.

“નહિ, મેહેરાં, તું અહીંજ થોભ. અમારી વાત તું સાંભળે તો ઠીક. સપલના ભાઈ મુંબઈ આવેછ, અને યુ સી, જે તેવણુ એમ જાણે કે અમે—”

“મેહેરાં બહેન, મેં પુટળાંને એક થોડોક વખત માહરી સાથે આવવાનું કરમરીને માંગી લીધુંછ,” સપલે હવે વચમાં પડીને કહ્યું,

“હું જાણું છું કે તેને હું લાયક નથી; પણ એ જો આવશે તો ધણું બરહક થશે. મેહેરનો શજીને તો તું જોળખેછ. અમારી વચ્ચેની ખટરાહ તેવણની જાણમાં નહિ આવે એ જોવા હું બહુ આતુર છું.”

તે બન્ને ધણીધણીઆણી મેહેરાં લણી જોધ રહ્યાં. મેહેરાં એક પણ વિચારમાં પડી અને પછી તેણીએ પુટળાં તરફ જોયું.

“વેલ, તું શું કરવા મંગેછ ?” તેણીએ જરા માથાણુ અવાજે સવાલ કર્યો.

પુટળાં પોતાની સહીની નજદીક આવી.

“તું શું ધારેછ, મેહેરાં ? માહરે શું કરવું ?” તેણીએ તેના કાનમાં પડીને પુછ્યું.

મેહેરાંએ સપલ કાટગરા તરફ નજર કરી. તે કંગાળ જેવો દીસ્તો હતો. તેનો સોહરાધ ગયલો અહેરો અને ગમખાર આંખો જોધ મેહેરાંને લાગી આવ્યું. તેણીએ પુટળાંનો હાથ લધ પોતાના હાથોમાં માયાથી દાખ્યો.

“તાહરે જવું જોધએ, એમ હું ધારુંછ,” તેણીએ કહ્યું.

સપલને ધણું ગોજરું લાગ્યું. તેને લાગ્યું કે તે બન્ને મળીને પુટળાંનો ધણો ગેરલાભ લેતાં હતાં. તેણી પાછી આવવા દીલથી તો આહતી નહિ હતી, મગર પાછી લધ જવા વીના તો બીજો કોઇ ચારો બી નહિ હતો. તે મુંબઝમાં મહાન મેહેરનોશજીને એકલો જઈને મળવા માટે તો બહુ ફાળ ખાતો હતો. એક પણ કોઇ બોલ્યું નહિ. પછી સપલેજ બીહિધેલી નજરે પુટળાં તરફ જવાળ માટે જોયું.

“હીક, તો હું જઈ છું. રાતની દ્રેનમાં આપણે જઈશું.” તેણીએ  
કાચથી કહ્યું અને સપલને કાંઈક સંધ્યારો મળ્યો.

તે બન્ને છોકરીઓ તે પછી પુટળાંના સામાન પેકપુક કરવાને  
મસે સપલને ત્યાં એકલોજ છોડીને પુટળાંના રૂમમાં જઈ ભરાઈ.

### પ્રકરણ ૨૨.

સપલ કાટગરા તે હાલમાં એકલો પાછો વિચારમાં પડ્યો. તેણે  
પાતાની પરણેતરને એમ પટાવવામાં વાજબી ક્યું નહીં હતું એમ તેને  
મેકાએક લાગી આવ્યું. તે નમાલો અને ખુઝદીલ બન્યો હતો. ભંધે  
હેસ્તોશણ રંજીદાર થતે, ભલે મેહેરનોશણ ગુસ્સાના ઝાડ તેની ઉપર  
ડી પાડતે, પણ તેણે આમ નમતું તો આપવું જોઈતું ન હતું. તે  
તે આલ્યો ચલાવ્યો પુટળાંને પટાવતો ને વટારતો આવ્યો હતો એ  
ધને પુટળાં તેને માટે કેટલું કહ્યું ને નીચું વિચારતી હશે.

હોશંગ રખાડીને તો તે એ બધો વખત લગભગ ભુલી જ ગયો.  
હોશંગ તેની પુટળાં ઉપર ધ્યાન આપતો હતો; તેણી સાથે જાસ્તી  
જાતો હતો, ને—સપલ એક નીસાસો નાંખીને તે નાપસંદ ખ્યાલો-  
થી જાગૃત થયો. ઓ, કાંય ! કાંય તેની દુનીયા એમ અસુખીજ  
હતી આવતી હતી ?

પુટળાંના રૂમમાં મેહેરાં મસાની એક નાના સુટ કેસમાં પુટળાંના  
ર જોગાં કપડાંઓ ગોઠવતી હતી. અને પુટળાં તે બીજાના ઉપર જેસીને  
પુષ જોઈ રહી હતી. વાતુરી મેહેરાં ટકટક કર્યાં કરતી હતી, મગર  
પછી ટકટક દરમીયાન સપલનું નામ તેણીએ બીલકુલ કહ્યું ન હતું.



“પણ હું એમ પુછું, મેહેરાં, કે શું તું ખરેખર એમ માનેછ કે સપલ સાથ જવામાં હું વાજતી છું ?” પુટળાંએ એકાએક પ્રશ્ન કર્યો.

મેહેરાંએ પોતાના હાથમાનાં કપડાં મુકી દીધાં અને પુટળાં તરફ ટગર ટગર અધીરાઈથી જોયું.

“હા. પુટળાં, હું એમ માનુંછ,” તેણીએ ગંભીરાઈથી કહ્યું, “આપ બહુજ મજેહતું થયુંછ. માહરં તો એવું મત છે કે આપણે કોઈ માણસને લાંબો વખત સુધી જોતાં નથી તો પછી આપણી અરસપરસની કાળજી ને દરકાર ઓછીજ થતી આવે છે, અને તું અને સપલ એમ જુદાજ રહો એ ખ્યાલને હું ખરેખર ધીકકારુંછ. સપલને માટે મને કંઈ માન નથી કે ચાહ બી નથી. હું તો તેને એક સ્વાર્થી કુકર માનુંછ, પણ તો બી તમારો ધણીધણીઆણી વચ્ચેનો મુંબંધ જોતાં તો માહરા વિચારો જેવા છે તેવાજ હું તાહરી આગળ મુકુંછ.”

પુટળાં સહેજ હસી.

“પણ હવે એ માહરી દરકાર કરી શકવાનો નથી.”

“નહી. તેથી શું થયું ? તેથી કંઈ એ તાહરી સાથ જોડાયલો નહીં જોડાયલો થોડો બનવાનો છે,” મેહેરાંએ સમજાવ્યું. “તું એમ ના ના ધારતી કે હું તાહરા વરનો પક્ષ ખેચુંછ. મને એને માટે સહેજબી સુરવત નથી. હું તો ઇચ્છુંછ કે એણે તાહરી સાથ ચલાવેલી દુષ્ટ વર્તણૂકની પુરેપુરી સજા એને થાય. પણ તે સઘળું છતાં બી હું એમ માનુંછ કે તાહરે એની સાથ જવુંજ જોઈએ.”

“મેહેરાં, હું એની સાથ જવાના ખ્યાલને પણ ધીકકારુંછ,” પુટળાંએ જુરસાથી કહ્યું, “મુંબંધમાં મેં ગુન્નરેલા ભયંકર દીવસો હું

જુલો શક્તી નથી. મેં તો ઘણી ધીલી દેરી મુકી જોઈ; આંખવીચા-  
મણું પણ પુષ્કળ કરી જોયાં: પણ મામલો ચશકેલો ને ચશકેલોજ  
રહ્યો. ફજેતી જાહેરમાં પડી. હાંટલનો નોકરો વટીક માહરી દ્યા ખાવા  
લાગ્યાં, તે જોઈને મને જાણે એવુંજ થઈ આવતું કે હું આપધાત  
કરીને મરીજ જાઉં. હું તો એની ઉપર માહરો જન પાંચરતી હતી  
પણ તે બધો વખત તે મને જોવા જેટલો પણ દીલથી રાજ નહી  
હતો: તે બધો વખત તે એક પરાઈ ઓરતની તલબમાં ટવળતો હતો.  
તે તો મરી ગઈ ને તેને માટે માહરે હવે જોલવું લાજમ નથી, પણ—”

પુટળાં જોલતાં અટકી પડી. તેણી ઘણી ઉશ્કેરાઈ આવી હતી.

“હવે બધું બરાબર થઈ જશે,” મેહરોંએ ડાહપણથીજ સમજા-  
વ્યું, “એને એક ચાન્સ આપ, પુટળાં. હું કંઈ સપલની વકીલાત કરતી  
નથી, પણ જો બધું મેહરનોશજ જાણી જશે ને એનું અલાવન્સ  
છેડાઈને બંધ કરશે તો મોટી મોહકાણ થશે. જો કે તેમ થાય તેમાં  
કશું ખોટું નથી. એ એવી સજને લાયક છે. ચાલ, તાહરાં કપડાં તો  
પેક થઈ ગયાં હવે નીચે જઈએ.”

પણ પુટળાં જરા બી હીલી નહી.

“હું ઈચ્છું છ કે તું માહરી સાથે આવે,” તેણીએ મુજતા સાદે  
કહ્યું, “તું આવે તો અડચણ શું છે? મને બી નીરાંત વળજો.”

“પુટળાં, તું તદ્દન ઘેલી ગાંડી વાત કરેછ.” મેહરોં જોલી, “તમારાં  
હનીમુનમાં હું કાંય ખલલ કરતી આઉં.” મેહરોં તેને બળગીને હસી  
પડી અને તે દીલરજાને માયાથી પસવારવા લાગી. “જરા હસ, ખુશાલ  
જન, તું સપલને એમ જાણવા ના દે કે તું તેનાથી બીહેછ.”

“હું ખરેખર જીહુંછ. મને જવા ગમતું નથી.” અને એટલું જોલી તે મહાપ્રુખ રડી પડી.

મેહેરાં અં દેસામાં પડી. તે કાંઈ જોડ્યા વગર ચુપ ઉભી રહી.

“હું અંહી ધણીજ સુખી છું.” પુટળાંજ જરા વારે જોલી, “મને મુંબઈ ગમતું નથી. ત્યાંની દરેક ચીજ ઉપર મને ધીકાર છે. હું અંહીજ તાહરી આગળ રહેવાનું જાસ્તી પસંદ કરુંછ.”

“તું છોકજ બચ્ચું કેમ બનેછ, પુટળાં?” મેહેરાંએ તેણીને માયાથી પટાવતાં મનાવ્યું. “સમો સમાલી લેવાનોજ આમ વખત છે. તાહરા જેવી ઉછરતી અને જવાન પ્રુખસુસ્તી જો સપલ જેવા એક નાદાન જવાનને જીતી ને વશ ન કરી લઈ શકે તો પછી તે કામનીજ શું છે.”

“હું એને માંગતી નથી,” પુટળાંએ પોતાના આંસુઓ નુછી નાખતાં જુસ્સાથી કહ્યું. “એ જોટલી મને નથી માંગતો. તેટલીજ હું એને નથી માંગતી.”

મેહેરાંને હવે શું સમજાવવું તે હવે કંઈ સમજ પડ્યું નહી. તેણી જરા વાર ચુપ રહી.

“પુટળાં, ચાલ હમણાં તો હું માહરં લોનું માગુંછ, મને બીજું કંઈ જોમતું નથી,” અને એટલું જોલી તે પુટળાં માટે થોડ્યા વગર નીચે આવી.

તે સીધી હાલમાં સપલ આગળ ગઈ. તેણે કધાખતે મેહેરાંના ગંજીર એહેરા તરફ જોયું.

“જો, સપલ,” તેણીએ ધણાજ કરડાં દીલથી કહ્યું. “જો પુટળાં અંહી તાહરા વગર પાછી આવીછ તો પછી બીજી વખત હું તને જરા બી

મદદ આપવાની નથી. આપ તું ને જે ચાન્સ મળેછ તેનો લાભ લેજે. જે આ વખતે તું એને તાહરી સાથ રાખવા માટે લલચાવી શકશે નહીં તો બ્યાન રાખજે તાહરે જીંદગીભરજ તેવી આશા રાખવાની નથી.”

“આઈ વીલ હુ માર્ક બેસ્ટ,” સપલે ધીમે સાદે કહ્યું.

“એ કંઈ માહરે કહેવું જોઈતું નથી; પણ વળી મને એમ પણ લાગેછ કે કહેવામાં કશું ખોટું બી નથી. એ અહાં આવી ત્યારે એટલી બદલાયલી નહીં હતી, પણ પેલા સ્પાડીના હોશંગની વધતા સમાગમ પછી—” તેણી બોલતાં અટકી ગઈ.

સપલ કાટગરાની આંખોમાં અદેખાઈનાં અંગારા છવાઈ જઈયા.

“તું શું એમ કહેવા માંગેછ કે પુટળાને હવે માહરી બીલકુલ દરકાર નથી ?” તેણે ઉશકેરાયલે અવાજે સવાલ કર્યો.

મેહેરાંએ કરો જવાબ કર્યો નહીં; તેણીએ પોતાની નજર ફેરવી લીધી. સપલ તેણીની નજદીક આવ્યો અને તેણીને પોતાની સામે જોવાની ફરજ પાડી.

“મેહેરાં, શું તું એમ કહેવા માંગેછ કે—કે—હોશંગ—”

તેનો સાદ ગુસ્સાથી ઝુંગળાતો હતો.

“હું ધણું જાણુતી નથી—હું એકદમ ચોક્કસ નથી,” મેહેરાંએ અચકીને કહ્યું, “ખરેખર તો હું કંઈજ જાણુતી નથી, પણ મને એવો ખરકો છે.” અને પછી પુટળાના આવવાનો સાદ સાંભળીને તે સપલ પાસેથી ખસી ગઈ.

“એ મેં ઠીક તો કીધું નથી—પણ એને એમ અદેખો બનાવ-  
વોજ જોઈએ. એના જીગરમાં ચમટો તુટશે ત્યારેજ એ સમજતો થશે  
કે ખીચારી પુટળાંએ પણ કેવું ને કેટલું ખમ્યું છે.”

તેણી જમવા માટેની ગોઠવણ કરવા તે રૂમમાંથી ચાલી ગઈ;  
અને પુટળાં અને સપલ ત્યાં એકલાં પડ્યાં.

“પુટળાં, હું જાણું છું કે હું એક જુટની કાની તાહરી સાથે વસતો છું,”  
તેણે કરગરીને કહ્યું, “ને તાહરી બલાઈને હું ખીલકુલ લાયક નથી.”

“હું હવે એ વાત કરવા માંગતી નથી,” તેણીએ ખીહીધેલા અવાજે  
કહ્યું, “આપણા વચ્ચે એ વાત હવે પાછી કરતા ના. ચાલો જમવા.”  
તેણી એટલું બોલી ત્યાંથી ચાલતી થઈ.

સપલ એક પળ ડહાઈને ત્યાંજ ઉભો. તેની સાથે તેની પુટળાંએજ  
તે વાત કરી તે તે જાણે માની શક્યો નહિ. ખરેજ તેણી તો તેનાથી  
દૂર ને દૂરજ રહેવા અતિશય ઇતેજાર હતી.

સપલના જીગરમાં અદેખાઈની આગના ભડકાઓ એકાએક ભડભડી  
ઉઠ્યા. તેણે પોતાના હાથની મુઠીઓ જુસ્સાથી દબાવી દીધી. હોશિંગ  
રખાડી—સેતાનનો હવાલો તે નાપાકને!—તે ચંડાળ ખીજની પરણેતર  
સાથ પ્યાર કરવાની સરકશીજ કેમ કરી શકતો હતો?

પણ તેણે તે લાગણીઓને તુરત વેળા તો જખરાણથી વશ કરી  
દીધી. તે પુટળાંની પછવાડે જમવા માટે ગયો અને ખાતી વેળાએ  
જમી શકતો ખુશાલ દેખાવાની તજવીજ તેણે કરી. પુટળાંના શોકાતુર  
પણ મનોહર મુખડા ઉપર અવારનવાર ફરકતું આછું હાસ્ય તેને ઉત્તેજન

અક્ષતું હતું. તેને કંઈ એમ લાગતું થયું હતું કે તેઓ વચ્ચેની પેલી બીહામણી યાદ ધીમે ધીમે પણ મક્કમતાથી દુર થવાના તે કોઈ શુભ ચીન્હો હતાં.

રાતની ટ્રેનમાં તેઓ મુંબઈ ઉપડી જવાનાં હતાં એટલે જોઈતી તૈયારીઓ તેઓ માટે બધી મેહેરાંએ કરી. મોડી રાતે તે સ્ટેશન ઉપર મુકવા પોતે જાતે ગઈ, જોકે સપલે તો એટલી બધી તસ્દી ન લેવા માટે તેણીને વીનવ્યું બી. ટ્રેનમાં તેઓ ગોઠવાયાં ત્યાં તુલીક તેણીએ પોતેજ પટપટ કર્યા કરી. તે બન્ને વર જૈયર વચ્ચેના એખલાસ વધારી આપવાના સાંધનરૂપ તે થઈ શકી હતી તે માટે તે મધુરી ખરાં જીગરથી ખુશી હતી.

ટ્રેન સપલ અને પુટળાંને લઈને ઉપડી ગયા પછી મેહેરાં કંઈ રાહત પામેલી તેમજ પુટળાંથી છુટું પડવાના ખ્યાલથી દીલગીર થઈ ગયલી પાછી સ્ટેશનની બાહર આવી.

“હું ખુદા પાસે દુઆ ગુજારું કે મેં પુટળાંને જવા દીધામાં વાજબી કીધું’ં એવું રડું પરીણામ આવે,” તેણી વિચારમાં પોતાના મન સાથે પટપટી અને પછી કોઈને અધારામાં અથડી પડવાથી “ઓ મને માફ કરજો,” કરીને બોલી.

તેણીનો સાહદ ઓળખીને તે અચડનાર તુરત અટકી ગયો; તે હેશંગ રખાડી હતો.

“મીસ મસાની, તમે આ વખતે અહીં,” તેણે અચરતીથી પુછ્યું.

“હું સપલને મુકવા આવેલી,” મેહેરાંએ મગરૂરીયા તે જવાનને કહ્યું.

“અને પુટળાંને. તેઓ બીજું હનીમુન ગુજારવા હમણાંજ ઉપડી ગયાં.”

“સપલ—ને પુટળાં!” તેણે તેણીના શબ્દોનો પડથો ચરખા જખમાયલા, ગુસ્સે થયલા, દીલગીર બનેલા સાદે કર્યો. મેહેરાંએ જોયું કે તે તેણીને ધારી ધારીને જોતો હતો, જાણે તેણીના મુખડા ઉપરથી તેનું બીતર વાંચી લેવા માંગતો હોય તેમ. પછી તે જરા ફજેત જેવો હતો પડ્યો.

“તમે એમ માનતા લાગોછ, મેહેરાં બહેન, કે તમે પુટળાંને માહરાથી બચાવીછ.” તેણે લગાર રોહસાથી કહ્યું.

મેહેરાંએ એકદમ જવાબ કર્યો નહિ અને જ્યારે તેણીએ જવાબ કર્યો ત્યારે તેણીનો એવાજ લગાર ધ્રુજતો અને ફેરવાયલો હતો.

“નહિ, ઉલટું મેં તમને પુટળાંથી બચાવેલા છે.”

એક પણ ત્યાં ચુપકાદી ફેલાઈ રહી, પછી તેણી ગુડનાઈટ કરી ચાલી જવા કરતી હતી.

“ઈફ યુ ડોન્ટ માઈન્ડ હું તમને બંગલે મુકતો જાઉં,” હોશને તેણીની પાસ માંગી લીધું. પુટળાં સપલ સાથ મુંબઈ ગઈ હતી. એ ખ્યાલે તેને ગુસ્સે અને અદેખો બનાવ્યો હતો.

સપલ તમામ બચ્ચાં જેવો હતો: પુટળાં જેવી એક દુનીયાવર-ણી પુટળાંને ચાહી જાણવા જેટલો તે ધડાયલો નહિ હતો, એમ તેણે અધીરો પડીને વિચાર્યું.

“એ કેમ થયું? કોણની સુચનાથી કયું?” તેણે ચાલતાં ચાલતાં કહ્યું.

“મને તેની ખબર નથી. એ લોકોએજ સુજગુજ કરીને સમજ લીધું. મેહેરનોશજ આવેછ તે તો તમે જાણોછની?” મેહેરાંએ જવાબ કર્યો.

“ને તમે, મેહેરાં બહેન, હમણાં તો મોદી મીનારમાં રહેવાના છેવ કે ?”

“હાલ પુસ્ત તો હા—પુટળાં આવે ત્યાં સુધી—જો કદાપી તેણી આવે તો.” તેણીએ જાણીજોઈને છેલ્લું કહ્યું.

“એટલે તમે એમ કહેવા માંગો છ કે એ નહિજ આવશે ?” હોશંગે પુછ્યું.

“હું એમ કહેવા માંગુ છ કે હું એવી આશા રાખું છ કે એ નહિજ આવે.”

થોડો વાર તેઓ પાછાં ચુપ રહ્યાં.

“તમને મોદી મીનારમાં એખલું ઘણું ડલ લાગશે,” હોશંગે હવે જરા વધારે નરમ બનેલા સાદે પુછ્યું.

“હા,” મેહેરાંએ ગુપચુપ કપ્યું.

પુટળાં વગર તેણીને એકલવાયું બેસક અણહદ લાગવાનું હતું.

“તમને મોટરાંગનો શોખ નથી,” હોશંગે કહ્યું, “નહિ તો હું તમને માહરી સાથ અવારનવાર લઇ જતો.”

“મને શોખ છે; આમ લવ છટ.” મેહેરાંએ જવાબ કર્યો, અને તેણીએ જોયું કે તે સાંભળીને હોશંગ ચમક્યો.

“પણ તમે તો કંઈ જુદું જ બોલેલાં છેવ,” તે બોલ્યો.

“હું તે જાણું છ, મગર તે માહરો વાંધો દરજ્જાવવા માટે—તમને આડકતરી રીતે સમજાવવા માટે, કે—તમે સમજી ગયાની—મીં રખાડી.”



“ઓહ !” તે પુકારી ઉઠ્યો અને પછી હસી પડ્યો, “વેલ તારે હું તમને માહરી સાથે અવારનવાર લઇ જવશ. આપણે બન્નેને બહુજ એકલવાયું લાગશે,” અને પછી તેણે એક નીસાસો નાંખીને ઉમેર્યું, “અને જો કે હું તો તમને ગમતો નથી—”

“ઓહ ! એ વળી તમને એમ કાણે કહ્યું ? તમે એમ શા ઉપરથી ધાર્યું ?”—

અને હોશંગ રખાડીએ એ વેળા સ્પષ્ટ માર્ક કર્યું કે તેમ બોલતી વેળા મેહેરાનો મુખડો તમામ કીરમજી મારી આવ્યો હતો અને તેણીની નાજુક છાતી અસાધારણ જુરસાઓથી ઉછલતી અને ઉંચકાતી હતી.

### પ્રકરણ ૨૩.

સપલ અને પુટળાં નવસારીથી મુંબઈ આવવા ગાંડીને એકમેકથી ઉલટે છેડે બેસીને નિકળ્યાં. સપલે પોતાની પરણેતરની દરેક સગવડ ઉપર પુરતું ધ્યાન આપ્યું હતું અને તે તો તેણીની સામેનીજ સીટ ઉપર પહેલે ગોઠવાયો હતો, પણ પુટળાંજ છણકો કરીને ઉઠી ગઇ અને કમ્પાર્ટમેન્ટને બીજે છેડે જઈને બેઠી.

સપલને મનમાં લાગી તો ઘણું આવ્યું, પરંતુ તે કંઈ બોલ્યો નહિ. પુટળાંને પોતા સાથે વાત કરવા નારાજ બોધ તે મુજોજ ગગરી રહ્યો. પુટળાં એક ખુણામાં બેસીને એક ચોપાન્યાંનાં પાનાંઓ ખાલી ખાલી ઉમલાંવ્યા કરતી હતી. એક શબ્દ પણ તેણીએ વાંચ્યો હોય

યા એક બી પીકચર તેણીએ બરાબર જોયું હોય એ તમામ શકમંદ હતું. તે મધુરી તદ્દન નીસોસ અને થાકી ગયલી હોય એવી લાગતી હતી. તેણી કંઈ વિચારમાં હતી. મુંબઈ તેણીને કેવું લાગશે તેના તે ખ્યાલ કરી રહી. જલ કામાને મળવાના ખ્યાલથી તેણીને સંધ્યારો આવ્યો. તે તેણીને ગમતો હતો અને તેણી તેનામાં વિશ્વાસ ધરાવતી થઈ હતી. જાતે તેણીને જોઈને શું કહેશે તેના ઓચંખાભર્યા વમાસણમાં તેણી પડી.

તે બાદ હોશંગ રખાડીનો તે દીલરખાએ ખ્યાલ કર્યો. મોદી મીનારના બાગના દરવાજા ઉપર તેણે છેલ્લા ઉચ્ચારેલા શબ્દો તેણીએ યાદ કર્યા; અને તે યાદની સાથે એક ધીમી હાથ તેણીના અંતરમાંથી પસાર થઈ ગઈ. બીજા કોઈ પણ મર્દ કરતાં હોશંગે તેણીને જાસ્તી આંજી હતી. તેના સુંદર દેખાવે અને ડાવકાં બોલવાએ તેણીના મનને ચક્રવ્યુત્ત હતું. તેણીને તેનામાં વિશ્વાસ બંધાયો હતો. તેણી સપલ સાથે પાછી ફરી હતી એમ જાણતાં તે શું કહેશે અને શું વિચારશે ?

તેણીએ સપલ ભણી નજર કરી. તે તે મધુરી તરફ જ જોઈ રહ્યો હતો.

“તને કંઈ જોઈએ, પુટળાં ?” તેણે ઝડપથી પુછ્યું.

“નહિ, ઠેંકે યુ,” તેણીએ ઝટ પાછું ચોપાન્યામાં મુંડું ખોસ્તું ! મુંચવાડાથી તેણી ગોલાખી બની આવી.

“પુટળાં,” જરા વારે સપલજ નરમાસથી બોલ્યો, “તું મુંબઈમાં ક્યાં ઉતરશે ? માહરા રૂઝ પર આવવાનો તને જો વાંધો નહિ હોય તો તે હું ધારંછ કે ધણી કમફરટેબલ છે ને—”

પુટળાં ઝડપથી વચમાં પડી. “મને કોઈ હોટલમાં જ ઉતરવા ગમશે. કોઈ બી—તમારા રૂમઝ પર તો નહિજ.”

સપલ કાટગરાએ પુટળાં તરફ એક દુઃખભરી નજર કરી. ઓ પરવરદેગાર ! તેની પરણેતર તેની સાથ આમ વાત કરતી હતી ! તે તેણી માટે વીહીલો પડતો હતો ! તેણી ઉપર પોતાનો પ્રાણ પાંચરવા આતુર હતો, અને તેણી આવી બેઠકાર, બેપરવાહ રીતે તેની સાથ વર્તતી હતી ! સપલે આ પળે ખરાં મનેજ ઇચ્છ્યું કે મુમતાઝ આજે જીવતી હતે; નહિ કે તે તેણીને આહતો અને પોતાની કરવા તવળતો હતો તેથી, પણ પુટળાંને દેખાડી આપવા કે હવે તે મુમતાઝના મોહમાં મુગ્ધ વધુ વાર ન હતો. તે હવે તેણીનો એકલીનોજ હતો—તે અણુ-ગમતી નહિ પણ ખરેખર મનગમતી મીઠી મોહરદારનો ! મુમતાઝ માટેનાં તેનાં પ્યારની ધડીભરની ઘેલછા તો સદાની કબરવાસ થઈ હતી.

પણ સપલે ધાયુ’ કે હવે તો પુટળાં માનતાં માનવાની નહિ હતી. તેણે તે મોહરદારના મધુરા મુખડા ઉપર એક આતુર નજર કરી અને પછી અચાનક ઉઠીને તે તેણીની નજદીક જઈ બેઠો.

“હું તાહરી સાથ વાત કરવા માગું છું, પુટળાં,” તેણે પટામણે સાહદે કહ્યું, અને તેણીને પોતાથી દુર ખીસતી બેઠને વધાયુ’, “નહિ, તું ચીંતા ના કર. તું આહશે તો હું તને અડકશ બી નહિ.” તેના અવાજમાં સખત કડવાશનો અંશ હતો. એક વેળા તેજ મધુરી તેને પોતાની સોડમાંજ રાખવા માટે કેવી ઉલટમંદ ને આતુર હતી—હજી તો તે સુખી વખતને ઝાઝા અઠવાડ્યાંઓ બી વીલ્યાં નહિ હતાં અને આજે મામલો કેટલો ફેરવાયો હતો. તેણી તેનાથી કદમો દુર રહેવા ખુશી ને ઇતેજાર હતી.

“પુટળાં, હું આજે મુમતાઝ માટે એક વખત તાહરી સાથે વાત કરી લેવા માંગું છું. એક છેલ્લીજ વખત; અને ત્યારબાદ હું તેણીનું નામ તાહરી આગળ કદી કાઢડશ ખી નહિ.” સપલે આગ્રહથી કહ્યું, “તાહરી ખાતરી છે કે હું જે કહેવા માંગું છું તે તો તું માનવાનીજ નથી, પણ હું તુને આગ્રહપૂર્વક-ખાતરીભર કહું છું કે મુમતાઝ મરી ગઈ છે તેથી કાંઈ હું તુને એ કહેતો નથી. આજે જો તે જીવતી ખી હોત તો માહરે મન ફુનીયાની ખીજ કોઈ ઓરતોના જેવીજ તે મામુલી હોત.”

પુટળાં નીચી નજરે ખેસી રહી હતી. સપલની તે મીનતગુજરી તેણીએ સાંભળી હતી કેમકે ખીજે છુટક ન હતો; મગર તેના તે બોલવાંએ તેણીના જીગરમાં નવેસરના ડાહમો દીધા હતા.

“જે દીવસે મુમતાઝ મરી ગઈ તેજ રાતે હું તાહરી આગળ એ બધું છાતી ખોલીને કહેવાનો હતો,” સપલે આગળ ચલાવ્યું, “તાહરી મારી માંગવાનો હતો, અને નવેસરથી આપણી જીંદગી શરૂ કરવા હું તને કરગરીને વીનવવાનો હતો, પણ કોણ જાણે કે કેમ શું બન્યું હતું તે તુને જણાઈ ચુક્યું હતું; અને, તેથી, તું એકની બે ચાં નહિ. હું કબુલ કરું છું, પુટળાં, કે હું જ્યારે તાહરી સાથે પરણ્યો ત્યારે હું તાહરી દરકાર, જેટલી જોઈએ તેટલી, ધરાવતો નહિ હતો, પણ હવે—”

“પણ હવે—” પુટળાંએ તેને બોલતો રોક્યો, “પણ મોડું થયું છે. હું આજે રાતે તમારી સાથે એટલા મારેજ આવી છું—તાહરી એવી ફરજ વિચારી આવી છું કે તમારા વડા ભાઈ આપણા વચ્ચેનો શ્રીસાદ જાણી જાય નહિ ને તમને ઠપકો આપે નહિ. સાધારણ દોસ્તો

સીવાય હવે કોઈ પણ રીતનો વધતો સંબંધ આપણાં વચ્ચે ચાલુ થઈ શકવાનોજ નથી. આપણને છુટાછેડા મળી શકે એમ નથી, ખરંની ? તો પછી આપણે મિત્રોજ તરીકે રહીએ તો ઠીક.”

સપલ મોહત જેવો શીકડો મારી ગયો. પુટળાંએ એટલી તો ઠંડાઈથી, એટલા તો ઠરાવથી અને એટલા તો ભારથી તે શબ્દો કહી સમજાવ્યા હતા કે તેણીના મનના તે મક્કમ નિશ્ચય માટે સપલની ખાતરી સરખસર થઈ ગઈ.

“માઈ ગોડ, પુટળાં, તું શું એમ ખરેખર કહેવા માંગેછ, કે મને દુઃખી કરવા માટે, માહરી ઉપર, વેર લેવા માટે તું એમ કહેછ. યુ ડોન્ટ રીઅલી મીન ઇટ—આગળા બધા દિવસો. શું તું લુલી ગઈ ? માહરે માટે તું કેટલી કાળજી અને પ્યાર ધરાવતી હતી તે શું બધું તું વીસરી ગઈ ? શું તું માહરી દરકાર કરવાનીજ નથી ? હું એ માની શકતોજ નથી—ખમી શકતોજ નથી. ઓ ! ખુદાને ખાતર કહે કે તું એમ કહેવા માંગતી નથી.”

સપલના અવાજમાં દુઃખની વેદના સ્પષ્ટ જણાઈ આવતી હતી. તેની આંખો કાકલુદીભરી અને દયામણી બની ગઈ હતી. પુટળાંએ તેના ભણી જોયું નહિ. તેણીને માત્ર એટલુંજ યાદ આવ્યું કે તેણે એક પરાઈ ઓરતને એક વેળા હૃદયી જ્યાદા જનોજીગરથી ચાહી હતી અને આજે તે ઓરત જીવતી નહિજ હોવાને લીધે તે તેણીને વધારતો આવ્યો હતો. તેણીએ નીચીજ નજરે તેને જવાબ કર્યો, “હું દીલગીર છું. હું તમને દુઃખી કરવા માંગતી નથી. પણ એ તો ખરું છે કે હું જે કહું છ તે કરવાજ માંગું છ.”

તેઓ જન્મે ચુપ થઈ ગયાં. સપલ તરફ જોવાની પરવાહ તેણીએ કરી નહિ. તેણી તેના જીગરને જખમાવવા, તેની લાગણીઓને દુઃખવવા, એક વેળા જેમ તેણે તેણીને રંજડી, સંતાપી અને જળાવી હતી તેમ તેને પણ આજેદે કરવાના ખમાલથી આમ ઠંડાઈથી બોલી મઠ હતી. તેણી ખુશી થઈ કે હવે તેણીને કોઈ રીતનું ખમવાનું નહિ હતું ! તેને માટેનો એક વેળાને તેણીનો ઉક્ળતો પ્યાર તેઓ વચ્ચેના ત્રિયોગથી ઠંડો થઈ ગયો હતો. સપલને તેણીના શબ્દોથી ખરેખરજ દીલમાં લાગ્યું હશે કે તે માત્ર ઢોંગજ કરતો હતો જેમ વળી તેણી વમાસણમાં પડી.

સપલ કાંઈ પણ બોલવા વગર ઉઠીને પાછો બીજો નાકે જઈ બેઠો હતો અને છેક મુંબઈ આવ્યું ત્યાં સુધી તેઓ વચ્ચે પાછી કંઈ પણ વાત થઈજ નહિ.

સપલ તેણીને હોટલ મેજેસ્ટીકમાંજ પાછો લઈ ગયો. તેણીને માટે રૂમ્સો રોક્યા અને પછી પોતે જવાની રજા આહી.

“તને અહીં નથી રહેવાના કે ?” તેણીએ સહજ અચરતાથી ચમકીને સપલને સવાલ કર્યો.

“નહિ, મને લાગ્યું કે તુને તે નહિ ગમશે હું માહરા રૂમ ઉપરજ જાઉંછ. જો માહરી જરૂર પડે તો હું ત્યાં છેઉં—”

“વૅરી વૅલ્ડ,” પુટળાંએ શેકહેન્ડ માટે બેદરકારીથી પોતાનો હાથ લંબાવતાં કહ્યું, અને સપલ—ગરીબ બાપડો સપલ કોઈ પરાઈ ઓર તને શેકહેન્ડ કરતો હોય તેમ તે પોતાની પરણેતરને શેકહેન્ડ કરી ત્યાંથી હારેલો, મારેલો, નાશાદ, નામુરાદ ચાલતો થયો.

## પ્રકરણ ૨૪.

સપલનાં ગયા પછી આખી રાતની ડાકેલી અને વગર હાંધથી ઘેરાઈ રહેલી પુટળાંએ થોડોક વખત સુષ ઉઠવાની કોશિશ કરી બેઠી, પણ તેણીની આંખ લાગીજ નહી તરેહવાર કરભાગ કરતા વિચારોથી તે મધુરીનું મગજ ચંચળ અને ચંક્રમ બન્યું હતું,

તેણી પુચ્છતી થઈ હતી કે તેણી મુંબઈ આવીજ ન હતે તો ઠીક થતે. તેણીને અહીં ઘસડી લાવવા માટે પોતાને દુસલાવવા સાર સપલને ધીક્કારવા લાગી; પોતાને અહીં આવવા લલચાવવા માટે સપલને આડકંતરો ટેકો આપવા, તેણીને પટામણો આગ્રહ કરવા માટે તેણી પોતાની સહી મેહેરાં મસાનીને પણ તીરસકારવા લાગી. વળી સપલ માટેનો તેણીનો ગુસ્સો ને શીટકાર એટલા થઈ જતી વધ્યો કે તે મુંબઈ આવ્યા પછીથી તેણીને આવ હોટેલમાં એકલી છોડીને ચાલતો થયો હતો. તેણીનેજ રાજી રાખવાના એક પુરા ખયાલ માત્રથીજ સપલે આમ ક્યું હતું એમ માનવા તો તે છેડાયલી મધુરીએ ચોખ્ખું નાજ પાડ્યું. તેણીને ધણુંજ એકલવાયું અને વસમું લાગ્યું. તેણીની મોહક ચક્ષુઓ આંસુઓથી તર બની.

“બાબુ! હનીમુત!” કેવા કારસ સમાન હતું!

મેહેરાં મસાની શું કરતી હશે; હોશંગ રખાડી શું કરતો હશે અને તેણે જાણ્યું હશે કે તેણી ગઈ હતી અને ક્યાં ગઈ હતી એ ઉપર બીજાનામાં પડી પડી પુટળાં ગીર કરવા પડી. હોશંગ સાથ થયેલા છેલ્લા મેળાપનો સમય તે બહાલીએ પરાણે યાદ કર્યો. હોશંગે કહેલા

છેલ્લા સપ્તદે તે પાછા મન સાથે બોલી મઠ. તે બધી યાદે તે દીલ-  
ખરના જીમરને બુરસાથી ધબકતું ક્યું. તેણી બાથુતી હતી કે હોશંગ  
તેણીને યાદતો હતો; અને એક પળ તે દીલરખા એવા અચરતીભર્યા  
વિચારમાં નીમમ્ન થઈ કે હોશંગ સાથે જીંદગી ગુજારવી કેવી નીવડે?  
અને શું તે તેણીનો ભલો અને શુરો રક્ષક થઈ શકે? સપલ કરતાં  
તો તે ઉમરમાં ઘણો વધુ હતો. અને દુનીઆના વહેવારમાં તેમજ ખીજી  
ઓરતોના સમાગમમાં તે જાસ્તો આવેલો હોવાથી સપલ કરતાં તે  
વધારે થાવકો, કુનેહવાળો અને ખચરદાર હતો. સપલ જે બુલમાં હજી  
ગોટાં ખાતો હતો તેવી નાદનીયતભરી બુલ તો હોશંગ રખાડી કદી  
નજ કરે.

સાંજે સપલ ફરવા જવા માટે તેણીને લેવા આવ્યો; પણ તેણીએ  
પોતાને બેચેની હોવાનું બાહણ કાઢી તુરત તેને પાછો વાળ્યો.

ખીજે દીવસે તેણી નાસ્તો લઈ રહી હતી તે વખતે સપલ પાછો  
આવ્યો. તે ઘણો નારાજ થયેલો દીસતો હતો અને ખાસ વહેલો ઉઠીને  
પુટળાંનેજ ખાતર તે હોટલ ઉપર દોડી આવ્યો હતો. તેને તે છેડાયેલી  
દીલખર સાથે કેમ વાત કરવી તે પણ સુઝ્યું નહીં. ગંગેટાઈ ગંગેટા-  
ઈને તેણે સવાલ કર્યો, “રાતે તું મળ્નની સુતેલી કે?”

“મુંબઈમાં હું કદી મળ્નની ઉંઘતીજ નથી.” પુટળાંએ અધીરા-  
ધથો જવાબ કર્યો.

સપલે પોતાના હોઠો કરડ્યા. “આઈ એમ સૌરી. હમણાં તું  
ક્યાં જવાની છે?”

“બાહર કોઠે ખી ફરવા.”



“હું આઉં તો તુને ગમશે?” સપલે વીનંતીથી પુછ્યું. પુટળાંએ પોતાના ખભાંઓ બેદરકારીથી ચઢાવ્યાં.

“તમને ગમે તો આવો.”

તે બન્ને ધણી ધણીઆણી થોડોવાર રહીને ફોટેલમાંથી બાહર પડ્યાં. પુટળાં ફેટલો વખત સુધી તો ગુપચુપ ચાલ્યા કરી. પછી એકાએક પુછ્યું, “તમારાં લાંબની કંઈ ખબર આવીછ કે?”

“તહિ—તે આવવાની કંઈ વકડી બી નથી.”

સપલનાં ખંચાઈને બોલાયલા એ શબ્દોએ તે તારણીને ચમકાવી.

“હું તો એમ ધારૂં કે એવણુ ખરેખરજ આવવાના નથી.” તેણી એકાએક શંકાથી બોલી પડી.

સપલ કાટગરા કોથનો માર્યો લાલ થઈ આવ્યો.

“પુટળાં, તું શું મને છેકજ જુદો ને લુચ્ચો માની બેઠીછ,” તેણે તીખાસથી પુછ્યું.

પુટળાં એક કઠોર હસવું હસી પડી.

‘આછ એમ નોટ સો સ્પેર.’ તેણી ધીમેથી બોલી અને તે સાંભળીને સપલને જસ્તીજ ગભરાટ છુટ્યો.

“ચાલો, આપણે મીઠા કામાને મળવા જઈએ.” પુટળાંએ એકાએક કહ્યું, “પછી એવણુને લઈને લંચ લેવા જઈશું. એવણુ હમણા આપણને મળી શકશેની!”

“આછ થીંક સો, પણ પુટળાં આપણે એકલાંજ એક ટેક્ષીમાં લાંબી ડ્રાઇવ લઈ આવ્યે તો કેમ? મને તે વાણું ગમશે.”

“ઓ પ્લીઝ નો. મને તે નથી મળવાનું.” પુટળાંએ તેની સુચનાનો તુરંતજ અસ્વીકાર કર્યો.

સપલ કાટગરા ફફડેલો ખલરેલો તેણીને જલ કામાના રૂમ્સ ઉપર લઈ આવ્યો. પણ તે ત્યાં ન હતો.

પુટળાં તે ન મળવાથી ઘણી નીરાશ થઈ ગઈ. “હવે!” તેણીએ સપલને પુછ્યું.

“હવે તું કહે તેમ કર. એ કમખખત કોઈ દહાડે નહીંને આજેજ આવ તાઈમે કેડે ઘસડાઈ ગયોઈ.”

“કોઈ ખીજી આપણી સાથ લંચ માટે આવે એવું છે?” પુટળાંએ જરા અચકાઈને પુછ્યું.

સપલે પોતાની પરણેતરના ચેહેરા ઉપર કપકા અને કડવાસની એક નજર કરી.

“તુંને માહરી સાથ એકલું ટાઈ વાગેઈ શું?” તે બોલ્યો.

પુટળાંએ સપલ ઉપરથી પોતાની નજર ફેરવી નાંખી.

“કોઈ હોય તો ઠીક. જરા સોચાય.”

“તે માહરી કંપની તને શું એટલી ડલ લાગેઈ એમ!”

તેણીએ કશો જવાબ કર્યો નહી.

“પુટળાં, આપણા અદરાયા પછી શું વખત એટલો બધો ફેરવાઈ ગયોઈ.” સપલે ગુસ્સાથી પરચારો કર્યો, “ત્યારે તો તું માહરી સાથે એકલી પડવા ને ફરવા ટવળતી હતી. કોઈ ત્રીજા માટે જરા ખી આજુ ધરાવતી નહીં હતી.”

“હવે તે વખત રહ્યો નથી—ખીણું શું?” પુટળાએ બેદરકારીથી ચોખ્ખો મુક્યો.

“માહરા ખુદા! તું તાહરં વેર બાજ સીકકે વસુલ કરતી લાગેછ. પુટળાં, તું આટલી ફત્તેહમંદીથી માહરી ઉપર બદલો લઇ શકેછ એ બલે હું માની શકતોજ નથી.”

“તમે એવી બેવકુફ જેવી વાત ના કરો.” તેણીએ અંધીરાઈથી પગ ઠોકીને કહ્યું, “તેથી કંઈ લાજ થવાનો નથી. તમે જેમ ચાહ્યુંછ તેમ મેં ક્યું છે. મેં તમને પહેલેથીજ ઠોકી ઠોકીને કહી રાખ્યુંછ કે કશાં બી વધુની આશા રાખતા ના.”

જરા વાર તેઓ ચુપજ રહ્યાં.

“આછ એમ સૌરી,” સપલે પોતેજ અંતે નમતું આપ્યું.

તેઓ પછી પાછાં હોટેલમાં આવ્યાં, અને લંચ લઇને સપલ પાછો પોતાની પરણેતરથી છુટા થયે..

“સાંજે હું આઉં?” તેણે જતાં જતાં માંગી લીધું. “આપણે કેથે સીનેમામાં જઈશું. તાહરો વખત તેમાં નીકળી જશે.”

“માહરો વખત તો એમ બી જાવછ,” પુટળાંએ અણકથી કહ્યું.

સપલને બહુ લાગી આવ્યું. તેણે ઠપકાથી પોતાની પરણેતર તરફ જોયું. તેણી બેદરકારીથી પોતાની ખુરસીમાં બેસી રહી હતી, બલે સપલમાં કે તેની વાતમાં તેણીને કશોજ રસ કે ઉત્સાહ ન હોય એવી રીતની નસોસ અને નફકરી.

સપલ વધુ કંઈ પણ બોલ્યા વગર ત્યાંથી ચાલતો થયો.

સપલે રસ્તામાં ચાલતાં ચાલતાં પોતાના કીસમતને હજારો કદુ-  
આઓ દીધી. ઓ ! તેણે કંઈ એવી દીવાની ઘેલછાઓને આધીન થમને  
પોતાની આખી જીંદગીના સુખનું સત્યાનાશ વાળી નાખ્યું હતું. પુટળાં  
કેટલી સુંદર હતી ! પુટળાં કેવી એક આહવાજોગ પુટળી હતી ! સપલ  
તેણીને જીતીને વશ કરી લેવા કેવો ટવળતો હતો. તે વ્હાલી મધુરીને  
હસ્તી જોવા : તેણીનું મન મનાવી લેવા : તેણીની દીલચસ્પ આંખોને  
પાછી અસલની માફક નીર્દોષ આનંદથી ચમકારા મારતી જોવા તે  
કંઈ ખી કરવા તૈયાર હતો. શું તે વ્હાલી દીલખર હવે કદી કદી ખી  
સુખથી ને આનંદથી તેને મળવાની કે તેની સાથ વાત કરવાની  
હતીજ નહિ ?

મુમતાઝની મહોબ્બતના દિવસો હવે તેને તુચ્છ લાગવા લાગ્યા.  
તેને તે કરરાજી અને નફરત સાથજ યાદ આવતા હતા. તે મુમતાઝનો  
નહિ પણ મુમતાઝના નયનોના ક્રમણોનો, મુમતાઝના આંજી નાખનારાં  
નખરાંઓનો શીકાર બન્યો હતો, તે હવે તે પ્રગટ જોઈ શક્યો. મુમતાઝ  
સાથ બંધર કરેલી તે થોડા સમયની અકુદરતી પ્રેમાળ જીંદગી માટે  
હવે તે ખરાં દીલથી પસ્તાતો હતો. હવે તે સાફ અંતઃકરણથી, શાંત  
સુખની તમન્ના રાખતો થયો હતો : તે સંસારી શાંત સુખ કે જેને તે  
એક વાર નાદાન બનીને તુચ્છકારતો હતો : પુટળાંના ભરથાર તરીકેનું  
ખરું સંસાર સુખ ભોગવવા તે ટળવળી રહ્યો હતો-જીંદગીની એક પુરી  
તેની તે ઇચ્છા થઈ પડી હતી. પુટળાંને મનાવી લેવા, તેણીની ખમચી  
પડેલી હાડમારીઓનો બદલો ચકવતી વ્યાજ સહીતના સુખ સાથ વાળી  
આપવા તે ઉત્સુક બન્યો હતો.

તે સાંહજે તે દીલખરને સીનેમામાં આવીને લઈ ગયો અને શે  
અલાસ થવે તેઓ જાહર પડ્યાં ત્યારે વરસાદ ઝરમર ઝરમર પડતો હતો.

“હવે આપણે ઘરેજ જઈએ તો ઠીક,” સપલે સુચવ્યું.

“ઘરે !” પુટળાંએ સપલ તરફ અજાણીથી જોઈને પુછ્યું,  
“હોટલમાં તમે કહેવા માંગતા હશો.”

“હા, સીવાય કે તું માહરા રૂમ્સો ઉપર આવવાની દરકાર રાખતી  
હોય,” સપલે જરા ગંજેટાઈને કહ્યું, “ત્યાં બી બહુ મજનનું છે. દરેક  
સગવડ છે.”

એક પણ પુટળાં અચકાઈ અને તે જોઈ સપલે ધડકને જીગરે  
છચ્છ્યું કે તે વહાલી તેની તે સુચના સ્વીકારે; મગર બીજીજ પણ  
તેણીએ પોતાનું માથું નામાં ધુણાવ્યું.

“આઈ ડોન્ટ કેર ફુ ઈંક યુ. હું હોટલમાંજ પાછી જવા માંગું છું.”

સપલ કાંઈ બોલ્યો નહિ. તેણે એક ટેક્ષી બોલાવી અને તેમાં  
તેઓ ગોઠવાયાં.

“હું તમારા રૂમમાં આઉં, જો તમે મને એક જવાબ બરાબર  
આપો તો—” પુટળાંએ ટેક્ષી ગમડતી થતાં અચાનક પુછ્યું.

સપલ જરા ચમક્યો. તે શીકકો મારી ગયો.

“પુટળાં, તું જે બી પુછશે તેનો હું જવાબ દેવશ. ખુદને ખાતર  
જાહરી ઉપર દયા લાવ ને—”

“મુમતાઝ તમારા રૂમ ઉપર કદી આવીતી કે ?” તેને બોલતો  
અટકાવીને ધુજતા સાહદે પુટળાંએ સવાલ કર્યો.

સપલે પોતાની આંખો ઉપર પોતાના હાથો ઢાંકી દીધા. કોઈએ તેના દીલમાં ડાહમ માર્યો હોય તેમ તે ચમક્યો. મુમતાઝનું નામ તે સાંભળવા માંગતો નહિ હતો અને તે પુટળાંનેજ મોહડે સાંભળીને ઘણો દુઃખી થઈ ગયો.

“હા,” તે બોલ્યો, “તે આવી’તી,” અને તેણે પુટળાં તરફ જોયું, “પુટળાં, પુટળાં, તું માહરી તરફ એમ ઠપકાથી ના જો. મને એટલો ના ધિક્કાર,” તેણે કરગરીને આજીજીઓ કીધી, “તે તદ્દન જીદીજ જીદ-ગીએ જીવતી હતી તે જીદગીનો તો તને વિચાર માત્ર પણ આવી શકવાનો નથી. તે અને તાહરામાં આસમાન અને જમીનનો તફાવત છે. એ એકત્રેસોને કંઈ મર્યાદા કે મલાગ્નહનું ખાસ ભાન રહેતુંજ નથી. તેઓ દીલ ચાહે તેમ વર્તવા પોતાને છુટી માને છે. મુમતાઝ માહરે ત્યાં આવતી હતી; પોતાની સહી મીતીઓને ખી લાવતી હતી અને અવારનવાર માહરે ત્યાં ચાહપાણી પણ લેતી હતી. મેં તને હમણા માહરા રૂમપર આવવાની એટલાજ વારતે કાકલુદી કીધી, પુટળાં, કે તું જો ત્યાં આવે તો હું જો લુલી જવા માંગુ છું તે આસાનીથી લુલી જઈ શકું. શું તું આગળું લુલી શકવાનીજ નથી ? શું તું મને માફ કરવાનીજ નથી ? મને માફ કરવાની તજવીજ તો કર પુટળાં, હજી તો આપણને વર્ષો તુલીક જીવવાનું છે, અને એમ એકમેકથી વીખુટાં, અબોલ્યાં આપણે જીવીજ કેમ શકીશું. પુટળાં, તું પાછી હસ્તી બન; મને માફ કર; ગઈ ગુજરી લુલી જા.”

સપલની આંખોમાં તે બોલતાં આંસુઓ ભરાઈ આવ્યાં હતાં. તેણે તે દાખી દેવા પોતાના હોઠો પીસીને લોહી ઝઝળતા જેવા કરી મેલ્યા.

પુટળાં નીચી નજરે પોતાના હાથો ખોળામાંજ રાખીને બેસી રહી.

“મને કેવું લાગ્યું છે તેનો તમને ખ્યાલ ક્યાંથી હોય,” તેણી ઠંડા-  
છથી બોલી. “જે વેળા હું એમ ખાતરીથી માનતી હતી કે તમે મને  
ચાહતાજ હતા અને તેમાં મને મેં જ્યારે ઠગાયલી જોઈ, ત્યારે માહત્ત  
દીલમાં શું તું શું થયું છે તે તમે શું જાણો? પણ હવે તે બધું મીટી  
મયું છે. તમને જો હમણાં ધણુંજ લાગતું હશે તો તે બી માહરીજ  
મુઆફેક વખતના વહેવા સાથે લાગતું બધ થશે. આપણે જુદાં રહીને  
પણ જીવંતિને શાંતી ને સુખમાં પસાર કરી શકશું. ધણાં જોડાંઓ  
તેમ કરે છે.”

સપલને કંઈ પાછું કહેવાની તક મળે તે અગાઉ ટેક્ષી હોટલમાં  
આવી ઉભી. અને તેઓ ઉતરીને અંદર ગયાં. જલ કામા ત્યાં તેઓ  
માટે ખોટી થતો હતો. તેને જોઈને પુટળાં ધણી ખુશી થઈ, તેઓએ  
તેને ડીનર માટે રોકી રાખ્યો. અને જલ કામાની હાજરીને લીધે તે  
ત્રણેએ બરી લુખે કાંઈક ખાધું. જલે પોતાની વાતનું ગાડું મળડતું  
રાખ્યાજ ક્યું. અને જલ જવા માટે રજા લેવા ઉઠ્યો. ત્યારે તેણે  
એક છબરડો કર્યો. પુટળાંને તેણે હેતભરી ગુડનાઇટ ઈચ્છી અને પછી  
સપલને પણ તેમજ કરવા મયો.

સપલ કાટગરા તે જોઈને ગુસ્સા ને ગભરાટથી લાલ ચણોટી  
જેવો થઈ ગયો.

“હું અહીં નથી રહેતો. ચાલ, તાહરી સાથેજ આડું છે,”  
તે બોલ્યો.

“યુ આર એ સીલ્વી પુલ,” હોટલમાંથી બહાર પડતાં સપલે  
જલને લખીજ ખાધો. “તું શું બધા છબરડા કરતો ફરે છે?”

“માઠ ડીયર ફેલો, આઠ ચોટ છટ વોઝ ઓલ રાઇટ. હું તે બાણું કે બધું જરાબર થઈ ગયુંછ. આઠ એમજીઓપ્રુલી સૌરી.”

“શું ધુલ જરાબર થાય ! જરાબર ખીલકુલ થાય એમ લાગતુંજ નથી,” સપલે ખીજવાઈને કહ્યું, “ઉલટું મને જસ્ટીજ હડધુત, હાડમાર ને અપમાન કરેછ, પણ જલ તું ખુદને ખાતર કંઈ ખીજ વાત કર.”

જલ કામા વિચાર ને મુઝવણમાં પડી ગયો. એ ધણીધણીઆણી વચ્ચે દોસ્તી થઈ જવા માટે એટલો બધો તો ખાતરીમંદ હતો કે આ જણીને તે ચમકી ગયો. નવસારીથી આવ્યા પછીથી સપલ તેને મળ્યો ન હતો કે ન તો તેનામાં વિશ્વાસ મુકીને લખ્યું હતું. વળી પુટળાંને ખુશ અને હસતી જોઈને તેણે પોતાના મતને ખરૂંજ માની લીધું હતું, કે જ્યારે ખરેખર તો તે રૂપસુંદરી તેનેજ મળવાના આનંદથી એટલી ખુશી દીસી હતી.

“આય નખ્ખોદગીયો વરસાદ શું કહેવા મોગેછ,” જલને ખીજ કંઈ વાત કરવાનું ન સમજ પડવાથી કંટાળાથી કહ્યું, “ધણીજ ખરાબ વેધર છે નહિ ?”

“ડેમ ધં વેધર,” સપલે છેડાઈ પડતાં બખાળો કાઢ્યો.

### પ્રકરણ ૨૫.

ચાર દીસ એમ જળડી ગયા, પણ મહાન મેહેરનોશજી મુંબ-ધમાં આવી પુગ્યા નહી. કલકત્તાથી મુંબઈ આવવા કિપડેલા તેવણ પોતાના એક મિત્રને ત્યાં પુને અણુધારયા અને અચાનક ઉતરી પડ્યા



હતા; અને ત્યાંજ આટલા દીવસો તોડી પડ્યા હતા. સપલને તારથી એ ઢીલ માટેની ખખર તેવણે પુગાડી હતી, અને સપલ તે ઉપરથી જલ કામા આગળ ખુબ ફફડી ઉઠ્યો હતો.

“એવણુ પુનામાં મગ્ગહ મારેછ, ને અહીં માહરી કમળપતી જાગીછ,” તે બોલ્યો, “ધણુ બી સુમળાઉંછ પણ પુટળાં માનતીજ નથી. હવે તો કહી કહીને એમજ કહેછ કે ભાધ આવવાનાજ નથી ને આવવા હોંગકોંગથી ઉપડ્યા બી નથી. મને તો પુટળાં એક સાથી મોટો જુદો માનેછ.”

“નોનસન્સ,” જલ કામાએ તેને વાહી કાઢવાની કોશેશ કરી. તેણે એ છેલ્લા ચાર દીવસોમાં તે વરઝેપર વચ્ચેનો વહેવાર ખારીક નજરે જોયો હતો અને તે જોઈને તે ભલો મિત્ર મનથી ખરેખરજ મુજબ્યો હતો. તેણે જોયું હતું કે પુટળાં ખરેખરજ સપલ સાથે ધણી ઘાટકી કીસમે વરવહી હતી. જાણે તેને માટેનો તેણીનો તમામ પ્યાર સરખસર મરીજ ગયો હોય તેમ તેણી સપલ સાથે વાત કરવાજ મુતલગ માંગતી નહી હતી; અને તેને પોતાના ડોળાના વહાર ઉપરજ રાખતી. સપલ તે બધું જોઈ જોઈને મુંજતો જતો હતો. તે બાપડાની દશા બહુજ કફેડી હતી.

“મેહેરનેશજી આવ્યા પછી બધું સરખું થઈ જશે,” જલ કામાએ સપલને ધીરજ આપતાં કહ્યું.

સપલે નાખુશીનો એક હુંકારો પુર્યો.

“ચાલ, હવે અહીંથી જતો,” જલ બોલ્યો, “આજે બપોરે તો પુટળાં સાથે લંચ લેવાનું આપણે બન્નેએ કબુલેલું છે.”

“તે મને ખબર છે; પણ બળી મધું ખાવાનું. મને કાણુ જાણે જોઈને એને શું થાયછ. સહવારની શોપીએ કધાવાની હતી. મેં સાથે જવા માંગ્યું તો મને એવો તરકડો જવાખ આપ્યો કે માહરં માથુંજ ફરી મધું,” સપલે કહ્યું. તે છેલ્લા ચાર દીવસોમાં જાલની આગળનો આગળજ રહેતો હતો. પુટળાં તેને નક્કરતથી ખીલકુલ કોડું નહીં આપતી હોવાથી તે દીલનો બળેલો જળેલો જવાન તે પોતાના મિત્રની આગળજ આવીને વખત કાઢતો હતો. એકલું પડવા કે કોઈ ખીજની કંપની કરવા તેને ખીલકુલ ગમતું નહીં હતું.

જાલના રમમાંથી નીકલીને તેઓ કોલાખે સપલના રમમાં આવ્યા.

“જાલ, મેં તે દાહડે પુટળાંને અહીં આવવા આગ્રહ કર્યો,” સપલે પોતાના રમમાં દાખલ થતાં વાત છેડી. “પણ તેણીએ સાફ પાડી.”

“કાંય ના પાડી?”

“કારણ કે મુમતાઝ અહીં આવી હતી,” સપલે જાલ ઉપરથી પોતાની નજર ફેરવી લઈને શરમીન્દગીથી કહ્યું, “એમાં પુટળાંનો વાંક હું જોતો નથી. એ બધું કેમ બન્યુંછ તે એ કદી સમજવાની નથી. માર્છ જોડ ! ખરેખર તો એ બધું કેમ બની ગયુંછ તે મને પોતાને પણ હયરત કરેછ.”

જાલ કંઈ બોલ્યો નહી. તે ગુપચુપ પોતાના મિત્ર પછવાડે ચાલ્યો.

“આય નેહેસ્ત રમ હું ખાલી કરી નાખશ્શ,” સપલે ખળખળાટથી પોકાયું, “ભાડું ખી બાણુંજ છે ને એ જો અહીં નહીં આવે તો—”

તે બોલતો અટકી ગયો, અને પોતાની હેટ એક ટેબલ ઉપર પટકીને એક ખુરસીમાં ફસડાઈ પડ્યો.

“તું છેકળ મુખો ના બન, સપલ,” બલે કહ્યું. પણ સપલની આવરી ચસકી હતી. તેણે બલને તેનું કામ કરવાની છેડાઈને સુચના કરી અને બલ તેથી ચુપજ રહી ગયો.

મટલો આ વખતે એક ટેલીગ્રામ લખને ઓરડામાં આવ્યો.

“આય તમારો તાર છે, સાહેબ.” તેણે તે સપલને આપતાં કહ્યું.

સપલે તે પરખીકું ખોલ્યું અને તે તાર વાંચ્યો.

“આજે રાતે મુંબઈ આવું છું. વીક્ટોરીઆ ટરમીન્સ ઉપર આંઠ વાગે મળજો.”

સપલ તે વાંચીને એક વિચિત્ર હસવું હસ્યો.

“મહાન મૈદરનોશજીનો છે કે ?” બલે પુછ્યું.

“હા.” સપલે તે બલને આપતાં કહ્યું.

“કમ ઓન, પુટળાંને ખજર આપવા જઈએ,” સપલે ખુરસી માંથી ઉઠતાં કહ્યું.

“તાર સાથે લઈ લે. એને બતાવવા જોઈશે.”

તે બન્ને મિત્રો ત્યાંથી નીકળીને હોટેલ મેજેસ્ટીક ઉપર આવ્યા. પુટળાં હોટેલમાં નહીં હતી. ખજર કાઢતાં માલમ પડ્યું કે તેણી તો આજે સહવારનાં બહુ સકાળેથી કોઈ પાસી ગ્રંહસ્થની સાથે ગઈ હતી, અને જતાં જતાં પોતાના રૂમનાં વેટરને કહેલી ગઈ હતી કે તેણી આજે કોઈને મળનાર નહીં હતી.

“આજે કાંઈને મળવાની નથી એટલે!” સપલે ગુંચવાઈને તે વેટરને પુછ્યું.

“મીસીસ કાટગરા જે બોલ્યાં તે હું તમને કહું છું, સાહેબ. તેવણે કાંઈ મીઠા રખાડી નામના જેનટલમેન સાથે ગયાં છ એટલું કહેવા મને કહી ગયાં છ.”

સપલ મોત જેવો શીકકો મારી આવ્યો. જલ કામાને તે જોઈને અણહદ લાગી આવ્યું. સપલ કાટગરા માટે આ પહેલીજ વાર તે બલો મિત્ર અણહદ ગમખ્વાર થઈ ગયો. સપલ જાણે એકાએક ખીમાર પડી ગયો હોય અને ઉમરમાં વધી ગયો હોય તેવો થઈ ગયલો લાગ્યો. તેણે પોતાના હોઠો પીસીને પોતાની સઘળી હીમતને એકઠી કરી.

“ઓ ! બોલરાઈટ—ટૅંકસ. ટૅંકસ વેરી મચ.” તેનો સાદ બોખરો અને ન સમજાય એવો નીકળ્યો. તે ઉંધમાંજ ચાલતો હોય એમ હોટેલમાંથી બહાર આવ્યો ને જલ પણ તેની પુઠે ધસડાયો. તે ક્યાં જતો હતો તેનું જ્ઞાન તે વેળાએ તેને નહીં હતું. જલે તેનો હાથ પકડી તેને રોક્યો ત્યારે તે અતી ધણો ચમક્યો.

“શું છે ? ઓ, યસ. ચાલો હું આગો.” તેણે જલ સાથે ચાલવા માંડ્યું, પણ તે ઉશકેરાયલો જવાન એટલો ઝડપથી ચાલવા લાગ્યો કે જલ તેની સરોખર ચાલી શક્યો નહીં.

“બાપુ, જરા આસતે ચાલ. માહરાથી એમ દોડાતું નથી.”

સપલ જરા ધીમો પડ્યો અને ગુસ્સાથી જળી જતી ચશ્મોએ પોતાના મિત્ર તરફ જોવા લાગ્યો.

“એ નાપાકના દીલમાંના એકેએક હાંડકાં હું બાંગી નાખશ,” તે ઝનુનથી બેલો બનેલો જોવો પુકારી ઉઠ્યો. “માહરી વાઘડ સાથ એમ છુટ લેવાની એ સરકશી કરેછ તેનો નતીજો હું એ બદમાશને બરાબર બતાવશ. પુટળાં, કાંચ મને દુરનો દુર રાખેછ તે હવે હું સમજ્યો. આપ હોશંગ રખાડી ઉપર એ કુદેછ. મને લાગેછ કે એજ ચંડાળ એને માહરી સામે ઉશકેરી આપેછ. મેહેરનોશજીને એ ફેન્ડ છે એટલે એ પોતાને માહરાથી ધણો ચંધ્યાતો સમજેછ. પણ હું એના ભોભરાં બાંગી નાખશ; હું જરૂરજ—” તે ઉશકેરાઈને એટલું મોટેથી બોલવા લાગ્યો કે આબુબાબુ ચાલતાઓ પણ અટકી જઈને તેઓને અબ્બય-બીથી જોવા પડ્યા.

“આસતે બોલ, સપલ. ડોન્ટ બી સો હેસટી. પુટળાં એ રખાડી સાથ ફરવા ગઇ તેમાં એટલું બધું ખુર વિચારી લેવાનું કંઈ ધણુ નથી. હાલ તુરત તો એને શકનો લાભ આપ.”

“પુટળાંએ મને લટક આપીછ. એણે તો મને મળવાનું વચન આપ્યું હતું. એને માહરાં કરતાં હોશંગનું વધારે લાગતું લાગેછ નહી તો એ નાપાક સાથે જામજ શાંની.” સપલનો ગુસ્સો દર પળે વધ્યોજ જતો હતો. તેનો એહેરો બધો ઉશકેરાઈને લાલચોળ થઇ આવ્યો હતો. સપલને આટલો બધો અદેખો પડેલો જોઈને જલ ક્રમા ધણો અજબ થયો. સપલની હંમેશની ખાસીયત તો કાંઈ જુદીજ હતી. તે મતલબી હતો, હદ વગરનો મતલબી પણ તે છતાં તે દીલનો તો ઉદાર હતો. તે ધણું ધણું ભુલી જઇ અને માફ કરી શકતો હતો.

જાનના ચહેરા ઉપર અબ્બયબીનું હાસ્ય, તેથી, જરા ફેલાયું.

“તું હસેછ, નહિ ! તું ને ગીલગીલ્યાં છુટેછ ? મને એમ લાગેછ કે તું એમ ધારતો હશે કે મને વાળખીજ શીક્ષા થાયછ—અને હા—એ ખરખી તેટલુંજ છે. પણ, જલ, એ માહરાથી ખમાતું નથી. હું કસમ ઉપર કહુંછ હું એ ખર્મી શકતો નથી” સપલના સાદમાં દુઃખનો ખરેખરો અંશ હતો એમ જલ પ્રગટ જોઈ શક્યો. સપલ અદેખાઈ અને ગુસ્સાથી બેબાકલો મારી આવ્યો હતો.

“ચાલ, આવ, આપણે કંઈ ડ્રીંક લઈએ,” જલે કહ્યું. “માહરી જીલ મુકાયછ.”

સપલને કાંઈ ડ્રીંક લેવાની મુલ્લ ઇચ્છા હતી નહિ. તે હોશંગ રખાડીને તરેહવાર એલફેલ ચોપડતો એક રેસ્ટોરાંમાં ગુસ્સો. જલે તેને બોલવાજ દીધો, તેનો ઉભરાતો ગુસ્સો ખાલીજ થવા દીધો. થોડે વારે સપલ જરાક શાંત થયો અને પોતાનું માથું પોતાના હાથોમાં ખોસી દબને વિચારમાં બેઠો. તેનો આંધળો ગુસ્સો હવે કાપુમાં આવી ગયો હતો; અને તેની જગ્યા અણહદ નારાજ અને નામુરાદીએ લીધી હતી. જલે તેને બોલાવ્યો, પણ તેણે કશા જવાબો કર્યા નહિ.

સપલની ખાહેશથી તે બન્ને મિત્રો પાછા હોટલ મેનેજરીક ઉપર આવ્યા અને ત્યાના દરખાન પાસ ખખર કાહડતાં માલમ પડ્યું કે પુટળાને હોશંગ એક ટેક્ષીમાં કોલાબાના સ્ટેશન ઉપર ગયાં હતાં. વળી તે ટેક્ષીનું નંબર તે હોટલને લગતીજ હોવાથી તુરત સપલને મળી ગયું અને ટેક્ષીના નગદીકનાજ સ્ટેન્ડ ઉપર નજર કરતાં તે ગાડી પણ ત્યાંજ નજરે આવી ગઈ. તે ટેક્ષીના શોફરને પુછતાં તેની વધતી ખાતરી

અઈ કે તેઓ કાલાખાના સ્ટેશનજ ઉપર ગયાં હતાં અને સહવારના ઉપડતી ફાસ્ટમાં તેઓ નવસારી ગયાં હતાં. હોશંગને ફાસ્ટ કલાસની ટીકીટો કહડાવતો તે શોફરે જોયો હતો. આ સમાચાર સાંભળીને સપલ તો સાવ સક્રમજ્ઞ બની ગયો. જાણે તેનો અવતાર બેઅવતાર જોઈને તેને તેજ ટેક્ષીમાં બેસાડી દીધો અને તેનાં રૂમ ઉપરજ લઈ આવ્યો.

“જાલ, પુટળાં, શું ચાલી ગઈ?” તેને રૂમમાં આવીને એક ખુરસી ઉપર ફસડાઈ પડતાં અગાધ ગમીથી પુછ્યું.

“નહિ, નહિ. એ બનવાકાળ નથી.” જાણે બહુ ઉતાવળે તેમ માનવા ના પાડી.

“એ ચાલીજ ગઈ,” સપલ પાછું જોલ્યો, “મને લાગેછ કે એ ચાલીજ ગઈ. મને વાજખીજ સજ્જ કરતી ગઈ. એને હું લાયક છું એમાં તો શક નથી.” તે જરા અટક્યો અને પછી વધાર્યું. “વેલ, એણે માહરી ઉપર બ્યાજ સીડકે વેર લઈ લીધુંછ અને, તેથી, એ બેસક ખુશીજ થતી હશે.”

કોઈએ તેનાં દીઠમાં જરી ભોકી દીધી હોય એમ સપલ તકડકવા લાગ્યો. તેનું આખું જીગર દુઃખથી કળકળી ઉઠ્યું. આખી જીંદગીમાં તેણે આવું ભયંકર દુઃખ અનુભવ્યું નહિ હતું. મુમતાઝની લટક વખતે ને પુટળાંના તે પજીના હડધુત અને અપમાનો સમયે તે કદી આજના જેટલો આજેદે થયો નહિ હતો; કદી તેની મગફરીને આવો મરણતોલ ફટકો પડ્યો નહિ હતો; પરંતુ આ—તે પુટળાંને આહતો હતો—તેણે હવે જાણ્યું હતું કે તે પુટળાંને દીલના દીલથી આહતો થયો હતો. તે મધુરી અણગમતી નહિ પણ તેને અણહદ મનગમતીજ

હતી; બીજી કામપણુ ઝોસ્ત કરતાં તે તેણીને લાખો અને કરોડો ધણી વધારે પુજ્ય અને વહાલી માનતો હતો. તેણે પોતાને 'લાખો શ્રાવણો આપ્યા. તે આંધળો હતો, મુર્ખો હતો, અવિચારી હતો, દીવાનો હતો એમ બધું તે બોલી બખડી ગયો. જે સુખ તેનું હતું, તેનું ચતુર્જોષનું હતું, તેની આશાને આમ બ્રષ્ટ ચઢ ગયલી જોઇને તે પાગલ જેવો બની ગયો. તેને પોતાના દાંતો ગુસ્સાના માર્યા પીસી મુક્યા, જીંદગી તેને માટે અસહ્ય સંતાપની અને બીલકુલ જીવવા લાયકની રહેલી લાગી નહિ. મહાન મેહેરનોશજી તે રાતે મુંબઈ આવતા હતા એ તો તે જીલ્લીજ ગયો હતો. તે મોટા ભાઈ માટેનો ખ્યાલ માત્ર પણ તેનાં મનમાં રહ્યો નહિ હતો. પુટળાં અને પુટળાંજ તેના મનમાં ને મગજમાં રમી અને ધુમી રહી હતી. તેણીને અત્યારે પોતાની પડખે જોવા: તેણીની હસ્તી મસ્તીખેર આંખો નીહાળવા: તેણીના મોહક મુખડા ઉપર ફરકતું મધુર હાસ્ય નીહાળવા માટે તે અત્યારે પોતાનો આત્મા પણ વેચી નાંખવા તૈયાર હતો. તે મધુરી એક વખત તેની હતી, સંપુર્ણ તેની; પણ આજે તેણે પોતાની બેવકુફાઈથી અને દિવાનાપણુથી તેણીને સદાની ખોલી દીધી હતી. તેણે આંખ વીંચીને ફેંકી દીધેલો તે અમુલ્ય ખજાનો એક બીજને ધણી ખુશાલ ઉપાડી ગયો હતો. સપલ એ ખ્યાલથી પાછો ઉસ્કેરાઈ આવ્યો અને પોતાની બેઠકમાંથી ઉઠીને તે રૂમમાં ખાલી ખાલી ફેરા ફરવા લાગ્યો.

જાલ કામા ત્યાં વાંચવાનો ઢોંગ કરતો બેઠો હતો. તે એક ચોખ્ખાના પાનાં ઉખલાવતો હતો, પણ કશું વાંચવાનું તેને સુઝતું નહિ હતું. સપલનો અણહદ ગમ અને કકલાટ જામને તેના દીલમાં પુષ્કળ લાગી આવ્યું હતું. તે હેરાશંભને ઓળખતો નહિ હતો. તેને માત્ર તેણે



એકજ મરત્યા નવસારી મોદી મીનારમાં જોયો હતો, અને તેટલા ઉપરથી પણ તે એટલું તો ચોક્કસ કહી લઈ શકતો હતો કે તે જવાન નાદાન બોળી અને નિર્દોષ પુટળાને આડે રસ્તે ઉતારી પાડવા જેવો ચલતાપુખ તો હતો. આનું પરીણામ તેઓના સંસારના સત્કારનાશમાં આવવાનું હતું એ કરપીણુ ખ્યાલ જલ કહી કે ખમી શક્યો નહિ. તે માનીજ શક્યોજ નહિ કે પુટળાનો સપલ માટેનો આંધળો મોહ એટલો જલ્દી અને એટલો સંપુર્ણ મોહતને આધીન થઈ ચુક્યો હોય કેમકે તે દીલર્યા તો સપલને દિવાના હેતથી ચાહતી હતી.

જલને અકરવકર થતી હતી. સપલનો કકળાટ તેનાથી જોયો જોવાતો નહી હતો. એક ગોળાથી ધાયલ થયલા શીકારની મુઆફેક સપલ તવળતો ને તરફડતો હતો.

“જલ,” ઘણે વારે સપલ બોલ્યો, “જરા પુટળાના હોટલ ઉપર ટેલીફોન કરીને પુછની, કે એ આવીછ ?”

જલ ગુપચુપ ઉઠ્યો અને ટેલીફોન કર્યો. મેનેજર સાથ થયલી વાતચીતથી તે વધતો મુજબલો ને હર્દમંદ બનેલો લાગ્યો.

“સપલ, પુટળો હોટલમાં પાછી આવી નથી, પણ મેનેજર ઉપર તેનો એક કાર્ડ વાંદરેથી આવ્યોછ કે આજે રાતે બી તે હોટલમાં પાછી આવવાની નથી.” જલે દુઃખી ચશમોએ તે સ્નાનના સમાચાર સપલને ફરી સંભળાવ્યા.

સપલ જાસ્તીજ સકમખકમ બની ગયો. તેના ચેહેરા ઉપરનું લોહીનું ટીપે ટીપું બેમાલુમ થઈ ગયું.

“ઓ, માર્ક ગોડ !” તે બહુજ કરણ અવાજે એટલુંજ પટ-  
પટ્યો, અને પાછું પોતાનું મોઢું હાથોમાં ધાંકી દબને દયકાંઓ  
ખાવા પડ્યો.

જલ શું કરે ? સપલને શું દીલાસો આપે ? સપલને દીલાસો  
દેવો તમામ મીથ્યા હતો એ તે જોઈ શક્યો. તે બાપડાનું જીગર ચીરાઈ  
ફસાઈને ટુકડા થઈ જતું હતું એ તેના કળ ખાતાં દરેક અવ્યવે ઉપ-  
રથી તે માર્ક કરી શકતો હતો. તેની આંખોમાં પણ ઝળઝળામાં  
બરાઈ આવ્યાં.

“પુટળાં, પુટળાં, એ તેં શું કર્યું ?” તેણે પોતે પણ વેદનાથી  
વેરાઈ જતાં જીગરે મન સાથ વિચાર્યું, “તાહરો સપલ માટેનો આંધળો  
ધ્યાર ક્યાં અલોપ થઈ ગયો ?”

તે સપલની નજદીક ગયો, ને તેનો ખરડો ધ્યારથી પસવાર્યો.

“સપલ, છેકજ નીરાશ બનવાની જરૂર નથી,” તે બોલ્યો, “હજી  
કેંદે જીલજ થતી હશે. આપણી ખાતરી થાય નહીં ત્યાં સુધી—”

“છટ છઝ નો યુઝ,” સપલ સરખસર આજ્ઞા ગુમાવી દબને બોલ્યો,  
“મને તો ખાતરીજ છે. ઓ માહરા પેલના કરનાર, હું શું કરું ?” તેને  
તે ખરા દીલનો કકલાટ જોઈને જલ તો શું પણ કોઈ પત્થરનાં જીગ-  
રનીખી દયા ઉશ્કેરાય તેમ હતું. એક પણ ત્યાં સાંતી ફેલાઈ રહી, પછી  
સપલ પાછું બોલ્યો, “હું એની પુઠે જાઉંછ. હું જાણુંછ કે એ પાછી  
આવવાની તો નથીજ મગર તે છતાં હું કોશિશ તો કરું.....છટ એ  
નોટ બી ટુ લેટ—હોશિંગ રમાડી—ડેમ હીમ !...” તે અટકી ગયો.

જલ બોલ્યો; “તું જરા લાયકની હાલતમાં નથી. મને જવા દે.  
આઈ વીલ ટુ ઓલ આઈ કેન. હું પુટળાંને શોધી કાઢવા આકાશ ને

પાતાળ એક કરશ્વ તેની તુને ખાતરી આપું છું. જો, સપલ, હજી આપણે કંઈ ભુલમાં જોયાં ખાતાં બી હોય છે. આપણા અનુમાનો...". તે બોલતો અટકી ગયો કેમકે કોઈએ તે રૂમનું બારણું બાહરથી હલવેથી ઠોક્યું હતું.

એક પળ કોઈએ કરી જવાબ કર્યો નહિ અને પછી તે ઠોકનારનું બારણું ખોલીને ઉંબર ઉપર આંવી ઉભું. તે પુટળાં હતી.

જાલ કામાનો હમ બંધાઈ ગયો. તેણે તેણી તરફ લખરામલી નજરે જોયું; અને પછી તેણી તરફ ધસી જતાં પોતાનો મનને બહુજ કપીથી રોકી શક્યો.

પુટળાં—મનહર છતાં મોત જેવી રીકકી પુટળાં—તમામ નિર્દોષ અને બચ્ચાં જેવી સપલ તરફ જોઈ રહી હતી. જાલે જોયું કે તેણીની મનોહર ચશ્મો તેના ઉપર નહિ પણ સપલ ઉપર જ ચોંટી રહી હતી.

“પુટળાં!” સપલ કાટગરાએ તેણીને જોઈને મોટેથી ખુમ પાડી અને પછી તેણી તરફ ધસી ગયો અને તેણીનો હાથ જીસ્સાથી પકડ્યો. ત્યારે જ તેની ખાતરી થઈ કે તે સ્વપ્નો જોતો નહિ હતો પણ ખરેખર પુટળાંજ ત્યાં આવી હતી.

“પુટળાં,” તેણીને અંદર દોરવી લઈ આવતાં સપલ પાછું બબડ્યો.

જાલ કામા વધુ વાર તે રૂમમાં થોભ્યો નહિ. તે બન્ને તરફ નજર નાંખ્યા વગર સીધો તે રૂમમાંથી બાહર ગયો અને તે ક્યારે ગયો તે તેણે જોયું કે તે બન્નેમાંથી કોઈએ બાણું નહિ. તેની હાજરી જ તેઓ જોયાં સુધી ગયાં હતાં. તેણે બાહર નીકળીને બારણું બંધ કર્યું અને તે બારણાનાં બંધ થવાના અખડાટ સપલને પોતાની બેખબરીબરી બેકામીમાંથી બેઘર કર્યો. તેણે હસવાની તબક્કી કરી.

“આપ એમ સૌરી. હું તાહરી આશા રાખતો નહિ હતો.” તે બોલી પડ્યો અને પછી તે બોલોમાં સમાયલી હેમકતા માટે પોતેજ લજવાયો, અને તુસ્ત ફેરવી “તોલવા વધાર્યું” — “પુટળાં, વોન્ટ યુ સીટ ડાઉન, હું તને જોઈને ખુશી છું.” તે ચહેરામાં ખરેખર ખુશાલીથી જોવાળી બની આવ્યો, “ઓ માઈ ગોડ ! હું તને જોઈને ખરેખરજ ધણે ખુશી છું.” અને એટલું બોલી તે એક ખુરસીમાં બેસી ગયો. તે ઘણોજ પરોમાન થઈ ગયો. પુટળાં તરફ જોવાની હીંમત તેની ચાલી નહિ. તેણે પોતાનો ચહેરો પોતાના હાથોમાં છુપાવી દીધો.

પુટળાં મુજબલી આંખોએ તેના તરફ જોતી હતી, અને પછી તેની નજદીક આવી તેને વળગી પડી.

“સપલ !”

સપલે તે જાલીનો નાજુક કર પોતાના હાથોમાં લીધો અને હોઠો સાથ ચાંપ્યો. તે નાહનાં નાજુક આંગળાંઓ, તે નરમ પહોંચો, તે સુંદર નાજુક કાંડી તેણે કાસીઓથી બંધી ભરી મુકી.

— “મેં તો ધાર્યું કે હું તને કદી પાછી જોવાનોજ નથી. માહ-રાથી એ ખ્યાલ બી ખમાયો નથી. પુટળાં—ઓ માહરી જાલી, મને માફ કર, મને માફ કર. માહરી હાલત એટલી તો કંગાળ અને દલી-ક્રતા બરેલી થઈ પડેલી હતી કે તેનું વર્ણન હું કરી શકતો નથી. મને માફી બક્ષ, પુટળાં.”

પુટળાંની આંખોમાં આંસુઓ ઉમરાઈ આવ્યાં અને તેણીના લબો કુણ ઉઠ્યા.

“હું તમને કંઈ કહેવા માગુંછ, સપલ,” તેણીએ ધીમેથી કહ્યું.

સપલે તેણીના મોહક મુખડામાં હેબતથી જોયું.

“તું ચાલી જવા મંગેછ એમ તો નહિની. ઓ, તેમ ના કરતી, માહરાથી તે સંખાવાનું નથી. પુટળાં, તાહરા વગર હું દિવાનો જેવો થઈ જઈશ,” તે તેણી આગળ ગુહલુમંડીએ પડ્યો. તેણીને એક ખુરસીમાં બેસાડી દઈ તેણીના ખોળામાં પોતાનું માથું દાખી દઈ દયકંઝો ખાવા લાગ્યો, “માફ કર, પુટળાં—મને માફ કર. હું તને એટલો જાણો તો ચાહું છ કે તાહરી જુદાઈ માહરાથી સહેવાતી નથી. મને પુરતી શીક્ષા થઈછ. મેં તો ધાર્યું તું કે તું પેલા નાપાક ચંડાળ દોષાંગ સાથે ચાલી ગઈછ ને એ જાણતાં સાથજ હું અર્ધો ઘેલો થઈ ગયલો છું.” સપલે પોતાનો ચેહેરો ઉઘાડીને પુટળાં તરફ જોયું.

પુટળાં બધી લાજ થઈ આવી હતી. તેણે સપલ ઉપરથી પોતાની નજરો ખીસાડી નાંખી.

“હું તેનેજ માટે તમને કંઈ કહેવા માંગું છ.” તેણીએ હલવેથી કહ્યું.

સપલ તે સાંભળીને ઉઠી ઉભો થયો અને તેણી તરફ કાંઈ વિચિત્ર હોય જોવા પડ્યો.

પુટળાં ઉઠીને તેને ગળે વળગી પડી, અને સપલને પરજ્યા પછી આ પહેલીજવાર હેતભરી બકીઓથી તેણીએ તેને ભરી મુક્યો.

“ઓ, સપલ, સપલ, હું તો તમનેજ ચાહું છ—તમારી ઉપરજ માહસૈ જાન પાંચરું છ,” અને તે મધુરી એટલું કહી રડવા પડી. તે જાને ધણી ધણીઆણી એકમેકને કીસીઓ અને કેટીઓ કરતાં જાણે પુરતનાજ મરાઈને દીલગીર થઈ દોસ્તી કરી પડેલા નાનાં બચ્ચાંઓ જેમ તેમ વળગીને ઉભાં.

સપલનાં આનંદની તો અવધીજ થઇ ગઇ હતી. તેણે પુટળાને જુસ્સાભરી ચુમીઓથી ગોચા ગુંગળાવીજ મુકી. તેણીના પ્યાર માટે તે ફરી અને ફરી પોતાની ખાતરી કરવા પાછું અને પાછું તેણે અંકે કરાવ્યું.

“પુટળાં, ખરેખર તું મને માફ કરેછ. ખરેખરજ તું મને હવે આહતી રહેશે-છેક છેકનાં છેડા સુધી,” તેણે કંઇ સત્તરમી વખત આ પ્રશ્નો પાછો પુછ્યા.

“હા, સપલ ડીયર, હું તમનેજ એકલાને આહુંછ માહરી જીંદગીમાં મેં કદી કોઇ બીજાને આહયો નથી અને આહવાની બી નથી.”

અસહય ખુશાલીનો માર્ગો સપલ પાછો તે પ્યારીને બગલગીર થયો અને તેણીની આંખો, ગાલો, હોઠો અને બાલો બધા ચુમીઓથી ભીના કરી મેલ્યા.

“પણ હું તમારી સાથ કંઇ વાત કરવા માંગુંછ,” થોડે વારે શાંત થઇને પુટળાંએ પાછું કહ્યું.

“કહે,” સપલે સુચના કરી અને તેમ કહેતાં પણ તેણે તે દીલ-ખરને પાછી અનેક બકીઓથી નવાજી.

“માહરે મીં રઆડી વાસ્તે કંઇ કહેવુંછ.” તેણીએ પોતાનો હલક બહુ નરમ કરીને કહ્યું.

“પુટળાં ડારલીંગ, હું એ ચંડાળનું નામ સાંભળવા માંગતોજ નથી.”

“ઓ, સપલ, પણ હું શું કહેવા માંગુંછ તે તો તમારે સમજવુંજ જોઇશે એ—”

“એ તું જાણી સાચ પ્યાર કરવા જેટલો સરકશ બન્ધોછ નહિ?”

પુટળાં કાંઈ બોલી નહિ. સપલે પુટળાંનો ચહેરો પોતા તરફ ફેરવીને તેણીની આનંદથી ચમકતી આંખોમાં અદેખાઈથી જોયું.

“અરંની ?” તેણે જાણવા માંગ્યું.

“નહિ.....પણ...ઓ, સપલ, તું એમ તત્તરવીઓ ના પડી જા. એ આજે સહવારે બડી ફજર મને મળવા ઐટલા મારે આવ્યો તો કે—કે મેહેરાં બીમાર થઈ ગયલી છે. એણે ધાયું કે માહરે તેણીને જોવા ને તેણીની સારવાર કરવા નવસારી એકદમ જવું જોઈએ—અને મને પણ તે વાજબી લાગ્યું. પણ ટ્રેનમાં—” તે મધુરી બોલતી અટકી પડી.

“હં પછી—” સપલે પોતાના ઘંતો પીસી મુકતાં અદેખાઈથી પુછ્યું.

પુટળાંએ સપલના નયનોમાં નજર કરી.

“તે જોલ્યો કે—તે જોલ્યો કે—” તે દીલરજાએ પોતાનું મોઢું સપલની બહાલી છાતીમાં સાંતી દીધું અને બોલી, “પણ જવા દે, ડીયર સપલ, તેનું કંઈ નહી, તેનું કંઈ નહી—તેનું કારણ એટલુંજ કે તે થકીજ હું માહરં બીતર વાંચવા ને જાણવા પામી, કે મને તું બહાલો જોઈતો હતો—હું તાહેરાજ પ્યારની પ્યાસી હતી—તુંજ માહરો હૈયાનો હાર હતો. હોશંગ જોલ્યો ત્યારેજ મેં અનુભવ્યું કે કોઈ માહરી સાથે મહોબ્બત કરે તે માહરાથી ખમી લેવાય એમ નહી હતું—હું તો ખાસ તાહરીજ મહોબ્બતની બીખારી હતી.

“ઓ, માહરી બહાલી,” સપલનું દીલ ખુશીથી બાગબાગ થઈ ગયું. તેણે તે મધુરીને અત્યંત હેતથી ચુમી, “હું એને લાયક નથી; પણ—પુટળાં—માહરી મીઠી, માનજે, કે તાહરા જેવી ને જેટલી મેં

મેં ખીજ કાઢને કદી આહી નથી, કાષ કાષની દરકાર મેં તાહરા જેટલી કરી નથી, પેલી—”

“હું તે માનુંછ, સપલ,” પુટળાંએ કમ્પુલ્યું, તેણીને તે પળે તે દીવસોની માદ પસ્તાવા સાથ ચઢ આવી કે જ્યારે તેણીએ હોશંગને ખ્યાલ સપલ કરતાં વધુ કરવાની પોતાના દીલ સાથ કોશેશ કરી હતી, અને હવે તે પાક પુદની શુક્રચુગરજ ચઢ કે હોશંગેજ આજને સુખી સમય આણ્યો હતો. સહવારના સકાળેથી તે હોટલમાં તેણીને શોધતો આવ્યો ત્યારે તો તેણી અતિ રાજીજ ચઢ ગઈ હતી. તે તેણીથી આકર્ષાયેલો એમ દોરખાંધ્યો મુંબઈ ખેંચાઈ આવ્યો હતો એ વિચારે તેણીના દીલને આનંદોમસ્ત બનાવ્યું હતું. મેહેરાંના સીકનેસનું જાણી તેણી દુરતજ તેની સાથ નવસારી જવા મનાઈ ગઈ હતી. ઘણા સુખથી, ઘણા આનંદથી ને કશા પણ સંશય વિના તેણી તેના ભેગી ગઈ હતી. અને પછીથી શું બન્યું હતું તેનો ખ્યાલ માત્ર કરતાં પણ તેણી હાલમાં કમકમતી હતી. તેણે જે કીસમે તે દીલરખા આગળ પોતાના બીતરનો ભેદ જાહેર કર્યો, તેણીને જે આજીજીઓ કરી હતી તે બધું મોટા ખીજ-વાટ સાથજ તે મહાબુખને હમણું યાદ આવ્યું.

હોશંગે તે રૂપસુંદરીના હાથો પકડી લીધા હતા, તે ચુમ્યા હતા; અને તે પછી તે જહાલીના પરવાલા સમ લખો ઉપર લોભાઈને તે તેણે ચુમ્યા હતા અને તે છેલ્લા સ્પર્શેજ પુટળાંના જીગરને હચમચાવ્યું હતું અને તેણી તો સપલનેજ આહતી હતી એમ તેણીને સમજાવ્યું હતું. સપલ ગમે તેવો છતાં, તેણે ગમે તેવું ક્યું હતું છતાં તેને જહાલો હતો એમ તેણીએ એકાએક જાણ્યું અને તે કોમળાંગી તે પળથીજ ફેરવાઈ ગઈ. હોશંગને તેણીએ હડધુટથી હરકાટી કાઢ્યો અને ગાડી પાલકર



આવતાં તેણી ત્યાં ઉતરી પડી અને ઉપરથી સહવારની મુંબાઈ આવતી ફાસ્ટ ટ્રેનમાં તેણી પાછી મુંબાઈ ચાલી આવી. —

તે લુલેલી ભામીનીએ ઉપલું બધું સપલને મંજુલ સ્વરે કહી સંભળાવ્યું અને આયંદા પોતાના પ્રાઠ પ્યારની પુરવારીમાં તે દીલબર તે જવાનને અસાધારણ હેતથી વળગી પડી, અને તેની ખાસીની આશુવાર થઈ.

“મેં તમારા સીવાય કદી કોઈને આહવાજ નથી, સપલ,” તેણીએ ઘણા સચ્ચાઈના ભારથી કહ્યું અને સપલ, તે સાંભળીને, પોતાના મન સાથે ખરાં અંતઃકરણનું જ બોલ્યો. “ઠેક ગોડ!”

તેણે તે પ્યારી તરફ હેત અને હેશાનથી જોયું. તેણે, તે બાદ, પોતે ખમેલું તે દીનનું બધું તે દીલબરને કહી સંભળાવ્યું અને છેવટે ઉમેર્યું કે તે મનોહારીણીએ તેને જોઈએ તે કરતાં જાસ્તીજ સખ્ત શીક્ષા કરી હતી.

“અને વાંદરેથી ત્યારે તેં કાર્ડ કાંય હોટલ ઉપર લખ્યો?” સપલે યાદ આવતાં પુછ્યું.

“મેહેરાંને બીમાર માનીને મેં નવસારી રહી પડવાનો નીશ્ચય કર્યો હતો તેથી.”

“મેહેરાંને તાહરા વગર ચાલશે—પણ, ડાર્લીંગ, મને તાહરા વગર બીલકુલ ચાલતું નહીં,” સપલે ઉતાવળે કહ્યું.

“ખરેખર, સાચું જ કહેછ?” પુટળાંએ મીઠાશથી મલકાઈને પુછ્યું.

તે બહાલીને સપલે પાછી પોતાની ગાંઠમાં દબાવી અને તેણીના ખુશ્માલીથી મુલાખી બની ગયલા ગાંઠો હેતથી ચુમ

“માહરી જીંદગીમાં મે, તાહરા જેટલી કોઈને એટલી ચાહેલી કે માંગેલી નથી,” સપલ બોલ્યો, “અને હવે તું માહરી થઈ છે, માહરી જોદમાં આવી છે એટલે મને આખી દુન્યાજ મળેલી હું સમજું છું.”

તે બન્ને ઘણીઘણીયાણી અરસપરસ અસીમ હેતથી જોતાં એક પળ ખામોશ થયાં.

“તું, બહાલી, સુખી તો હવે છેની,” સપલે ધીમેથી સવાલ કર્યો.

“ઓ—તદન. એકદમ સુખી,” તેણી ઝડપથી બોલી, અને પછી વધાર્યું, “પણ, સપલ, તું મીઠ રખાડી સાથે કંઈ બગાડ ના કરતો. બ્યારે હું ઘણી અસુખી હતી ત્યારે એ માહરી સાથે ઘણો મેહેરબાન ને માયાળુ થયલો છે.”

“શું તું ખરેખર ઘણી અસુખી હતી, માહરી મીઠી?”

“ઘણી—સુમાર વીનાની.”

“આઈ એમ સૌરી, ડારલીંગ—સો સૌરી.”

“હવે તો તું માહરી સાથે પાછો ઘાટકી નહી થશેની, સપલ?”

“નહી, કદી નહી ! હું તને ખાતરી આપું છું અને તે તું માનેછની, બહાલી.”

“હા,” તેણીએ તેની આંખોમાં હેતથી જોતાં કહ્યું.

“અને, પુટળાં, તું મને ચાહેછ કેની?”

“હું એ સવાલનો જવાબ આપતાં હવે તો ફંટાળી ગઈ,” તે મધુરીએ જરા રોહસાથી ઠણકો કર્યો.

“પણ હું એ સવાલ પુછતાં કદી ઠાકવાનો નથી,” સપલે તે પુટળીને જાસ્તીજ ખીજવી, “અને હોશંગ રખાડી માટે તો આપણે હવે કંઈ બોલીશુંજ નહીં. એ હવે આપણને થોડો મળવાનો છે અને જ્યાં સુધી એ મળશે નહીં ત્યાં સુધી તો એનું માથું સલામતજ રહેશે.”

પુટળાં તે સાંભળી હસી પડી. અને પછી જરા ગંભીરપણે બોલી, “સપલ, મને એમ લાગેછ કે એ વખત જતાં મેહેરાં મસાનીને પરણશે.”

“શું ?” સપલે અજાણી અને ગુંચવાડાથી પુછ્યું,

“મને લાગેછ કે મેહેરાંને એ ગમેછ,” તેણીએ ગંભીરાઈથી કહ્યું, “મને પક્કી જાણ નથી, પણ મને એવું ગુમાન છે, અને મેહેરાં એને માટે એક સ્પેસેનડીડ વાઈફ નીવડશે.”

“પુટળાં, હવે એ મેહેરાં ફહેરાંની વાતને જવા દે,” સપલે સુચના કરી, “હું માહરી પોતાનીજ વાઈફની વાત સાંભળવા આતુર છું.”

“સપલ, તું શું ધારેછ—હું એક મજાહની વાઈફ પુરવાર થવશ ?” સપલનાં પાસામાં દબાતાં પુટળાંએ ધીમેથી સવાલ કર્યો.

“ધારેછ પુછેછ ? ડારલીંગ, હું એ સવાલનો જવાબ આપી શકું એમ નથી. હું તાહરે માટે અરધો ખી લાયક નથી ને—”

પુટળાંએ તેના હોઠો ઉપર પોતાનો કર દબાવી દીધો.

“ખબરદાર જો તમે માહરા વરને માટે જે ગમે તે બોલ્યાછ તો,” તેણીએ ઢાંગી કરડાકાથી કહ્યું.

સપલે તે હોઠ ઉપર મેલામલો મધુરો કર ખાસથી ચુમ્યો.

“અરે—પણ—” તે એકએક ચમક્યો. મેહેરનોશજીની ચાદ તેને એકએક થઈ આવી, “બાઈ જોવ, હું તો તહન લુલી ગયો.”

“શું છે?” પુટળાંએ આતુરતાથી સવાલ કર્યો.

“આજેજ સહવારે મેહેરનોશજીનો તાર આવ્યોછ ને આજે રાતે એવણુ મુંબઈ આવેછ. આપણને સ્ટેશન ઉપર લેવા જવું પડશે.”

“ત્યારે તો, સપલ, તું બમણો ખુશી હશે કે આપણી સમજુતી બહુ સવખતેજ થઈછ. હવે તાહરા મહાન મેહેરનોશજીને મેહેકાવવાની કોઈ જરૂર રહી નથી.”

“માહરી બહાલી, માહરી ખુશી તો હું શબ્દો વાટે દરશાવી શકતો બી નથી.” સપલે શરમીન્દો બનીને કબુલ્યું, “પણ આપણે સ્ટેશન ઉપર જઈએ તે પહેલાં આપણને જાલને ત્યાં જવાનું છે. એ માહરા ફ્રેન્ડ, ફ્રીલોસોફર અને ગાઈડનો આભાર માહરે માનવાનો છે. એ જો નહી હોતે, પુટળાં, તો હું ધારંછ કે આજે આપણે એકમેકને હેતથી બગલગીર થયાં નહીજ હોતે,” અને મધુરી પુટળાંએ સપલના કહેવાનું વાસ્તવીકપણું તુરતજ સ્વીકાર્યું.

તે ધણીધણીઆણી થોડાજ વારમાં ત્યાંથી નીકળ્યાં અને જાલના રૂમમાં આવ્યાં. જાલને જોતાં પુટળાં હરખભેર તેને વળગી પડી અને તેના કપાળ ઉપર હેતથી ચુખી લઈ બોલી, “માહરા બહાલા ભાઈ, મને મુખારકબાદી આપ. માહરી સુદ્ધ આખરે ઉઘડી છે. તાહરી રૂડી શીખા-મણો માહરી ઉપર ફાવી છે ને તેં જેમ ચાહ્યું હતું તેમ આજે હું ખરેખરી સુખી થઈ છું.”

જલ કામાએ તે બન્ને ઘણીઘણીઆણીને બહુજ હેતથી શેકહેન્ડ  
કરીને તેઓને ઘણું ઘણું સુખ ઇચ્છ્યું.

\* \* \* \*  
હવે કહેવાનું વધુ શું છે ?

સપલ અને પુટળાનો સંસાર આજે સુખી છે. જલ કામા તે  
દંપતીના સુખમાં આનંદ માનતો હતો કુંવારોજ રહ્યો છે. મધુરી  
પુટળાં માટેનો તે ભલા જવાનનો પ્યાર પહેલો તેમજ છેવટનો થયો  
છે. તે સુખી છે અને સપલ અને પુટળાંના દીકરા દીકરીને રમાડવામાં  
પોતાને ઘણો સુખી માને છે.

મહાન મેહેરનોશજી પણ ઘડેઘડપણ મજાહ મારે છે. પુટળાં તેવ-  
ણીની ઘણી ખાતરદારી કરે છે અને તે પરીસુરત ભાભી માટે મેહેર-  
નોશજી મનથી મગન ને મગરૂર રહે છે.

ભોલી પુટળાંની તર્ક ખરી પડી છે. હોશંગ રખાડી મેહેરાં મસાની  
સાથ આયંદા પરણી ગયો છે અને તે બંનેનો સંસાર પણ સુખરૂપજ  
પસાર થાય છે. અને ત્યારે હવે આ નાહતી પણ દીલઆકર્ષક કથાના  
એ તમામ પાત્રોને તેઓના સુખમાં મહાલતાં મુકીને આપણે, વાંચક  
મેહેરખાનો, હાલને કાળ તો છુટાં પડીશું. સાહેબજી.



સમજો—તંદરોસ્તી શાથી બગડે છે !  
હલકા તેલ મસાલા અને ચરબીના ધીના ખોરાક  
ખાવાથી !

જો તમારે ખરેખર પુષ્ટીકારક ખોરાક  
ખાવો હોય તો

## ધી જ્યોર્જ રેસ્ટોરન્ટ

માં જાવો-કે જે જુના ફ્રેશ હાડસની સામે હમ્પીરીયલ  
બેંકની સામેની ગલી ગ્રીન સ્ટ્રીટમાં છે જ્યાં ફ્રેશ મારવાથી  
તમારી પુરેપુરી ખાત્રી થશે. તેમાં માલેકની જાતી દેખરેખ  
હેક્ટળ આજકાલના જમાનાની મોગલાઇ તથા ઇંગ્લીશ સ્વાદીસ્ટ  
વાણીઓ તમારી સેવામાં સતતા ખાર વાગા સુધી  
તદ્વચાર મળશે.

હમારે ત્યાં આઇસક્રીમ, ફ્રીક ફાલુદા, શીરની, ફ્રેશ-પુડીંગ,  
ઇંડાનો મેહસુર, ઇંગ્લીશ તથા ગામડી મીઠાઇ પ્રોવીઝન  
હંમેશાં મળશે.

ખાનુઓ માટે ખાસ અલાહેદી જગ્યા  
રાખવામાં આવી છે.

માલેક—સોરાબ ખમન ઇરિની.

